

AUGUSTIN MUREȘAN

**SIGILII DE BRESLE
DIN VESTUL
ȘI NORD-VESTUL
ROMÂNIEI
(SECOLELE XVI-XIX)**

Editura Mega

<https://biblioteca-digitala.ro>

AUGUSTIN MUREȘAN

**SIGILII DE BRESLE DIN VESTUL ȘI
NORD-VESTUL ROMÂNIEI
(SECOLELE XVI-XIX)**

Editura MEGA
2006

<https://biblioteca-digitala.ro>

Ilustrații foto: Florin Hornoiu, Florin Mărginean, Ioan Crișan, Marcel Țura

Desene: Adrian Sandu

Coperta: Călin Man

Rezumatul în limba germană: Peter Hügel

Tipărirea acestei lucrări s-a făcut cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Arad.

Lectori: Florica Ranta-Cândea, Ioan Popovici

Coperta I: 1. Tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad (sus)

2. Sigiliul breslei aurarilor din Oradea (sec. XVII – mijloc)

3. Tiparul sigilar din 1852 al breslei mixte din Pâncota (jos)

Coperta IV: Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei aplicat pe un document din 1812, ianuarie 29

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUREȘAN, AUGUSTIN

Sigilii de bresle din vestul și nord-vestul României : (sec. XVI-XIX)/ Augustin Mureșan. - Cluj-Napoca : Mega, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-7867-69-6 ; ISBN (13) 978-973-7867-69-8

929.6(498-15)"15/18"

© Complexul Muzeal Arad, autorul, 2006

Editura MEGA

Cluj-Napoca

E-mail: mega@edituramega.ro

www.edituramega.ro

Tiparul executat la: S.C. Tipografia Trinom S.R.L. Arad

Tel./Fax: 0257 281707

CUPRINS

Cuvânt introductiv	5
Capitolul I. ISTORICUL CERCETĂRIILOR	9
Capitolul II. BRESLELE DIN TERITORIUL VESTIC ȘI NORD-VESTIC AL ROMÂNIEI ÎN SECOLELE XVI-XIX	27
II.1. Scurtă istorie a formării și răspândirii breslelor în teritoriul vestic și nord-vestic românesc	31
II.1.1 Comitatul Arad.....	32
II.1.2 Comitatul Cenad.....	44
II.1.3 Comitatul Zarand	46
II.1.4 Comitatul Bihor.....	48
II.1.5 Comitatul Crasna.....	59
II.1.6 Comitatul Solnocul de Mijloc	61
II.1.7 Comitatul Satu Mare	64
II.1.8 Comitatul Maramureș.....	74
II.2. Organizarea internă a breslelor	77
Capitolul III. TEHNICA FĂURIRII TIPARELOR SIGILARE ȘI A CONFEȚIONĂRII SIGILIILOR DE BREASLĂ.....	85
III.1. Tehnica făuririi tiparelor sigilare	85
III.1.1 Folosirea și păstrarea tiparelor sigilare de breaslă	98
III.2 Tehnica de confecționare a sigiliilor de breaslă	105
III.2.1 Validarea documentelor cu sigilii de breaslă	108

Capitolul IV. REPREZENTĂRI DIN CÂMPUL SIGILAR AL	
TIPARELOR ȘI SIGILIILOR DE BREASLĂ	111
IV.1. Reprezentări din câmpul sigilar	111
IV.2. Activități meșteșugărești reprezentate în sigilii și tipare sigilare de breaslă și însemnele lor	125
IV.2.1 Activități meșteșugărești reprezentate în embleme sigilare	125
IV.2.2. Însemne folosite pe sigilii și tipare sigilare de breaslă de diferite meșteșuguri sau branșe	139
IV. 3. Legendele	144
Capitolul V. TIPARE SIGILARE ȘI SIGILII ALE BRESLELOR	
DIN TERITORIUL VESTIC ȘI NORD-VESTIC	
ROMÂNESC	153
V.1 Descrierea sigiliilor și tiparelor sigilare	154
CONCLUZII	207
Abrevieri	215
Bibliografie	217
Glosar	233
Zunftsiegel aus dem westen und nordwesten rumäniens aus dem	
XVI.-XIX. Jahrhundert. Zusammenfassung	237
Lista ilustrațiilor	257
ALBUM SIGILOGRAFIC	261

CUVÂNT INTRODUCATIV

Cadrul geografic folosit în această lucrare include, la est, teritoriile dintre Munții Apuseni, continuând spre nord-est cu Munții Mezeșului, râul Someș, Țara Lăpușului, Munții Rodnei, la nord, Munții Maramureșului și Munții Oașului, în vest, așezările mai mari din vecinătatea frontierei cu Ungaria, iar la sud, râul Mureș.

Zonele cu localitățile în care existau bresle, parte componentă a teritoriului național românesc, corespunde în linii generale provinciilor istorico-geografice Crișana și Maramureș, spațiu geografic care în Evul Mediu și Epoca Modernă cuprindeau în mare comitatele: Arad, Cenad, Zarand, Bihor, Crasna, Solnocul de Mijloc, Satu Mare, Ugocea și Maramureș.

În timp istoric, aceste unități teritorial-administrative au fost modificate din punct de vedere teritorial, prin extensiune sau reducerea lor ca suprafață, unele fiind chiar desființate. Datorită fluctuației granițelor comitatelor în unele cazuri încadrarea unor localități cu bresle pe comitate este anevoioasă.

Până în prezent, întreg teritoriul provinciilor istorice Crișana și Maramureș, a fost tratat din punct de vedere arheologic, istoric, geografic, etnografic, economic, etnic, confesional sau chiar al comportamentului electoral, dar sigilografic aceste unități teritoriale, așezate în teritoriul vestic și nord-vestic românesc, nu au fost tratate decât pe alocuri, sau, în cele mai fericite cazuri prin prezentarea unor vestigii sigilare în unele lucrări cu caracter monografic de interes județean, de altfel de referință.

În categoria izvoarelor istorice sigilografice care ilustrează plastic dezvoltarea economiei, un rol important îl au tiparele sigilare și sigiliile provenind de la bresle.

Atestând, prin limbaj propriu științei și artei heraldice, ceea ce era de esență și durabil în derularea proceselor economice și sociale, aceste mărturii sigilare aduc în atenția cercetătorilor și marelui public, aspecte inedite ale vremurilor trecute.

Cercetarea și analiza lor mai amănunțită decât s-a făcut până în prezent poate contribui la o mai bună cunoaștere a istoriei acestor asociații profesionale și a meșteșugurilor din zonele amintite, reunite în bresle.

În cercetarea lor, de un real folos ne-au fost diferitele izvoare documentare provenind de la bresle: registre de socoteli, statute, regulamente, diplome, cărți de călătorie, etc., întărite cu peceți (sigilii), dar și colecțiile de tipare sigilare ale unor instituții deținătoare de astfel de izvoare istorice.

Lucrarea de față are în vedere faptul, de-a reconstitui o istorie a meșteșugurilor care au format bresle, în diferite localități din cele două provincii istorice Crișana și Maramureș, mai precis, a formării, evoluției și răspândirii breslelor în lumina izvoarelor sigilografice într-un cadru cronologic cuprins în răstimpul secolelor XVI-XIX, timp de peste trei veacuri și jumătate.

Structura lucrării este următoarea: primul capitol, istoricul cercetării sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă; capitolul al doilea, o scurtă istorie a formării, evoluției și răspândirii breslelor în teritoriul vestic și nord-vestic românesc și organizarea lor internă; capitolul al treilea tratează aspecte privind tehnica făuririi tiparelor sigilare și de confecționare a sigiliilor de breaslă; capitolul al patrulea, prezintă reprezentări din câmpul sigilar al tiparelor și sigiliilor de breaslă și analiza lor; al cincilea capitol, descrierea tiparelor sigilare și a sigiliilor de breaslă din zonele cercetate, iar ultima parte a lucrării include concluzii generale referitoare la conținutul capitolelor prezentei lucrări. Lucrarea este însoțită de abrevieri, bibliografia folosită, glosar de termeni, rezumat în limba germană și un album sigilografic cu tiparele și sigiliile de breaslă descrise și analizate.

Scopul lucrării tinde să fie cunoscute tiparele sigilare și sigiliile diferitelor bresle din teritoriul vestic și nord-vestic al României, ca urmare a valorii incontestabile a acestora, atât sub raport istoric cât și din punct de vedere artistic. Aceste izvoare istorice, prezintă într-un fel aparte, stadiul de evoluție a artei gravării, îndemânarea și talentul meșterilor pecetari.

Nu trebuie scăpat din vedere faptul că și izvoarele sfragistice, provenind de la bresle au un rol important în aprofundarea cercetărilor istorice, alături de izvoarele documentare, datorită cuprinderii unei problematici economico-sociale pe care o înfățișează.

Prezentarea acestora nu se va limita însă strict numai la localități cu bresle din teritoriile fostelor comitate din teritoriul vestic și nord-vestic românesc, mai sus menționate, ci în unele cazuri vom include vestigii sigilare provenind de la bresle din localități care în trecut aparțineau altor comitate, iar astăzi intră în componența actualelor județe potrivit împărțirii administrativ-teritoriale existente din 1968.

Referindu-se la localități cu bresle din Crișana și Maramureș, cât și la unele localități din fostul comitat Timiș, dar care astăzi sunt arondate județului Arad, considerăm că lucrarea va acoperi un gol existent în ceea ce privește cercetările sigilografice, completând pe cele efectuate anterior, în vederea cunoașterii mai amănunțite a vestigiilor sigilare de breaslă. Ele vor

fi prezentate pe localități din județele Arad, Bihor, Maramureș, Satu Mare și Sălaj, în care au existat bresle, luate în ordine alfabetică și cronologică.

Nu de la toate breslele din aceste localități din zonele cercetate cunoaștem vestigiile sigilare, deoarece unele probabil s-au pierdut, datorită vicisitudinilor vremurilor, iar altele rămân a fi identificate, prin cercetări sigilografice viitoare.

Cele mai multe dintre aceste tipare sigilare și sigilii se păstrează în colecțiile sigilare sau pe diferitele documente aflate în patrimoniul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Direcțiilor Județene ale Arhivelor Naționale, colecțiile diferitelor muzee din țară sau în colecțiile unor particulari. Altele dintre aceste vestigiile sigilare de breaslă, la fel de valoroase se află peste hotare, de asemenea tot în colecțiile unor muzee, arhive sau deținute de colecționari.

O bună parte dintre tiparele sigilare au fost adunate sau preluate destul de repede, de către diferite instituții specializate, chiar la numai aproape un deceniu de la desființarea asociațiilor profesionale, a breslelor, iar altele, cu mult timp mai târziu, acțiune care continuă și în zilele noastre.

Unele tipare sigilare, de acest fel, provin din donații, iar altele din achiziții, intrând spre păstrare în patrimoniul acestor instituții, în marea lor majoritate, concomitent cu alte obiecte legate de activitatea breslelor.

Prin această lucrare se urmărește a veni în ajutorul celor care își desfășoară activitatea în muzee, arhive sau alte instituții de cultură, punând la dispoziție ilustrații reprezentând sigilii și matrice sigilare ale breslelor, care pot fi incluse în cadrul unor expoziții. Totodată cartea se constituie și într-un apel continuu, pentru restaurarea și conservarea vestigiilor sigilare care au scăpat de trecerea nemiloasă a timpului.

Abordarea subiectului este o continuare a preocupărilor noastre în legătură cu depistarea, identificarea și cunoașterea tiparelor și sigiliile de breaslă din teritoriul vestic românesc, în special, din județul Arad.

Regretata specialistă în sigilografie, prof. univ. dr. Maria Dogaru ne-a sugerat ca subiect prezentarea tiparelor și sigiliilor breslelor din întreg teritoriul transilvănean, dar noi, din motive lesne de înțeles, am optat, pentru teza de doctorat, numai pentru Crișana și Maramureș.

Pentru elaborarea acestei lucrări am efectuat cercetări în muzeele din Arad, Lipova, Oradea, Baia Mare, Satu Mare, Zalău și la Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale: Arad, Bihor, Maramureș, Satu Mare și Sălaj.

Această carte se adresează în primul rând specialiștilor, dar și celor pasionați de științele auxiliare ale istoriei, în special, sigilografie și heraldică.

Se cuvin mulțumiri tuturor conducătorilor de instituții și colegilor, care prin amabilitatea și promptitudinea lor, la rugămintea noastră, ne-au facilitat cercetarea și fotografierea diferitelor izvoare sigilare de breaslă păstrate în depozitele instituțiilor menționate mai sus, din țară sau de peste

hotare: Muzeul Național Maghiar din Budapesta, Muzeul Agricol din Budapesta, Muzeul din Eger (Ungaria).

De asemenea, ținem să îi aducem și pe această cale, mulțumirile noastre domnului prof. univ. dr. Nicolae Edroiu (Cluj-Napoca), Membru corespondent al Academiei Române, care mi-a îndrumat activitatea de cercetare și făcut recomandări, înainte sau pe parcursul elaborării lucrării.

Capitolul I

ISTORICUL CERCETĂRILOR

Printre diferitele categorii de vestigii sigilare provenind de la instituțiile economice care și-au desfășurat activitatea în Evul Mediu și Epoca Modernă se cuprind și tiparele și sigiliile de breaslă.

La noi în țară, primele cercetări, cu privire la aceste vestigii sigilare, modeste, ca la orice fel de început, datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cele mai vechi preocupări au fost în Transilvania, unde studiul sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă, datează din ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

În Țara Românească și Moldova, cercetările sigilografice, asupra acestor vestigii sigilare, sunt mai târzii, explicabil într-un fel și prin faptul că, în aceste două țări și breslele se înființează mai târziu.

Revenind la Transilvania, menționăm că unele vestigii sigilare, de acest fel, provenind de la bresle din Târgu Mureș și din localități de peste hotare au fost succint descrise de Deák Farkas, în 1878¹.

În 1881, Lakatos Ottó, în lucrarea sa monografică *Arad története*, se referă laconic la câteva tipare sigilare ale unor bresle din orașul Arad, piese sigilare cărora autorul menționat le prezintă numai textul legendei din care aflăm posesorul, domeniul său de activitate, localitatea și la unele chiar anul, confecționării tiparului sigilar respectiv². Cele mai multe tipare sigilare prezentate de autor au legenda scrisă în limba germană, apoi maghiară și latină³. Prezentarea textului legendei acestor tipare sigilare de breaslă arădene, de către acest autor are o importanță deosebită, pentru cercetarea sigilografică, deoarece unele dintre aceste piese sigilare au rămas încă necunoscute, probabil s-au pierdut pentru totdeauna⁴, iar altele s-au păstrat

¹ Deák Farkas, *Nehány hazai pecsét*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1878, p. 69-70.

² Lakatos Ottó, *Arad története*, Arad, II, 1881, p. 170-195.

³ Vezi: *Ibidem*, p. 170-195.

⁴ Printre piesele sigilare ale unor bresle din Arad, al căror legendă ne este cunoscută din lucrarea monografică mai sus citată a lui Lakatos Ottó, dar care au rămas încă nedepistate, amintim: tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor

până în zilele noastre⁵. Autorul menționează pentru aproape fiecare breaslă din oraș, sfinții patroni, protectori ai breslei, iar la foarte puține dintre tiparele sigilare, precum: tiparul sigilar al breslei dogarilor și tiparul sigilar al breslei brutarilor arădeni le identifică și sfinții patroni, înfățișați în emblema din câmpul sigilar⁶.

Mai târziu, în 1888, Jakab Elek, în lucrarea sa cu caracter monografic *Kolozsvár története*, prezintă prin ilustrațiile acestei lucrări, desenele mai multor sigilii de breaslă, provenind de la diferite bresle care și-au desfășurat activitatea în orașul transilvan menționat în titlul lucrării de mai sus⁷. Deși o mare parte dintre desenele sigiliilor din această lucrare monografică, după cum, pe bună dreptate s-a apreciat, sunt reprezentate în mod schematic și unele dintre ele inexacte, ea a rămas până în zilele noastre cea mai bogată culegere, de această natură, de la noi, din țară⁸.

Dintre toate vestigiile sigilare provenind de la diferitele bresle din Transilvania, Crișana și Maramureș, sigiliile breslelor de aurari au atras, la început, în mod deosebit atenția cercetătorilor istorici și sigilografi. Astfel, Mihalik Iózsef, în 1892, în studiul său, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei a XVII. és XVIII. századból*, descrie 10 sigilii ale breslelor de aurari din secolele menționate în titlu, provenind de la bresle din localități urbane de pe teritoriile de azi ale Ungariei, Slovaciei și României, printre care se numără sigiliile breslelor de aurari din orașele Brașov și Oradea, ultimul fiind și reprodus grafic⁹.

În anul următor, același autor, în articolul *A szatmári ötvös-czéh pecsétje 1590-ből*, face o descriere a sigiliului breslei aurarilor din Satu Mare

germani din 1820, tiparul sigilar al breslei negustorilor și tiparul sigilar al breslei țesătorilor, vezi: *Ibidem*, p. 170-186.

⁵ Dintre tiparele sigilare de breaslă arădene ale căror legende le prezintă Lakatos Ottó în lucrarea sa și se păstrează astăzi la Muzeul Național Maghiar din Budapesta, menționăm: tiparul sigilar al breslei rotarilor și fierarilor (1718), tiparul sigilar al breslei lăcătușilor (sec. XVIII), tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor (1818), tiparul sigilar al breslei curelarilor (1817), două tipare sigilare ale breslei măcelarilor (1721), tiparul sigilar al breslei brutarilor (1846), etc., vezi: *Ibidem*, p. 170-188.

⁶*Ibidem*, p. 175-195.

⁷Jakab Elek, *Kolozsvár története világosító rajzai*, I-II, Budan, 1870-1888, V, 1888, *Rajzolatok Kolozsvár történetéhez*.

⁸*Ibidem*. În lucrare apare și schița foarte schematică a sigiliului breslei aurarilor ce nu corespunde sigiliului original, nici în privința dimensiunilor, nici a întregii imagini, vezi și Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 213-215, nota 12.

⁹Mihalik József, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei a XVII. és XVIII. századból*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1892, p. 426-431.

datând din anul 1590¹⁰. Deși în câmpul sigilar este reprezentată numai o cupă cu capac în stilul Renașterii, susținută de doi lei rampanți, datorită reprezentării deosebite a acestor elemente din punct de vedere artistic, acesta le face o descriere foarte amănunțită¹¹.

În 1895, tot același autor, în articolul, *A Kolozsvári ötvösczéh pecsétje*, descrie amprenta sigilară a breslei aurarilor din Cluj, aplicată în ceară și depistată de el, pe un act din 1568, aparținând unei calfe de aurar peregrin, care a învățat taina meșteșugului la Cluj, document ce se păstra în acel timp în Arhivele din Kasso (Kosice, azi în Slovacia)¹². Iózsef Mihalik descrie sigiliul fără însă a-i publica desenul și-i atribuie greșit acestui sigiliu următoarea legendă scrisă în limba latină: "*S. cehae aurifabrorum de Coloswar*"¹³. Deci atât la Jakab Elek, cât și la Mihalik József, descrierea făcută sigiliului breslei aurarilor clujeni nu corespunde întru totul realității.

Tiparul sigilar al breslei aurarilor din Cluj este semnalat pentru prima dată de Finály Henrik, care îl și prezintă în anul 1897, în articolul său, *A kolozsvári ötvösczéh XV. századi pecsétnyómoja*¹⁴. Din păcate, însă și acest autor îi descifrează legenda cu unele greșeli pe care le preia, mult mai târziu Julius Bielz, în lucrarea sa, *Arta aurarilor sași în Transilvania*, apărută în 1957¹⁵. El este urmat, de Horst Klusch, în valoroasa sa lucrare, *Siebenbürgische Goldschmiedekunst*, apărută în 1988¹⁶, în care între cele 14 sigilii de breaslă ilustrate, provenind de la bresle de aurari din Transilvania: Cluj (secolul XV), Bistrița (secolul XVI), Brașov (secolul XVI și 1686), Mediaș (secolele XVI, XVII și XVIII), Făgăraș (secolul XVII), Oradea (secolul XVII), Târgu Mureș (1632 și secolul XVIII), Sibiu (secolul XVI și secolul XVII) și Sighișoara (1533), reproduce, desenul schiță al peceții breslei de aurari din Cluj, apărut greșit din punct de vedere al dimensiunii sigiliului și a întregii imagini, deci și a legendei, în lucrarea lui Jakab Elek, *Rajzolatok Kolozsvár Történetéhez*¹⁷.

¹⁰ Idem, *A szatmári ötvös-céh pecsétje 1590-ből*, în *Archaeologiai Értesítő*, XIII, 1893, p. 188-189.

¹¹ *Ibidem*, p. 189.

¹² Idem, *A kolozsvári ötvösczéh pecsétje*, în *Archaeologiai Értesítő*, XV, 1895, p. 445-446.

¹³ *Ibidem*, p. 446.

¹⁴ Finály Henrik, *A kolozsvári ötvös czéh XV. századi pecsétnyómoja*, în *Erdely Múzeum*, XIV, 1897, p. 49.

¹⁵ Iulius Bielz, *Arta aurarilor sași în Transilvania*, București, 1957, p. 8.

¹⁶ Horst Klusch, *Siebenbürgische Goldschmiedekunst*, Edit. Kriterion, București, 1988, p. 10.

¹⁷ Vezi: Jakab Elek, *op. cit.*

În 1897, sigilografii Mihalik Iozséf, în articolul *A nagyszzebeni ötvösök czéhpecsétje*, descrie și sigiliul breslei aurarilor din Sibiu, din secolul al XVI-lea¹⁸.

În 1910, Gyárfás Tihamér, în articolul cu titlul *A nagyszzebeni ötvösök mesterjegytáblája*, se referă în treacăt numai la sfântul patron înfățișat pe sigiliile breslelor de aurari din Sibiu datând de la sfârșitul veacului al XVI-lea și secolului următor¹⁹. În același an autorul, prezintă și cele două sigilii ale breslei aurarilor din Brașov²⁰.

Același autor, în 1911, în studiul *Hazai ötvösczéhek régi pecsétjei*²¹, prezintă sigiliile breslei aurarilor sibieni, sigiliul breslei aurarilor sighișoreni, sigiliul breslei aurarilor din Târgu Mureș, din Bistrița și sigiliile breslei aurarilor din Mediaș din secolele XVI, XVII și XVIII, sigilii care se deosebesc, în general, între ele, prin inversarea poziției sfântului tutelar și a obiectelor reprezentate (unelte sau produse, atribute pe care Sfântul Eligiu, patronul protector al breslei aurarilor le ține în mâini).

Tot același autor, într-o lucrare monografică apărută în 1912, se referă din nou și la cele două sigilii ale breslei aurarilor și argintarilor din Brașov, unul datând din secolul al XVI-lea și altul din 1686²², sigiliile fiind reproduse grafic.

În același an, Kőszeghy Elemér, în studiul *Hazai ötvösczéhek pecsétjei*²³, prezintă diferite sigilii de breaslă ale aurarilor din localități din afara țării noastre dar și din teritoriul transilvănean, precum cel provenind de la breasla aurarilor din Târgu Mureș din secolul al XVII-lea (1632).

Din cele prezentate mai sus, așa cum s-a subliniat, reiese că interesul cercetătorilor spre studiul sigiliilor breslelor de aurari este justificat, pe de o parte, de execuția pretențioasă, artistică a sigiliilor, pe de altă parte, prin aceea că, ele se leagă de un meșteșug medieval a cărui faimă depășise hotarele Transilvaniei²⁴. Cu alte cuvinte se poate spune că vestigiile sigilare ale breslelor de aurari din Transilvania din secolele XV-XVIII au constituit un subiect cu predilecție a specialiștilor sigilografi și a istoricilor de artă.

¹⁸ Mihalik Iózsef, *A nagyszzebeni ötvösök czéhpecsétje*, în *Archaeologiai Értesítő*, XVII, 1897, p. 191-192.

¹⁹ Gyárfás Tihamér, *A nagyszzebeni ötvösök mesterjegytáblája*, în *Archaeologiai Értesítő*, XXX, 1910, p. 407-419.

²⁰ Idem, *Brassai ötvösszüvek*, în *Archaeologiai Értesítő*, XXX, 1910, p. 234-235.

²¹ Idem, *Hazai ötvösczéhek régi pecsétjei*, în *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, V, 1911, p. 287-289.

²² Idem, *A brassai ötvösség története*, Brașov, 1912, p. 166-168.

²³ Kőszeghy Elemér, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei*, în *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, VI, 1912, p. 288-191.

²⁴ Vezi: Magdalena Bunta, *op. cit.*, p. 213.

Lipsa de interes însă a cercetătorilor, manifestată față de tiparele sigilare și sigiliile celorlalte bresle, nu este justificată, întrucât, din punct de vedere artistic, multe dintre ele pot sta alături de exemplarele cele mai frumoase ale sigiliilor breslelor de aurari²⁵.

Sigiliile și tiparele sigilare de bresle au fost reproduse și în lucrări monografice mai vechi. În acest sens, menționăm lucrarea monografică aparținând lui Borovszki Samu, *Temes vármegye története*, care în capitolul destinat prezentării meșteșugurilor din acest comitat bănățean prezintă reproducerea grafică a nu mai puțin de 20 de amprente sigilare, realizate cu tiparele sigilare provenind de la bresle din orașul Timișoara, dintre care cele mai multe sunt deosebit de frumoase, ca urmare a execuției foarte reușite din punct de vedere artistic al reprezentărilor aflate pe suprafața ronderlei sigilare a pieselor respective²⁶.

După Marea Unire a românilor din 1918, în toată perioada interbelică, deși a crescut numărul lucrărilor de specialitate din domeniul sigilografiei, cele cu referire specială la tiparele și sigiliile breslelor sunt destul de puține. Acest lucru s-a datorat, credem, ca o urmare a celor două direcții fundamentale existente în cercetarea heraldică în care se include și heraldica sigilară.

O primă direcție a fost menținerea și pe mai departe a preocupărilor sigilografilor și heraldiștilor cu privire la sigiliile și stemele celor trei țări românești, ca și a stemei României, a originii și evoluției sale din punct de vedere istoric și heraldic²⁷, iar cea de-a doua direcție având ca scop descifrarea și interpretarea sigiliilor diferiților voievozi, domni și principii²⁸, sigilii cu o semnificație deosebită în istoria românilor. Ambele direcții sunt considerate o continuare adâncită și lărgită a cercetărilor din perioada de dinaintea marelui eveniment al Unirii din 1918.

În această perioadă apar însă, unele lucrări sigilografice peste hotare ale unor autori străini, cu privire la sigiliile unor bresle care și-au desfășurat activitatea în localități de pe teritoriul românesc, transilvănean. Menționăm în acest sens, doar două dintre ele. Astfel, în 1930, Mihalik Sándor, în studiul său, *Régi magyar ötvöscéh pecsétetek*, reia preocupările sale mai vechi și descrie diferite sigilii ale unor bresle care și-au desfășurat activitatea în trecut în localități care astăzi se află în Ungaria, Slovacia și România, între care și sigiliul breslei aurarilor din Făgăraș și cel al breslei aurarilor orădeni

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Borovszky Samu, *Temes vármegye és Temesvár szabad királyi város története*, Budapeșt, p. 267-277.

²⁷ Pentru aceste lucrări, vezi: Dan Cernovodeanu, *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977, p. 5-9 și 29.

²⁸ Vezi: *Ibidem*.

din secolul al XVI-lea²⁹. El este urmat apoi, în 1936, de Kőszeghy Elemér, care în studiul său despre însemnele meșteșugurilor aurarilor intitulat, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*³⁰, se referă și la sigilii de breaslă ale aurarilor din localități transilvănene dar, pe câteva dintre ele, acest autor le prezintă cu unele inexactități, preluate de la Mihalik József și din desenele schițe executate de Jakab Elek, în lucrarea acestuia menționată mai sus.

Dintre lucrările apărute la noi în țară, menționăm studiul publicat în 1937 al lui Julius Bielz, *Die Zunfaltertümer im Baron Brukenthalischen Museum*, în care autorul, referindu-se la obiectele breslelor sibiene din colecția Muzeului Brukenthal din Sibiu, menționează și sigilii provenind de la bresle din Transilvania (Sibiu, Brașov și Mediaș)³¹ și articolul lui Rudolf Gassauer, *Vechi peceți de bresle din trecutul Sucevei*, apărut în 1940, în care sunt prezentate sigilii de bresle, provenite de la asociații profesionale de acest fel, din orașul moldovean mai sus menționat³².

Din cele prezentate mai sus, se poate lesne observa faptul că în perioada dintre cele două războaie mondiale, studiul sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă, au fost în general, trecute cu vederea.

Nici după 1944, istoriografia problemei la care ne referim nu este prea bogată. În 1945 Entz Géza, în studiul său *A dési középkori templomok legrégibb ábrázolásai*, se referă laconic la tiparul sigilar al breslei aurarilor din Dej³³, care a ajuns până la noi și păstrează pe rondela sigilară, imaginea unui monument arhitectonic medieval demolat în perioada interbelică și cunoscut nouă astăzi numai din această reprezentare sigilografică.

Treptat însă, încep să apară lucrări valoroase despre breslele medievale din Transilvania sau sunt prezentate aspecte locale. Astfel, în 1954, Ștefan Pascu, în studiul de sinteză *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, analizează meșteșugurile din această provincie, în sensul ei larg și se referă în general, la unele tipare sigilare și sigilii de breaslă, iar pe altele le prezintă succint³⁴.

²⁹ Mihalik Sándor, *Régi magyar ötvöscéh pecseték*, în *Turul*, XLI, 1930, nr. 1-2, p. 20-29.

³⁰ Vezi: Kőszeghy Elemér, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*, Budapest, 1936, p. 113-163; 219-322.

³¹ Julius Bielz, *Die Zunfaltertümer im Baron Brukenthalischen Museum*, în *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, VI, Hermannstadt, 1936-1937, pl. 7, fig. 2.

³² Rudolf Gassauer, *Vechi peceți de bresle din trecutul Sucevei*, în *Anuarul Liceului din Suceava*, 1940.

³³ Entz Géza, *A dési középkori templomok legrégibb ábrázolásai*, în *Erdélyi Múzeum*, L, 1-2, 1945, p. 31-32.

³⁴ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, București, 1954, p. 215-311.

În prezentarea generală a vestigiilor sigilare de breaslă autorul menționat prezintă elementele caracteristice gravate pe unele sigilii de breaslă, fără a prezenta localitatea de unde provin subliniind că, sigiliul breslei aurarilor de cele mai multe ori avea în mijloc figura patronului (Sfântul Eligiu sau Sfântul Martin), într-o mână ținând un potir, iar în cealaltă cârja episcopală; alteori era reprezentat un meșter aurar în timpul muncii; alături erau unelte și obiecte de aurar: clește, potir, cupă, ciocan, etc; de jur împrejur ghirlande și inscripția breslei³⁵. Același autor arată că pe sigiliul pălărierilor, figura o pălărie înconjurată de o ghirlandă și de inscripția breslei³⁶.

Tot același autor prezintă, sigiliul breslei tunzătorilor de postav care avea în mijloc, o pereche de foarfeci în partea superioară și un instrument de prins postavul, un fel de pensetă mare, iar în partea inferioară un alt obiect de forma unei ciuperci de cârpit ciorapii; aceste obiecte erau încadrate de doi lei și de inscripția breslei³⁷, ș. a.

Descrierea succintă, a câtorva vestigii sigilare de breaslă în care autorul menționează posesorul dar și localitatea în care breasla respectivă activa, o face în speță pentru sigiliile breslelor de aurari din Cluj, Sibiu, Satu Mare, etc³⁸. Despre pecetea breslei aurarilor din Sibiu din prima jumătate a secolului al XVI-lea, istoricul arată că, în mijloc era reprezentat Sfântul Eligiu, patronul breslei, iar în careurile laterale unelte și obiecte de aurar: clește, potire³⁹, iar în ceea ce privește pecetea breslei aurarilor din Satu Mare din 1590, scrie că avea împrejur inscripția: *pecetea breslei meșterilor aurari din Satu Mare*, iar la mijloc o cupă cu capac în stilul Renașterii⁴⁰.

În 1956, Jakó S., în valoroasa sa sinteză *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, tratează sigiliile din această provincie istorică, până în secolul menționat și se referă, printre alte categorii de izvoare istorice transilvănene, de acest fel, numai în câteva rânduri, la pecetele breslelor⁴¹.

Autorul menționat, observă faptul că, din epoca anterioară anului 1438, nu s-au păstrat peceti ale breslelor din Transilvania, deoarece majoritatea breslelor s-au organizat în a doua jumătate a secolului al XV-lea și probabil fiindcă, în pricinile breslelor documentele erau emise, spre a le

³⁵ *Ibidem*, p. 311.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 215-311.

³⁹ *Ibidem*, p. 215.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Jakó S., *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în *Documente privind Istoria României, Introducere*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1956, p. 618.

accentua importanța, în numele și sub pecetea orașului⁴². Cum autorul analizează sigilografia transilvăneană până în perioada menționată în titlu, acesta nu descrie nici un tipar sigilar sau sigiliu de breaslă.

Cel care s-a ocupat mai îndeaproape de sigiliile de asociații profesionale a fost Emil Vârtosu, căruia îi datorăm studiul, *Sigilii de corporații bucureștene*, publicat în 1960, în care acest autor prezintă 35 de sigilii de corporații din București, în ordine alfabetică, descriindu-le amănunțit și însoțind descrierea lor, cu reproducerea sigiliului, întregind viziunea noastră asupra vieții economice și sociale din capitala Țării Românești, de la mijlocul secolului al XIX-lea⁴³.

De-a lungul anilor, din colecțiile muzeale, arhivistice sau particulare au fost publicate sigilii între care se cuprind și cele provenind de la diferite bresle medievale și din epoca modernă.

Din cadrul colecțiilor muzeale menționăm, în acest sens, studiul *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*, al Magdalenei Bunta, publicat în 1966, în care autoarea descrie 20 de tipare sigilare de breaslă, care sunt și reproduse, unele dintre ele fiind cele mai vechi tipare sigilare de acest fel, cunoscute până în prezent, provenind de la bresle din centrele urbane: Cluj, Baia Mare, Dej, Târgu Mureș, Sibiu și Hunedoara, grupate pe meserii și prezentate în ordine alfabetică și cronologică⁴⁴.

Aceeași autoare, în 1967, în articolul *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*, descrie tiparul breslei aurarilor din Cluj, cel mai vechi tipar sigilar de breaslă al aurarilor din Transilvania cunoscut până în prezent, datând din a doua jumătate a secolului al XV-lea și tiparul sigilar din secolul al XVI-lea al breslei aurarilor din Dej⁴⁵.

Înainte de a descrie amănunțit cele două tipare sigilare de breaslă, autoarea se referă la două categorii de sigilii ale breslelor de aurari, împărțite din punct de vedere al reprezentărilor în: 1. sigilii de breaslă cu figura Sfântului Eligiu, patronul aurarilor și 2. sigilii de breaslă executate într-o manieră independentă, ce nu urmează schema sigiliilor cu figura Sfântului Eligiu, patronul protector al breslei aurarilor⁴⁶.

Prima categorie de sigilii ce cuprinde figura sfântului patron menționat se prezintă sub două variante: a) cele înfățișând numai figura sfântului patron amintit (ca sigiliile breslei sibiene de la sfârșitul secolului al XVI-lea și din secolul al XVII-lea sau al celei din Mediaș din veacul al XVI-lea) și b) cele care reprezintă figura sfântului patron cu obiecte sau unelte

⁴² *Ibidem*, p. 618.

⁴³ Emil Vârtosu, *Sigilii de corporații bucureștene*, în *Studii și cercetări de numismatică*, Vol. III, 1960, p. 347-371.

⁴⁴ Magdalena Bunta, *op cit.*, p. 213-228.

⁴⁵ *Idem*, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*, în *Apulum, Arheologie, Istorie, Etnografie*, VI, 1967, p. 355-360.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 355 și 358.

caracteristică aurarilor (astfel fiind considerate sigiliile breslei aurarilor din Mediaș din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea și cel al breslei aurarilor din Târgu Mureș din secolul al XVIII-lea⁴⁷. În prima categorie, autoarea include tiparul sigilar al breslei aurarilor din Cluj iar în cea de-a doua categorie, tiparul sigilar al breslei aurarilor din Dej⁴⁸.

Prezentând istoricul cercetărilor cu privire la cele două tipare sigilare de breaslă și descriindu-le amănunțit, autoarea aduce noi date în legătură cu cele două piese sigilare și face o analiză a acestora în comparație cu alte tipare sigilare de breaslă provenind de la următoarele bresle din orașele transilvănene: Satu Mare, Bistrița, Târgu Mureș, Oradea și Făgăraș⁴⁹.

În 1969, Albert Eichhorn, în studiul său, *Siebenbürgische Zunftsiegel*, prezintă un grup de sigilii ale unor bresle din Evul Mediu, din localități din Transilvania, precum tiparul sigilar din secolul al XVI-lea al breslei aurarilor din Bistrița, al olarilor din aceeași localitate (din sec. XV), sigiliul breslei pietrarilor și zidarilor din Sighișoara (1515), etc⁵⁰.

Magdalena Bunta, în studiul intitulat *Középkori céhpecsétek*, apărut în 1970, peste hotare, descrie unele tipare sigilare provenind de la bresle medievale, dar, din Transilvania și Ungaria, reprezentate grafic, atât aversul rondelui sigilare (negativul), cât și amprenta în ceară (pozitivul)⁵¹. Autoarea face apoi o analiză complexă a acestor sigilii în comparație cu alte sigilii provenind de la același fel de bresle, din secolele XVI-XVIII⁵².

În studiul *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, tipărit în 1971, Mircea Zdroba descrie un număr de 7 tipare sigilare de breaslă din orașul menționat și amintește sigiliul breslei olarilor din 1715 din același oraș și alte două tipare sigilare pretențios lucrate din orașul Baia Sprie: unul provenind de la breasla unită a lăcătușilor, rotarilor și tâmplarilor din 1826 și celălalt aparținând breslei cizmarilor datat 1828⁵³.

În 1973, Corina Nicolescu, în lucrarea *Arta metalelor prețioase în România*, include în catalogul care prezintă obiecte valoroase de acest gen și tiparul de sigiliu al breslei aurarilor clujeni preluând datarea piesei ca fiind

⁴⁷ *Ibidem*, p. 355-356.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 356-359.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 355-360. Autoarea descifrează corect legenda tiparului sigilar al breslei aurarilor din Cluj, vezi: *Ibidem*, p. 357.

⁵⁰ Albert Eichhorn, *Siebenbürgische zunft siegel*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 12, nr. 2, 1969, p. 72-81.

⁵¹ Magdalena Bunta, *Középkori céhpecsétek*, (Cu un rezumat în limba germană *Mittelalterliche zunftpetschafte*), în *Folia Archaologica*, XXI, 1970, p. 119-135.

⁵² *Ibidem*, p. 125-135.

⁵³ Mircea Zdroba, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, în *Marmafia II*, 1971, p. 121-127.

de la începutul secolului al XV-lea⁵⁴. Autoarea se referă la materialul și modul în care este confecționat tiparul sigilar (argint turnat și cizelat), menționează, patronul breslei și prezintă legenda gravată limba în germană cu caractere gotice⁵⁵.

Datorită importanței pentru sigilografie a sigiliilor breslelor de aurari așa cum s-a arătat mai sus, cercetătoarea Viorica Guy Marica, în studiul *Figura aurarului în sigilografie*, publicat în 1974, face o analiză a acestor sigilii de breaslă din Transilvania, în comparație cu alte sigilii de acest fel, ale unor bresle din localități din Ungaria, Slovacia și Ucraina⁵⁶. Autoarea scoate în evidență faptul că exemplele analizate confirmă, pe de o parte, coexistența începând cu secolul al XVI-lea, a tipurilor emblematică de inspirație religioasă și a celor laice, mai răspândite după instaurarea oficială a Reformei iar pe de altă parte, relevă un anumit tradiționalism în adaptarea modelelor iconografice, transmise de la o zonă la alta pe calea relațiilor intracorporative sau a migrării calfelor, sesizabile atât pe plan intern cât și pe cel extern⁵⁷.

Tot în același an, Mircea Zdroba și Mircea Barbu, abordând *Sigilii de breaslă din județul Arad*, au descris patru tipare sigilare de breaslă din orașul Arad: tiparul sigilar al breslei dogarilor, tiparul sigilar al breslei blănarilor, două tipare sigilare ale breslei dulgherilor și unul provenind de la breasla rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, județul Arad⁵⁸. Autorii menționează faptul că, datorită apariției relativ târzii a breslelor, ca urmare a războaielor purtate, a invaziilor și apoi a stăpânirii zonei de către turci, sigiliile acestor asociații profesionale vor fi confecționate în momentul apariției sau confirmării privilegiilor breslelor⁵⁹.

În anul următor, 1975, Incze László, publică studiul *Céhpecsétek és cehbehinvatablák a Kézdivásárhelyi Múzeum gyűjteményében*, în care descrie 9 sigilii ale breslelor din Târgu Secuiesc, cele mai multe din secolul al XIX-lea și câteva table de breaslă din colecția muzeului din orașul menționat⁶⁰.

⁵⁴ Corina Nicolescu, *Arta metalelor prețioase în România*, Edit. Meridiane, București, 1973, p. 50, fig. 8.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Viorica Guy Marica, *Figura aurarului în sigilografie*, în *Sub semnul lui Clio-Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, 60, Cluj, 1974, p. 451-455.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 455; vezi și: Magdalena Bunta, *Călătoriile calfelor de aurari, mijloc de difuziune a formelor și tehnicilor de ornamentare*, în *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982, p. 397-404.

⁵⁸ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *Sigilii de breaslă din județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, p. 107-112.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 107.

⁶⁰ Incze László, *Céhpecsétek és cehbehinvatablák a kézdivásárhelyi Múzeum gyűjteményében*, în *Aluta*, 6-7, 1974-1975, p. 113-141.

Lipsa unui album de sigilografie românească propus în 1956 de Emil Vârtosu, ca o necesitate a publicării sale neîntârziate este umplut prin publicarea în 1976, de către reputata cercetătoare Maria Dogaru a lucrării *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, importantă realizare a istoriografiei românești în domeniu, în care autoarea după studiul introductiv în sigilografia românească, descrie 302 tipare sigilare și sigilii⁶¹. La capitolul destinat sigiliilor de instituții economice, autoarea descrie un număr de 24 de tipare și sigilii din secolele XV-XIX, ale unor instituții de acest fel, dintre care 12 tipare și sigilii provin de la diferitele bresle și corporații din Țara Românească, Transilvania și Moldova iar restul de la alte instituții. Autoarea precizează că, sigiliile de bresle și corporații, în general de instituții economice au o importanță deosebită pentru cercetările de istorie economică, incluzând în emblemă specificul meseriei respective, uneltele de muncă, procedeele de lucru, ele reprezintă izvoare istorice de o reală valoare⁶².

Din punct de vedere al reprezentării din emblemă, renumita cercetătoare împarte aceste sigilii în două categorii: 1. *sigilii cu reprezentări simbolice*, 2. *sigilii de tip heraldic*⁶³.

În 1982, Csiffáry Gergely, prezintă succint tiparul sigilar al breslei strungarilor în lemn, lăcătușilor, tâmplarilor, armurierilor și sticlarilor din Oradea (1852)⁶⁴, păstrat în Muzeul din Eger (Republica Ungaria).

Informații prețioase cu privire la sigiliile de bresle din Banat ne oferă cercetătorul Lajos Kakucs în articolul *Expoziția "Breslele din Banat"*, publicat în 1983, în care alături de unele obiecte legate de activitatea acestor asociații profesionale, sunt reproduse și 10 tipare sigilare și sigilii valoroase din punct de vedere artistic și sfragistic, provenind de la diferite bresle din Timișoara, unele dintre ele sumar prezentate⁶⁵.

Același autor, în articolul *Contribuții despre apicultura Banatului în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea*, publicat în 1984, prezentând diferite date despre acest domeniu se referă și la patru tipare sigilare din Banat (două sătești, ale localităților Criciova și Vucova) și două tipare sigilare de breaslă: unul al breslei brutarilor, morarilor și lumânărilor din Timișoara, din 1816, și celălalt al breslei unite din Lugoj, datând din 1818⁶⁶.

⁶¹ Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 179-193.

⁶² *Ibidem*, p.179.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Csiffáry Gergely, *Egri céhemlékek*, în *Studia Agriensis*, I, 1982, p. 20-21.

⁶⁵ Lajos Kakucs, *Expoziția "Breslele din Banat,"* în *Revista muzeelor și monumentelor*, seria muzeu, Anul XX, nr. 6, 1983, p. 19-25, fig. 14, 6-11.

⁶⁶ Idem, *Contribuții despre apicultura Banatului în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea*, în *Almanahul stuparului*, Editat de Asociația crescătorilor de albine din R. S. România, 1984, p. 54-58, foto 1 și 4.

Maria Dogaru, tratând diferitele piese sigilare aflate în colecțiile de sigilii ale Arhivelor Statului, a înserat în sinteza *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, apărută în 1984, printre alte categorii de izvoare sfragistice și unele tipare sigilare de breaslă păstrate în patrimoniul diferitelor filiale județene ale Arhivelor Statului (unele dintre ele fiind succint iar altele amănunțit prezentate)⁶⁷. Dintre acestea menționăm doar câteva: tiparul sigilar al breslei cizmarilor și tiparul sigilar al breslei cojocarilor din Pecica, tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor din Oradea, tiparul sigilar al breslei cuțitarilor din Brașov și tiparul sigilar al breslei franzelarilor din Sibiu⁶⁸.

În 1989, Maria Dogaru, în colaborare cu muzeograful Augustin Mureșan, prezintă în articolul *Matricea sigilară provenind de la breasla mixtă din Aluniș, județul Arad*, un tipar sigilar de tip heraldic, partajat într-un număr destul de mare de brizuri (12 compartimente) reprezentând însemnele ramurilor și branșelor meșteșugărești reunite în cadrul breslei respective⁶⁹. În ansamblu piesa sigilară analizată, prin cele 12 cartiere ce cuprinde scutul din câmpul sigilar evocă simbolic diferitele meșteșuguri și branșe reunite în breaslă⁷⁰.

În același an, Augustin Mureșan împreună cu muzeografa Livia Grozi, prezintă într-un articol două tipare sigilare ale breslei olarilor din Lipova în care cele două piese sigilare de breaslă, datând din 1820, sunt descrise în mod amănunțit⁷¹. Ele sunt piese sigilare de breaslă de tip heraldic.

Tot în același an, I. Kara, descrie 18 sigilii de bresle și staroști de bresle din orașul Iași, imprimate în fum pe un document din 14 ianuarie 1863⁷². Prezentarea acestor sigilii de bresle în strânsă legătură cu documentul menționat ne ajută a cunoaște și unele date cu privire la istoria acestor bresle ieșene⁷³.

Deși s-au efectuat cercetări de specialitate, lucrările, studiile și articolele cu privire la sigiliile de breaslă sunt relativ puține, în comparație cu cele care tratează celelalte categorii de sigilii și chiar față de cele cu referire la sigiliile provenind de la diferitele instituții din epoca modernă.

⁶⁷Vezi: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, D. G. A. S., București, 1984.

⁶⁸*Ibidem*, p. 99-266.

⁶⁹ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *Matricea sigilară provenind de la breasla mixtă din Aluniș, județul Arad*, în *Crisia*, XIX, 1989, p. 435-438.

⁷⁰*Ibidem*, p. 437.

⁷¹Augustin Mureșan, Livia Grozi, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, anul XXVI, nr. 3, 1989, p. 39-42.

⁷² I. Kara, *Ștampile de bresle din Iași*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, Anuarul Muzeului "Ștefan cel Mare", Vaslui, IX-XI, 1987-1989, p. 311-314.

⁷³*Ibidem*.

Acest lucru reiese și din instrumentul de lucru întocmit de cercetătoarea Maria Dogaru *Din bibliografia sigilografică românească*⁷⁴, apărut în 1989, care, la tema VII (*bresle și instituții moderne*), cuprinde doar 7 titluri de lucrări despre sigiliile de breaslă.

De menționat faptul că, această bibliografie alcătuită în conformitate cu normele Comitetului Internațional de Sigilografie, nu cuprinde lucrările referitoare la izvoarele sfragistice din antichitate, deoarece acestea nu intră în sfera preocupărilor acestui organism, ci numai sigiliile care sunt în strânsă legătură cu documentele scrise.

Din acest motiv, în 1990, autoarea menționată, în colaborare cu Adina Berciu-Drăghicescu, întocmesc o nouă *bibliografie de sigilografie românească*⁷⁵, utilă specialiștilor, instrument de lucru care în 1997 este cuprinsă pentru a veni în ajutorul studenților, chiar și într-un curs universitar⁷⁶.

Această bibliografie a fost structurată pe mari probleme, încercând să cuprindă cât mai multe din aspectele și preocupările sigilografiei românești iar din punct de vedere cronologic conținând lucrări cu conținut sigilografic însumează toate epocile istorice, din antichitate și până la data publicării ei. Lucrările apărute de-a lungul anilor au fost împărțite în 9 teme importante, în care se regăsește și tema VII (*sigilii de bresle și instituții moderne*) incluzând 8 lucrări despre sigiliile provenind de la bresle.

Cele două bibliografii, valoroase instrumente de lucru, prin cuprinderea diferitelor lucrări sigilografice publicate în secolul al XIX-lea, ne atrag atenția asupra începuturilor preocupărilor de sfragistică la noi în țară ca și profunda implicare a izvoarelor sigilografice în scrierea istoriei⁷⁷.

După 1990, în cercetarea vestigiilor sigilare de breaslă se remarcă mai mulți cercetători, muzeografi și arhiviști care au depistat, prezentat și interpretat în diferite publicații, tipare sigilare și sigilii ale unor bresle din diferite zone ale Transilvaniei la care ne vom referi în cele ce urmează.

Astfel, în 1993, Augustin Mureșan în colaborare cu muzeografa Natalia Dascăl am descris amănunțit un tipar sigilar al breslei mixte din

⁷⁴ Vezi: Maria Dogaru, *Din bibliografia sigilografică românească*, în *Revista arhivelor*, Anul LXVI, vol. LI, nr. 4, 1989, p. 410-421.

⁷⁵ Maria Dogaru, Adina Berciu-Drăghicescu, *Sigilografie românească. Bibliografie (I)*, în *Revista muzeelor*, Anul XXVII, nr. 6-7, 1990, p. 104-109; Idem, *Sigilografie românească. Bibliografie, II*, în *Revista muzeelor*, Anul XXVII, nr. 8-9, 1990, p. 133-134, Idem, *Sigilografie*, în *Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei*, vol. II, București, 1990, p. 93-113.

⁷⁶ Adina Berciu-Drăghicescu, *Sigilografie*, în *Științele auxiliare ale istoriei*, Edit. Universității București, 1997, p. 158-176.

⁷⁷ Vezi: Maria Dogaru, Adina Berciu-Drăghicescu, *Sigilografie românească. Bibliografie (I)*, p. 104.

Pâncota, județul Arad⁷⁸, însemn sigilar păstrat în colecția de tipare sigilare a Complexului Muzeal Arad.

În același an, muzeograful Dănuț Ivănuș, în studiul *Tipare sigilare de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, descrie cu minuțiozitate un număr de 20 tipare sigilare de breaslă din Sibiu care sunt și reproduse grafic⁷⁹. Din cele 20 de piese sigilare descrise de autor, două sunt lipsite de legendă, pe care le considerăm, tipare sigilare de meșter. Înainte de a prezenta fiecare tipar sigilar de breaslă păstrat în colecția menționată, pentru a se înțelege mai bine evoluția unei bresle sau alta, a cauzelor schimbării și apoi a utilizării respectivelor noi tipare sigilare, autorul prezintă pentru fiecare breaslă de la care provin astfel de însemne sigilare, un scurt istoric al breslei respective⁸⁰.

Din dorința de a facilita iubitorilor de istorie, descifrarea și interpretarea corectă a mesajului transmis de înaintași și contemporani în limbajul codificat, specific artei și științei heraldice și de-a repune heraldica la locul important ce i se cuvine în ansamblul disciplinelor istorice, cercetătoarea Maria Dogaru, publică în 1994, lucrarea *Din heraldica României*, cu un album heraldic color, realizat în condiții grafice deosebite⁸¹.

Referindu-se la bresle, în general, autoarea susține că, cele mai vechi fiind cunoscute în Transilvania, acestea și-au exprimat individualitatea printr-o cupă (aurari), un clește (fierari), un vas de ceramică (olari), o foarfecă (croitori), o cizmă (cizmari), etc⁸².

În 1994, apare studiul *Însemne și embleme de breaslă din Bistrița din secolele XVII-XIX*, în care Ecaterina Telcean, prezintă date despre vestigiile rămase în urma activității desfășurate de breslele din Bistrița: lăzi, table de chemare, embleme și firme de meșteri, steaguri, bănci, dar și tipare sigilare⁸³. Autoarea prezintă succint următoarele tipare sigilare de breaslă aparținând unor bresle din orașul menționat: două tipare sigilare ale breslei cizmarilor, unul din secolul XV (sau XVI) și celălalt din 1835, tiparul sigilar din 1606 al breslei croitorilor, al breslei funarilor din 1755, al breslei aurarilor din secolul al XVI-lea și cel al breslei olarilor din secolul al XV-lea⁸⁴.

⁷⁸ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Un tipar sigilar al breslei mixte din Pâncota*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p. 411-414.

⁷⁹ Dănuț Ivănuș, *Tipare sigilare de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Revista muzeelor*, Anul XXX, 2, 1993, p. 61-70.

⁸⁰ Vezi: *Ibidem*, p. 61-70.

⁸¹ Maria Dogaru, *Din heraldica României*, Edit. Jif, 1994.

⁸² *Ibidem*, p. 69.

⁸³ Ecaterina Telcean, *Însemne și embleme de breaslă din Bistrița (sec. XVII-XIX)*, în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 97-108.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 99-104.

În afară de aceste lucrări, studii și articole publicate cu privire la vestigiile sigilare de breaslă menționăm și articolul *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou*, semnat de Augustin Mureșan, în 1996, în care este prezentat un sigiliu aplicat în ceară roșie identificat, pe o carte de călătorie, păstrată în patrimoniul Complexului Muzeal Arad⁸⁵ și cel intitulat *Două tipare sigilare de breaslă din colecția Direcției județene Arad a Arhivelor Naționale*, apărut în 1997, în care descriem amănunțit două tipare sigilare de breaslă din trecutul Pecicăi: tiparul sigilar al breslei cizmarilor din 1818 și matricea sigilară a breslei cojocarilor și croitorilor, databilă în secolul al XIX-lea⁸⁶.

În 1997 s-a organizat expoziția *Bresle transilvănene-secolele XIV-XIX*, la care au participat mai multe muzee din Transilvania, însoțită de un *catalog bilingv româno-german*, care cuprinde informații despre obiecte legate de activitatea breslelor prezentate în expoziția mai sus menționată, între care și tipare sigilare provenind de la unele bresle din localități transilvănene⁸⁷. *Catalogul selectiv de expoziție*, întocmit de muzeografi cuprinde alături de documente, obiecte de breaslă, (steaguri, table de convocare, lăzi, căni, pahare, farfurii, etc.) și piese sigilare dintre care unele sunt succint descrise și chiar reproduse, precum tiparul sigilar al breslei aurarilor și al breslei măcelarilor din Dej, tiparul sigilar al breslei cojocarilor din Sighișoara (1677), tiparul sigilar al breslei aurarilor din Cluj (secolul al XV-lea), tiparul sigilar din 1776 al breslei croitorilor germani din Cluj⁸⁸.

În articolul *Un sigiliu al breslei mixte din Ghioroc, județul Arad*, publicat în 1998, descriem amănunțit amprenta sigilară a acestei bresle depistată de noi, aplicată în ceară roșie pe un document din 25 mai 1841, aflat în patrimoniul Direcției Județene Arad a Arhivelor Naționale⁸⁹.

În studiul *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, apărut în 1998, Maria Dogaru, trece în revistă preocupările unor specialiști în

⁸⁵ Augustin Mureșan, *Sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou*, în *Adevărul* (Arad), VII, nr. 1568 din 20 august 1995, p. 8; Idem, *În Al XV-lea Simpozion național de istorie și retrologie agrară a României (Rezumat)*, Arad, 1995, p. 143; Idem, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p.415-418.

⁸⁶ Idem, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția Direcției județene Arad a Arhivelor Naționale*, în *Crisia*, XXVI-XXVII, 1997, p. 387-391.

⁸⁷ Vezi: Viorica Gabriela Pop, *Bresle transilvane – secolele XIV-XIX, Comentariu de expoziție*, în *Revista muzeelor*, nr. 3, 1997, p. 8-13.

⁸⁸ *Bresle transilvănene (secolele XIV-XIX)*, *Catalog selectiv de expoziție* editat de Ministerul Culturii, Direcția pentru minorități naționale, Direcția muzeelor și colecțiilor, Arte vizuale, Muzeul național de istorie și arheologie a Transilvaniei, Muzeul județean Mureș, Cluj-Napoca, 1997, p. 10, 16, 28, 46-47.

⁸⁹ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte din Ghioroc, județul Arad*, în *Ziridava*, XXI, 1998, p. 431-435.

domeniu, analizează meșteșugurile prin prisma izvoarelor heraldice dar și prin cea a diferitelor categorii de izvoare sfragistice între care se cuprind și cele ale unor instituții economice, bresle sau corporații care au funcționat în Evul Mediu și Epoca Modernă în diferite localități din țara noastră⁹⁰. Autoarea menționată scoate în evidență faptul că meșteșugurile reunite în cadrul breslelor sunt reliefate sfragistic, în coduri plastice prin diferite modalități, pe care le și prezintă, în mod expres⁹¹.

În același an, arhivista Monica Cincu aduce contribuții valoroase privind studiul sigiliilor breslelor brașovene⁹².

În 1999, muzeograful Dan Ivănuș, în articolul *Patru sigilii de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, prezintă amănunțit, numărul de tipare sigilare menționat în titlul articolului, aparținând unor bresle din Ocna Sibiului, Aiud și Mediaș, toate aceste piese sigilare fiind și reproduse grafic⁹³. După opinia noastră, tiparul sigilar, fără legendă, aparținând breslei cizmarilor din Mediaș, este tipar sigilar de meșter breslaș⁹⁴.

Dintre lucrările mai noi cu caracter monografic, care menționează tipare sigilare și sigilii de breaslă, unele dintre ele fiind chiar reproduse grafic ca material ilustrativ, dar fără a fi descrise, ținem să menționăm doar trei: *Kolozsvár*⁹⁵, apărută în 1989, în care sunt reproduse desenele a două sigilii ale breslei croitorilor din Cluj: unul din 1776 și altul din secolul al XIX-lea, *Istoria orașului Oradea*⁹⁶, tipărită în 1995, (sigiliul breslei aurarilor din secolul al XVII-lea din Oradea și unul dintre cele două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din același oraș) și *Arad-monografia orașului*, publicată în 1999⁹⁷ (un tipar sigilar al breslei dulgherilor din 1766 și cel al breslei dogarilor din 1770, din orașul Arad).

Într-un articol apărut în anul 2000, Bónis Johanna, prezintă tiparele sigilare ale breslei cizmarilor din Târgu Mureș, însemne sigilare păstrate în colecțiile Muzeului județean Mureș și a Direcției Județene Mureș a

⁹⁰ Maria Dogaru, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, în, *Historia urbana*, tomul VI, 1-2, 1998, p. 37-41.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Monica Cincu, *Contribuții privind studiul sigiliilor breslelor brașovene*, în *Revista arhivelor*, 60, nr. 1-2, 1998, p. 158-188.

⁹³ Dan Ivănuș, *Patru sigilii de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Apulum*, (Arheologie, istorie, etnografie, conservare), Anul XXXVI, 1999, p. 365-368.

⁹⁴ Vezi: *Ibidem*, p. 368, fig. 4.

⁹⁵ Kelemen Lajos, Bálint István, *Kolozsvár*, Budapest, 1989, p. 22.

⁹⁶ *Istoria orașului Oradea (coordonatori Liviu Borcea și Gheorghe Gorun)*, Edit. Cogito, Oradea, 1995.

⁹⁷ *Arad-monografia orașului (cu o prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu)*, 1999, p. 84-148.

Arhivelor Naționale⁹⁸. Făcând o analiză de ansamblu a acestor piese sigilare, provenind de la breasla cizmarilor din orașul amintit, în comparație cu alte izvoare sigilare din unele localități transilvănene, autoarea remarcă tradiționalismul accentuat al reprezentărilor ca și apariția unor elemente heraldice în aceste sigilii, caracteristice blazoanelor nobiliare⁹⁹. Tiparele sigilare de breaslă descrie precizează autoarea, “sunt variante tipice ale sigiliilor de breaslă, aparținând aceleași bresle dar din perioade diferite, purtând în câmpul sigilar, reprezentările uneltelor de bază și a produsului caracteristic, în acest caz cuțitul de rihuit și netezitorul, respectiv cizma, ce ne oferă un util material pentru cercetările evoluției tehnicii de producție, ale uneltelor și al vestimentației”¹⁰⁰.

În același an, într-un articol, descriem amănunțit șase sigilii ale unor bresle din trecutul Pecicăi și sigiliul asociației meșteșugarilor din localitate, toate imprimate în tuș negru, pe un document din 3 septembrie 1854, păstrat în patrimoniul Direcției Județene Arad a Arhivelor Naționale¹⁰¹.

Tot în același an, a apărut un articol semnat de noi, în care ne referim la cele două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din orașul Oradea¹⁰². Descriind și interpretând cele două tipare sigilare provenind de la breasla croitorilor din Oradea, ambele datând din același an, opinăm ca și în cazul celor două tipare ale breslei olarilor din Lipova¹⁰³, că ar fi vorba despre tiparul sigilar cel mare, întrebuițat la validarea actelor mai importante, și de tiparul cel mic, utilizat la autentificarea actelor obișnuite, emise în activitatea curentă din cadrul breslei¹⁰⁴.

De asemenea, tot în același an, prezentăm un studiu, în care descriem tipare și impresiuni sigilare provenind de la bresle din Crișana și Maramureș¹⁰⁵, vestigii sigilare cuprinse și analizate amănunțit și în această lucrare.

În 2002, Dorin Ovidiu Dan, aduce noi contribuții la istoria breslelor din Sebeș, și prezintă patru sigilii ale breslelor din această localitate: sigiliul

⁹⁸ Bónis Johanna, *Despre sigiliile breslei cizmarilor din Târgu Mureș*, în *Marisia, Studii și materiale, arheologie, istorie*, XXVI, 2000, p. 374-379.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 378.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica pe un document din 1854*, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 375-383.

¹⁰² Idem, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-arheologie*, tom. X, 2000, p. 61-64.

¹⁰³ Vezi: Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 41-42.

¹⁰⁴ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 63-64.

¹⁰⁵ Idem, *Tipare și impresiuni sigilare reprezentând breslele din Crișana și Maramureș* (sec. XVI-XIX), în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, anul XLV, nr. 1-2, 2000, p. 15-36.

breslei tinichigiilor (1841), sigiliul breslei fierarilor și lăcătușilor (1868), sigiliul breslei croitorilor și sigiliul breslei rotarilor¹⁰⁶. Aceste sigilii aplicate în ceară roșie pe diferite documente aparținând acestor bresle au fost reproduse și în desen¹⁰⁷.

În același an, autorul prezintă embleme de breaslă și sigilii ale unor bresle din aceeași localitate, precum: sigiliul breslei țesătorilor (1839), sigiliul breslei rotarilor (1718), sigiliul breslei tăbăcarilor (1709)¹⁰⁸ etc.

În anul următor, cercetătorul Sándor Antal Pál descrie sigilii reprezentând breslele din Târgu Mureș¹⁰⁹. În 2005, muzeograful Dan Ivănuș, prezintă un sigiliu inedit și deosebit al breslei pielarilor din Sibiu, aplicat pe un document emis de către această breaslă¹¹⁰. Tot în 2005, Augustin Mureșan descrie 8 tipare sigilare de breaslă timișorene, din care 6 de tip heraldic¹¹¹. Aceste vestigii sigilare frumos gravate din punct de vedere artistic, unele adevărate tablouri, ne dau o imagine clară în legătură cu diversitatea activităților economice ale unor bresle timișorene din secolele XVIII-XIX.

La sfârșitul acestui capitol, semnalăm și articolul subsemnatului referitor la două sigilii ale breslei sumănarilor din Timișoara, publicat în 2006¹¹². Rămâne un deziderat ca, prin cercetările viitoare, să se introducă în circuitul științific de specialitate și alte vestigii sfragistice provenind de la breslele din Timișoara și din alte localități din Banat cât și din celelalte localități din provinciile istorice românești, în care au existat bresle.

Pentru o mai bună cunoaștere a tiparelor sigilare și a sigiliilor de acest fel, este imperios necesară o reanalizare riguroasă a vestigiilor sigilare de breaslă publicate în trecut, dar și a unor mai recente apariții, îndreptând și evitând interpretările greșite, care, desigur, nu lipsesc.

¹⁰⁶ Dorin Ovidiu Dan, *Noi contribuții la istoria breslelor din Sebeș*, în *Sargeția*, XXX, 2001-2002, p. 579-585.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 582-585, fig 2, 4, 6, 8.

¹⁰⁸ Idem, *Zunftwappen und-zeichen in der sammlung des Mühlbacher museums*, în *Anuarul Institutului de Istorie "George Bariț" din Cluj-Napoca*, XLI, 2002, p. 231-233.

¹⁰⁹ Sándor Antal Pál, *A marosvásárhelyi céhek pecsétjei*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, p. 433-454.

¹¹⁰ Dan Ivănuș, *Un sigiliu inedit al breslei pielarilor din Sibiu*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, p. 375-377.

¹¹¹ Augustin Mureșan, *Tipare sigilare de breaslă timișorene din secolele XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, p. 365-374, fig. 1-8.

¹¹² Idem, *Două sigilii ale breslei croitorilor de sumane din Timișoara*, în *Analele Banatului, Serie Nouă, Arheologie-Istorie*, XIV, 2, 2006, p. 183-188, fig. 1 și fig. 2

Capitolul II

BRESLELE DIN TERITORIUL VESTIC ȘI NORD-VESTIC AL ROMÂNIEI ÎN SECOLELE XVI-XIX

Într-o anumită etapă a orânduirii feudale, ca o necesitate firească a dezvoltării sub toate aspectele, a diferitelor ramuri meșteșugărești, a avut loc organizarea meșteșugarilor în bresle.

În Transilvania, cel dintâi nucleu al unei asociații profesionale de meșteșugari este asociația lucrătorilor (*societas*) de la minele de fier și a meșterilor fierari și turnători din Rimetea, de la 1291, care, chiar dacă nu avea caracter de breaslă, a avut totuși unul economico-profesional, anume, apărarea intereselor materiale ale membrilor săi¹. Breslele meșteșugărești apar aproape simultan cu apariția orașelor, dar cristalizarea lor organizatorică, prin statute, se realizează numai după un oarecare timp de la formarea lor².

Toate știrile documentare despre nașterea breslelor, dovedesc faptul că breslele din orașele din Transilvania s-au format în primele decenii ale veacului al XIV-lea în baza unor statute care reglementau diferitele probleme în legătură cu activitatea breslei³.

Printre cele mai vechi bresle din orașele Transilvaniei sunt cele din Bistrița, Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie amintite în secolul al XIV-lea⁴.

Din statutele celor dintâi asociații profesionale, aflăm că breslele existau înainte de data întocmirii sau acordării statutelor. Meșteșugarii din Bistrița, spre exemplu, încă din 1367, respectau un regulament mai vechi, care era în vigoare și în acel an, ceea ce înseamnă că acești meșteșugari erau constituiți în asociații, fie pe branșe de meserii separate, fie mai multe specialități într-o singură asociație, ținând seama de numărul nu prea mare al meșteșugarilor din această localitate pe la jumătatea veacului al XIV-lea⁵.

¹ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, Cluj, 1954, p. 81.

² *Ibidem*, p. 77.

³ *Ibidem*, p. 82-86.

⁴ *Ibidem*, p. 82 și 87.

⁵ *Ibidem*, p. 82-83.

În 1376 breslele din Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie li se acordă statute comune ce menționează existența a 25 branșe meșteșugărești, organizate în 19 bresle (*fraternitates*): 1) a măcelarilor, 2) a brutarilor, 3) a pielarilor, 4) a tăbăcarilor, 5) a cizmarilor, 6) a fierarilor, în care intrau parte și cei ce făceau ace, căldărarii, rotarii, curelarii, săbierii și lăcătușii, 7) a blănarilor și cojocarilor, 8) a mănșarilor, 9) a cuțitarilor, 10) a celor ce confecționau mantale, 11) a pălărierilor, 12) a funarilor, 13) a țesătorilor de lână, 14) a țesătorilor de pânză, 15) a dogarilor-butnarilor, 16) a olarilor, 17) a arcarilor, 18) a croitorilor și 19) a trăistarilor care lucrau și pungi⁶.

Aceste informații documentare dovedesc faptul că, în prima jumătate a veacului al XIV-lea, în Transilvania existau bresle, formate în baza unor statute. Procesul de formare a breslelor a continuat și în veacurile următoare, ca urmare a dezvoltării meșteșugurilor în diferitele centre urbane transilvănene. Acest proces este însă întrerupt în prima parte a secolului al XVI-lea datorită luptelor pentru tron, a expansiunii otomane și a înfrângerii de la Mohács⁷, dar este relansat, mai ales, începând cu perioada Principatului autonom al Transilvaniei.

Din a doua jumătate a veacului al XV-lea și în unele orașe din Moldova, existau asociații profesionale⁸. Aceste asociații profesionale, conform informațiilor documentare, căpătau contururi mai precise spre sfârșitul secolului următor, când la Suceava aflăm din însemnarea de pe tetraevangelul de la mitropolia din oraș, că la 1570, exista o frăție a zugravilor, iar în ultima decadă a secolului, o frăție a blănarilor și cojocarilor⁹. Apariția mai întârziată în raport cu Transilvania, a acestor

⁶ Statutele din 9 noiembrie 1376 publicate la Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Sibiu, 1897, nr. 1057, p. 449-452; vezi și: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 87; *Istoria României*, Vol. II, 1962, p. 230; Ion Lungu, Vasile Radu, Benjamin Bassa, Ion Raica, Mircea Valea, *Meșteșuguri și meșteșugari din sud-vestul Transilvaniei*, Edit. științifică, 1970, p. 63.

⁷ Vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 94-96.

⁸ În 1472, la Suceava, exista o asociație a curelarilor, vezi: Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Edit. Academiei Române, București, 1969, p. 84. Despre vechimea breslelor în Moldova, vezi: Eugen Pavelescu, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939, p. 25; Ștefan Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, III, 1959, p. 101-232; Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 111-112.

⁹ Ștefan Meteș, *Din istoria artei religioase române. I. Zugravii bisericilor române*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania*, 1926-1928, Cluj, 1929, p. 15; Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 235; Vladimir Diculescu, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830-1848)*, Edit. Academiei Române, 1973, p. 63-66.

asociații profesionale sau corporații, cu funcții economice, social-religioase și militare, cu o structură ierarhică, se poate explica numai prin creșterea, tocmai în această perioadă, a ponderii meșteșugurilor în viața cotidiană a orașelor, prin sporirea numărului de meseriași și a producției pentru piață, prin creșterea concurenței și nevoia de apărare față de arbitrariul slujbașilor și autorităților¹⁰.

Sporirea substanțială a numărului de branșe ca și cea a numărului de meșteri a creat condițiile necesare organizării lor, în forme superioare celor precedente, primare, a frățiilor¹¹.

Într-adevăr, începutul secolului al XVII-lea a fost considerat de către istorici, epoca de tranziție a frățiilor, către organizații mai complexe, a breslelor cu statute, care reflectă structura, funcțiile și celelalte aspecte ale breslei¹². Primele bresle atestate documentar și organizate prin statute sunt: breasla meseriilor unite din Roman (a blănarilor, croitorilor, bărbierilor, abagerilor și cojocarilor) din 1641¹³ și breasla bărbierilor din București din 1668¹⁴.

În Transilvania, veacul al XVII-lea, este considerat în evoluția meșteșugurilor o ultimă etapă de înflorire și dezvoltare. Ca centre meșteșugărești importante se mențin în continuare orașele: Cluj, Brașov, Sibiu, Baia Mare, Oradea, Bistrița, etc. Dintre aceste orașe transilvănene, Clujul și Baia Mare au deținut o poziție economică mai importantă și datorită faptului că, în ambele existau monetării, iar dreptul de a bate monedă de către aceste orașe se menține în tot cursul veacului al XVII-lea¹⁵.

În acest secol, existau meșteșugurile practicate anterior și crește numărul ramurilor meșteșugărești, ca urmare a diferențierii lor profesionale în interiorul meșteșugurilor, fapt relevat și din măsurile continuate cu privire la fixarea prețurilor (*limitationes*)¹⁶.

¹⁰ Samuil Goldenberg, *Meșteșugurile din Țările Române (sec. XVII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 139-153.

¹¹ *Ibidem*, p. 152-153.

¹² Vezi: Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 235; vezi: Șerban Papacostea, *Cel mai vechi statut de breaslă meșteșugărească din Țara Românească*, în *Revista Arhivelor*, III, nr. 1, 1960, p. 215-218; Samuil Goldenberg, *op. cit.*, p. 139-153.

¹³ Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 236.

¹⁴ *Ibidem*, p. 236; Samuil Goldenberg, *op. cit.*, p. 153.

¹⁵ Constantin Moisil, *Vechile monetării din România*, în *Monetăria națională (1935-1945)*, București, 1945, p. 25-50; Samuil Goldenberg, *Contribuție la o istorie a cămării și monetăriei din Baia Mare (sec. XVII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 1-2, 1958, p. 153-162; George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Edit. Sport-Turism, București, 1977, p. 115-119.

¹⁶ *Istoria României*, vol. III, Edit. Academiei, București, 1964, p. 101.

Limitații de acest fel, au fost întocmite în timpul domniei lui Gabriel Báthory (în 1609)¹⁷, Gabriel Bethlen (între anii 1625-1627)¹⁸ și Gheorghe Rákóczy (1642)¹⁹.

În procesul evolutiv al breslelor, se cunosc trei perioade: prima de început sau constituire a unei astfel de asociații profesionale; a doua de consolidare sau de maximă dezvoltare în secolele XVI-XVII, când numărul breslelor crește vertiginos, ca urmare a perfecționării tehnicii, a înmulțirii diferitelor branșe meșteșugărești și a organizării tuturor meșteșugurilor mai importante; a treia, perioada de destrămare sau de desființare a breslelor, când acestea devin o adevărată frână în dezvoltarea economică.

Desființarea breslelor s-a făcut în diferite etape în secolul al XIX-lea, începuturile având loc în provinciile cuprinse în Imperiul Habsburgic. Deși Regulamentul din 1 mai 1860, cu privire la meșteșugari, recunoscut pentru toate provinciile imperiului, incluzând și Transilvania și Banatul, prevedea, desființarea vechilor bresle, aceste asociații s-au mai menținut un timp funcționând după vechile statute. Numai ca urmare a publicării *Legii industriei din 1872*²⁰ breslele și-au încetat existența²¹, activitatea lor fiind luată și continuată de asociațiile meșteșugărești, corporații, reuniuni și societăți, urmașe ale breslelor.

După această prezentare succintă a cadrului istoric general, a apariției breslelor la noi în țară, urmează o scurtă istorie a formării și răspândirii breslelor, în localitățile din teritoriul vestic și nord-vestic al României, în secolele XVI- XIX și aspecte ale organizării lor interne.

¹⁷ Vezi: E. Jakab, *Kolozsvár története*, vol. II, Budapesta, 1888, p. 502.

¹⁸ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a cézhek története Magyarországon (1307-1913)*, I, Budapesta, 1913, p. 68.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *vezi : Az új ipartörvény (Szentésítést nyert 1872 évi februárius hó 27 én)*, Pest, 1872.

²¹ În legătură cu desființarea breslelor, vezi: Ludovic Fodor, *Despre problema descompunerii breslelor din Odorheiu în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii*, 1, 1956, p. 125-139; Matei Ionescu, *La fin des corporation et les débuts des Chambres de commerce et d'industrie*, în *Revue Roumaine d' Histoire*, tome 16, nr. 6, 1967, p. 881-905; Magdalena Bunta, *Contribuții la istoria destrămării breslelor din Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, 1, 1968, p. 253-256; C. C. Giurescu, *Contribuții la studiul formării burgheziei române*, București, 1973.

II.1. SCURTĂ ISTORIE A FORMĂRII ȘI RĂSPÂNDIRII BRESLELOR ÎN TERITORIUL VESTIC ȘI NORD-VESTIC ROMÂNESC

În veacul al XIV-lea, apar bresle și în nord-vestul Transilvaniei iar începând cu secolul al XVI-lea, ele sunt atestate documentar și în părțile vestice²². Organizarea relativ târzie a acestor asociații profesionale, în unele părți apusene s-a datorat frământărilor politice, numeroaselor invazii și chiar războaielor care au avut loc, la care se mai adaugă și ocupația otomană²³. Treptat, însă, meșteșugurile s-au înmulțit și s-au dezvoltat neconținut organizându-se în bresle, iar unele dintre meserii s-au diversificat în branșe, ca urmare a diviziunii cu caracter profesional în interiorul meșteșugurilor.

În procesul de organizare și funcționare a acestor asociații profesionale, care a avut loc în perioada de destrămare a feudalismului, se constată anumite particularități locale față de dezvoltarea generală a breslelor medievale din țara noastră²⁴. Ca și în alte părți, în Epoca Modernă, când dezvoltarea relațiilor economice capitaliste a determinat substanțial reducerea rolului breslelor, acestea au încercat să se mențină prin noi forme de organizare. Sunt cunoscute, în acest sens, încercările de reformare a breslelor tradiționale care au dus la redactarea unor noi diplome de privilegii și statute confirmate de puterea centrală.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea noile statute de bresle sunt deja uniformizate, chiar și cele vechi din centrele urbane sunt reînnoite, tipizate pe baza unor noi indicații centrale care oglindesc străduințele absolutismului iluminist²⁵.

Este bine cunoscut faptul că, în teritoriul vestic și nord-vestic românesc, existau centre urbane și așezări rurale în care își desfășurau activitatea diferite bresle care aveau un rol important mai ales din punct de vedere economic. Bresle statutare au apărut în câteva așezări și mai înainte, precum la Satu Mare, Baia Mare, Oradea, Zalău, dar în restul localităților breslele se vor forma doar după izgonirea turcilor²⁶

²² Ștefan Pascu, *op. cit.*, 65; Veronica Covaci, *Din istoricul breslelor orașului Oradea*, în *Crisia*, IX, 1979, p. 747-749.

²³ Vezi: Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale în partea de vest a României în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în *Ialomița, materiale de istorie agrară a României*, Slobozia, 1983, p. 530.

²⁴ *Ibidem*, p. 523-531.

²⁵ *Ibidem*, p. 524.

²⁶ Lakatos Ottó, *Arad története*, II, Arad, 1881, p. 170-178; Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, II, Arad, 1895, p. 854-869;

și în special la sfârșitul secolului al XVIII-lea, respectiv în prima jumătate a secolului al XIX-lea²⁷.

Deși unele centre urbane erau sub dependență feudală, până la urmă, ele și-au răscumpărat libertatea, precum Aradul (răscumpărare totală în 1834), Oradea (sub jurisdicție episcopală), Satu Mare (răscumpărare în 1721), Sighetul Marmăției, respectiv Zalău și Baia Sprie, iar orașul Baia Mare, era oraș liber regesc și centru minier, unde breslele apar încă în secolul al XV-lea²⁸. Cât privește celelalte localități din acea perioadă ele erau sub dependență feudală și erau considerate toate târguri²⁹.

Precizăm, că nu este în intenția noastră de a face o cercetare aprofundată a modului de funcționare a breslelor existente în secolele XVI-XIX, deci până la desființarea lor, prin legea din 1872, ci doar de a prezenta o scurtă istorie a formării și răspândirii acestor asociații profesionale în localități din fostele comitate Arad, Cenad, Zarand, Bihor, Crasna, Solnocul de Mijloc, Satu Mare și Maramureș. De asemenea, menționăm că în lucrare ne vom referi numai la localitățile de pe teritoriul românesc, în care au existat bresle. Prezentarea comitatelor în care funcționau bresle, nu o facem alfabetic ci după așezarea geografică a acestora, de la sud, spre nord.

Această prezentare are rolul de-a cunoaște perioadele când s-au format bresle în diferite localități din teritoriul de care ne ocupăm, reorganizarea acestora, aspecte care ne vor facilita prezentarea cronologică a tiparelor și sigiliilor de breaslă.

La început vom trece în revistă cronologic situația breslelor din comitatele mai sus menționate, bresle care și-au desfășurat activitatea în centre urbane și în unele localități rurale mai importante.

II.1.1. Comitatul Arad

În acest comitat s-au format bresle în centre urbane, târguri și unele localități rurale mai mari. Cronologic cea mai veche breaslă cunoscută din orașul **Arad**, a fost cea a cojocarilor formată în 1702³⁰.

Gertrude Bardos, *Din viața meseriașilor timișoreni*, în *Studii și articole de istorie*, III, 1961, p. 101-119, Géza Kovách, *op. cit.*, p. 513.

²⁷ Géza Kovách, *op. cit.*, p. 523.

²⁸ *Ibidem*, p. 527.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Eperjessy Géza, *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686-1848)*, Budapest, 1967, p. 14; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor*, în *Arad - monografia orașului (Prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu)*, Edit. Nigredo, Arad, 1999, p. 84.

În 1718 s-a înființat breasla fierarilor și rotarilor³¹, în 1721 breasla măcelarilor³², iar în 1723 cea a croitorilor ortodocși români și sârbi³³.

În oraș au activat trei bresle de jocari-blănari: breasla meșterilor blănari români, a celor germani și maghiari. În 1725 s-a format breasla jocarilor români a cărei privilegiu obținut de la Carol al III-lea cuprindea 26 articole și era scris cu litere chirilice și legat în coperti de piele de porc³⁴. Meșterii de origine germană, reuniți în breaslă, primesc privilegiul în urma actului emis la Lemberg, în 11 iulie 1817 de către împăratul Francisc I, al Austriei³⁵. Meșterii blănari maghiari sunt atestați documentar ca organizați în breaslă, la 6 mai 1851³⁶.

Pe la 1725 este menționată și existența breslei cizmarilor din oraș³⁷. Breasla pantofarilor germani a beneficiat de primul său privilegiu la 8 ianuarie 1731 și cuprindea și meșteri din localitățile învecinate orașului. Statutele acestei bresle au fost reînnoite în 1764 de Maria Tereza și în 4 septembrie 1818 de Francisc I³⁸. Între anii 1731-1818 în această breaslă au fost primiți 297 meșteri iar numărul ucenicilor era de 571³⁹.

Breasla dulgherilor s-a constituit în anul 1731, dar statutul original s-a pierdut. Privilegiile acestei bresle au fost din nou întărite în 21 noiembrie 1768, în 7 august 1791 și 4 septembrie 1818⁴⁰. Ea a desfășurat o bogată

³¹ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 2102; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 171; Márki Sándor, *op. cit.*, p. 854; *Arad-monografia orașului*, p. 84.

³² Lakatos Otto, *op. cit.*, p. 177.

³³ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII-XIX*, Muzeul județean Arad, Arad, 1974, p. 9; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 528; *Arad-monografia orașului*, p. 84.

³⁴ Vezi: Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 179-180 și Isaia Tolan, *File din istoria Aradului*, (Culegere de texte îngrijită de Horia Medeleanu și Călin Tolan), Edit. Semne, București, 1999, p. 89-90; *Arad-monografia orașului*, p. 84.

³⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 182-183.

³⁶ *Ibidem*, p. 181, termenii cu privire la etnie, maghiari, germani, sârbi a meșteșugarilor uniți în bresle după "națiune" sau religie, nu se refereau la apartenența la un anumit grup național, ci doar la moda vestimentară produsă de către aceștia și purtată în acea epocă.

³⁷ Márki Sándor, *op. cit.*, p. 856; Lakatos Ottó, menționează 1730 ca an de constituire a acestei bresle, vezi: Lakatos Ottó, *op. cit.*, p.190.

³⁸ Diploma acordată pantofarilor, în 1818 se păstrează la Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. 277; cf. Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 188; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857.

³⁹ D. J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 44/1731, 47 și 52; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857.

⁴⁰ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 187; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; Idem, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, 1978, p. 168; O copie a actului privilegial acordat dulgherilor în 1768 se află la D. J. A. A. N., *colecția de diplome*, nr. inv. 4, f. 1-10.

activitate mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Documentele cercetate scot în evidență o bunăstare materială atât a breslei cât și a membrilor săi. Această asociație profesională va activa până în 1872 când prin noua lege a industriilor și meseriilor este nevoită a se adapta noilor condiții transformându-se în societate meșteșugărească⁴¹.

La 26 iunie 1735 obțin privilegiul negustorii, care, de asemenea, formează o breaslă⁴². Aceștia au constituit o categorie socială destul de activă. În 1748 împărăteasa Maria Tereza editează nu mai puțin de cinci privilegii de breaslă pentru meșteșugarii tăbăcari, ciubotari, curelari și cizmari germani⁴³.

Breasla unită a lăcătușilor și tâmplarilor este atestată documentar la 13 noiembrie 1761⁴⁴. Primul statut al acestei bresle, care cuprindea 55 de articole, a fost schimbat în timpul împăratului Francisc I, cu altul alcătuit din 44 articole⁴⁵. Între 1762-1871, în cadrul breslei sunt menționați: 92 tâmplari, 63 lăcătuși și peste 180 alți meșteri⁴⁶. Trunchiul de arbore învelit în tablă și plin de cuie de la "Casa cu lacăt" fiind arcuit de o bară metalică și închis cu un lacăt de fier, executat de un breslaș lăcătuș, se păstrează până în zilele noastre. Cuietele sau ținetele au fost bătute de calfele care plecau în călătorie de studii prin diferite centre meșteșugărești pentru aflarea tainelor meseriei alese⁴⁷.

La 29 iulie 1765 primesc statutele meșterii croitori, plăpumari și sumănari ortodocși⁴⁸, în 1768, meșterii zidari⁴⁹, iar în 1769 se constituie

⁴¹ Géza Kovách, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 169.

⁴² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről Magyarországon*, Budapest, 1889, p. 68, în *Értekezések a történelmi tudományok köréből*, XIV, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Géza Kovách, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 172-173; Idem, *Kalmár céhek aradon*, în *Kézművesipartörténeti Szimpózium Veszprém*, 1992, november 9-11, Veszprém, 1993, p. 61-66; *Arad – monografia orașului*, p. 84.

⁴³ Vezi: Márki Sándor, *op. cit.*, II, p. 854-869; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 9, Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁴⁴ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 170; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 858; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁴⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 170.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ În acest sens, vezi: Uzsoki András, *A vastúskóról*, în *A neprajzi Múzeum Füzetei*, Budapest, 1970, p. 167-169; Nicolae Kiss, *Repertoriul monumentelor din municipiul Arad*, în *Ziridava*, VI, 1976, p. 448.

⁴⁸ Lakatos Otto, *op. cit.*, II, 1881, p. 180.

⁴⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 243-244.

breasla dogarilor⁵⁰. Membrii acesteia din urmă proveneau din mediul urban dar și din cel rural. În 10 decembrie 1770, privilegiul breslei dogarilor este reinnoit⁵¹. În perioada dintre anii 1770-1885 un număr de 65 persoane au devenit meșteri.

Între anii 1765-1770 au fost acordate șase privilegii pentru înființarea următoarelor bresle: morari, cojocari germani, frânghieri, țesători, cojocari ortodocși și năsturari⁵². Breasla năsturarilor s-a înființat în 1769 și a activat până în 1833, când datorită schimbărilor în moda vestimentară, s-a desființat ca urmare a progresului tehnologic de fabricație a nasturilor în serie prin ștanțare. De-a lungul existenței sale, în cadrul acesteia s-au pregătit 48 de calfe⁵³.

O asociație profesională caracteristică a fost breasla morarilor, constituită în 26 decembrie 1770⁵⁴. Ea era strâns legată de comerțul și plutăritul practicat pe Mureș și de numeroasele mori care funcționau de-a lungul acestui râu. Breasla s-a dezvoltat repede, astfel că, în 1818, când statutul său a fost reinnoit, la Zara, de împăratul Francisc I, al Austriei, aceasta cuprindea 99 de meșteri⁵⁵.

O breaslă formată tot în 1770 a fost breasla țesătorilor, care reunea meșterii români, maghiari, germani și sârbi. Statutul ei datează din 10 iulie 1817, fiind emis de împăratul Francisc I, al Austriei, la Lemberg⁵⁶. Între anii 1817-1872, această breaslă a pregătit 44 de calfe⁵⁷. În 1774 s-a constituit breasla bărbierilor⁵⁸.

Procesul de organizare și funcționare a breslelor în primele decenii ale secolului al XIX-lea se încadrează într-un program de lungă durată, prin care Curtea de la Viena încearcă reformarea breslelor existente. În acest context, statutele breslelor din Arad sunt schimbate rând pe rând și reîntărite,

⁵⁰ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, p. 1881, p. 194; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 169; *Arad, monografia orașului*, p. 85.

⁵¹ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 859.

⁵² Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 172-173; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10, Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁵³ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 172-173.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 195-196; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10, Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁵⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 195-196; Géza Kovách, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170 și 218.

⁵⁶ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. 225; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 183.

⁵⁷ D. J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 79.

⁵⁸ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 851-863; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

formându-se noi bresle⁵⁹. Astfel, până în 1848 în Arad se obțin noi privilegii: în 1815, cizmarii⁶⁰, 1816, strungarii, confecționerii de dușumea, sitarii și pieptănarii⁶¹, 1816, zidarii și pietrarii⁶² 1816, lăcătușii și tâmplarii⁶³ 1816, rotarii și fierarii⁶⁴, 1817, curelarii⁶⁵, 1817, olarii⁶⁶ 1817, creditorii fini și șubarii⁶⁷, 1817, cojocarii⁶⁸ 1817, năsturarii⁶⁹, 1817, țesătorii⁷⁰, 1817, creditorii

⁵⁹ În legătură cu formarea acestor bresle din Arad, vezi: Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 170-195; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68-69; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 854-859; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212-213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10-11; Idem, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170-171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 528-529; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *Aspecte din istoria agrară a județului Arad, Partea I-a. Până la Marea Unire din 1918*, Arad, 1995, p. 63-64.

⁶⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10.

⁶¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶² Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 175-176; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212.

⁶⁵ Actul privilegial se păstrează la Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal (Diplome de privilegii)*, nr. inv. 719; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 175; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶⁶ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 179; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶⁷ Actul privilegial în posesia Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 217; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 173-179; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁶⁸ Privilegiul acordat se păstrează la Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 264; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 176; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

fini germani⁷¹, 1817, pălărierii⁷², 1818, dogarii⁷³, 1818, dulgherii⁷⁴, 1818, pantofarii germani⁷⁵, 1818, morarii⁷⁶, 1818, negustorii⁷⁷, 1819, tăbăcarii germani⁷⁸, 1821, frângerii⁷⁹, 1821, croitorii ortodocși⁸⁰, 1823, plăpumarii și

⁶⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁰ Actul privilegial se află în posesia Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 263; Lakatos Otto, *op. cit.*, p. 183; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷¹ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 177; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷² Actul privilegial se păstrează în patrimoniul Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 220; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 180; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷³ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 194; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Geza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10.

⁷⁵ Actul privilegial acordat, se află în posesia Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 227; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁶ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 195-196; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁸ Actul privilegial la Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 224; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 178; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁷⁹ Actul privilegial se află în posesia Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 222; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 173; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*,

sumănării⁸¹, 1825, cârnățarii⁸², 1840, turnătorii de clopote, armurierii, confecționerii de instrumente muzicale, confecționerii de mărgele și paspol, cuțitarii, confecționerii de pile, tinichigii, turnătorii de țin, alămarii⁸³, 1844, geamgii⁸⁴, 1845, brutarii, turtelarii și șelarii⁸⁵, 1845, măcelarii⁸⁶, 1845, hornarii (care faceau parte din breasla hornarilor din Buda)⁸⁷. Până în 1844, în orașul Arad și-au desfășurat activitatea 32 de bresle⁸⁸.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, meșteșugarii din comunele mai mari ale comitatului Arad, al căror număr crește în mod vertiginos, încearcă să obțină privilegiile de breaslă⁸⁹. Prima breaslă rurală din comitatul Arad, breasla cizmarilor, s-a format în anul 1774, la Sântana, târg relativ bogat (oppidum cameralis) care își răscumpăra obligațiunile de robotă cu regularitate⁹⁰.

p. 69; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10.

⁸⁰ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10.

⁸¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸² Actul privilegial în posesia Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 402; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10-11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸⁵ Actul privilegial în fondurile Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 245; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 178; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza., *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11.

⁸⁶ Actul privilegial se păstrează la Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 403; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 177; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p.69; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza., *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸⁷ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

⁸⁸ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 854-969; Géza Kovách, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170.

⁸⁹ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 523.

⁹⁰ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11.

La **Chișineu Criș** s-a înființat o breaslă mixtă în 1819 cuprinzând și pe meșterii angajați pe marele domeniu al arhiducelui Iosif⁹¹.

În această breaslă intrau meșteșugarii: lăcătuși, tâmplari, fierari, zugravi, dulgheri, geamgii, zidari, dogari, croitori maghiari și germani, cojocari, pălărieri, turtelari, compactori, tăbăcari albi, tăbăcari maghiari, frânghieri, curelari, țesători, olari și pieptănari⁹².

Breasla morarilor din acest târg a luat ființă în 1843⁹³ și includea și pe morarii din împrejurimi, în special cei aflați de-a lungul râului Crișul Alb și a canalului morilor, construit între 1820-1840⁹⁴.

La **Ghioroc**, o localitate mai mare din Podgoria Aradului, numărul meșteșugarilor a crescut așa de mult, încât, în 1819, au format o breaslă mixtă⁹⁵. În breaslă intrau: dulgheri, brutari, cojocari, croitori maghiari și germani, pantofari germani, pălărieri, tâmplari, lăcătuși, zidari, cizmari, fierari, rotari, tăbăcari de carmazină și de cordovan, geamgii, pieptănari și strungari în lemn⁹⁶.

Potrivit unor surse documentare, din această breaslă făceau parte și meșteri din Sâmbăteni, Păuliș și Cuvin⁹⁷.

La 13 aprilie 1821 meșterii din târgul **Pâncota**, renumit pentru iarmaroacele sale de mari proporții obțin diploma de privilegii pentru o breaslă unită sub semnătura împăratului Francisc I, al Austriei⁹⁸, care

⁹¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 92; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 272; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12-13; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

⁹² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 92; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 272; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovach, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12 -13; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

⁹³ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 13; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

⁹⁴ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 536-537; Gaál Jenő, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazdasági közigazgatási és közművelődési állapotának leírása*, Arad, 1898, p. 430-431; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.12-13; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171.

⁹⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 84; Idem, *Iparfejlődés és czéhek...*, II, 1913, p. 262; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p.213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15-16; Idem, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

⁹⁶ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15-16; Idem, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

⁹⁷ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16.

⁹⁸ Diploma breslei unite din Pâncota, având textul redactat în limba latină se păstrează la D. J. A. A. N., *Colecția de diplome, doc. 41/1821*. Diploma a fost

cuprindea 15 meserii: cizmari, pantofari, tăbăcari maghiari și germani, fierari, lăcătuși, dulgheri, dogari, pălărieri, frânghieri, tâmplari, croitori maghiari și germani, cojocari, sticlari, curelari și țesători⁹⁹. După toate probabilitățile breasla mixtă din Pâncota, includea și meșteri din Șiria¹⁰⁰.

Între anii 1816-1839, ca urmare a unei intense activități economice și a creșterii numărului de meșteșugari la **Pecica** s-au format diferite bresle rurale.

Breslele organizate în această perioadă au fost breasla fierarilor și rotarilor în 1816¹⁰¹, breasla țesătorilor în 1816¹⁰², breasla croitorilor și a șubarilor (1818)¹⁰³, breasla cojocarilor și curelarilor (1818)¹⁰⁴ iar în 1839 s-au unit într-o breaslă mixtă, alte nouă ramuri de meșteșugari: dogari, tâmplari, lăcătuși, tăbăcari, frânghieri, geamgii, dulgheri, zidari și brutari¹⁰⁵.

Astfel, în 1839, erau atestate documentar 16 branșe meșteșugărești constituite în cinci bresle¹⁰⁶. Priceperea meșterilor breslași pecicani era vestită în toată Câmpia Aradului iar produsele lor mult căutate.

La **Sântana**, cum menționam mai sus, s-a format în 1774, breasla cizmarilor, ea fiind prima breaslă rurală înființată în comitatul Arad¹⁰⁷.

reprodusă în D.G.A.S., *Îndrumător în Arhivele Statului Arad*, vol. I, București, 1974, p. 180, fig. 48-49.

⁹⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 111; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 293; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁰⁰ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15.

¹⁰¹ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 64,

¹⁰² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁰³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...* p. 525.

¹⁰⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99 și 117; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12.

¹⁰⁵ Vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Idem, *Fejezetek Pécska nagyközseg történetéből*, Deva, 1995, p. 52-53; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 64.

¹⁰⁶ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁰⁷ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11.

În 1775 în localitate se formează breasla mixtă, prin unificarea tuturor meseriilor existente¹⁰⁸, din care în 1817 au ieșit cizmarii, care s-au organizat într-o breaslă independentă¹⁰⁹. În același an se editează și statutul breslei mixte pentru ceilalți meșteri din Sântana care cuprindea următoarele 18 meșteșuguri: croitori, pantofari, morari, dogari, țesători, dulgheri, lăcătuși, tâmplari, postăvari, frânghieri, olari, brutari, geamgii, curelari, cojocari, tăbăcari, fierari și armurieri¹¹⁰.

În 1815 țesătorii din **Sebiș** obțin privilegiul de breaslă¹¹¹. Diferiți meșteri din această localitate au încercat a înființa o breaslă în 1834, dar nu au reușit¹¹².

În tabelul de mai jos prezentăm situația meșteșugarilor uniți în bresle pe localități din fostul comitat Arad¹¹³.

¹⁰⁸ Jakob Hübner, *Monographie der Grossgemeinde Sanktanna*, f. a., f. l., p. 30-31; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12.

¹⁰⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 124; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 308; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹¹⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 124; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 308; Géza Kovách, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹¹¹ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.16, Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹¹² Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16.

¹¹³ Datele sunt luate de la Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 170-183; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68-69 și 131; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 854-859; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 272-308; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212-213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 3-41; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 168, 170-173; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 524-533; Idem, *A kalmár czéhek...*, p. 61-66; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 61-64; Jakob Hübner, *op. cit.*, p. 30-31; Isaia Tolan, *op. cit.* p. 89-105; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor*, în *Arad-monografia orașului*, p. 83-86.

COMITATUL ARAD. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA BRESLELOR

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Arad	1702	cojocari
	1718	fierari, rotari
	1721	măcelari
	1723	croitori ortodocși, români și sârbi
	1725	blănari-cojocari, români
	1725	ciubotari
	1731	pantofari germani
	1731	dulgheri
	1735	negustori
	1748	tăbăcari
	1748	cizmari, curelari
	1748	cojocari
	1748	cizmari germani
	1761	lăcătuși și tâmplari
	1765	croitori, postăvari
	1768	zidari
	1769	dogari
	1769	năsturari
	1770	morari
	1770	cojocari germani
	1770	frânghieri
	1770	țesători
	1770	cojocari, năsturari
	1774	bărbieri
	1815	cizmari
	1816	strungari, confecționeri de dușumea, sitari, pieptănari
	1816	fierari, rotari
	1816	zidari, pietrari
	1816	lăcătuși, tâmplari
	1817	curelari
	1817	olari
	1817	croitori fini, sumănari
1817	cojocari	
1817	năsturari	
1817	țesători	

1	2	3
	1817	pălării
	1817	croitori germani
	1818	dogari
	1818	dulgheri
	1818	morari
	1818	pantofari germani
	1818	negustori
	1819	tăbăcari germani
	1821	frânghieri
	1821	croitori ortodocși
	1823	plăpumari
	1825	cârnățari
	1834	turnători de clopote
	1840	armurieri, confecționeri de instrumente muzicale, confecționeri de mărgel și paspol, cuțitari, confecționeri de pile, tinichigii, turnători de cositor, alămari.
	1844	geamgii
	1845	turtelari, șelari
	1845	măcelari
	1845	hornari
Chișineu Criș	1819	lăcătuși, tâmplari, fierari, zugravi, dulgheri, geamgii, zidari, dogari, croitori, cojocari, pălării, turtelari, compactori, tăbăcari albi, frânghieri, curelari, olari, pieptănari
	1843	morari
Ghioroc	1819	dulgheri, brutari, cojocari, croitori maghiari și germani, pantofari germani, pălării, tâmplari, lăcătuși, zidari, cizmari, fierari, rotari, tăbăcari de carmazină și de cordovan, geamgii, pieptănari, strungari în lemn
Pâncota-Șiria	1821	cizmari, pantofari, tăbăcari maghiari și germani, fierari, lăcătuși, dulgheri, dogari, pălării, frânghieri, tâmplari, croitori maghiari și germani, cojocari, geamgii, curelari, țesători-postăvari
Pecica	1816	fierari, rotari
	1817	țesători români și maghiari
	1818	cizmari
	1818	croitori, șubari
	1818	cojocari, croitori maghiari, sumănari (șubari)

1	2	3
Sântana	1839	dogari, tâmplari, lăcătuși, cojocari, frânghieri, geamgii, dulgheri, zidari, brutari
	1774	cizmari
	1775	croitori, pantofari, morari, țesători, dulgheri, sticlari, tăbăcari, tâmplari, fierari, postăvari, frânghieri, rotari, olari, brutari, cojocari, măcelari
	1817	cizmari
	1817	croitori, pantofari, morari, dogari, țesători, dulgheri, lăcătuși, tâmplari, postăvari, frânghieri, olari, brutari, geamgii, curelari, cojocari, tăbăcari maghiari și germani, fierari și armurieri.
Sebiș-Ineu	1815	țesători

II.1. 2. Comitatul Cenad

În acest comitat s-au înființat bresle în localitățile Cenad, Nădlac și Șeitin. La **Cenad**, meșterii cizmari și pantofari se organizează în breaslă, în 1815¹¹⁴. **Nădlacul**, localitate de câmpie, inclus în acea vreme și el în comitatul Cenad, era destul de dezvoltat și avea nenumărați meșteșugari care au înființat bresle. Astfel, în 1815 s-au organizat bresle corespunzând țesătorilor¹¹⁵, tăbăcarilor¹¹⁶, croitorilor și șubarilor¹¹⁷, tâmplarilor, lăcătușilor, geamgiilor și dulgherilor¹¹⁸, fierarilor și rotarilor¹¹⁹ și cizmarilor și pantofarilor¹²⁰.

¹¹⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 74; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 251; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225.

¹¹⁵ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek ...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Géza Kovách, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171; Idem, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 526.

¹¹⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 526.

¹¹⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹¹⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525-526.

Meșterii acestor bresle colaborau cu meșterii din localitățile Apátfalva, Palota, Makó și Földeák, în prezent în componența teritorial-administrativă a Ungariei¹²¹.

Tot în același an s-a organizat și breasla țesătorilor din **Șeitin**¹²².

Redăm mai jos, în tabel rezumativ localitățile cu meșteșugarii cuprinși în bresle din acest comitat¹²³.

Tabelul 2.

COMITATUL CENAD. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA BRESLELOR

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Cenad	1815	cizmari, pantofari
Nădlac*	1815	țesători
	1815	tăbăcari maghiari
	1815	croitori, șubari
	1815	tâmplari, lăcătuși, geamgii, dulgheri
	1815	fierari, rotari
	1815	cizmari, pantofari
Șeitin*	1815	țesători

* Se referă numai la localitățile cu bresle de pe teritoriul României .

¹¹⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225.

¹²⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 526.

¹²¹ În acest sens, meșterii din meseria respectivă din Nădlac colaborau cu meșterii din meseria similară din localitățile menționate după cum urmează: cu țesătorii din Apátfalva și Palota, cu tăbăcarii din Makó, cu croitorii și șubarii din Makó, Palota, Apátfalva și Földeák, cu tâmplarii, lăcătușii, geamgii și dulgherii din Makó și Palota, cu fierarii și rotarii din Makó, Apátfalva și Palota și cu cizmarii și pantofarii din Palota și Cenad, vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68, 100, 105 și 111; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225.

¹²² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 119; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 302; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 526.

¹²³ Datele referitoare la bresle sunt luate de la: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 68-119; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286-302; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 225; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525-526.

II.1. 3. Comitatul Zarand

În acest comitat, în secolul al XVII-lea sunt atestate, asociații profesionale de tipul breslelor, la **Ineu**. Acest oraș, așezat în jurul unei importante „cetăți de margine”¹²⁴, devine în timpul domniei principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I, un centru meșteșugăresc și negustoresc, prosper.

În localitate s-au stabilit numeroși meșteșugari care au constituit bresle. Astfel, la 12 februarie 1625, aurarii, bărbierii, cizmarii, cojocarii și croitorii au primit statut de breaslă de la căpitanul cetății, act care în 1638, va fi întărit și de principele Gheorghe Rákóczi I¹²⁵.

După acest an, la Ineu, deja își desfășurau activitatea două bresle separate: breasla cizmarilor și breasla croitorilor¹²⁶. În 1646 se editează statutul breslei cizmarilor din Ineu, iar la solicitarea forurilor comitatului Zarand, principele Gheorghe Rákóczi al II-lea, la 8 mai 1649, reînnoiește statutele breslelor din acest oraș¹²⁷.

Cei mai mulți meseriași erau cizmari, tăbăcari, cojocari, bărbieri, deoarece în apropierea cetății erau numeroși militari. Ultimii meseriași menționați, făceau chiar și intervenții chirurgicale¹²⁸.

După alungarea otomanilor, Ineul trece sub stăpânirea austrieților și nemaivând rolul de cetate de margine, localitatea își pierde importanța militară și economică, drept urmare breslele din Ineu se desființează.

În alte localități din acest comitat mai existau diferiți meșteșugari, dar care nu s-au organizat în bresle.

Prezentăm mai jos tabelul rezumativ cu situația meșteșugarilor uniți în bresle din comitatul Zarand¹²⁹.

¹²⁴ Vezi: Ecaterina Sasu, *Cetăți în stilul Renașterii din Țara Crișurilor*, în *Centenar muzeal orădean*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1972, p. 543-551; Eugen Glück, *Contribuții cu privire la istoricul cetății de la Ineu*, în *Ziridava*, XIII, 1981, p. 131-147.

¹²⁵ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 4; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 152.

¹²⁶ Márki Sándor, *Diplomatarium Aradiense*, vol. II, mss. *Liber Regius, XII*, la Complexul Muzeal Arad; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 4.

¹²⁷ Márki Sándor, *Diplomatarium Aradiense*, vol. II, mss.; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 4; Idem, în vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 152.

¹²⁸ Géza Kovách, în Vol. *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 152.

¹²⁹ Datele sunt luate din: Márki Sándor, *Diplomatarium Aradiense*, Vol. II, mss. *Liber Regius, XII*; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 4-16; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 152.

**COMITATUL ZARAND. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA
BRESLELOR**

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Ineu	1625	aurari, bărbieri, cizmari, cojocari, croitori
	1638	cizmari
	1638	croitori
	1646	cizmari
	1649	mixtă

II.1. 4. Comitatul Bihor

În părțile Bihorului ca și în alte zone ale Transilvaniei, meșteșugarii se organizează în bresle, la Oradea ele formându-se încă din secolul al XIV-lea¹³⁰. Cu toate acestea, ele încep a fi atestate documentar mai frecvent începând din secolul al XVI-lea¹³¹.

După cum s-a apreciat, în celelalte localități rurale, diferitele bresle se vor forma doar după izgonirea turcilor și în special la sfârșitul secolului al XVIII-lea, respectiv în prima jumătate a secolului al XIX-lea¹³².

Datorită faptului că, orașul Oradea în Evul Mediu, nu constituia o singură unitate administrativă, înființarea și organizarea breslelor a cunoscut o evoluție proprie¹³³. Astfel, primele privilegii acordate breslelor din acest oraș, deși ele se refereau la toți meșterii din oraș, au fost obținute inițial în numele orașului Oradea-Mare, ceea ce a dus la neînțelegeri între meșterii din Oradea-Mare și cei din părțile celelalte¹³⁴. În acest sens, într-o plângere adresată forurilor comitatului, în 1758, cizmarii, croitorii și tăbăcarii din Oradea-Olosig își arată pretențiile menționând că privilegiile obținute de la Carol al VI-lea, în 1722, se referă și la meșterii din Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența, dar ele nu sunt recunoscute de cei din Oradea-

¹³⁰ Vezi: Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 747-749.

¹³¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 202-203; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 750-751.

¹³² Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 750-752.

¹³³ Orașul Oradea era format din patru părți distincte: Oradea-Mare, Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența. Ele se vor uni în 1849, când este numit și un singur primar al orașului, vezi: Lakos Lajos, *Nagyvárad múltja és jelenjéből*, Oradea, 1904, p. 201; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 747.

¹³⁴ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 747-748.

Subcetate și Oradea-Velența, dar ele nu sunt recunoscute de cei din Oradea-Mare¹³⁵. Ca urmare a acestor neînțelegeri și a creșterii numărului meșterilor s-au format două bresle, în aceeași ramură. Astfel era situația în cadrul breslei croitorilor și a cizmarilor. Într-o breaslă erau uniți meșterii din Oradea-Mare și în alta cei din Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența¹³⁶.

Formarea și organizarea breslelor mai trebuia să țină seama și de situația juridică a urbei. În acest sens, la Oradea-Mare și Oradea-Olosig unde era concentrată conducerea breslelor, existând cei doi stăpâni ecleziastici (Capitulul și Episcopia romano-catolică), jurisdicția acestora era exercitată și asupra breslelor¹³⁷.

În secolul al XVIII-lea și cel următor, breslele din Oradea-Mare au avut o situație mai favorabilă față de cele din Oradea-Olosig, ca urmare a luptei de emancipare a orașului dusă de autoritățile laice împotriva stăpânului de pământ, luptă care s-a încheiat pentru moment printr-o "convenție", între Capitulul Episcopiei catolice din Oradea și oraș, în 1722, ratificată și confirmată de împăratul Carol al VI-lea și considerată ca un compromis între cele două părți¹³⁸. Convenția cuprinzând 14 puncte a însemnat un succes categoric al capitlului¹³⁹. Ea a permis intrarea în "legalitate" și conform punctului 6 al convenției se prevedea pentru capitlu obligația acestuia de-a sprijini înființarea breslelor și a asociațiilor de meseriași¹⁴⁰.

Înființarea breslelor în Oradea Mare cât și în Oradea-Olosig a fost aprobată de cei doi stăpâni feudali, capitlul, în Oradea-Mare și respectiv episcopia, în Oradea-Olosig¹⁴¹. Tot prin intermediul lor se solicita confirmarea statutelor de organizare și funcționare ale căror proiecte erau verificate în prealabil de scaunele domeniiale ale celor doi stăpâni¹⁴².

Cea mai veche branșă meșteșugărească a cărei meșteri s-au organizat pe bază de statute în breaslă, în Oradea, este breasla țesătorilor, atestată în 1395, într-un articol al statutelor de țesători din Debrețin, în care se

¹³⁵ D. J. B. A. N., *Colecția de acte ale breslelor*, dosar 198, f. 1-3.

¹³⁶ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 748.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 748.

¹³⁸ Ioan Pușcaș, *Convenția din 1722 dintre Capitulul Episcopiei catolice din Oradea și orașul Oradea*, în *Lucrări științifice, istorie științe sociale-pedagogie*, 1972, p. 72; Gheorghe Gorun, *Aspecte ale luptei cetățenilor din Oradea pentru autonomia orașului. Contribuții la o istorie a Oradiei în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, X, 1980, p. 86-89.

¹³⁹ Ioan Pușcaș, *op. cit.*, p. 73.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 73.

¹⁴¹ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 748-749.

¹⁴² *Ibidem*, p. 749.

prevedea, că aceștia, din urmă, vor avea aceleași drepturi ca și țesătorii din Oradea¹⁴³.

Cea de-a doua asociație profesională de la care s-ă păstrat și cel mai vechi statut de organizare este breasla fierarilor, pintenarilor și săbierilor menționată în 1481¹⁴⁴. Pietrarii și pictorii, precum și cei care brodau cu aur și mărgelile au format bresle încă înainte de 1526¹⁴⁵.

În 1563 este amintită breasla aurarilor orădeni, când între aceasta și breslele de aurari din Cluj și Debrețin s-a organizat o înțelegere cu caracter de uniune, cu privire, atât la organizarea internă și mai ales la calfe, cât și la procesul de producție¹⁴⁶. Aurarii din Oradea obțin statute la 1600¹⁴⁷, iar în 1601, meșterii aurari din Oradea se aliază cu cei din Baia Mare, formând o confederație¹⁴⁸.

La 2 decembrie 1582 este menționată documentar breasla șelarilor¹⁴⁹ iar cea a pantofarilor și tăbăcarilor, la 25 ianuarie 1563, când prin diploma acordată de Gheorghe Rákóczi I, la 10 ianuarie 1647, sunt confirmate vechile lor privilegii acordate de regele Ioan al II-lea Zapolya¹⁵⁰.

În 1620 s-a format prin unire, breasla curelarilor și șelarilor în urma acordării de către principele Gabriel Bethlen a unui privilegiu în care sunt confirmate vechile statute emise de primjudele și senatul orașului Oradea, în anii 1598 și 1610¹⁵¹. Faptul că aceste două statute au fost redactate încă în anul 1598, înseamnă că cele două bresle, organizate la început separat, au existat și înainte de această dată¹⁵².

Una dintre cele mai importante bresle orădene a fost breasla croitorilor. Primele statute ale acestei bresle au fost aprobate de principele Gabriel Bethlen în 1614¹⁵³. La 3 ianuarie 1722, când împăratul Carol al VI-lea acordă privilegiul - statut pentru meșterii croitori este de fapt considerat

¹⁴³ vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 65 și Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 749.

¹⁴⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 167; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 750.

¹⁴⁵ Bunytay Vincze, *A váradi püspöség története*, vol. III, Oradea, 1883, p. 141.

¹⁴⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 215.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 215.

¹⁴⁸ În acest sens, vezi: *Pagini din istoria Maramureșului (coordonator Gheorghe T. Pop)*, Baia Mare, 1967, p. 61; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

¹⁴⁹ *Istoria orașului Oradea (coordonatori Liviu Borcea și Gheorghe Gorun)*, Edit. Cogito, 1995, p. 118.

¹⁵⁰ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 751.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 753-754.

¹⁵² *Ibidem*, p. 754, cu nota 44.

¹⁵³ Vezi: Komáromy András, *A nagyváradi szabók céhszabályzata 1614-ből*, în *Történelmi Tár*, Budapest, 1901, p. 127-137, Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XI, 1981, p. 349-358.

momentul reorganizării acestei vechi bresle¹⁵⁴. Privilegiile acordate au rămas valabile până în 1759, când ele au fost retrase de Consiliul Locotenențial în vederea emiterii altora noi, care au fost emise în 1761¹⁵⁵. Meșterii croitori nebreslași din Oradea-Olosig urmăreau momentul de-a beneficia și ei de privilegiile acordate meșterilor croitori breslași din Oradea. Astfel, cu toată împotrivirea croitorilor din Oradea, în 1769, au primit și cei din Oradea-Olosig statutele de breaslă, asociație profesională în care s-au unit croitorii de origine maghiari și germani din acest târg¹⁵⁶.

Măcelarii din Oradea obțin un privilegiu de breaslă la 25 octombrie 1644 de la principele Gheorghe Rákóczi I, prin care sunt confirmate vechile privilegii ale breslei, acordate în 3 noiembrie 1566 de regele Ioan al II-lea Zapolya și de principele Cristofor Báthory, în 15 aprilie 1576¹⁵⁷. De la această importantă breaslă s-a păstrat statutul din 31 martie 1820, dat de împăratul Ferdinand I, al Austriei, pentru meșterii din Oradea, Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența¹⁵⁸.

Breasla blănarilor-cojocarilor s-a constituit în secolul al XVI-lea sau mai înainte. Acest fapt reiese și din scrisoarea privilegială emisă acestei bresle, la 25 martie 1646, de principele Gheorghe Rákóczi I, din care din partea introductivă rezultă că meșterilor blănari li se confirmau privilegiile și statutele acordate de regii anteriori¹⁵⁹. La 22 iulie 1722 acestei bresle i s-a aprobat statutele de breaslă de împăratul Carol al VI-lea¹⁶⁰.

În oraș, alături de breasla pantofarilor care este atestată documentar încă din secolul al XVI-lea, a existat și o breaslă separată a cizmarilor care primesc primul statut de organizare și funcționare, confirmat la 3 ianuarie 1722, de împăratul Carol al VI-lea¹⁶¹. La 8 februarie 1759, aceste privilegii acordate în 1722, au fost retrase prin intimatul Consiliului Locotenențial, iar în anul 1772, a fost confirmat un nou statut de împărăteasa Maria Tereza, pentru toți meșterii cizmari din Oradea-Mare, Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența¹⁶².

¹⁵⁴ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 754; Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 349-350.

¹⁵⁵ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 755; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁵⁶ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 755; Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 356; *Istoria orașului Oradea...*, p. 176.

¹⁵⁷ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 753.

¹⁵⁸ Vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; *Istoria orașului Oradea*, p. 178.

¹⁵⁹ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 758.

¹⁶⁰ D. J. B. A. N., *fond Prefectura județului Bihor*, inv. 41, dosar 610, f. 36-41; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 752.

¹⁶¹ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 175.

¹⁶² Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 175-176.

În urma creșterii numărului de meșteri cizmari din Oradea s-au format două bresle separate. Astfel, în 1805 breasla cizmarilor din Oradea-Olosig care includea și pe meșterii din Oradea-Velența și Oradea-Subcetate solicita magistratului orașului și stăpânului de pământ să nu fie reunificată cu breasla din Oradea Mare¹⁶³. La 6 aprilie 1813, cizmarii din Oradea-Olosig în baza intimatului Consiliului Locotenențial, prin care acesta solicită tuturor breslelor întocmirea proiectelor de statute conform modelului distribuit, breasla cizmarilor din Oradea-Olosig a înaintat comitatului împreună cu alte bresle din Oradea, proiectul de statut spre confirmare, act ce a fost confirmat la 18 aprilie 1823¹⁶⁴. Ultimul statut al breslei cizmarilor din Oradea a fost reconfirmat în 1840 de împăratul Ferdinand I¹⁶⁵.

Breasla pantofarilor a obținut primul său privilegiu din secolul al XVIII-lea, la 27 iulie 1722, când în breaslă au intrat și tăbăcarii, cum rezultă din statutul breslei acordat de împăratul Carol al VI-lea¹⁶⁶. În 1747, Maria Tereza, confirmă noile statute de organizare, iar cele două ramuri meșteșugărești au fost separate oficial¹⁶⁷.

În 1828, împăratul Francisc I, aprobă statutul de organizare a breslei tăbăcarilor maghiari și a tăbăcarilor germani, iar în 11 martie 1841, reconfirmă regulamentul de organizare a breslei tăbăcarilor și pielarilor germani¹⁶⁸.

La 27 iulie 1722 a fost semnat de împăratul Carol al VI-lea privilegiul breslei sumănarilor din Oradea¹⁶⁹, iar la 4 decembrie 1820 au fost reînnoite statutele acestei bresle¹⁷⁰.

Așezat la încrucișarea unor drumuri comerciale importante, orașul Oradea a avut un rol important economic în evul mediu, fiind un centru economico-comercial cu târguri renumite¹⁷¹. În urma memoriului negustorilor orădeni la 27 iulie 1722 au fost aprobate statutele de funcționare ale breslei comercianților de către împăratul Carol al VI-lea, breaslă în care

¹⁶³ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁶⁴ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁶⁵ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 751-752; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁶⁶ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 751-752; *Istoria orașului Oradea*, p. 179.

¹⁶⁷ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 752; *Istoria orașului Oradea*, p. 179.

¹⁶⁸ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 752.

¹⁶⁹ Vezi: Lakos Lajos, *op. cit.*, p. 325; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 763; *Istoria orașului Oradea*, p. 177.

¹⁷⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 763.

¹⁷¹ Susana Tóth, *Târgurile din Oradea* (I), în *Biharea*, II, 1975, p. 84; Idem, *Târgurile din Oradea* (II), în *Biharea*, III, 1976, p. 129-160; vezi și Paul Niedermaier, *Raportul dintre comerț, meșteșugari și agricultori în economia orașelor medievale din Transilvania*, în *Historia urbana*, tomul VI, 1-2, 1998, p. 44.

puteau intra și negustori din Oradea-Olosig¹⁷². Din breaslă făceau parte și comercianții macedo-români, care au contribuit în mare măsură la impulsivitatea economică-comercială în perioada de după alungarea otomanilor (1692) și a instaurării regimului habsburgic în Transilvania¹⁷³.

Pentru a se crea condiții optime necesare desfășurării unui comerț intens, conducerea orașului, după confirmarea statutelor breslei, a aprobat diferiților comercianți, construirea de prăvălii, pe terenurile libere în jurul pieții, scutirea clădirilor de impozit iar dreptul de moștenire urma a fi asigurat descendenților de sex bărbătesc¹⁷⁴. La 4 septembrie 1759 statutele breslei negustorilor au fost modificate și aprobate de Maria Tereza iar noile privilegii au reorientat activitatea comercială, spre apus¹⁷⁵.

La 4 noiembrie 1769, Maria Tereza acordă breslei unite a tâmplarilor, fierarilor, sticlarilor, strungarilor și armurierilor din Oradea-Olosig, statutul de organizare și funcționare¹⁷⁶. La scurt timp din breaslă s-au desprins fierarii, locul lor fiind luat de ceasornicari iar fierarii se unesc cu rotarii formând o breaslă nouă, separată¹⁷⁷.

La 9 noiembrie 1772 au fost confirmate statutele breslei tâmplarilor, sticlarilor, lăcătușilor, ceasornicarilor, strungarilor și armurierilor din târgul Oradea¹⁷⁸. În același an s-a primit și statutele breslei fierarilor și rotarilor¹⁷⁹. Meșterii breslei unite a fierarilor și rotarilor din Oradea-Mare și Oradea-Olosig au trimis spre aprobare statutele lor comune în 1806, în conformitate cu intimatul Consiliului locotenențial din 1805, pe care l-a înaintat stăpânului feudal spre verificare înainte de al trimite spre confirmare, iar în 1815 a fost redactat un alt statut înaintat în 1822 spre confirmare și aprobat în 1827, care a fost valabil până la desființarea breslelor¹⁸⁰. În 1806 tâmplarii din Oradea-Olosig au încercat să iasă din breaslă, pentru a forma o breaslă separată, dar pentru moment n-au reușit.

¹⁷² Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 760; Gheorghe Gorun, *Aspecte ale istoriei comerțului orădean în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, IX, 1979, p. 767; *Istoria orașului Oradea*, p. 182.

¹⁷³ Nicolae Firu, *Comercianții români din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Revista economică*, 14, 1940, nr. 1-2, p. 24-34; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 760; Gheorghe Gorun, *Aspecte ale istoriei comerțului...*, p. 769-770.

¹⁷⁴ Lakos Lajos, *op. cit.*, p. 324-325; Nicolae Firu, *Elementul românesc în conducerea orașului Oradea (1700-1850)*, 1940, p. 11; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 760.

¹⁷⁵ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 760; *Istoria orașului Oradea*, p. 182.

¹⁷⁶ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 756; *Istoria orașului Oradea*, p. 180.

¹⁷⁷ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 756; *Istoria orașului Oradea*, p. 180.

¹⁷⁸ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 756.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 756.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 756-757.

La 21 mai 1840 a fost emis un nou privilegiu pentru breasla lăcătușilor, sticlarilor, armurierilor în care au fost cuprinși și meșterii tâmplari, dar fără ceasornicari și strungari¹⁸¹.

În 1745, Maria Tereza a acordat primul statut al breslei chirurgilor și bărbierilor care avea 6 membri¹⁸². Acești 6 chirurși sunt considerați nucleul formării generației de medici orădeni¹⁸³.

Breasla dogarilor este atestată documentar la 11 iunie 1770¹⁸⁴, când s-a reorganizat, fapt confirmat și de un alt document din 1765 adresat Episcopiei romano-catolice din Oradea, în care se amintește de vechile sale privilegii¹⁸⁵. La 5 septembrie 1839 a primit ultimul său statut, odată cu cel al breslei zidarilor și dulgherilor, unind 38 de meșteri dogari din Oradea-Mare, Oradea-Olosig, Oradea-Velența și Oradea-Subcetate¹⁸⁶.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea în Oradea și Oradea-Olosig s-au reorganizat diferite bresle. Astfel, la 5 noiembrie 1810 scaunul domenal al Episcopiei romano-catolice a hotărât întocmirea proiectului de statut pentru formarea breslei năsturarilor din Oradea-Mare și Oradea-Olosig¹⁸⁷, act aprobat de comisarul suprem al breslelor în 1812, în baza căreia a funcționat până la confirmarea definitivă de către împăratul Francisc I¹⁸⁸.

Breasla olarilor s-a constituit în secolul al XVII-lea, dar primul său statut solicitat a fost în anul 1805 și aprobat în 1820 de împăratul Austriei, Francisc I¹⁸⁹.

Breasla frânghierilor și sitarilor exista din secolul al XVIII-lea, iar primul său privilegiu l-a obținut, la 31 martie 1820¹⁹⁰. La acea dată au fost

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 757; *Istoria orașului Oradea*, p. 180.

¹⁸² Lakos Lajos, *op. cit.*, p. 329, Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 761; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁸³ Veronica Covaci, *op. cit.*, p.761.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 762; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁸⁵ D. J. B. A. N., *fond Episcopia romano - catolică Oradea, Acte economice*, dosar 4456.

¹⁸⁶ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 762. Despre breasla zidarilor, dulgherilor, pietrarilor și cărămidarilor orădeni, vezi: *ibidem*, p. 756-758.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 762

¹⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁸⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288; Nicolae Firu, *Oradea Mare*, Edit. Cultura Națională, București, p. 92; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Tereza Móses, *Considerații privind istoricul olăritului din Oradea, în Biharea, Culegere de studii și materiale de etnografie și artă*, X, 1982, p. 127-128; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁹⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288; Eperjessy Geza, *op. cit.*, p. 224; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 763; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; *Istoria orașului Oradea*, p. 179.

acordate și statutele breslei săpunarilor și lumânărarilor orădeni¹⁹¹. Tot în anul 1820 s-au înființat și alte bresle în oraș, precum: breasla brutarilor¹⁹², breasla pălărierilor¹⁹³ etc.

Meșteșugarii au înființat bresle și în unele localități rurale mai mari ale Bihorului. Astfel, la **Beiuș**, în anul 1645, s-a format breasla olarilor¹⁹⁴. Mai târziu, în 1821 s-a organizat breasla cizmarilor și a tăbăcarilor de cordovan¹⁹⁵, în 1825 breasla tăbăcarilor de carmazină¹⁹⁶ iar în 1833, breasla cojocarilor¹⁹⁷.

La **Diosig** s-a înființat la 27 iulie 1714, breasla cizmarilor, concomitent cu cea a croitorilor¹⁹⁸. În 1822 privilegiile breslei cizmarilor au fost reconfirmate¹⁹⁹.

În 1776 la **Marghita** s-a constituit breasla cizmarilor²⁰⁰. În 1821 s-a organizat breasla tăbăcarilor albi²⁰¹, în 1823 breasla șubarilor²⁰², în 1838 breasla pălărierilor²⁰³, în 1847, breasla olarilor²⁰⁴ și tot în același an și o

¹⁹¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p.288; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 763; *Istoria orașului Oradea*, p. 179.

¹⁹² Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288.

¹⁹³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

¹⁹⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 71.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 71; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

¹⁹⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 71; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 247; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

¹⁹⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 71; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 247; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224.

¹⁹⁸ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224.

¹⁹⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p.78; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 255; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁰ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

breaslă mixtă în care au intrat: tâmplari, lăcătuși, fierari, rotari, dogari, zidari, dulgheri, sticlari și cizmari germani²⁰⁵.

La **Salonta** s-a constituit în 1820 breasla cizmarilor²⁰⁶, iar în 1834 breasla tăbăcarilor²⁰⁷.

În 1808, la **Săcuieni** s-a înființat o breaslă a cizmarilor²⁰⁸, iar în 1840, breasla tăbăcarilor și pantofarilor²⁰⁹.

Redăm mai jos tabelul cu situația meșteșugurilor unite în bresle, pe localități din fostul comitat Bihor²¹⁰.

²⁰⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 281; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280-281; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁸ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 307; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁰⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 123; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 307; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²¹⁰ Datele sunt luate din: Bunytay Vincze, *op. cit.*, p. 141-142; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 78, 100-107; 123; Komáromy András, *op. cit.*, p. 127-137; Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapest, 1901, p. 301; 538-566; Lakos Lajos, *op. cit.*, p. 201-329; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286-307; Nicolae Firu, *Comercianții români...*, p. 24-34; Idem, *Oradea Mare*, p. 92; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 65, 202-203 și 215; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 747-763; Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 349-358; Idem, *Aspecte ale istoriei comerțului...*, p. 767-770; Teresa Mózes, *op. cit.*, p. 122-127; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527-529; *Istoria orașului Oradea*, p. 118-179.

**COMITATUL BIHOR. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA
BRESLELOR**

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Oradea	1395	șesători
	1481	fierari, pintenari, săbieri
	1563	aurari
	1526	pietrari, pictori
	1563	pantofari, tăbăcari
	1566	măcelari
	1576	măcelari
	1582	șelari
	1598	curelari, șelari
	1601	aurari, argintari
	1610	curelari, șelari
	1614	croitori
	1620	curelari, șelari
	1635	lăcătuși, fierari, morari, rotari, tâmplari, pietrari, cărămidari
	1646	blănari, cojocari
	1722	cizmari
	1722	croitori
	1722	negustori
	1722	blănari, cojocari
	1744	pantofari
	1744	cojocari
	1744	gubari, sitari
	1745	chirurgi, bărbieri
	1761	croitori
	1770	pietrari, cărămidari, zidari, dulgheri
	1770	dogari
	1772	cizmari
	1772	tâmplari, sticlari, lăcătuși, ceasornicari, strungari, armurieri
	1810	năsturari
	1818	pălării
	1818	brutari
	1820	olari
1820	măcelari	

1820	frânghieri, sitari
1820	săpunari, lumânărari
1820	sumănari
1820	tăbăcari
1820	fierari, rotari
1820	cizmari
1820	pălărieri
1826	țesători
1827	fierari, rotari
1830	cârnațari
1833	croitori de șubă
1835	croitori fini germani
1839	zidari, dulgheri, pietrari
1839	dogari
1839	curelari
1840	lăcătuși, sticlari, tâmplari, armurieri, dulgheri,
1840	cizmari
1841	tăbăcari germani
1847	șelari, tapițeri, tinichigii, aurari, argintari, hornari
1769	zidari, dulgheri, pietrari, țiglari
1769	croitori maghiari și germani
1769	tâmplari, fierari, sticlari, strungari și armurieri
1772	cizmari
1779	fierari
1810	năsturari
1820	fierari, rotari
1820	măcelari
1820	pălărieri
1823	cizmari
1828	tăbăcari
1832	pantofari
1835	croitori germani
1839	curelari
1839	dogari
1840	tăbăcari germani
1840	lăcătuși, geamgii, armurieri

Oradea-Olosig

1	2	3
Oradea-Subcetate	1851	curelari
	1820	măcelari
	1839	dogari
Oradea-Velența	1839	curelari, șelari
	1772	cizmari
	1820	măcelari
Beiuș	1820	pălărieri
	1823	cizmari
	1839	dogari
	1851	curelari
	1645	olari
	1821	cizmari, tăbăcari de cordovan
Diosig	1825	tăbăcari albi maghiari
	1833	cojocari
	1714	croitori
Marghita	1714	cizmari
	1822	cizmari
	1776	cizmari
	1821	tăbăcari
	1823	gubari
	1832	cizmari
	1838	pălărieri
	1847	olari
1847	tâmplari, lăcătuși, fierari, rotari, dogari, zidari, dulgheri, geamgii, cizmari germani	
Salonta	1820	cizmari
	1834	tăbăcari
Săcuieni	1808	cizmari
	1840	tăbăcari, pantofari

II.1.5. Comitatul Crasna

În acest comitat au existat în unele localități, nenumărați meșteșugari, adevărat însă că în afara breslelor²¹¹. Între breslele atestate documentar amintim cele din localitățile Șimleul Silvaniei și Crasna.

²¹¹vezi: Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 531.

La **Șimleul Silvaniei** s-a format breasla croitorilor în 1696²¹², breasla olarilor în 1764²¹³ și breasla cojocarilor, în 1769²¹⁴.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au organizat următoarele bresle: în 1804, breasla cojocarilor²¹⁵, 1820, breasla croitorilor și gubarilor²¹⁶, breasla cojocarilor²¹⁷, breasla olarilor²¹⁸ și breasla cizmarilor, curelarilor și tăbăcarilor²¹⁹, iar în 1820 o breaslă mixtă care cuprindea: lăcătuși, armurieri, năsturari, pieptănari, vopsitori, țesători, plăpumari, tapițeri, zidari, dulgheri și măcelari²²⁰.

La **Crasna**, meseriașii cojocari sunt menționați ca făcând parte dintr-o breaslă încă din 1511, alături de cei din Zalău și Boghiș²²¹.

În 1820 s-a organizat în această localitate și o breaslă mixtă în care au intrat meșteri: cizmari, croitori, tâmplari, fierari, lăcătuși, olari și cojocari²²².

Prezentăm mai jos tabelul rezumativ cu meșteșugarii uniți în bresle pe localități din comitatul Crasna²²³.

²¹² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Kovách Géza, *A zilahi céhek története*, București, 1958, p. 102.

²¹³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről ...*, p. 152.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 152.

²¹⁵ *Ibidem*.

²¹⁶ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²¹⁷ *Ibidem*, p. 527.

²¹⁸ *Ibidem*.

²¹⁹ *Ibidem*.

²²⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527. În 1830 se organizează breasla țesătorilor gubari, vezi: *A czéhek történetéről...*, p. 152.

²²¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 145 și 152; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 16; Elisabeta Moroti, *Scurtă privire istorică asupra dezvoltării economice a orașului Zalău*, în *Alma Mater Porolissensis*, II, nr. 4, iulie 2001, p. 37.

²²² Géza Kovách, *A zilahi céhek...*, p. 102; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527-531.

²²³ Datele sunt luate de la: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 145 și 152; Idem, *Iparfejlesztés és czéhek...*, p. 340; Géza Kovách, *A zilahi céhek...*, p. 16-102; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527-531; Elisabeta Moroti, *op. cit.*, p. 37-38.

**COMITATUL CRASNA. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA
BRESLELOR**

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Crasna	1511	croitori
	1820	cizmari, croitori, tâmplari, fierari, lăcătuși, olari, cojocari, tăbăcari
Șimleul-Silvaniei	1696	croitori
	1764	olari
	1769	cojocari
	1820	croitori, gubari
	1820	cojocari
	1820	cizmari, curelari, tăbăcari
	1820	olari
	1820	lăcătuși, armurieri, năsturari, pieptănari, vopsitori, țesători, plăpumari, tapițeri, zidari, dulgheri, măcelari
	1830	țesători-gubari, tâmplari, lăcătuși

II.1. 6. Comitatul Solnocul de Mijloc

În comitatul Solnocul de Mijloc s-au format bresle încă din secolul al XVI-lea.

În **târgul Zalău** s-au format breslele cele mai timpurii. Sistemul lor de organizare și funcționare este ilustrat de diferitele izvoare documentare ce s-au păstrat²²⁴. Astfel, în 1511, cojocarii din Zalău, împreună cu cei din Crasna și Boghiș, menționați de noi, mai sus, primesc statutul de breaslă de

²²⁴ Vezi: Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 163-204; Idem, *Arhive medievale privitoare la orașul Zalău, în Zalăul pe treptele istoriei*, Zalău, 1973, p. 43-49; Éva Lakó, Ana Lucica Goron, *Considerații asupra centrului de olari din Zalău, în Zalăul pe treptele istoriei*, Zalău, 1973, p. 50-58; Elena Muscă, *Documente ale breslelor din Zalău, în Acta Musei Porolissensis*, XVII, 1993, p. 207-218; Idem, *Considerații generale asupra meșteșugurilor sălăjene, în Marisia, Studii și materiale de arheologie, istorie*, XXVI, 2000, p. 212-214.

la Ștefan Báthory, statut care în 1594, a fost recunoscut de principele Sigismund Báthory, iar în 1613 reînnoit de principele Gabriel Báthory²²⁵. În 1588 s-a înființat breasla măcelarilor²²⁶ iar în 1589 breasla pantofarilor și curelarilor²²⁷. Dintr-o copie legalizată, în 1715, reiese că Gheorghe Rákóczi al II-lea, principele Transilvaniei, a acordat la 25 martie 1650, o scrisoare de privilegii, prin care aprobă existența și statutul acestei bresle²²⁸. La început breasla cuprindea pe toți meșterii pielari: tăbăcari, curelari și cizmari. La 20 aprilie 1751, împărăteasa Maria Tereza a aprobat separarea cizmarilor de tăbăcari, formându-se astfel două bresle separate, din care în 1859 se desprind și curelarii²²⁹.

După o anumită dezvoltare a vieții de breaslă, care a început la mijlocul secolului al XVII-lea a avut loc o nouă revigorare începând cu secolul următor în timpul împărătesei Maria Tereza, când au fost editate o serie de noi statute de breaslă, precum cele ale croitorilor și țesătorilor (1701)²³⁰, olarilor (1738)²³¹, cizmarilor, pantofarilor și curelarilor (1748)²³² și tăbăcarilor și curelarilor, tot în același an (1748)²³³.

Un meșteșug arhaic a fost cel al dârstarilor din Zalău, meșteșugari ce confecționau guba din lână, sub forma unui postav, menționați în breaslă alături de tâmplari și lăcătuși în 1804, și care au cerut formarea unei bresle în 1806, statutul lor fiind editat în 1810²³⁴.

²²⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 137-152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 323 și 341; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 163; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 16-17; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530; Elena Muscă, *Documente ale breslelor...*, p. 207; Elisabeta Moroti, *op. cit.*, p. 37.

²²⁶ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530; Elena Muscă, *Documente ale breslelor...*, p. 208-209.

²²⁷ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p.16; Idem, *Arhive medievale privitoare la...*, p. 48.

²²⁸ Idem, *Arhive medievale privitoare la...*, p. 48.

²²⁹ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...II*, 1913, p. 483-496; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 163-165.

²³⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 483-484; Kovách Géza, *A zilahi czéhek...*, p. 22; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²³¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 22; Éva Lakó, Ana Lucica-Goron, *op. cit.*, p. 50-58; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p.530.

²³² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 22.

²³³ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 22; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²³⁴ Idem, *Un meșteșug tradițional din Zalău. Statutul breslei dârstarilor*, în *Acta Musei Porolissensis*, VII, 1983, p. 223-239, vezi și Elena Muscă, *Documente ale breslelor...*, p. 217; Elisabeta Moroti, *op. cit.*, p. 38.

În 1807 meșterii zălăuani au întemeiat o breaslă mixtă²³⁵. În 1809 s-a organizat breasla lăcătușilor, tâmplarilor și armurierilor²³⁶, în 1825 breasla croitorilor fini, maghiari și germani²³⁷, în 1829, breasla rotarilor, fierarilor și tinichigiilor²³⁸, în 1847, breasla brutarilor²³⁹ și în același an și o breaslă mixtă care reunea: pălărieri, zugravi, pieptănari, sitari, zidari, năsturari, confecționeri de lulea, tapițeri, săpunari, pantofari, potcovari, compactori, dulgheri, geamgii, pietrari, morari, croitori de dame, cârnățari, fierberea cleiului²⁴⁰.

La **Cehul Silvaniei** s-a constituit în 1820 o breaslă mixtă²⁴¹. La **Tășnad** s-a organizat breasla cojocarilor, frânghierilor și curelarilor, în 1837²⁴².

Redăm mai jos, tabelul rezumativ cu meșteșugurile unite în bresle din localitățile din comitatul Solnocul de Mijloc²⁴³.

Tabelul 6

COMITATUL SOLNOCUL DE MIJLOC. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA BRESLELOR

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Cehul Silvaniei	1820	mixtă
Tășnad	1837	cojocari, frânghieri, curelari
Zalău	1511	cojocari

²³⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 137; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 323.

²³⁶ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 22; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530;

²³⁷ Idem, *A zilahi céhek...*, p. 22; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²³⁸ Idem, *A zilahi céhek...*, p. 22; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²³⁹ Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 530; Alte date despre meșteșugarii din zonă, uniți în bresle, vezi: Petri Mór, *Szilágy vármegye monographiája*, vol. II, 1901, p. 550-554.

²⁴¹ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 102; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

²⁴² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 341.

²⁴³ Datele sunt luate de la Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 78, 483-484; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 163; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 16-17 și 163-204; Idem, *Arhive medievale privitoare la...*, p. 43-49; Idem, *Un meșteșug tradițional...*, p. 223-239; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530; Éva Lakó, A. Lucica Goron, *op. cit.*, p. 50-58; Elena Măscă, *Documente ale breslelor...*, p. 207-218; Idem, *Considerații generale asupra meșteșugurilor...*, p. 212-214.

1588	măcelari
1589	cizmari
1613	cojocari
1639	cizmari, pantofari, curelari
1701	croitori, țesători
1738	olari
1748	tăbăcari, curelari
1748	cizmari, pantofari, curelari
1806	dârstari
1807	mixtă
1809	lăcătuși, tâmplari, armurieri
1825	croitori fini
1829	rotari, fierari, tinichigii
1847	brutari
1847	pălărieri, zugravi, pieptănari, sitari, zidari, năsturari, confeționeri de lulea, tapițeri, săpunari, pantofari, potcovari, compactori, dulgheri, geamgii, pietrari, morari, croitori de dame, cârnățari, fierberea cleiului

II.1.7. Comitatul Satu Mare

În acest comitat au existat bresle la Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Carei și Seini.

La **Satu Mare** sunt amintite documentar, încă de la începutul secolului al XVI-lea, breslele constituite de: curelari, în 1513²⁴⁴, piuari și postăvari, în 1513²⁴⁵, croitori, în 1525²⁴⁶, cizmari și tăbăcari²⁴⁷, măcelari²⁴⁸, fierari, în 1538²⁴⁹, aurari, în 1543²⁵⁰, blănari, în 1558²⁵¹, cizmari, în 1604²⁵².

²⁴⁴ Doru Radosav, *Ghid de oraș - Satu Mare*, București, 1984, p. 21.

²⁴⁵ Aurel Socolan, *Orânduirea feudală*, în *Pagini din istoria Maramureșului* (coordonator Gheorghe T. Pop), Baia Mare, 1967, p. 60.

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 60; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21.

²⁴⁷ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21.

²⁴⁸ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 60; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21.

²⁵⁰ O copie din anul 1606 a statutului din 1543 al breslei aurarilor din Satu Mare, se păstrează la D.J.S.M.A.N., *Colecția de documente primită de la Muzeul județean Satu Mare*, act. Nr. 14/1609; Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21.

²⁵¹ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60.

Breasla tăbăcarilor este menționată în 1618²⁵³, breasla dogarilor în 1637²⁵⁴, breasla frizerilor, în 1657²⁵⁵, breasla olarilor în 1670²⁵⁶, breasla croitorilor și năsturarilor în 1778²⁵⁷, breasla cizmarilor²⁵⁸, breasla gubarilor²⁵⁹, breasla dogarilor²⁶⁰, breasla rotarilor²⁶¹, breasla măcelarilor²⁶², breasla cizmarilor, în 1782²⁶³ și breasla cojocarilor, în 1783²⁶⁴.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea în Satu Mare s-au organizat: breasla olarilor, în 1807²⁶⁵, breasla tâmplarilor, în 1809²⁶⁶, breasla țesătorilor, în 1815²⁶⁷, breasla hornarilor, în 1819²⁶⁸, breasla pălărierilor, în 1821²⁶⁹, breasla tăbăcarilor și cizmarilor, în 1825²⁷⁰, breasla măcelarilor, în

²⁵² *Ibidem*, p. 60.

²⁵³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁵⁴ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60.

²⁵⁵ *Ibidem*.

²⁵⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye és Szatmárnémeti története ...*, (f. a.), p. 235.

²⁵⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p.122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁵⁸ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁵⁹ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶⁰ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶¹ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶² Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶³ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶⁴ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122.

²⁶⁵ Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 240; Eperjessy Géza, *op.cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁶⁶ Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 240; Eperjessy Géza, *op.cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁶⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁶⁸ Szádeczky Laios, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306.

²⁶⁹ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

1826²⁷¹, breasla zidarilor și dulgherilor, în 1826²⁷², breasla fierarilor, în 1830²⁷³, breasla sumănarilor-gubari, în 1831²⁷⁴, breasla rotarilor în 1832²⁷⁵, breasla frânghierilor, în 1839²⁷⁶, breasla ceasornicarilor, armurierilor și lăcătușilor, în 1841²⁷⁷, breasla pantofarilor și croitorilor germani, în 1843²⁷⁸ și breasla săpunarilor și hornarilor, în 1846²⁷⁹.

La **Satu Mare-Mintiu** (azi, cartier al orașului Satu Mare)²⁸⁰ sunt cunoscute următoarele bresle: a curelarilor în 1514²⁸¹, a fierarilor în 1538²⁸², a armurierilor în 1538²⁸³, a lăcătușilor, în 1538²⁸⁴, a piuarilor, în 1539²⁸⁵, a argintarilor în 1547²⁸⁶, a cizmarilor și tăbăcarilor în 1557²⁸⁷, a blănarilor în

²⁷⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁷⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁸⁰ Orașul Mintiu (Nemeti) situat pe partea cealaltă a Someșului forma o localitate separată, dar cu privilegii identice cu cele ale orașului Satu Mare, vezi: Adalbert Burai, *Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare (I)*, în *Satu Mare, Studii și comunicări*, 1980, p. 143-159.

²⁸¹ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60.

²⁸² *Ibidem*.

²⁸³ *Ibidem*.

²⁸⁴ *Ibidem*.

²⁸⁵ *Ibidem*.

²⁸⁶ *Ibidem*; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21.

1558²⁸⁸, a croitorilor în 1573²⁸⁹, a olarilor în 1578²⁹⁰, a măcelarilor, în 1606²⁹¹, a cizmarilor în 1614²⁹², a frizerilor în 1635²⁹³, a țesătorilor în 1642²⁹⁴ și a tâmplarilor, tot în 1642²⁹⁵.

În Evul Mediu orașul **Baia Mare** a avut un rol important din punct de vedere economic, fiind strâns legat de exploatarea miniere din apropiere. Pentru a servi necesităților complexe ale urbei s-au dezvoltat diferite meșteșuguri. Meșteșugarii din Baia Mare au format bresle, fapt atestat documentar încă de la începutul secolului al XV-lea.

Cronologic, prima breaslă cunoscută din Baia Mare, este breasla aurarilor menționată documentar în 1408²⁹⁶. În 1412 s-a înființat breasla croitorilor²⁹⁷, iar în 1459 cea a cojocarilor²⁹⁸. În 1572 s-a format breasla lăcătușilor²⁹⁹, în 1582, breasla butrarilor³⁰⁰, în 1590, breasla olarilor³⁰¹ și în 1619, breasla dogarilor³⁰².

Întocmirea în orașul Baia Mare a unor noi statute de breaslă, scoate în evidență preocuparea meșterilor breslași de a-și apăra interesele în raport cu noile realități existente. Astfel, breasla croitorilor a prezentat prin cei doi staroști ai săi, Nagy Kemény Szabó și Nagybányai Szabó Ferenc, judelei

²⁸⁷ Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60.

²⁸⁸ *Ibidem.*

²⁸⁹ *Ibidem.*

²⁹⁰ *Ibidem.*

²⁹¹ *Ibidem*, p. 61.

²⁹² *Ibidem.*

²⁹³ *Ibidem.*

²⁹⁴ *Ibidem*

²⁹⁵ *Ibidem.*

²⁹⁶ *Monografia municipiului Baia Mare*, Baia Mare, 1972, p. 307; Béla Bálogh, Kálmán Oszóczki, *A nagybányai ötvöscéh a XV - XVII. században*, în *Művelődés történeti tanulmányok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979, p. 121-137, 230-232; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁹⁷ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, în *Századok*, IX, 1889, p. 676-680; Aurel Socolan, *op. cit.*, p. 60; O. Bandula, O. Valentin, I. Matei, M. Pop, I. Capocean, *Baia Mare, schiță monografică*, Baia Mare, 1968, p. 17; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁹⁸ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530; vezi și: Costin Feneșan, *Statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor din Baia Mare*, în *Revista Arhivelor*, nr. 4, 1990, p. 396-397.

²⁹⁹ *Monografia municipiului Baia Mare*, 1972, p. 308-309; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁰⁰ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁰¹ Aurel Socolan, *Două documente inedite privind breasla olarilor din Baia Mare*, în *Marmația*, I, 1969, p. 22-28; Bálog Béla, Oszóczki Kálmán, *A nagybányai fazekas céh irataibál*, în *Bányavidéki Faklya*, nr.3270, din 8 august 1970; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁰² Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 679-680.

primar al orașului, Arany Mihály, un nou statut de breaslă, în 1626, privilegiile cuprinse în acest statut fiind reînnoite în 1628, de principele Gabriel Bethlen³⁰³.

Breasla cuțitarilor băimăreni obține un nou statut, redactat de magistratul orașului, în 1640, care-l înlocuiește pe cel vechi³⁰⁴. Un nou statut mai cuprinzător, ce conținea 42 de articole, primește din partea magistratului orașului și breasla cizmarilor, în 1645³⁰⁵.

Printre cele mai puternice și bogate bresle din oraș se număra breasla măcelarilor, pentru care în 1652 s-a întocmit un nou statut care cuprindea și unele privilegii mai vechi, în timp ce altele nu mai erau prevăzute³⁰⁶. Ca urmare a neînțelegerilor însă dintre breaslă și conducerea orașului la un moment dat breasla măcelarilor a fost chiar desființată, deoarece statutul menționează reînființarea breslei³⁰⁷.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea meșteșugarii se organizează în următoarele bresle: breasla pieptănarilor, în 1714³⁰⁸, breasla măcelarilor³⁰⁹, breasla cizmarilor³¹⁰, breasla săpunarilor³¹¹, breasla strungarilor, bărbierilor și țesătorilor, toate în 1720³¹².

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea meșteșugarii continuă organizarea lor în bresle: breasla curelarilor³¹³, breasla căldărarilor și năsturarilor³¹⁴, breasla pălărierilor³¹⁵, breasla zidarilor, geamgiilor și rotarilor, în 1790³¹⁶.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea breslele băimărene s-au reorganizat astfel: breasla cizmarilor, în 1805³¹⁷, breasla hornarilor, în

³⁰³ *Ibidem*, p. 697; Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj în secolul al XVII-lea*, în *Hrisovul*, III, 1998, p. 55.

³⁰⁴ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 697; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530; Ecaterina Anton, *op. cit.*, p. 56.

³⁰⁵ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 695-696; Ecaterina Anton, *op. cit.*, p. 56.

³⁰⁶ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 685-688; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 104; Ecaterina Anton, *op. cit.*, p. 56.

³⁰⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 104.

³⁰⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 103; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 284; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁰⁹ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 531.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 531.

³¹¹ *Ibidem*.

³¹² *Ibidem*.

³¹³ *Ibidem*.

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ *Ibidem*.

³¹⁶ *Ibidem*.

³¹⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 103; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 284.

1819³¹⁸, breasla gubarilor, în 1820³¹⁹, breasla tâmplarilor³²⁰, breasla dulgherilor³²¹, breasla șelarilor și curelarilor³²², breasla tăbăcarilor³²³, breasla mixtă, în 1820³²⁴, breasla cizmarilor, în 1821³²⁵ și breasla fierarilor, rotarilor, frânghierilor și hornarilor, în 1826³²⁶.

La începutul secolului al XIX-lea, la **Baia Sprie** s-au reorganizat următoarele bresle: breasla tăbăcarilor, curelarilor și pantofarilor³²⁷ și breasla olarilor, în 1815³²⁸, breasla fierarilor, lăcătușilor, cuțitarilor, tâmplarilor, rotarilor și frânghierilor, în 1825³²⁹, breasla pantofarilor și tăbăcarilor, în 1827³³⁰, breasla croitorilor, cojocarilor și măcelarilor în 1827³³¹, breasla cizmarilor în 1827³³² și breasla mixtă, în 1837³³³.

³¹⁸ *Idem*, *A czéhek történetéről...*, p. 103; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 284.

³¹⁹ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 531.

³²⁰ *Ibidem*.

³²¹ *Ibidem*.

³²² *Ibidem*.

³²³ *Ibidem*.

³²⁴ *Ibidem*.

³²⁵ *Ibidem*.

³²⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 103; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 284; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248.

³²⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 198-210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³²⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Silvia Zderciuc, *Centrul de ceramică Baia Sprie, județul Maramureș*, în *Marmajia*, II, 1971, p. 319; *Idem*, *Un document al breslei olarilor din Baia Sprie*, în *Revista muzeelor*, nr. 3, 1971, p. 262; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³²⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247.; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³³⁰ Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³³¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259.

³³² *Idem*, *A czéhek történetéről...*, p. 82; *Idem*, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³³³ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

La începutul secolului al XVIII-lea s-au înființat bresle și la **Carei**. În 1717 s-a întemeiat breasla cizmarilor³³⁴, breasla cojocarilor³³⁵ și breasla croitorilor³³⁶. Breasla brutarilor și lumânărilor s-a format în 1741³³⁷.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-au constituit: breasla zidarilor și dulgherilor, în 1763³³⁸, breasla pantofarilor, în 1763³³⁹, breasla fierarilor și rotarilor, în 1770³⁴⁰, breasla frânghierilor, în 1770³⁴¹, breasla olarilor, în 1778³⁴², breasla tăbăcarilor, în 1781³⁴³ și breasla curelarilor, în 1799³⁴⁴.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea au obținut noi privilegii: pălărierii și vopsitorii, în 1819³⁴⁵, gubarii, în 1819³⁴⁶, rotarii și fierarii, în 1819³⁴⁷, țesătorii, în 1819³⁴⁸, dulgherii și zidarii, în 1819³⁴⁹, frânghierii, în 1819³⁵⁰, curelarii și șelarii, în 1819³⁵¹, croitorii germani și maghiari, împreună cu năsturarii, în 1819³⁵², pantofarii, în 1819³⁵³, cizmarii în 1819³⁵⁴,

³³⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³³⁵ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

³³⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p.104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³³⁷ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³³⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

³³⁹ Szádeczky Lajos, *A czehek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

³⁴⁰ Idem, *A czehek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

³⁴¹ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

³⁴² Idem, *A czéhek történetéről ...*, p. 104.

³⁴³ *Ibidem*, p. 104.

³⁴⁴ *Ibidem*, p. 104.

³⁴⁵ *Ibidem*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247.

³⁴⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁴⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁴⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁴⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p.527.

³⁵⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p.247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

olariii, în 1819³⁵⁵, cococarii, în 1819³⁵⁶, hornarii, în 1819³⁵⁷, tâmplarii, lăcătușii și geamgii, în 1821³⁵⁸ și dogarii, în 1840³⁵⁹.

La **Seini** se organizează o breaslă mixtă în 1843³⁶⁰. Redăm mai jos tabelul cu meșteșugarii reuniți în bresle pe localități din comitatul Satu Mare³⁶¹.

Tabelul 7

COMITATUL SATU MARE. FORMAREA ȘI RĂSPÂNDIREA BRESLELOR

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Baia Mare	1408	aurari
	1412	croitori
	1459	cojocari
	1572	lăcătuși

³⁵³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p.247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁵⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*,II, 1913, p. 285.

³⁶⁰ Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

³⁶¹ Datele sunt luate de la: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82, 103-104 și 122; Idem, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 679-680; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye...*, p. 208-240; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247-248; Aurel Socolan, *Două documente inedite...*, p. 22-28; Idem, *Orânduirea feudală, în Pagini din istoria Maramureșului*, p. 60-61; O.Valentin, I.Matei, M. Pop, I. Capoccean, *op. cit.*, p. 17; *Monografia municipiului Baia Mare*, p. 307-310; Silvia Zderciuc, *Un document al breslei olarilor...*, p. 262; B. Balogh, K. Oszóczyk, *A nagybányai ötvöscéh...*, p. 121-232; Doru Radosav, *op. cit.*, p. 21; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527-531; Ecaterina Anton, *op. cit.*, p. 54-56.

1	2	3
	1582	brutari
	1590	olari
	1619	dogari
	1619	cizmari
	1626	croitori
	1640	cuțitari
	1643	fierari
	1645	cizmari
	1652	măcelari
	1714	pieptânari
	1720	măcelari
	1720	cizmari
	1720	strungari, bărbieri, țesători
	1720	săpunari
	1743	olari
	1790	curelari
	1790	căldărari, năsturari
	1790	pălărieri
	1790	zidari, geamgii, rotari
	1805	cizmari
	1820	gubari, hornari
	1820	tâmplari
	1820	dulgheri
	1820	șelari, curelari
	1820	tăbăcari
	1820	năsturari, compactori, ceasornicari, tinichigii, șindrilari, armurieri, cupari, vopsitori, berari, frânghieri, hornari, țiglari
	1821	cizmari
	1826	fierari, rotari, frânghieri, hornari
Baia Sprie	1815	tăbăcari, curelari, pantofari
	1815	olari
	1825	fierari, lăcătuși, cuțitari, tâmplari, rotari, frânghieri
	1827	croitori, cojocari, măcelari
	1827	pantofari, tăbăcari
	1828	cizmari
	1837	mixtă
Satu Mare	1513	curelari
	1513	piuari-postăvari
	1525	croitori

1538	cizmari, tăbăcari	
1538	măcelari	
1538	fierari	
1543	aurari	
1558	blănari	
1604	cizmari	
1618	tăbăcari	
1637	dogari	
1657	frizeri	
1670	olari	
1778	croitori, năsturari	
1782	cizmari	
1782	gubari	
1782	dogari	
1782	rotari	
1782	măcelari	
1782	pantofari	
1783	cojocari	
1807	olari	
1809	tâmplari	
1815	șesători	
1819	hornari	
1821	pălărieri	
1825	tăbăcari, cizmari	
1826	măcelari	
1826	zidari, dulgheri	
1830	fierari	
1831	șubari	
1832	rotari	
1839	frânghieri	
1841	ceasornicari, armurieri, lăcătuși	
1843	pantofari, croitori germani	
1514	curelari	
1538	fierari	
1538	armurieri	
1538	lăcătuși	
1539	piuari	
1547	argintari	
1557	cizmari, tăbăcari	
1558	blănari	

**Satu Mare-
Mintiu**

1	2	3
Carei	1573	croitori
	1578	olari
	1606	măcelari
	1614	cizmari
	1635	frizeri
	1642	șesători
	1642	tâmplari
	1717	cizmari
	1717	croitori
	1717	cojocari
	1741	brutari, lumânărari
	1763	zidari, dulgheri
	1763	pantofari
	1770	rotari, fierari
	1778	dulgheri, lăcătuși
	1778	olari
	1779	curelari
	1780	tăbăcari maghiari
	1781	tăbăcari
	1819	pălărieri, vopsitori
	1819	gubari
	1819	rotari, fierari
	1819	tâmplari, lăcătuși, geamgii
	1819	șesători
	1819	dogari, zidari
	1819	frânghieri
	1819	curelari, șelari
	1819	croitori germani și maghiari, năsturari
	1819	tăbăcari, pantofari
	1819	cizmari
	1819	olari
1819	fierari	
1819	cojocari	
1819	hornari și dulgheri	
1821	tâmplari, lăcătuși, geamgii	
1840	dogari	
1843	mixtă	

Seini

II.1.8. Comitatul Maramureș

În acest comitat s-au format bresle la Sighetul Marmației și în alte localități. La **Sighetul Marmației** s-au format bresle încă din secolul al XVII-lea. În 1654 s-a întemeiat breasla cizmarilor³⁶². Privilegiile acestei bresle au fost reînnoite în 1749 și în 1776 de împărăteasa Maria Tereza³⁶³.

În 1754 obțin privilegii de la împărăteasa Maria Tereza și meșterii croitori, care întemeiază o breaslă independentă³⁶⁴. În 1775 primesc privilegii și meșterii pantofari, maghiari și germani³⁶⁵.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea mai obțin privilegii: croitorii, în 1830³⁶⁶, tăbăcarii, în 1830³⁶⁷, pantofarii în 1830³⁶⁸, cizmarii în 1830³⁶⁹, croitorii și năsturarii, în 1832³⁷⁰, fierarii și rotarii, în 1833³⁷¹, tâmplarii, lăcătușii, geamgii, armurierii și strungarii în lemn, în 1833³⁷², olarii, în 1834³⁷³, cojocarii, frânghierii și curelarii în 1845³⁷⁴.

Dăm mai jos tabelul cu meșteșugurile cuprinse în bresle din comitatul Maramureș³⁷⁵.

³⁶² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280.

³⁶³ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280.

³⁶⁴ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280.

³⁶⁵ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280.

³⁶⁶ Idem, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236.

³⁶⁷ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách; *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁶⁸ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách; *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁶⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236.

³⁷⁰ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁷¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁷² Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Eperjessy Geza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

³⁷³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236.

³⁷⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236.

³⁷⁵ Datele sunt luate din: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 100; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 236; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

**COMITATUL MARAMUREȘ. FORMAREA ȘI
RĂSPÂNDIREA BRESLELOR**

Localitatea	Anul formării breslei	Meșteșuguri cuprinse în bresle
1	2	3
Sighetul-Marmației*	1654	cizmari
	1749	cizmari
	1754	croitori
	1775	pantofari
	1776	cizmari
	1830	croitori
	1830	tăbăcari
	1830	pantofari
	1830	cizmari
	1832	croitori, năsturari
	1833	fierari, rotari
	1833	lăcătuși, tâmplari, geangii, armurieri, strungari în lemn
	1834	olari
	1845	cojocari, frânghieri, curelari

* Se referă numai la localitățile cu bresle de pe teritoriul României.

Cercetătorii care au studiat componența acestor bresle au tras concluzii interesante, atât în ceea ce privește forma breslelor cât și la gama largă a meseriilor și în general la tehnica unor meserii. Astfel s-a observat că, în unele localități chiar exceptând așezările mari ca: Timișoara, Arad, Oradea, Carei, Satu Mare, Baia Mare etc., meșterii dintr-o singură meserie își formează bresle separate, independente, precum cizmarii din Sântana, Pecica, Salonta, Diosig, Săcuieni, cojocarii din Șimleul Silvaniei, olarii din Lipova, morarii din Aradul-Nou etc.³⁷⁶.

Constituirea unor astfel de bresle independente ținea seama de numărul mai mare al meșteșugarilor. În alte locuri însă unde numărul meșterilor pe ramuri meșteșugărești nu era prea mare se întemeiază bresle mixte. În acest sens, în statutele de breaslă din Sântana sunt înșirate 18

³⁷⁶ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 19; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 532.

meșteșuguri, la Ghioroc 16, la Chișineu Criș 21, la Lipova 35, la Zăbrani 34, la Vinga 48 meșteșuguri etc³⁷⁷.

Se observă cooperarea unor meșteri din comunele apropiate: Pâncota-Șiria, Ghioroc-Cuvin-Păuliș, Pecica-Semlac, Zădăreni-Fântânele etc³⁷⁸.

Este caracteristică și concentrarea unor meserii înrudite, legate de nevoile domeniilor feudale, în parte pentru nevoile alodiului (rotari, fierari, curelari, dogari, frânghieri) sau în parte legate de diferite construcții (zidari, dulgheri, geamgii, lăcătuși, tâmplari, țiglar, tinichigii)³⁷⁹.

Interesant este faptul că unele meșteșuguri devin specialități locale, ca de pildă, brutarii din Pecica, jocarii din Pâncota, morarii din Murășel, gubarii din Zalău, ș.a.³⁸⁰.

II. 2. ORGANIZAREA INTERNĂ A BRESLELOR

Breslele, fiind corporații de tip medieval, s-au constituit atât în vederea reglementării producției, a desfacerii produselor meșteșugărești, a procurării materiei prime, a înființării de noi ateliere, a rezolvării concurenței din partea meșterilor străini, a țăranilor fugiți la oraș, cât și în vederea apărării intereselor profesionale ale meșterilor³⁸¹. Ele includeau meșterii calificați din aceeași branșă sau din branșe înrudite³⁸².

În calitate de asociații profesionale, se conduceau după statute proprii care fixau sistemul de organizare și funcționare ale breslei³⁸³. La început, statutele erau întocmite în limba latină iar spre sfârșitul secolului al XVI-lea și mai ales în secolul următor, ele mai conțin în limba latină, numai

³⁷⁷ Idem, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 19; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 532.

³⁷⁸ Idem, *L'artisanat dans les villes de la partie occidentale de la Roumanie à la fin du XVIIIe et au debut du XIXe siècle* în *Symposion International de l'Histoire de l'Artisanat*, Veszprém, 21-26.8.1982, p. 52; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 532.

³⁷⁹ Idem, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 19; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 532.

³⁸⁰ Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 532.

³⁸¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 258.

³⁸² *Ibidem*, p. 258.

³⁸³ *Ibidem*, p. 258; Spre exemplu, diploma de privilegii acordată olarilor din Baia Sprie, în 1815, de Francisc I, împăratul Austriei, ce cuprinde 49 articole prin care se reglementează modul de organizare și funcționare a breslei olarilor din localitate are următoarele titluri de capitole: cap. 1-9, *despre ucenici*; cap. 10-20, *despre calfe*; cap. 21-35, *despre meșteșugul olăritului*; cap. 37, *despre văduvele meșterilor olari*; cap. 38-42, *despre adunările membrilor breslei*, vezi: Silvia Zderciuc, *Centrul de ceramică Baia Sprie...*, p. 319

preambulul, textul propriu-zis fiind redactat în limba germană, maghiară³⁸⁴ sau limba română.

Procesul de traducere a vechilor statute din limba latină, în limba maghiară este considerat ca o reacție față de limba latină, ca limbă a catolicismului³⁸⁵.

În fruntea breslei erau staroștii, doi la început³⁸⁶, iar mai târziu, ca urmare a creșterii numărului membrilor și a complexității problemelor, s-a ajuns la patru³⁸⁷. Staroștii erau aleși pe timp de un an și îndeplineau funcții de conducere: economice, administrative, juridice și spirituale³⁸⁸. Cel mai în vârstă dintre staroști era denumit starostele bătrân sau părintele casei (*senior magistrorum, senior cehae, apa zechvater*)³⁸⁹ iar ceilalți erau al doilea, al treilea și al patrulea³⁹⁰. Conducerea și răspunderea breslei o avea *starostele prim*, tatăl breslei³⁹¹.

Staroștii convocau și conduceau adunările breslei, administrau averea breslei, provenită din taxele de intrare în breaslă, din cotizațiile membrilor, din amenzi și din donații³⁹². Aceștia aveau sarcina controlului oficial al calității lucrărilor confecționate de membrii breslei, conduceau jurnalul oficial, adică toate registrele breslei³⁹³ și primeau ucenicii pe care îi repartizau meșterilor din breaslă să-i elibereze după terminarea anilor de ucenicie³⁹⁴.

Ei mai examinau lucrarea de măiestrie a candidatului de meșter și primeau noii membri³⁹⁵. Tot ei judecau neînțelegerile apărute în cadrul breslei³⁹⁶.

În vederea bunei conduceri a breslei, staroștii erau ajutați și de alți dregători precum: părintele calfelor, care îndruma în toate problemele

³⁸⁴ În legătură cu traducerea unor vechi statute de breaslă din limba latină în limba maghiară, vezi: Anton E. Dörner, *Statutul breslei blănarilor din Orăștie (1589)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXV, 1982, p. 203-208; Ecaterina Anton, *Statutul breslei lăcătușilor și săbierilor din Odorheiul-Secuiesc (5 mai 1613)*, în *Hrisovul*, IV-V, 1999, p. 187-198.

³⁸⁵ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 68.

³⁸⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 301.

³⁸⁷ *Ibidem*, p. 301.

³⁸⁸ *Ibidem*.

³⁸⁹ *Ibidem*, p. 302.

³⁹⁰ *Ibidem*, p. 301.

³⁹¹ *Ibidem*, p. 302.

³⁹² *Ibidem*, p. 303.

³⁹³ *Ibidem*.

³⁹⁴ *Ibidem*.

³⁹⁵ *Ibidem*.

³⁹⁶ *Ibidem*, p. 304; Vladimir Diculescu, *op. cit.*, p. 65.

calfele, meșterii controlori sau supraveghetori care controlau calitatea produselor din atelier și cele expuse în târguri spre vânzare³⁹⁷.

În breasla argintarilor băimăreni, spre exemplu, nu exista meșterul controlor, calitatea produselor era controlată de staroști³⁹⁸.

Conducerea breslei mai era ajutată de un consiliu, din care făceau parte meșterii cei mai capabili, meșterii bătrâni care erau consilierii staroștilor în toate problemele³⁹⁹.

Procesele verbale erau luate de către notarul sau diacul breslei, care redacta mai toate actele⁴⁰⁰.

Deși nu era ales, meșterul tânăr se îngrijea de buna desfășurare a adunărilor breslei, de altarul breslei, aprindea lumânările, avea în grijă cutia milelor breslei, servea la masă cu prilejul ospetelor breslei⁴⁰¹. Toate problemele de seamă ce interesau breslele, erau dezbătute în adunarea breslei⁴⁰².

În cadrul ierarhiei profesionale ucenicia era considerată prima treaptă⁴⁰³. Condițiile de primire a tinerilor în ucenicie erau din ce în ce mai restrictive, pe măsură ce se înainta în timp⁴⁰⁴.

În breasla croitorilor din orașul Baia Mare, spre exemplu, ucenicul era primit de față cu doi martori⁴⁰⁵, iar la croitorii orădeni, angajarea se făcea în fața întregii bresle⁴⁰⁶. La blănarii breslași băimăreni ucenicia dura 3 ani⁴⁰⁷, la fel și la cuțitarii din Cluj⁴⁰⁸ și croitorii din Oradea⁴⁰⁹, în timp ce la cizmarii băimăreni și la dulgherii clujeni, numai doi ani⁴¹⁰.

Anii de ucenicie, în general, variau după timp și după greutatea meșteșugului, de la 3, la 5 ani⁴¹¹. Cele mai multe bresle stabileau 4 ani de ucenicie (aurarii, blănarii, cizmarii, șelarii, croitorii, lăcătușii, etc.); alte

³⁹⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 305.

³⁹⁸ B. Bálogh, K. Oszóczy, *A nagybányai ötvöscéh...*, p. 40.

³⁹⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 306.

⁴⁰⁰ *Ibidem*; Géza Kovách, Pál Binder, *A céhes élet Erdélyben*, București, 1981, p. 36.

⁴⁰¹ Ștefan Pascu, *op. cit.* p. 306

⁴⁰² *Ibidem*.

⁴⁰³ *Ibidem*, p. 263.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, p. 264. Despre condițiile de angajare a ucenicilor în unele bresle din Pecica, vezi: Kovách Géza, Răspândirea meșteșugurilor în comunele..., p. 25-26.

⁴⁰⁵ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 679.

⁴⁰⁶ Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 352.

⁴⁰⁷ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról ...*, p. 687; vezi și Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj...*, p. 57.

⁴⁰⁸ E. Jakab, *Kolozsvár története*, vol. II, Budapest, 1888, p. 613.

⁴⁰⁹ Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 352.

⁴¹⁰ Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj...*, p. 57.

⁴¹¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 267.

bresle pretindeau 3 ani (tunzătorii de postav, butnarii, strungarii, măcelarii, etc.)⁴¹².

După ce candidatul era primit ca ucenic, el trecea de sub autoritatea părintească sub aceea a meșterului⁴¹³. Ucenicul era dator să-și asculte meșterul în toate chestiunile și chiar să îl servească, cu cinste pe stăpânul său, nu numai în lucrurile ce țineau de învățarea meseriei ci și în lucrurile gospodărești⁴¹⁴.

După terminarea timpului de ucenicie, acestuia i se elibera un certificat sau atestat despre învățarea meșteșugului⁴¹⁵. Erau cazuri când chiar după terminarea perioadei de ucenicie, în unele bresle, ucenicul trebuia să mai lucreze un timp, un an sau mai puțin⁴¹⁶.

Apoi era primit în rândul calfelor printr-un ceremonial care se sfârșea cu o masă⁴¹⁷. În acest sens, calfele de curelari din Carei Mari dădeau o masă compusă din trei feluri de bucate, un clapon și 12 vedre de vin iar calfele de lăcătuși din Baia Mare plăteau o masă alcătuită din 50 de covrigi⁴¹⁸. Calfa, de aici înainte, avea două posibilități: să rămână în localitatea în care a învățat meseria la fostul său patron sau la alt meșter din branșa respectivă sau să plece în călătorie (*vándorlás*) în centrele unde meșteșugul respectiv era mai dezvoltat în scopul aflării tainelor meseriei sale⁴¹⁹. Articolul 27 al statutului breslei dârstărilor din Zalău, prevedea că ucenicii recunoscuți calfe, trebuiau să mai lucreze timp de un an în cadrul breslei, după care erau obligați să meargă pentru lărgirea cunoștințelor timp de trei ani, în pribegie, în alte orașe și țări⁴²⁰.

Obligațiile calfelor de a se perfecționa în timpul călătoriei lor prin diferite centre meșteșugărești, înainte de a se prezenta la examenul de meșter, le aflăm mai ales din cărțile de călătorie. Un astfel de act îl constituie și cartea de călătorie (*Vándorló Könyv*), eliberată de Consiliul orașului liber regesc Baia Sprie, calfei de olar Lörincz György, la 16 iulie 1834⁴²¹.

În legătură cu aceste obligații textul primelor două pagini ale acestui document menționează următoarele: 1. Se va abține de la cerșit și călătorii fără rost. 2. Călătoriile, le va face în localități în care se găsesc meșteri în branșa lui. 3. La sosirea în oraș este obligat să se înregistreze la starostele

⁴¹² *Ibidem*, p. 268. În acest sens, pentru breasla blănarilor din Orăștie, vezi: Anton E. Dörner, *op. cit.*, p. 203-208.

⁴¹³ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 286.

⁴¹⁴ *Ibidem*.

⁴¹⁵ *Ibidem*, p. 268; Vladimir Diculescu, *op. cit.*, p. 72.

⁴¹⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 270-271; Vladimir Diculescu, *op. cit.*, p. 72.

⁴¹⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 271.

⁴¹⁸ *Ibidem*, p. 271.

⁴¹⁹ *Ibidem*.

⁴²⁰ Kovách Géza, *Un meșteșug tradițional...*, p. 237.

⁴²¹ Silvia Zderciuc, *Un document al breslei olarilor...*, p. 262.

breslei. 4. Se va strădui ca în timpul călătoriei sale să îndeplinească o muncă folositoare. 5. Starostele breslei este obligat să înregistreze durata călătoriei calfei în orașul respectiv, precum și modul de comportare în timpul studiului⁴²².

Pagina a IV-a cuprinde semnalmentele posesorului cărții de călătorie⁴²³. Pagina a V-a conține certificatul de calfă al posesorului, eliberat de conducerea breslei olarilor din Baia Sprie, prin care se adeverește că a lucrat 36 săptămâni, în calitate de calfă, timp în care s-a comportat în mod onorabil⁴²⁴.

Certificatul este eliberat la data de 19 octombrie 1834 și întărit prin semnăturile starostelui de breaslă, ajutorului de staroste și a meșterului la care s-a calificat, ultima semnătură fiind cea a notarului breslei, lângă care s-a aplicat sigiliul de ceară⁴²⁵.

Înteressant de menționat faptul că, în Banat, încă din secolul al XIX-lea, documentar au fost semnalate cazuri de renunțare la tradiționala călătorie profesională a calfelor⁴²⁶.

Calfele aurarilor baimăreni efectuau călătoria de perfecționare mai ales la Cluj, Oradea și Kassa (azi Kosice, în Slovacia)⁴²⁷.

După terminarea celor 2 - 4 ani de calfă, se întorceau din călătoria de studii și se prezenta la examenul de meșter pentru care în vederea susținerii lui, calfa trebuia să prezinte un certificat de naștere, de ucenicie, de moralitate, iar cei care au fost în diferite centre meșteșugărești, un asemenea certificat și asupra acestei perioade⁴²⁸.

În aceste condiții, se putea prezenta la examenul de meșter, care consta dintr-o probă practică, o lucrare de măiestrie sau capodoperă⁴²⁹. Aceasta consta în cazul croitorilor să dovedească arta de a croi și să aprecieze cantitatea de material necesar pentru diferite haine⁴³⁰, cizmarilor să

⁴²² *Ibidem*, p. 262.

⁴²³ *Ibidem*.

⁴²⁴ *Ibidem*.

⁴²⁵ În legătură cu călătoria de studii care a durat 4 ani și centrele meșteșugărești prin care a fost și s-a perfecționat această calfă, vezi, *ibidem*, p. 262.

⁴²⁶ Vezi: Luminița Wallner-Bărbulescu, *Documente inedite privind existența și evoluția breslelor din Lugoj în secolul al XIX-lea, în Banatica*, 10, 1990, p. 290.

⁴²⁷ B. Balogh, K. Oszóczyk, *A nagybányai ötvöscéh...*, p. 127.

⁴²⁸ *Ibidem*.

⁴²⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 284.

⁴³⁰ În registrul breslei croitorilor din Oradea-Mare o notă succintă conține categoriile de produse care puteau fi executate cu acest prilej, ele fiind stabilite de către breaslă pe baza tradiției: o manta bărbătească de 7 coți; o manta "civilă"; un dolman fără mâneci; pantaloni; manta scurtă cu tăietură; dolman cu mâneci; manta femeiască scurtă, toate conform modei, iar croirea pieselor să se execute în prezența întregii bresle, fiind interzisă retușarea oricăror greșeli de croit, vezi: Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor...*, p. 356.

confeționeze două perechi de încălțăminte⁴³¹, măcelarii să taie și să prepare o vită, căruțașii executarea unei trăsuri frumoase, rotarii o roată ferecată cu cerc de fier⁴³²; tâmplarii să lucreze o masă și o ladă⁴³³, etc.

Lucrarea era prezentată breslei, care alegea o comisie de examinare⁴³⁴. Dacă lucrarea de măiestrie corespundea, concurentul mai trebuia a da o masă de meșter, o taxă și după o perioadă de timp să se căsătorească⁴³⁵. În cele din urmă după îndeplinirea tuturor condițiilor și depunerea jurământului în fața judeului, noul meșter devenea membru al breslei⁴³⁶.

Toate problemele de seamă ce interesează breslele erau dezbătute în adunările de breaslă⁴³⁷.

Membrii breslei erau chemați la adunare prin înștiințări individuale, cu tabla (albone) breslei⁴³⁸, obiect care purtând simbolurile caracteristice breslei, valida caracterul oficial al mesajului adus din partea conducerii⁴³⁹.

Breslele au avut de-a lungul existenței lor mai multe funcții. Între aceste funcții cea mai importantă era funcția economică, așa cum rezultă din statutele breslelor care cuprind prevederi speciale cu privire la calitatea produselor și măsurile care se luau față de cei care produceau mărfuri de calitate necorespunzătoare.

Pentru asigurarea calității produselor se luau măsuri, unele generale, valabile pentru toate breslele (controlul periodic al produselor), altele speciale, pentru anumite meșteșuguri numai (imprimarea semnului meșterului sau a sigiliului breslei)⁴⁴⁰.

⁴³¹ În acest sens, calfele de cizmari ale breslei din Reghinul Săsesc, pentru lucrarea de măiestrie trebuia să croiască: "o pereche de cizme mari, o pereche de cizme, o pereche de pantofi sau de papuci și o pereche de așa numite cizme iuți cu tocuri gamisite, pe care el trebuie curat deci în două săptămâni și trebuie s-o remită maistrului supraveghetor sau staroștilor pentru verificare", vezi: Dorin-Ioan Rus, *Statutul de la 1728 al breslei cizmarilor din Reghinul Săsesc*, în *Revista Bistriței*, XV, 2001, p. 144-145.

⁴³² În acest sens, alte exemple, vezi la: Ștefan Pascu, *op. cit.* p. 284-285.

⁴³³ Viorica Pop, *Breasla tâmplarilor din Cluj în secolul al XVII-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, 1982, p. 407.

⁴³⁴ *Ibidem*, p.285.

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 286-287; vezi și: Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj...*, p. 58.

⁴³⁶ Despre calitatea de meșter al breslei, drepturile și obligațiile acestuia, vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 295-301.

⁴³⁷ *Ibidem*, p. 307.

⁴³⁸ *Ibidem*.

⁴³⁹ În legătură cu aceste table de convocare de breaslă, vezi: Doina Năgler, *Tablele de breaslă ale Muzeului Brukenthal*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 187-197; M. Bunta, V. Iosub, *Tablele și semnele de breaslă în colecțiile muzeelor de istorie din Cluj și Sighișoara*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 199-214.

⁴⁴⁰ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 322.

În secolul al XVI-lea în cadrul breslelor din Transilvania s-a generalizat utilizarea siglei de meșter, alegerea acesteia fiind un drept al meșterului⁴⁴¹.

Dar breasla nu era numai o asociație profesională cu rol economic, ci prin legăturile puternice dintre membrii ei, ea îndeplinea și funcții sociale. Statutele breslelor prevedeau și situațiile, când unii dintre membrii breslei trebuiau ajutați datorită lipsurilor de tot felul, infirmitate, boală, bătrânețe⁴⁴². Unele prevederi se refereau la obligația meșterilor de a participa la înmormântări, de a se îngriji de soarta familiei⁴⁴³. Astfel, statutul breslei aurarilor din Cluj permitea văduvei să țină deschis atelierul timp de un an și trei luni după moartea soțului, iar la Baia Mare văduva putea să-și țină deschis atelierul fără limită de timp⁴⁴⁴. În acest sens este elocvent cazul văduvei lui Peleskei Eötvös Pál, care în 1638, a primit din partea sfatului orașului, în urma unui proces, dreptul de a exercita meseria soțului⁴⁴⁵.

Pe măsura întăririi breslelor, a creșterii puterii lor economice, ele joacă un rol tot mai important în viața publică a orașelor, iar unii dintre reprezentanții lor ajung, în conducerea orașelor, fie ca juzi (primari), fie ca jurați (consilieri)⁴⁴⁶. Convingător în acest sens este faptul că, în 1408 meșterul aurar ("aurifaber"), Simon, este primar al orașului Baia Mare iar altul, Konrad, este amintit consilier⁴⁴⁷. Exemple de acest fel sunt neumărate în toată Transilvania.

Breasla avea și un caracter de organizație militară (membrii ei prestau serviciul de garnizoană iar în timp de război constituiau o unitate militară separată⁴⁴⁸).

⁴⁴¹ Pentru aceste însemne de meșter, vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 321-322, fig. 48; Adriana Halasu, *O siglă de meșter-doi argintari transilvăneni din secolul al XVII-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, XV, 1978, p. 359-365; Horst Klusch, *Siebenbürgische Goldschmiedekunst*, Edit. Kriterion, București, 1988, p. 68-77; Daniela Dâmboiu, *Tabla de sigle a breslei aurarilor din Sibiu*, în *Artă românească. Artă europeană*, Oradea, 2002, p. 117-122.

⁴⁴² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.325.

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 325.

⁴⁴⁴ Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj...*, p. 60.

⁴⁴⁵ B. Bálogh, K. Oszóczky, *A nagybányai ötvöscéh...*, p.126; Ecaterina Anton, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj...*, p. 60.

⁴⁴⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 327.

⁴⁴⁷ Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi ipararól...*, p. 675; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 206.

⁴⁴⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 261; vezi și: Ioan Marian Țiplic, *Breslele armurierilor din Sibiu, Cluj și Brașov. Rolul lor în apărarea Transilvaniei de Sud, I. Breslele armurierilor din Sibiu și funcția lor militară*, în *Sargeția*, XXVI/1, 1995-1996, p. 487-498; Idem, *Breslele armurierilor din Sibiu, Cluj, Brașov. Funcțiile lor militare. Breslele armurierilor din Cluj*, în *Sargeția*, XXVII /1, p. 555-566.

Membrii breslei trebuiau să apere o porțiune din zidul înconjurător al orașului și turnul propriu în caz de primejdie (pe care trebuiau să-l întrețină, să-l repare și să-l asigure cu materiale de război⁴⁴⁹. În acest sens, aurarii din Cluj cheltuiau la 1550, pentru repararea turnului lor, 22 florini și 60 dinari, întrebuițând 1000 de cărămizi, scânduri, grinzi, lemne⁴⁵⁰.

În registrul breslei aurarilor clujeni pe anii 1600, 1603 și 1610 sunt menționate armele din turnul pe care îl apărau⁴⁵¹.

Este cunoscut faptul că, în 1663, dogarii, iar în 1666 măcelarii băimăreni aveau obligația de a apăra câte un bastion din zidul ce împrejmua orașul, iar în caz de pericol să tragă trei focuri de armă pentru alertarea populației⁴⁵².

Un important rol militar, în apărarea zidului orașului Baia Mare l-a avut și breasla măcelarilor din acest oraș de la care s-a păstrat până astăzi bastionul măcelarilor⁴⁵³.

Breasla tăbăcarilor, blănarilor și cizmarilor din Bistrița aveau în grijă și apărarea turnurilor porților Lemnelor, Spitalului, respectiv Ungară⁴⁵⁴.

Breasla prezenta și unele aspecte religioase în organizarea sa⁴⁵⁵. Ea avea altarul propriu în biserica, pe care o îngrijea și o aproviziona cu potire, cărți, lumânări, etc.⁴⁵⁶. În acest sens, statutele din 1481 ale breslei fierarilor, pintenarilor și săbierilor din Oradea, prevăd ca fiecare meșter ce făcea parte din breaslă, la sărbătoarea Corpus Christi, în fiecare an, după obiceiul din vechime, să doneze ornate, lumânări și pânză, iar la dangătul clopotului să se adune pentru a lua parte la procesiunea ce avea loc⁴⁵⁷.

Membrii breslei participau la slujbele și la procesiunile religioase, îmbrăcați în haine de sărbătoare cu steagul breslei⁴⁵⁸.

⁴⁴⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 261.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, p. 334.

⁴⁵¹ E. Jakab, *op. cit.*, II, 1888, p. 408-409.

⁴⁵² Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról...*, p. 674.

⁴⁵³ K. Szász, *Adatok a nagybányai képirok, kö-és fafaragok történetéhez*, în *Emlékkönyv*, Cluj, 1957, p. 575. Zidul de apărare a orașului Baia Mare a început a fi construit în urma privilegiului dat băimărenilor de regele Matei Corvin, la 7 noiembrie 1469 și a existat până în secolul al XVIII-lea. Din acest zid, în formă aproape patrulateră care a împrejmuit odinioară orașul a rămas până astăzi doar Turnul de Muniție, cunoscut și sub numele de Turnul Măcelarilor, vezi: Aurel Socolan, *Un document inedit despre orașul Baia Mare*, în *Marmația*, II, 1971, p. 100-105.

⁴⁵⁴ E. Csallner, *Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau*, Bistrița, 1941, p. 26.

⁴⁵⁵ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 261.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 261 și p. 336.

⁴⁵⁷ Bunytay Vincze, *op. cit.*, III, 1881, p. 142; vezi și Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 336.

⁴⁵⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 261.

Fiecare breaslă avea un patron oblăduitor, ales dintre sfinții bisericii care era sărbătorit și cinstit în mod deosebit⁴⁵⁹. Sfinții patroni, protectori ai breslei sunt reprezentați uneori pe sigiliu sau pe steagul breslei⁴⁶⁰.

În acest capitol am urmărit a prezenta o istorie a constituirii și răspândirii breslelor din zona cercetată, care deși se cunoaște din unele lucrări de specialitate, mai vechi sau mai noi, ne ajută să determinăm anii de introducere în folosință a tiparelor sigilare și de confecționare a sigiliilor de breaslă, la care desigur documentul cercetat are un rol important.

⁴⁵⁹ Alte amănunte în legătură cu funcțiile religioase ale breslei, vezi: *Ibidem*, p. 261, 335-337.

⁴⁶⁰ În acest sens, vezi: Eleonora Costescu, *Steaguri de breaslă pictate în Banat în veacurile XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XI, 1979, p. 817-822. Steaguri de breaslă din orașul Arad care au pe flamura lor înfățișați sfinți patroni ai breslei respective se păstrează în colecția de steaguri a Complexului Muzeal Arad, precum: steagul din 1852 al breslei cizmarilor, steagul din 1853 al breslei tâmplarilor, steagul din 1850 al breslei măcelarilor, steagul breslei zidarilor și pietrarilor arădeni, ș.a.

Capitolul III

TEHNICA FĂURIRII TIPARELOR SIGILARE ȘI A CONFECTIONĂRII SIGILIILOR DE BREASLĂ

Până în prezent, la noi în țară, cercetări în mod special cu privire la tehnica făuririi tiparelor sigilare și de confecționare a sigiliilor de breaslă, nu s-au făcut. Sporadic însă despre făurirea și confecționarea acestor vestigii sigilare de breaslă există unele date și informații, înserate în diferite lucrări de specialitate.

Fără cunoașterea tuturor informațiilor cuprinse în literatura de specialitate sigilografică românească, ungară și săsească, a continuării cercetărilor sigilografice la nivel național și a cunoașterii rezultatelor acestora, nu ne propunem să tragem concluzii, în această problemă, fie ele cât de pertinente.

Din aceste considerente, în rândurile de mai jos, vom încerca doar o prezentare succintă cu privire la tehnica făuririi tiparelor sigilare și de confecționare a sigiliilor de breaslă, folosirea și păstrarea tiparelor sigilare și validarea documentelor cu sigilii de breaslă. Această prezentare o facem, pe scurt, deoarece în procesul de realizare a tiparelor sigilare și de confecționare a sigiliilor de breaslă se urma același mod de lucru ca și în cazul celorlalte categorii de vestigii sigilare. Tot aici vor fi cuprinse și unele aspecte ale acestor problematici din teritoriul vestic și nord-vestic românesc cercetat.

După cum se știe în sigilografie se folosesc doi termeni de bază: 1. tipar sigilar sau matrice sigilară și 2. sigiliu, amprentă sigilară, pecete sau impresiune sigilară.

III.1. TEHNICA FĂURIRII TIPARELOR SIGILARE

Tiparul sigilar sau matricea sigilară¹ este alcătuită din două părți distincte: 1. rondela sau suprafața de obicei metalică și rotundă, pe care s-a

¹ În conformitate cu normele științei sigilografice, prin termenul de *tipar sau matrice sigilară* se denumește obiectul confecționat din material dur (fier, oțel, aramă, alamă, bronz, argint sau diferite pietre prețioase, etc.), care are gravată pe suprafața

gravat reprezentarea (*imaginea*) și textul scris (*legenda*) și 2. mânerul, confecționat din metal, lemn, os, pietre prețioase etc.².

Matricea sau tiparul unei peceți era cunoscută în evul mediu apusean sub denumirea de *tiparium*³. Acest tipar (*tiparium*) sau matrice sigilară cu ajutorul căreia se realizau amprente de peceți erau instrumente care reprezentau negativul imaginii peceții⁴.

Tiparele sigilare, deci și cele de breaslă erau gravate de argintari⁵. Planul imaginii peceții era întocmit uneori de artiști destoinici, în general însă, mai ales în cazul comenzilor mai modeste, el era desenat de însăși meșterii argintari⁶.

După începerea folosirii intense a peceții (în secolele al XV-lea și al XVI-lea), în cadrul breslelor de argintari din orașele mai mari, existau unii meseriași care se ocupau mai ales cu gravarea tiparelor sigilare⁷. Unii dintre ei s-au specializat în făurirea tiparelor sigilare. Astfel, între anii 1478-1480, la Sibiu este menționat alături de câțiva giuvaergii-argintari un meșter cu numele Hannis Sigylhaver, al cărui nume purtat ne arată că se ocupa cu făurirea sigiliilor⁸ (tiparelor sigilare n. n.). Mai ales în orașele care pot fi socotite ca centre ale meșteșugului aurarilor și argintarilor: Cluj, Brașov, Oradea, Baia Mare, etc., trebuie să fi lucrat gravori iscusiți, de vreme ce la începutul veacului al XVI-lea se menționează astfel de meșteri, chiar în localitățile cu mult mai puțin importante în ceea ce privește giuvaergia⁹.

sa, în negativ, o reprezentare și un text, menite a individualiza posesorul exprimând atributele sale în viața socială și servește la sigilare, vezi: *Dicționar al științelor speciale ale istoriei, Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, D.G.A.S., Edit. științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 163.

² *Dicționar al științelor speciale...*, p. 163.

³ S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în *Documente privind Istoria României, Introducere*, Vol. II, Edit. Academiei Române, București, 1956, p. 566; Vezi și Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecete românească*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 245; Ileana Căzan, *Imaginar și simbol în heraldica medievală*, Silex, București, 1996, p. 17.

⁴ S. Jakó, *op. cit.*, p. 566; Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 245.

⁵ S. Jakó, *op. cit.*, p. 566.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Rechnungen-aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation*, în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven*, I, Hermannstadt, 1880, p. 42, 43, 70-72.

⁹ vezi: *Turul*, 1911, p. 23-24.

În 1831, la București, se cunosc nominal, toți giuvaergii și argintarii constituiți în corporații, dar nu se poate preciza care dintre ei se ocupa cu gravarea tiparelor sigilare, particulare sau oficiale¹⁰.

Gravarea de peceti cerea argintarului nu numai o bună pregătire profesională și multă atenție, ci și unele calități artistice, fiind o muncă pretențioasă și de încredere, deosebit de apreciată și foarte bine plătită de societatea feudală¹¹. Calitățile artistice ale gravorului erau formate încă de pe vremea călfiei¹².

În Evul Mediu, cu executarea matricelor sigilare se ocupau la început bijutierii și persoanele din tagma bisericească, iar mai târziu din pricina răspândirii foarte mari a folosirii sigiliilor, execuția tiparelor acestora, devine atributul unei bresle speciale, cea a gravorilor, numite în documente la singular și plural: *sculptor sigillorum, gravatores și incisores*¹³.

Sigilografii Damian P. Bogdan aprecia în 1976 că nu știe dacă și la noi, a existat o atare breaslă¹⁴, dar crede că meșteri gravori au existat în țară¹⁵. O breaslă a zlătarilor care se ocupa de lucrătura tiparelor de sigilii este atestată documentar în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea¹⁶. Nu excludem posibilitatea ca în cadrul acestei bresle a aurarilor să fi fost executat și propriul tipar sigilar, dar și pentru alte bresle care au comandat asemenea însemne sigilare pentru validarea actelor.

După cum s-a afirmat, gravarea tiparelor sigilare, făcea parte din meșteșugul aurarilor, care căutau să execute cu o grijă deosebită sigiliile "comandate", dar și pe cele proprii¹⁷. Astfel, se presupune că, au procedat meșteșugarii aurari din Dej care și-au întemeiat breasla în 1586, obținând statute foarte amănunțite, pe care le reînnoiesc în 1599, ele fiind aprobate de

¹⁰ În legătură cu lista acestora, vezi: Emil Vârtosu, Ion Vârtosu, Horia Oprescu, *Începuturi edilitare 1830-1832. Documente pentru istoria Bucureștilor*, I, București, 1936, p. 174, 184-188.

¹¹ S. Jakó, *op. cit.*, p. 566.

¹² Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslelor aurarilor din Cluj și Dej*, în *Apulum, Arheologie, Istorie, Etnografie*, VI, 1967, p. 355.

¹³ Wilhelm Ewald, *Siegelkunde Mit 328 Abbildungen auf 40 Tafeln*, în colecția *Handbuch der Mittelalterlichen und neueren Geschichte*, herausgegeben von G.V. Below und F. Meinecke Abteilung IV, München-Berlin, 1914, p. 137-138; vezi și: Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 257.

¹⁴ Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 257.

¹⁵ *Ibidem*, p. 257.

¹⁶ Vezi: Eugen Pavelescu, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939, p. 267 și Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 257.

¹⁷ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon*, II, Budapest, 1913, p. 119; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de istorie Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 214, nota 4.

principele Andrei Bathory¹⁸. În acel an sunt cunoscuți cu numele șase aurari care și-au practicat meseria în localitate¹⁹. S-ar putea ca unul dintre aceștia să fie creatorul tiparului sigilar al acestei bresle, lucrat în 1599 cu ocazia reînnoirii statutelor sau poate cu câțiva ani mai târziu, la începutul secolului al XVII-lea²⁰. Piesa sigilară de o execuție deosebit de fină este considerată un produs foarte reușit al meșteșugului aurăriei din Dej și chiar din întreaga Transilvanie²¹.

În general, execuția tiparelor sigilare de breaslă este remarcabilă până în secolul al XVIII-lea²². Ele provin evident din mâinile unor artiști locali²³, care au lucrat la cererea breslelor.

În localitățile unde nu exista o tradiție a torenticii, execuția sigiliilor de breaslă (tiparelor sigilare n. n.) este mai stângace, aici se poate presupune și executarea lor de către așa-numiții “gravori peregrini”²⁴. Tiparele sigilare confecționate de către aceștia sunt gravate rudimentar, în câmpul lor sigilar apar desene asimetrice, literele legendei sunt inegale, cu greșeli ortografice (litere și cifre inversate, etc.)²⁵.

Faptul că aceste tipare sigilare de breaslă au imaginile reprezentate mai puțin reușit din punct de vedere artistic și au greșeli de grafie, credem că este o dovadă sigură că acei pecetari-gravori nu erau prea pricepuți în arta gravării tiparelor sigilare. În cazul pieselor sigilare realizate de acești “gravori peregrini”, după părerea noastră, aici se mai adaugă probabil și graba cu care le-au lucrat și poate chiar lipsa unor unelte adecvate. Cu toate aceste inconveniente, așa cum s-a subliniat, aceste tipare sigilare sunt vestigii de valoare ale activității asociațiilor meșteșugărești medievale de-a lungul mai multor veacuri²⁶, activitate care a continuat și în Epoca Modernă. Fără nici o îndoială, valoarea lor trebuie judecată nu numai din punct de vedere al execuției artistice, ci, – și în primul rând –, din punct de vedere istoric²⁷.

¹⁸ Köszéghy Elemér, *Magyarországi ötvösjegek a középkortól 1867-ig*, Budapest, 1936, p. 98; Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, Cluj, 1954, p. 215.

¹⁹ Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 359.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 214.

²³ *Ibidem*; vezi: Mircea Zdroba, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, în *Marmația*, II, 1971, p. 127 și Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *Sigilii de breaslă din județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, p. 111.

²⁴ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 214.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Cf. C. Moisil, *Bule de aur sigilare de la domnia Țării Românești și ai Moldovei*, în *Revista Arhivelor*, 1924-1925, 1925, p. 249-250

Valoarea și importanța deosebită a tiparului sigilar, pentru o breaslă sau alta, cerea din partea conducerii breslei respective, o preocupare pe măsură în legătură cu comandarea și executarea sa, de către pecetar.

Într-adevăr, conducerea breslelor acorda o importanță deosebită făuririi tiparelor sigilare, lucru care rezultă și din faptul că în lucrarea de măiestrie (*capodopera*), a calfelor de aurari era inclusă executarea unei asemenea piese. În acest sens, spre exemplu, în 1561, breasla aurarilor din Cluj, pretindea calfelor ca lucrare de măiestrie, pe lângă o cupă sau un inel cu piatră prețioasă, gravarea unui tipar de sigiliu, cu blazon²⁸. O prescripție asemănătoare este cuprinsă și în statutul breslei din 1632 al aurarilor din Târgu Mureș, statut redactat după modelul breslei aurarilor din Cluj și confirmat de către principele Gheorghe Rákóczi, la 15 iulie 1632, care în articolul IV cu privire la executarea capodoperei de către calfe cere ca obligatorie pe lângă realizarea unui pocal de argint și al unui inel cu pecete și făurirea unui sigiliu²⁹. Sigiliul acestei bresle din 1632 din Târgu Mureș, a fost credem realizat, chiar de către o calfă de aurar din localitate, în vederea obținerii lucrării de măiestrie.

Ca materiale pentru realizarea tiparelor sigilare de breaslă s-au utilizat: fier, fontă, oțel, aramă, alamă, bronz și uneori argint. Ele erau materiale adecvate realizării impresiunilor sigilare (peceți, amprente, sigilii), în ceară, tuș, fum, etc.

În ceea ce privește materialul din care se făurea tiparul sigilar al unei bresle sau alta, el depindea în mare măsură de starea materială a breslei respective iar gravarea piesei sigilare ținea din punct de vedere artistic de măiestria pecetarului respectiv. În acest sens, tiparul sigilar al breslei cojocarilor din 1577 din Baia Mare este lucrat din argint, artistic lucrat³⁰. În acest la fel este lucrat și tiparul sigilar din 1619 al breslei cizmarilor din același oraș³¹.

În ceea ce privește *tehnica gravării*, imaginile de peceti se transpuneau de obicei prin gravare pe tipar³². Mai întâi se făcea de către pecetarul-gravor, desenul prin zgârâiere, apoi el se săpa (inciza sau exciza n. n.), adică se grava, folosindu-se o tehnică specială, caracterizată prin linii

²⁸ Vezi: I. Novák, *A kolozsvári ötvös-céh a XVIII-ik századig*, Cluj, 1913, p.13; Cf. *Doc. din 23 mai 1561*, în Szádeczky Lajos, *op. cit.*, p. 53 și 70; S. Goldenberg, *Clujul în secolul al XVI-lea*, București, 1958, p. 96.

²⁹ Szádeczky Lajos, *op. cit.*, p. 119; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 214, nota 4.

³⁰ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 12; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare reprezentând breslele din Crișana și Maramureș (sec. XVI-XIX)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, 1-2, 2000, p. 29-30.

³¹ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 222, fig. 16; Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 30.

³² Jakó S., *op. cit.*, p. 567.

destul de adânci, pentru ca desenul pecetii, conturul acesteia, să iasă prin imprimare bine în relief și să se obțină o imagine clară, care să prezinte totuși trăsături ușoare³³. În acest sens, vestitul gravor și bijutier florentin Bennvenuto Cellini descrie, două tehnici pentru făurirea unui tipar sigilar³⁴, valabile și pentru tiparele sigilare de breaslă.

Prima tehnică, de făurire a unui tipar sigilar și cea mai veche, se executa prin gravarea metalului la cald, cu priboiul de oțel, pecetarul având în acest caz, un model în față, executare care de multe ori, în gravarea tiparului sigilar, ducea la greșeli, precum în legendă: litere întoarse, răsturnate, redublate, schimbate, omise, disproporționate, ce dovedea că nu erau lucrate cu dălțița, ci incizate, în metal cu unealta de oțel, mai sus menționată. Vârful compasului, cu care pecetarul lua dimensiunile pe blocul de metal în care urma să lucreze, lăsa de multe ori urme, ori o depresiune centrală cu trăsături circulare, care nu erau acoperite în totalitate de chenarele ce au urmat în gravarea tiparului sigilar³⁵.

A doua tehnică, se realiza în felul următor: pecetarul își confecționa un model din ceară, apoi un negativ din gips, care era imprimat în argilă, obținând astfel, pozitivul, care era lăsat un timp pentru a se usca și întări și apoi se turna deasupra metal, rezultând tiparul sigilar, care era cizelat, îndreptându-se eventualele greșeli și omisiuni³⁶.

Meșterii pecetari care au făurit tiparele sigilare ale diferitelor bresle au utilizat mai mult prima tehnică. Aceștia au folosit modele realizate de ei. Astfel a fost făurit, spre exemplu, tiparul sigilar din 1852 al breslei mixte din târgul Pâncota, județul Arad³⁷. La început, pecetarul-gravor și-a ales și pregătit metalul de care avea nevoie, apoi a dat tiparului sigilar forma unui disc (rondela sigilară), mai subțire spre margine și mai groasă spre mijloc, rondelă prevăzută spre partea centrală a reversului, cu un mâner cilindric, cu care aceasta se contopește. Apoi a pregătit prin șlefuire, suprafața aversului rondelii, după care a purces la gravarea la cald, a piesei, având în față un model, dar trasând în prealabil cu ajutorul unei unelte speciale, imaginea, care trebuia a fi reprezentată, pe aversul rondelii sigilare. Perlele, care alcătuiesc cercul perlat de la marginea spațiului sigilar, au fost realizate prin ciocănire, probabil cu ajutorul unui dorn special. Literele care compun cuvintele legendei, au fost conturate prin zgârâiere folosindu-se un vârf

³³ *Ibidem*, p. 567.

³⁴ Wilhelm Ewald, *op. cit.*, p. 138.

³⁵ Joseph Roman, *Manuel de sigillographie française*, Paris, 1912, p. 370; Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 256.

³⁶ W. Ewald, *op. cit.*, p. 141.

³⁷ În legătură cu acest tipar sigilar făurit, în întregime din bronz, având mânerul și rondela sigilară contopite, vezi: Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Un tipar sigilar al breslei mixte din Pâncota*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p. 411-414; Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 25-26.

metalic ascuțit. Forma fiecărei litere a fost făcută în parte, deci separat și adâncită cu priboiul. După terminarea gravării suprafeței rondelei sigilare, pecetarul a trecut la executarea reversului rondelei sigilare, trasând pe suprafața acestuia, două cercuri incizate. Pe muchia netedă a rondelei a incizat ca semn, o linie verticală, pentru a indica sigilatorului, poziția în care tiparul sigilar trebuia aplicat în mod corect, pe acte. Dacă mai era cazul, a mai șlefuit mânerul cilindric pe care l-a ornamentat spre partea inferioară cu două cercuri în relief, ca niște “inele”. Lucrarea piesei sigilare s-a executat în întregime de către pecetar, prin gravare, în incizie.

Tot în acest mod a fost realizat și tiparul sigilar din 1776 al breslei unite a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, județul Arad³⁸. După alegerea materialului, un aliaj din aramă și zinc, pe suprafața rondelei sigilare, s-a gravat cu priboiul de oțel, cercul liniar și s-a incizat un punct central din care s-a trasat cele patru raze care despart spațiile care vor fi destinate însemnelor celor patru meserii reprezentate: rotari, frânghieri, dogari și fierari. Apoi cu ajutorul unei dălțițe fine s-a lucrat părțile mai late ale unor detalii ale figurilor reprezentate, precum cele ale butoiului din “cartierul” care-i reprezintă pe dogari, roata și barda cu corpul ei, din “cartierul” care-i desemnează pe rotari și cele ale uneltelor din compartimentele respective care-i individualizează pe frânghieri și fierari, figuri incizate la o adâncime destul de mică. Pentru literele cuvintelor care compun legenda, meșterul-pecetar a procedat în mod identic ca la tiparul sigilar din 1852 al breslei unite din Pâncota, al cărui mod de executare l-am prezentat mai sus. După terminarea aversului rondelei sigilare meșterul a mai șlefuit mânerul, căruia i-a dat în partea superioară, o formă de sferă.

În cazul executării pe suprafața tiparului a unor elemente de detaliu și de mai mare finețe, pecetarul-gravor trebuia să folosească și alte instrumente de forme și profiluri diferite.

După tehnica de gravare, au fost gravate prin incizie, ca de altfel și alte categorii de tipare sigilare, și tiparele sigilare de breaslă utilizate la sigilarea cu ceară iar în excizie sau în relief, cele destinate pentru a fi folosite numai la sigilarea cu tușuri de diferite culori³⁹ (negru, verde etc.). În alte cazuri tiparele sigilare ale unor corporații erau folosite pentru realizarea sigiliilor imprimate în fum pe actele ce le emiteau⁴⁰. Gravarea tiparelor sigilare, în general, era o activitate dificilă și migăloasă deoarece artistul gravor așa cum s-a arătat, trebuia să execute în negativ, uneori în proporții

³⁸ Despre acest tipar sigilar din 1776 al breslei unite a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, județul Arad, vezi: Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111; Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 26-27.

³⁹ Vezi și: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, D.G.A.S., București, 1984, p. 32.

⁴⁰ Vezi: Emil Vârtosu, *Sigilii de corporații bucureștene*, în *Studii și cercetări de numismatică*, III, 1960, p. 359-368.

extrem de reduse, adevărate tablouri, pline de mișcare care cerea o îndemânare și talent⁴¹.

Cercetând tiparele sigilare ale unor bresle, se poate observa, ca și în alte părți, că unele au mânerul realizat în formă cilindrică, pătrată (cu patru laturi), octogonal sau octaedric (cu patru laturi mai mari și patru mai mici), nonagonal, etc. Unele piese sigilare au o prelungire sau un vârf, ca un fel de pinten ascuțit, în formă piramidală, pentru înmănușarea la un mâner confecționat din lemn sau un alt material, iar altele au în partea superioară a mânerului câte un orificiu pentru atârnare sau prindere cu șnur sau lanț de către cel care în mod curent îl utiliza. În unele cazuri, piesele sigilare ale unor bresle au în partea inferioară a mânerului, câte un ornament, două sau mai multe, în relief, în formă de “inel”, pentru aspectul din punct de vedere artistic a piesei, dar și pentru a fi mai ușor de ținut în mână în timpul utilizării.

Aspectul mânerelor tiparelor sigilare, într-o anumită etapă, scoate în evidență, evoluția înfățișării lor.

Din acest punct de vedere, aceste tipare sigilare prezintă interes nu numai sigilografic ci și ca obiecte de artă.

Cunoașterea procedeelelor de lucru în vederea făuririi tiparelor sigilare, a prelucrării materialelor din care sunt lucrate, sunt de un real folos pentru istoricii de artă, în vederea datării acestor piese sigilare. În acest sens, se cunosc unele tipare sigilare de breaslă, foarte reușite din punct de vedere artistic, atât în ceea ce privește reprezentările de pe suprafața rondelor sigilare cât și din punct de vedere al aspectului mânerului. Printre acestea remarcăm: tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare⁴² și cele două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din Oradea⁴³, care au și ele pe lângă imaginile reprezentate, mânerule frumos executate.

Interesant este uneori, modul de prindere a mânerului de lemn, la rondela sigilară. Astfel, tiparul sigilar al breslei olarilor din Zalău (secolul XIX), are fixat mânerul de lemn, la rondela sigilară, cu ajutorul unui cui, cu filet⁴⁴, în timp ce tiparul sigilar din 1627 al breslei cizmarilor din Târgu Mureș are mânerul de lemn fixat în cilindru cu două cuie fără cap, în poziții diametral opuse⁴⁵.

⁴¹ Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 7.

⁴² Magdalena Bunta, *Sigiliu de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 11 și 24; Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 29-30.

⁴³ Aceste două tipare sigilare au mânerule ornamentate, primul (cel mic) cu linii drepte și punctate la care se mai adaugă și unele motive florale iar cel de-al doilea (cel mare), numai cu linii continue și una punctată, vezi: Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-Arheologie*, tomul X, 2000, p. 61-63, fig. 1b-2b.

⁴⁴ Muzeul județean de Istorie și Artă Zalău, *Colecția de sigilii*, nr. inv. 1069.

⁴⁵ Bónis Johanna, *Despre sigiliile breslei cizmarilor din Târgu Mureș*, în *Marisia*, XXVI, 2000, p. 376.

Făurirea tiparelor sigilare de breaslă se executa, în mai multe feluri: dintr-o singură bucată din același material (metal); din metal, dar din două bucăți, având rondela sigilară prinsă de partea inferioară a mânerului; din metal și cu mânerul din lemn. Unele tipare sigilare au “sudate” direct pe rondela sigilară, un disc sau o placă sigilară din alt metal (cupru, bronz, argint etc.), decât cel din care este făurită rondela și mânerul. În acest caz, reprezentările (imaginea și legenda) sunt gravate pe discul sigilar.

Deseori, tiparele sigilare de breaslă au gravate pe muchia rondelii sigilare sau pe reversul acesteia câte un semn: liniuță (-), steluță (*), rozetă, un X, etc. Ele indicau celui care folosea tiparul sigilar, modul de aplicare, în vederea realizării unei imagini corecte, în picioare. Aceste semne erau incizate de regulă de către pecetar sau erau făcute ulterior de către cel care folosea tiparul sigilar. Sunt și tipare sigilare care nu au nici un fel de semn, de acest fel. În acest caz, cel ce utiliza tiparul sigilar, trebuia neapărat înainte de aplicarea lui (în substanța de sigilat) pe acte, să vadă imaginea de pe aversul rondelii sigilare și să o poziționeze vertical, corect, deci, în picioare.

Tiparele sigilare de breaslă au rondela în diferite forme: rotunde, oval-verticale, octogonale, etc. Cele mai multe dintre ele, așa cum rezultă din lucrările de specialitate și din studierea însemnelor sigilare păstrate până în zilele noastre, au o formă rotundă. Cele mai mari ca diametru din zona cercetată sunt: tiparul sigilar cel mare din 1821 al breslei măcelarilor din Arad⁴⁶, tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor, dogarilor și armurierilor din Baia Mare⁴⁷ și tiparul sigilar cel mare din 1820 al breslei olarilor din Lipova⁴⁸, fiecare dintre ele, având diametrul de 50 mm. Cel mai mic este tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare care are diametrul de 20 mm⁴⁹.

Pentru prima dată la noi, Magdalena Bunta, în 1966, face o clasificare a tiparelor sigilare de breaslă, după formă, astfel :

a. *Tipare sigilare în formă de disc*, executate fără mâner, fiind considerată cea mai veche formă de tipar sigilar;

b. *tipare sigilare-disc*, cu un mâner de argint (de exemplu, tiparul sigilar al breslei croitorilor din Cluj și cel al breslei din 1545 al croitorilor din Baia Mare, confecționat din aramă argintată, la care se remarcă execuția deosebită și totodată neobișnuită a mânerului);

⁴⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.16.

⁴⁷ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 125, fig. 6; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31-32.

⁴⁸ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, anul XXVI, nr. 3, 1989, p. 40-41.

⁴⁹ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 11.

c. *tipare sigilare în formă de tambur cilindric*, în care se introducea mânerul de lemn. În unele cazuri tiparul sigilar propriu-zis este format din discul tamburului;

d. *tipare sigilare disc sudate în mâner de metal*. Mânerele au forme octogonale, cilindrice etc;

e. *tipare-disc terminate printr-un pinten* introdus în mânerul de lemn⁵⁰.

De la unele bresle cunoaștem mai multe tipare sigilare. Făurirea celui de-al doilea tipar sigilar (chiar în același an) a fost determinată de o anumită situație, pe care o prezentăm în acest capitol, mai jos, la folosirea acestui gen de însemne sigilare.

Un aspect interesant în legătură cu tehnica gravării tiparelor sigilare de breaslă este reprezentarea, pentru tiparele de tip heraldic, prin semne convenționale specifice heraldicii, a culorii câmpului scutului. Deși sunt destul de numeroase tiparele sigilare de breaslă, de tip heraldic, puține au indicată culoarea scutului. Dintre acestea menționăm doar două. Astfel, este cazul tiparului sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad⁵¹ și cel al tiparului sigilar din 1821 al breslei măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig⁵², piese sigilare care au în câmpul scutului, albastrul, redat convențional, prin linii orizontale, plasate la egală distanță, respectând întru totul normele heraldice.

Deși nu face parte din zona de care ne ocupăm, amintim aici și tiparul sigilar din 1842 al breslei cizmarilor din Mediaș, având în câmpul sigilar un scut albastru, pe care s-a figurat cizma, simbolul breslei⁵³.

Cu toate că, dreptul de sigiliu, era general, și orice persoană își putea confecționa un sigiliu propriu, principalii deținători de sigilii au fost domnitorii, voievozii, principii, demnitarii laici și clerici, orașele, târgurile, județele și comitatele, instituțiile, așezămintele ecleziastice, comunele și satele, dar și breslele și corporațiile⁵⁴.

Întreaga organizare a Moldovei și Țării Românești, din trecut, ne permite, după cum s-a apreciat, să considerăm că dreptul sigilar al

⁵⁰ *Ibidem*, p. 227.

⁵¹ Autorii care au descris acest tipar sigilar, nu menționează culoarea scutului, vezi: Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 107-108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17. Tiparul sigilar este inclus la capitolul V, în care descriem tiparele și sigiliile de breaslă.

⁵² Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de sigilii (tipare sigilare)*, nr. inv. 1939. 124.

⁵³ Dan Ivănuș, *Patru sigilii de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Apulum, Arheologie, Istorie, Etnografie, Conservare*, Anul XXXVI, 1999, p. 366, fig. 3.

⁵⁴ Emil Vârtosu, *Despre dreptul de sigiliu*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, 1960, p. 333-346.

comunităților, persoane juridice și morale, de tot felul: bresle, naționalități, etc., putea fi exercitat numai cu învoirea dată de domnie⁵⁵.

După cum am văzut, mai sus, tiparele sigilare ale breslelor erau executate de meșteri gravori la comanda conducerii diferitelor bresle. Deși, gravorul Anton Kruse din București, a deținut o vreme îndelungată, monopolul în privința confecționării tiparelor sigilare sătești și de instituții, prin mai multe contracte încheiate pe timp de trei ani, fapt ce va permite ulterior să declare că „a făcut furnitură îndelungată”, pentru întreaga țară, dând dovadă de „conștiinciozitate”⁵⁶, nu știm dacă acesta a executat și tipare sigilare ale unor corporații, de felul breslelor. Deși nu cunoaștem izvoare documentare care să confirme acest lucru, nu excludem, însă această posibilitate.

Acordarea dreptului de sigiliu propriu a depins și în Transilvania de puterea centrală și a necesitat forme legislative exprese⁵⁷. În general, făurirea tiparelor sigilare proprii ale breslelor, ca de altfel și a celorlalte categorii de tipare, a fost cerută de necesitatea practică.

În legătură cu confecționarea tiparelor sigilare ale unor bresle din Maramureș și din zona arădeană s-a apreciat că apariția diferitelor tipare ale acelorași bresle, uneori în timp relativ apropiat, demonstrează faptul că breslele posedau mai multe sigilii, pe care le foloseau în diferite ocazii și totodată că, aceste sigilii erau confecționate cu ocazia unor evenimente importante din viața internă a breslelor (în special de reînnoirea statutelor sau a confirmării lor), fie că erau pierdute⁵⁸. Reînnoirea tiparelor sigilare presupunea scoaterea din folosință a pieselor sigilare vechi, fără a fi însă distruse. Din câte cunoaștem, de regulă, emblema din câmpul sigilar a diferitelor tipare sigilare era preluată pentru a fi reprezentată pe noile tipare sigilare care intrau în uz și se înlocuia numai anul introducerii în folosință a piesei sigilare.

În ceea ce privește tiparele de sigilii ale breslelor arădene, precum și a comunelor mai dezvoltate, ele au fost confecționate de meșteri locali la cererea conducerii breslelor⁵⁹.

Meșteri pecetari au făurit tipare sigilare, ale diferitelor instituții și la Satu Mare⁶⁰, dar și cele ale unor bresle. Între acestea se remarcă sigiliul din 1590 al breslei aurarilor din acest oraș, care în câmpul sigilar reprezintă un potir artistic lucrat, susținut de doi lei limbați, rampanți, imagine care îi face

⁵⁵ *Ibidem*, p. 343.

⁵⁶ Viorica Cernătescu, *Documente relative la confecționarea sigiliilor și modul de păstrare a matricelor sigilare*, în *Buletin de documentare arhivistică*, București, 1982, p. 118; Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 36.

⁵⁷ Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 14.

⁵⁸ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 127; Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 112.

⁵⁹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111.

⁶⁰ În acest sens, vezi: Bujor Dulgău, *Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX*, Edit. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997, p. 70-75.

cinste artistului pecetar anonim⁶¹. În acest sens, Mihalik József considera că, din punct de vedere uzual, tiparul sigilar din 1590 al breslei aurarilor din Satu Mare ar fi fost executat de un artist local, probabil chiar din Satu Mare⁶². Textul statutului din 1543 al breslei aurarilor sătmăreni prezintă chiar o prevedere sub forma "...unnum annulum sigillatum"⁶³, în timp ce noul statut al breslei menționate, confirmat în 1700, prevede la articolul 5 obligația starostelui breslei de a face în fiecare an, judeului primar al orașului, cu prilejul Anului Nou, cadou "câte un tipar sigilar gravat frumos în argint"⁶⁴. În acest caz, s-a apreciat că, este vorba de un inel sigilar cu caracter personal, opinie la care ne raliem și noi, întru totul, cercetătorului Bujor Dulgău⁶⁵.

Aceste informații documentate însă, ne duce la părerea că, în cadrul breslei aurarilor din Satu Mare, se lucrau felurite tipare sigilare, între care nu este exclus și cele ale unor bresle.

Pecetarii-gravori au ajuns în această perioadă să aibă o experiență bogată în domeniul gravării metalului. Tiparele de sigilii ale breslelor din Baia Mare, în perioada evului mediu dezvoltat, erau confecționate de către meșteri locali, fie aurari, care au gravat discul tiparului, fie chiar lăcătuși⁶⁶. Aceștia din urmă, erau destul de pricepuți și nefiind dezvoltate acolo și celelalte branșe ale fierăriei, puteau face tot felul de obiecte⁶⁷.

În legătură cu realizatorii tiparelor sigilare de breaslă, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, informații prețioase, aflăm din gravarea numelor unora pe aceste piese sigilare. Astfel, pe mânerele a două tipare sigilare de breaslă, unul aparținând breslei unite a lăcătușilor, rotarilor și tâmplarilor din orașul Baia Sprie din 1826 și un alt tipar din 1828, provenind de la breasla cizmarilor din acest oraș, a fost trecut numele și ocupația meșteșugarului lăcătuș, care le-a confecționat⁶⁸. Tot astfel este cazul tiparului sigilar al breslei olarilor din Șimleul Silvaniei, pe al cărui mâner s-a scris numele meșterului pecetar și anul introducerii în folosință a piesei sigilare⁶⁹. Cei mai mulți însă dintre acești pecetari, au rămas anonimi.

Studierea tiparelor sigilare, în general, la care se includ și cele provenind de la bresle, slujesc cercetărilor sfragistice și din alte puncte de

⁶¹ Vezi: Mihalik J., *A szatmári ötvös czéh pecsétje 1590-ból*, în *Archaeologiai Értésítő*, XIII, 1893, p. 188-189.

⁶² *Ibidem*, p. 189.

⁶³ Vezi copia din 1609 al acestui statut păstrată la D.J.S.M.A.N., *Colecția de documente primite de la Muzeul județean Satu Mare*, act. nr. 14/1609.

⁶⁴ *Ibidem*, act. nr. 15/1700.

⁶⁵ Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 71.

⁶⁶ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 127.

⁶⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 167

⁶⁸ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 127.

⁶⁹ Piesa sigilară se păstrează la Muzeul Agricol Maghiar din Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inventar 64.666.1.

vedere, decât al imaginii reprezentate în câmpul sigilar, dat fiind faptul că aceasta poate fi aflată și prin cercetarea amprentelor sigilare. În acest sens, cunoașterea diferitelor aspecte cu privire la tiparele sigilare de breaslă întăresc rezultatele cercetărilor sigilografice, în legătură cu:

a. *Materialele utilizate la făurirea tiparelor sigilare*: metale precum: aramă, alamă, bronz etc sau chiar metale prețioase (argintul etc.)

b. *Modul de făurire*. Spre exemplu, după formă: tipare sigilare în formă de disc (cu mâner sau fără mâner); tipare sigilare în formă de tambur cilindric etc⁷⁰.

c. *Ornamentația tiparului sigilar*. Unele tipare sigilare au pe reversul rundeii sigilare sau pe mâner, cercuri liniare, liniuțe, motive vegetale, zoomorfe, lucrute în incizie sau ornamente în relief, în formă de "inele". Rolul lor este acela ca piesa sigilară să aibă și un aspect frumos.

d. *Modul de folosire și păstrare*. Tiparele sigilare realizate prin gravare în incizie, erau folosite de obicei, pentru sigilarea cu ceară, dar faptul că unele au mânerele la capete ușor turtite prin martelare, ne indică faptul că ele au fost utilizate și la aplicarea într-un material mai dur. Acest lucru se observă clar, la capetele mânerelor celor două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din Oradea⁷¹. Tiparul sigilar dotat cu orificiu în mâner, era ținut sau păstrat, prin prindere cu lanț sau șnur. În acest caz tiparul sigilar respectiv, numit sigiliul mic, care era mai mult folosit în treburile curente, pentru validarea actelor, era prins la mână sau posibil chiar la gât, pentru a nu fi pierdut.

e. *Diferite inscripții pe mânerul tiparului sigilar*. Spre exemplu, gravarea numelui pecetarului sau uneori pe lângă numele și prenumele acestuia s-a trecut și anul în care a fost confecționat și introdus în uz. În alte cazuri, pe mânerul tiparului sigilar s-a gravat inițialele numelui și prenumelui staroștilor breslei și anul realizării piesei sigilare. Astfel, pe tiparul sigilar al breslei croitorilor din Bistrița, la marginea superioară a tamburului cilindric, între două linii simple, sunt trecute inițialele numelui și prenumelui celor doi staroști ai breslei și anul executării piesei sigilare: H: G: S und H: G: F. 1606⁷².

În unele fonduri din patrimoniul arhivistic și muzeal, alături de sigiliile asociațiilor profesionale am depistat tipare și impresiuni sigilare aparținând unor meșteri de breaslă. Pe lângă aceste tipare și sigilii de meșteri, se cunosc și sigilii ale unor staroști de breaslă. Astfel, la Iași, pe la 1860, activa un staroste al breslelor de giuvaergii, argintari, ceasornicari și pecetari al cărui nume îl cunoaștem deoarece a fost gravat chiar în câmpul

⁷⁰ În legătură cu acest aspect, vezi: Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 227.

⁷¹ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 62-63.

⁷² Ecaterina Telcean, *Însemne și embleme de breaslă din Bistrița (sec. XVII-XIX)*, în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 100.

sigilar al sigiliului aparținând acestui posesor: J. Iakobici⁷³. Prin intermediul acestora se pot identifica diferite persoane care își desfășurau activitatea în cadrul diferitelor bresle. Într-un alt caz, menționăm sigiliul aparținând Deputăției starostiei breslei armenilor (Țara Românească) imprimat pe un document din 1832, ianuarie 27⁷⁴. Aceste interesante vestigii sigilare pot fi subiecte ale unor viitoare cercetări de sfragistică.

III.1.1. Folosirea și păstrarea tiparelor sigilare de breaslă

Fiecare breaslă își avea patronul său și diferite însemne specifice: steagul⁷⁵, lada⁷⁶, tabla de convocare⁷⁷, sigiliul (tiparul sigilar), etc⁷⁸. Aceste însemne de breaslă aveau de obicei, reprezentate pe ele emblema proprie.

De regulă, tiparul sigilar propriu al breslei care slujea la parafarea tuturor actelor oficiale, era adoptat o dată cu redactarea statutelor breslei⁷⁹. Sigiliul a constituit expresia autorității breslei sau corporației respective, cu ajutorul său se validau actele încheiate, sigiliul fiind garanția îndeplinirii obligațiilor asumate⁸⁰. Pe el erau gravate elementele caracteristice ale breslei respective⁸¹. Tiparul sigilar oficial, al breslei era păstrat de către staroști, care

⁷³ Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric, Album sigilografic*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 193, fig. 195.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 187.

⁷⁵ În legătură cu steagurile de breaslă, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *Bibliografia vexilologiei românești*, Arad, 1999, capitolul VI: *Steaguri de breaslă*, p. 42.

⁷⁶ Vezi: D. Năgler, *Colecția de lăzi de breaslă a Muzeului Brukenthal*, în *Studii și comunicări Sibiu*, 13, 1967, p. 214-219; Lazăr Ioachim, *Lăzi ale breslelor românești din Hunedoara*, în *Acta Musei Devensis-Sargeșia*, XIV, 1979, p. 281-287; Elena Muscă, *Lăzi de breaslă din colecția Muzeului județean de Istorie și Artă din Zalău*, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, 1985, p. 391-393; *Breslele transilvănene (secolele XIV-XIX) catalog selectiv de expoziție*, Cluj-Napoca, 1997, p. 9, 34, 37-38, 42,

⁷⁷ vezi: D. Năgler, *Tablele de breaslă ale Muzeului Brukenthal*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 187-197; Magdalena Bunta, Viorica Josub, *Tablele și semnele de breaslă în colecțiile Muzeului de Istorie Cluj și Sighișoara*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 199-214.

⁷⁸ vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 311-312; *Breslele transilvănene (secolele XIV-XIX), catalog*, p. 11, 13, 15, 19, 23-24, 27, etc.

⁷⁹ Viorica Gui Marica, *Figura aurarului în sigilografie*, în *Sub semnul lui Clivio Magiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, 60, Cluj, 1974, p. 217-222.

⁸⁰ Maria Dogaru, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, în *Historia Urbana*, 1-2, tomul VI, 1998, p. 37.

⁸¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 311.

îl depuneau în lada breslei⁸², în care se mai păstrau documentele breslei, steagul, tabla de convocare, monezile, deci averea mobilă.

Breslele, conform uzanțelor medievale foloseau sigiliile pentru autentificarea documentelor pe care le emiteau⁸³. Sigiliul, fiind principalul mijloc de validare a actelor, pentru păstrarea tiparului exista o grijă deosebită, dat fiind faptul că sustragerea lui putea duce la falsificarea unor documente. Prin diferitele simboluri gravate pe suprafața lor, sigiliile, confirmau autoritatea breslei ca persoană juridică care emitea documentul⁸⁴.

Utilizarea tiparelor sigilare de breaslă în țările apusene ale Europei începe în veacul al XIII-lea, și se generalizează în secolul următor⁸⁵. Astfel, un document al meșteșugarilor din 1396 din orașul Köln este validat cu sigiliile a 22 de bresle diferite⁸⁶. Din această perioadă timpurie, în Transilvania nu se cunosc tipare sigilare de breaslă, deoarece breslele se constituie în secolul al XIV⁸⁷.

După cum s-a menționat, "anterior anului 1438 nu s-au păstrat peceti ale breslelor din Transilvania, deoarece majoritatea breslelor s-au organizat în a doua jumătate a secolului al XV-lea și probabil fiindcă în pricinile breslelor, documentele erau emise spre a le accentua importanța în numele și sub pecetea orașului"⁸⁸. Acest lucru se poate explica, într-un fel, credem și prin faptul că, diferiți reprezentanți ai breslelor ajung în conducerea orașelor.

Singurul și cel mai vechi tipar sigilar de breaslă cunoscut în Transilvania, datat pe baza criteriilor de stil și mod de execuție, ca aparținând secolului al XV-lea și datat prezumtiv 1473, este considerat sigiliul breslei aurarilor din Cluj⁸⁹. Acest tipar sigilar s-a păstrat secole întregi, fiind folosit și în anul 1857⁹⁰. Mărturie, stau în acest sens, desenele executate ca lucrări de măiestrie de către calfele de aurari, păstrate în Muzeul

⁸² *Ibidem*, p. 305.

⁸³ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 214; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 451.

⁸⁴ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 214.

⁸⁵ Nyáry Albert, *A heraldica vezérfonala*, Budapest, 1886, p. 81.

⁸⁶ *Ibidem*

⁸⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 86.

⁸⁸ S. Jakó, *op. cit.*, p. 618, cu nota 5.

⁸⁹ În legătură cu acest sigiliu, vezi: Jakab E., *Kolozsvár története világosító rajzai*, Buda, 1870, pl. VII, fig. 21; Mihalik J., *A kolozsvári ötvösczéh pecsétje în Archaeologiai Értesítő*, XV, 1895, p. 445-446; Finály Henrik, *A kolozsvári ötvösczéh XV. századi pecsétnyómoja*, în *Erdély Múzeum*, IV, 1897, p. 49; Kőszeghy E., *op. cit.*, p. 163; Bielz Julius, *Arta aurarilor sași din Transilvania*, București, 1957, p. 8; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 215-216; Idem, *Două sigilii ale breslei...*, p. 356-357, fig. 1, 2, 3; C. Nicolescu, *Arta metalelor prețioase în România*, 1973, p. 50; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 217-222; *Breslele transilvănene (sec. XIV-XIX)*, Catalog, p. 47.

⁹⁰ Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 357.

de Istorie din Cluj-Napoca, pe care se vede sigiliul breslei aurarilor, în perfectă stare⁹¹.

În Europa feudală, ca și în Transilvania, de altfel, cele mai vechi peceti (tipare sigilare n.n.) de acest gen au de obicei gravată pe avers figura Sfântului Eligiu, patronul breslei aurarilor⁹².

În Țara Românească și Moldova breslele nu au sigilii proprii (tipare sigilare n. n.) încă de la începutul existenței lor⁹³. După cum s-a constatat, în Moldova sigiliile de breaslă apar în cele două din urmă decenii ale secolului al XVIII-lea⁹⁴, în timp ce în Țara Românească, ele sunt cu mult mai noi, după cum reiese din lipsa lor efectivă de pe acte, ca și din unele indicații documentare indirecte⁹⁵. Astfel, hrisovul cojocarilor din București, cu data 20 decembrie 1786, vorbind de cutia breslei, spune: "... această cutie, în care este să se strângă acest venit de bani, să se pecetluiască cu șase peceti, ale proestașilor " (adică ale conducătorilor asociației respective)⁹⁶.

De asemenea, hrisovul din 2 martie 1794, cu privire la rufetul (breasla, n.n.), ișlicarilor și cojocarilor din București conține o informație tot în legătură cu cutia breslei, "care să se pecetluiască de staroste și de cei patru epitropi"⁹⁷.

Dacă la informațiile documentare de mai sus, includem după cum s-a subliniat și faptul că, în nici un act, privind breslele din Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea: hrisoave, acte ale breslelor sau acte particulare nu se amintește, în nici un fel, de folosirea sau existența unui sigiliu propriu al breslei, reiese limpede inexistența acestui fel de sigiliu, funcțiunea lui îndeplinind-o, uneori, sigiliile personale ale celor care făceau parte din conducerea breslei respective⁹⁸. Dar chiar și acest din urmă fel de sigiliu, nu apare decât după mijlocul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, atunci când și breslele capătă o nouă formă de organizare, stabilită prin hrisoave și sprijinită oficial⁹⁹.

În Țara Românească și Moldova, drept sigiliu pentru breaslă a mai servit uneori, însuși sigiliul bisericii unde breasla își sărbătorea patronul, sau

⁹¹ Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, *nr. inv.* I. 3415, I. 3418; vezi și: Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 357.

⁹² Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 455.

⁹³ Emil Vârtosu, *Sigiliu de corporații...*, p. 347; Magdalena Bunta, *Sigiliu de breaslă în colecția...*, p. 215.

⁹⁴ V. A. Urechia, *Din istoria breslelor*, în *Convorbiri literare*, XXII, 1888, p. 784-804; Eugen Pavelescu, *op. cit.*, p. 344-345.

⁹⁵ Emil Vârtosu, *Sigiliu de corporații ...*, p. 347.

⁹⁶ Vezi: documentul (hrisov) publicat în lucrarea lui Sigmund Prager, *Blănăria în trecutul Țărilor Românești. Colecțiune de documente*, București, 1906, p. 76.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 82.

⁹⁸ Emil Vârtosu, *Sigiliu de corporații ...*, p. 348.

⁹⁹ *Ibidem*.

chiar și sigiliul episcopiei aflătoare în târgul sau orașul de provincie unde era breasla (de pildă la Roman, pentru Moldova)¹⁰⁰.

Această situație nu se schimbă direct, nici prin Regulamentul Organic, deși apariția acestuia are ca urmare în Țara Românească alcătuirea imediată a unui catastih al “patentarilor de neguțatori și meseriași, împărțiți pe corporații”, întocmit conform prevederilor art. 85-89¹⁰¹.

Dar, despre sigiliul breslei nu se face nici un fel de mențiune nici chiar în art. 92, al. 3 al Regulamentului Organic, în care sunt unele precizări referitoare la organizarea corporației, după cum urmează: “Fieșicare corporație va avea voie să ție câte un semn în chip de steag, care va închipui icoana sfântului patronului său. Acest semn va sta în păstrare în biserica poporului starostii. Corporația se va sluji cu acesta în profesii publice, precum și la întâmplări particulare ale corporației, adecă: la înălțarea a vreunui dintr-înșii în treaptă de meșteri, la nuntiri, la îngropări de ai lor și celelalte”¹⁰².

Deci până la Regulamentul Organic, și nici în această perioadă despre sigiliul corporației nu se face nici un fel de menționare. Dar, odată ce, Regulamentul organic intră în vigoare și ajunge să conducă efectiv viața Moldovei și Țării Românești, începem să luăm cunoștință de apariția sigiliilor de corporații, în primul rând a sigiliilor de corporații sau bresle bucureștene¹⁰³. Pentru astfel de sigilii, care au fost publicate, s-a observat o caracteristică generală, că aproape toate aceste sigilii sunt imprimate în fum, pe “chezășii” “date Agiei Bucureștilor de către staroști, servind la garantarea membrilor corporațiilor ce plecau peste graniță: pentru negoț, pentru căutarea sănătății, pentru interese spirituale și interese familiale (la rude, sau se întorc în “patrie”)¹⁰⁴.

Aceste “chezășii” pe care erau imprimate în fum sigiliile unor corporații, erau emise pentru obținerea și eliberarea “*passaporturilor*”, fără de care conform art. 122 din Regulamentul Organic nimeni nu putea trece granița¹⁰⁵. Din aceste “chezășii” cu sigilii de corporații, se pot descifra drumuri de negoț și drumuri de cultură, prețioase știri pentru istoria economică a Bucureștilor între anii 1835-1852¹⁰⁶.

Sigiliile unor corporații bucureștene, sunt puse pe unele acte ale următoarelor corporații: arendași (! 1842), argintari (1839 și fără dată),

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Apud, George Potra, *Documentele privitoare la istoria orașului București (1821-1848)*, București, 1972, p. 351; vezi și: Teodora Speranța Diaconescu, *Steaguri de breaslă bucureștene de la mijlocul secolului al XIX-lea, în Revista Muzeelor și Monumentelor, Seria Muzeu, nr. 5, 1989, p. 51-55.*

¹⁰³ Emil Vârtosu, *Sigilii de corporații...*, p. 348-349.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 349.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 350.

băcani (1835), basmagii (fără dată), birjari (1850), bogasieri (fără dată), bragagii (1847 ?), brașoveni (1835), brutari, lipieri (1838), bumbăcari (1849), cafegii, tutungii (1839), cavafi (1841), cizmari (1845), cojocari groși (1840), cojocari subțiri (1838), covaci (1814, 1850), croitori (1845), lăutari (1845), lipieri, făinari (1837), măcelari (1843), marchitani (fără dată), pânzari, abagii (1845), precupeți (1841, 1850), rachieri (1849), simigii (fără dată), sureccii (1838), tabaci (1851), telali (1841, 1848)¹⁰⁷.

Pentru unele corporații se cunoaște folosirea a câte două sigilii: argintari (1839, 1850), covaci (1844, 1850), armeni (unul, corporația: 1837 (?), altul, epitropia, (fără dată); precupeți (1841, 1850)¹⁰⁸. De asemenea pentru corporația telalilor se cunosc trei sigilii: (1841, 1848, 1848)¹⁰⁹.

De la unele bresle din localități din părțile arădene și bihorene, deci din zonele cercetate, cunoaștem câte două tipare sigilare, unele datând chiar din același an, precum cele două tipare sigilare ale breslei măcelarilor din Arad (1721)¹¹⁰, dulgherilor din Arad (1766)¹¹¹, croitorilor din Oradea (1722)¹¹², croitorilor din Arad (1725)¹¹³, olarilor din Lipova (1820)¹¹⁴, turtelarilor și cerarilor din Arad (1846)¹¹⁵ etc. Astfel de tipare sigilare confecționate în același an, sunt identice în ceea ce privește conținutul și forma legendei și chiar a emblemei. După reprezentările aflate în câmpul lor sigilar, putem deduce că ele sunt opera aceleiași autor.

Existența a două tipare sigilare de breaslă și folosirea lor în cadrul acestor asociații profesionale, atrage după sine două întrebări: 1. Cu ce prilej au fost ele confecționate? 2. Care este raportul dintre cele două tipare sigilare, respectiv, cum se explică gravarea în același an, a două matrice sigilare care aparțin și desemnează un singur posesor?

Referitor la prima întrebare, apreciem că, astfel de tipare sigilare au fost făurite cu prilejul reînnoirii privilegiilor breslei. După cum este știut, în Epoca Modernă, epocă în care dezvoltarea relațiilor economice capitaliste a determinat scăderea rolului breslelor, aceste asociații profesionale au

¹⁰⁷ *Ibidem.*

¹⁰⁸ *Ibidem.*

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.15 - 4.1898.16.

¹¹¹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16.

¹¹² Vezi: Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 61-64.

¹¹³ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. Inv. 4.1898.1.- 4.1898.7.

¹¹⁴ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 39-42; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

¹¹⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare (sigilii)*, nr. inventar 4.1898.2.- 4.1898.10.

încercat să se mențină printr-un nou fel de organizare. Într-adevăr, aceste preocupări de reorganizare a breslelor tradiționale au dus la elaborarea unor noi diplome de privilegii și statute tipizate, confirmate de puterea centrală.

Cât privește cea de-a doua întrebare, care este raportul dintre cele două tipare sigilare, – respectiv motivul pentru care s-au confecționat, în același an, două matrice sigilare, – motivația poate fi făcută credem din două puncte de vedere.

Un prim aspect îl poate constitui necesitatea sau dorința membrilor breslei respective de a utiliza două tipare sigilare cu rol diplomatic diferit, unul trebuind să fie tiparul de sigiliu mare, destinat a servi la validarea actelor solemne, altul putând fi tiparul de sigiliu mic, menit a folosi la autentificarea actelor emise în activitatea curentă. Modul în care sunt confecționate cele două tipare sigilare, faptul că primul a fost lucrat cu puțină dibăcie și are de obicei un sistem de prindere cu șnur sau lanț, demonstrează că acesta era mai intens folosit, având deci, rolul de tipar de sigiliu mic.

Un alt aspect al motivației existenței celor două tipare sigilare poate fi legat de etapele realizării obiectelor, ca atare. Astfel, primul tipar sigilar, a cărei înfățișare dovedește faptul că n-a existat o prea mare grijă pentru aspectul său artistic, mai ales pentru elementele din câmpul sigilar, poate să nu fi mulțumit membrii breslei și din acest motiv, să se treacă la comandarea și confecționarea unui nou tipar sigilar, a cărei gravare din toate punctele de vedere, atât rondela sigilară cât și mânerul, s-a realizat în așa mod încât să corespundă tuturor exigențelor dorite.

Faptul că, de regulă, breslele au utilizat un singur fel de tipar sigilar (existența unor tipare sigilare diferite ca mărime-având rol diplomatic aparte-fiind specifică, în general, cancelariilor centrale) ne face să înclinăm a susține cea de-a doua variantă¹¹⁶.

Deși, o parte dintre tiparele sigilare nu s-au păstrat, poate s-au pierdut pentru totdeauna sau nu ne sunt încă cunoscute, impresiunile sigilare rămase pe diferitele documente cercetate, ne dovedesc faptul că aceste tipare au fost utilizate.

De la breasla dulgherilor din Arad, pe lângă cele două tipare sigilare din 1766¹¹⁷ care s-au păstrat, cunoaștem și un sigiliu care are în câmpul sigilar tot anul 1766, aplicat în ceară roșie pe un document din 19 martie 1792¹¹⁸. Acest lucru dovedește faptul că, această breaslă, posedă trei tipare sigilare, făurite în același an, pe care le folosea alternativ, având în câmpul sigilar o reprezentare foarte apropiată de celelalte două.

¹¹⁶Vezi: Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 41-42; Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 63-64.

¹¹⁷Vezi: Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p.111-112; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16.

¹¹⁸D. J. A. A. N., *Colecția breslelor meșteșugărești arădene*, Dosar 5 (1776-1808), f. 57; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

De regulă, breslele la înlocuirea unui tipar sigilar cu altul nou, pe cel vechi nu îl distrugeau. Cercetarea documentelor emise de către unele bresle însă, dovedește faptul că, uneori, cei drept, destul de rar, mai aplicau, pe diferite documente și sigiliul vechi. Astfel, breasla unită a tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor din Baia Mare, deși posedă tiparul sigilar din 1861, pe o serie de documente din anii 1867-1869-1870, apare aplicat sigiliul în ceață, cu tiparul sigilar din 1807, reprezentând doar pe lăcătuși și tâmplari¹¹⁹.

În legătură cu folosirea tiparelor sigilare de breaslă, deși nu sunt din zona cercetată, amintim faptul că unele tipare s-au utilizat o perioadă îndelungată, de câteva secole, până la desființarea breslei iar altele chiar și după aceea. Astfel, tiparul sigilar al breslei cizmarilor din Bistrița din secolul XV (sau XVI) a fost folosit până în secolul al XIX-lea, apărând pe un document al breslei din anul 1826¹²⁰, iar tiparul sigilar din 1606 al breslei croitorilor din Bistrița a fost folosit tot timpul existenței breslei și chiar după 1900, în cadrul asociației meseriașilor¹²¹.

Este interesant faptul, că uneori tiparele sigilare de breaslă, sunt utilizate și la alte operațiuni, decât la validarea actelor emise. În acest sens, cu ajutorul acestor însemne sigilare, prin aplicarea lor, se punea sechestrul pe unele produse ale altor bresle. Astfel s-a întâmplat când a fost sistată vânzarea unor produse neautorizate de către breasla comercianților din Oradea¹²². Atunci, comitatul a decis ca breasla comercianților orădeni să sisteze producția mărfurilor incriminate, cele terminate să fie sigilate cu sigiliul breslei croitorilor și să fie vândute pe piață pentru a se evita pierderile materiale¹²³. În aceste cazuri, de bună seamă, sigiliile întăresc calitatea și proveniența unor mărfuri.

Amintim aici și imprimarea mărfurilor confecționate în cadrul unor bresle cu sigilii, de fapt, probabil ar fi vorba de siglele unor meșteri, în special aurarii¹²⁴.

Unele tipare sigilare ale breslelor s-au păstrat în lăzile de breaslă alături de alte obiecte până în zilele noastre, când au intrat în patrimoniul unor muzee din țară. În acest sens, dăm doar câteva exemple. Astfel, în lada breslei olarilor din Lipova, județul Arad, alături de alte obiecte s-au aflat și

¹¹⁹ D. J. M. A. N., *fond Primăria orașului Baia Mare*, Dosar II, 902, 903, 905, 908, apud, Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126.

¹²⁰ Albert Eichhorn, *Siebenbürgische Zunft Siegel*, în *Forschungen zur Volk-und Landeskunde*, 12, 1969, 2, p. 73

¹²¹ Ecaterina Telcean, *op. cit.*, p. 100.

¹²² Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XI, 1981, p. 353.

¹²³ *Ibidem*, p. 353.

¹²⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 312; Daniela Dâmboiu, *Tabla de sigle a breslei aurarilor din Sibiu*, în *Artă românească. Artă europeană*, Oradea, 2002, p. 117-122.

cele două tipare sigilare din 1820 ale acestei bresle¹²⁵. Aici se include și cazul tiparului sigilar al breslei tăbăcarilor din 1835 și a celor două tipare sigilare ale breslei olarilor din Zalău, unul din 1841 și altul din secolul al XIX-lea, păstrate în lăzile acestor bresle, până la achiziționarea lor de către Muzeul de Istorie și Artă din Zalău¹²⁶.

III.2. TEHNICA DE CONFEȚIONARE A SIGILIILOR DE BREASLĂ

Prin termenul de *sigiliu, pecete, amprentă sau impresiune sigilară* se înțelege urma rămasă în pozitiv, pe suportul documentului în ceară, cocă, tuș, soluție de aur, fum în urma aplicării tiparului sigilar ce poartă o emblemă și un text menit a individualiza posesorul¹²⁷.

Produse ale civilizației omenești menite a garanta autenticitatea actelor sau păstrarea secretului, sigiliile redau plastic date privind stadiul de dezvoltare al producției de bunuri materiale într-o anumită epocă¹²⁸.

După tehnica de confecționare, sigiliile de breaslă pot fi: a. sigilii aplicate; b. sigilii atârinate, conservate în cutii de lemn, de tip capsulă; c. sigilii timbrate; d. sigilii imprimare, etc. În legătură cu tehnica de confecționare a sigiliilor de breaslă (amprente, peceți, impresiuni sigilare), menționăm că toate acestea, ca de altfel și alte categorii de sigilii au fost confecționate cu ajutorul tiparelor sigilare cu mâner, având o rondelă sigilară, pe care era gravată o reprezentare, care să individualizeze asociația profesională repectivă.

a. *Sigiliile aplicate* au fost confecționate prin aplicarea rondelii tiparului sigilar în ceara caldă, turnată direct pe act. În general, sigiliile de breaslă aplicate în ceară sunt cele mai bine realizate, cu unele excepții când datorită unor cauze, între care neatenția sau nepriceperea sigilatorului, sigiliile din aceste materiale au fost necorespunzător confecționate. Cele mai întrebuițate sigilii de breaslă din zona cercetată, sunt sigiliile sau pecețile confecționate prin aplicarea în ceară roșie pe diferite documente. Sigiliile aplicate, realizate în ceară s-au confecționat prin turnarea sau aplicarea unor picături de ceară pe act și apoi se aplica tiparul sigilar. Astfel au fost confecționate următoarele sigilii: sigiliul breslei pantofarilor (1731) din Arad,

¹²⁵ Vezi: Adriana Petrica-Onofrei, *Birchiș și Lipova, vechi centre de ceramică bănățeană*, în *Tibiscus, Etnografie*, 1975, p. 158.

¹²⁶ Vezi: Elena Muscă, *op. cit.*, 391-393.

¹²⁷ *Dicționar al științelor speciale...*, p. 23 și 213.

¹²⁸ Maria Dogaru, *Sigiliile, izvor istoric și factor cultural*, în *Analele Universității București*, Anul XXIX, 1980, p. 123.

aplicat în ceară roșie pe un document din 1777, ianuarie 8¹²⁹, sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818), aplicat în ceară roșie pe un act din 1830¹³⁰, sigiliul breslei dulgherilor (prima variantă, confecționat cu tiparul din 1766) aplicat în ceară roșie pe un document din 1792, martie 19¹³¹, sigiliul breslei șelarilor din Arad (1846), aplicat în ceară roșie pe un document din 19 iunie 1850¹³², sigiliul breslei olarilor din Baia Mare (1715)¹³³, sigiliul breslei morarilor din Chișineu-Criș (1843)¹³⁴, sigiliul breslei olarilor din Oradea¹³⁵, sigiliul breslei tăbăcarilor din Zalău (1850)¹³⁶ etc.

Sigiliile sau impresiunile sigilare aplicate în ceară roșie scot în evidență o înaltă măiestrie artistică a gravorului-pecetar care a executat aceste tipare sigilare. Cu ajutorul impresiunilor sigilare se poate afla modul de gravare a rondelui sigilare, în incizie sau excizie, mai ales că foarte puține acte de breaslă au fost validate în tuș sau fum în zonele cercetate.

b. Sigiliile atârdate-conservate erau protejate de o cutie de lemn rotundă, de tip capsulă, de obicei plană în interior, loc în care, înaintea turnării cerii se zgârâia, pentru o mai bună aderență, a cerii, cu cutia de lemn. Apoi se turna un strat subțire de ceară topită, în acea cavitate și se aplica tiparul sigilar. Astfel, spre exemplu este confecționat sigiliul breslei tăbăcarilor din Arad, atârdat la un document al breslei din 1819¹³⁷. El a fost confecționat cu tiparul sigilar al breslei din 1818, păstrat până în zilele noastre¹³⁸. Capsula sigilară este atârdată de documentul de pergament prin mijlocirea unui șnur din mătase, din mai multe culori, ca și la alte sigilii, de acest fel. Cutia rotundă de lemn de tip capsulă, care protejează sigiliul se închide prin apăsare. Probabil că existau și sigilii conservate în capsule metalice, dar noi în timpul cercetării, nu am depistat, nici un sigiliu, de acest fel.

¹²⁹ D. J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 44, f. 61 și 65.

¹³⁰ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Feudal*, nr. inv. 4092/1442 (*Registru de încasări și cheltuieli al breslei pălărierilor din Arad pe 1830-1831*), p. 12.

¹³¹ D. J. A. A. N., *Colecția bresle meșteșugărești arădene*, Dosar 5 (1776-1808), f. 57.

¹³² Idem, *Colecția de diplome*, nr. 32, Fond 37, nr. inv. 24.

¹³³ D. J. M. A. N., *Fond Primăria orașului Baia Mare, bresle maramureșene*, dosar II, 931.

¹³⁴ D. J. A. A. N., *Colecția diplome*, nr. 37, nr. Act. 48.

¹³⁵ D. J. B. A. N., *Fond Episcopia romano-catolică din Oradea, Acte economice*, dosar 4458, nr. 147, f. 130.

¹³⁶ Muzeul județean de Istorie și Artă Zalău, *Carte de călătorie, Fond istoria modernă*, nr. inventar 48, fila 9.

¹³⁷ Documentul din 1819 cu sigiliul în ceară roșie, conservat în cutie de lemn de tip capsulă se află în patrimoniul Complexului Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 264.

¹³⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.9.

c. *Sigiliile timbrate* se confecționau în felul următor: se turna ceara topită pe act și peste acest material moale și cald se punea o foiță (timbru), de diferite forme (patrată, rombică, etc.) peste care se aplica apoi tiparul sigilar. Astfel a fost spre exemplu, confecționat sigiliul rotund (36 mm), timbrat al breslei dulgherilor din Arad, aplicat în ceară roșie, conservat pe un act emis la 17 iunie 1824¹³⁹. Astfel de sigilii de breaslă, prin reprezentările din câmpul sigilar și prin lucrarea artistică a timbrului de hârtie, de diferite forme, sunt o adevărată podoabă a actului emis de breasla respectivă.

d. *Sigiliile imprimate* se realizau prin introducerea inițială a suprafeței rondei tiparului sigilar într-un material de sigilat, tuș (negru, verde, etc.) și apoi tiparul se aplica pe act. Cele mai multe sigilii imprimate pe documentele cercetate de noi, sunt cele confecționate în tuș negru. Un astfel de document cu sigilii, a fost emis la Pecica, de către conducerile breslelor și a asociației meșteșugărești din localitate la 3 septembrie 1854, pentru împuternicitul cezaro-crăiesc¹⁴⁰. Cele 7 sigilii conservate pe document, șase ale breslelor și unul al asociației meșteșugarilor, sunt imprimate în tuș negru, în dreptul numelui și prenumelui conducătorilor acestor asociații¹⁴¹. În cazul folosirii tușului, deși, această substanță de sigilat, nu era prea diluată, în unele cazuri, ca urmare a neaderenței sale din diverse motive, pe toată suprafața rondei sigilare sau a suportului din hârtie, sigiliul a ieșit necorespunzător sau uneori nu s-a imprimat, pentru a fi vizibil. Astfel este cazul sigiliului breslei rotarilor și fierarilor din Pecica, imprimat în tuș negru pe documentul din 3 septembrie 1854, impresiune sigilară, în care, în cele două scuturi accolte, din câmpul sigilar, mobilele heraldice (desigur simbolurile rotarilor și fierarilor) nu se pot distinge¹⁴².

Din sigiliile publicate și cele cercetate de noi, cu privire la materialele din care au fost confecționate, reiese faptul că, cei în drept, din cadrul breslelor, au utilizat ceara (roșie, vișinie) și tușul (negru, verde), etc.

¹³⁹ Acest sigiliu timbrat cu timbru mobil în formă romboidală a fost confecționat cu tiparul sigilar cel mare din 1766 al breslei dulgherilor din Arad, tipar sigilar actualmente păstrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României. El autentifică diploma de meșter dulgher eliberată pentru Hautdorfer Friedrich, din Arad, Complexul Muzeal Arad, *Colecția de istorie, fond Muzeu feudal*, nr. inventar 1443 și diploma breslei meșterilor dulgheri din Arad, eliberată în 1812, mai 10, pentru Jacob Tilender din Timișoara, sigiliu rotund (36 mm), timbrat (Idem, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 4217).

¹⁴⁰ D. J. A. A. N., *Fond Prefectura județului Arad, nr. inventar 34, Actele împuternicitului cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, fila 48; vezi și Maria Pârvolescu, Maria Dogaru, *Introducerea și regăsirea informațiilor privind izvoarele sfragistice în memoria echipamentului electronic*, în *Revista Arhivelor*, anul LVI, vol. XLI, nr. 3, 1979, p. 339.

¹⁴¹ vezi: Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica pe un document din 1854*, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 377, fig. 4.

¹⁴² *Ibidem*, p. 377-383, pl. II, fig. 4.

În ceara naturală se introducea diferite substanțe, care în amestec devenea roșie, chiar roșie închis, aproape neagră.

III.2.1. Validarea documentelor cu sigilii de breaslă

Sigiliul (lat. *sigillum*), reprezenta în trecut, mijlocul de a păstra secretul corespondenței și mai ales garanția cea mai sigură de autenticitate a unui act, semnul doveditor că actul era adevărat, nu fals¹⁴³. Sigilarea era un drept general răspândit și unanim recunoscut¹⁴⁴. Aceasta constituia operația finală în emiterea unui act iar sigiliul reprezenta simbolic autoritatea deosebită a emitentului¹⁴⁵.

Sigiliul, cu elementele sale de individualizare constituie uneori unicul mijloc de datare a documentului, sau de identificare a emitentului a cărui semnătură lipsește sau este indescifrabilă¹⁴⁶. Sigiliul, ca simbol al participării directe sau a adeziunii posesorului la emiterea actului, a reprezentat principalul mijloc de validare a unui document. Sigiliul constă în același timp, un izvor pentru cunoașterea istoriei economice, el reflectă deseori practicile de producție utilizate în anumite perioade, uneltele de muncă folosite în diverse activități, oferind posibilitatea studierii evoluției lor¹⁴⁷.

În ceea ce privește actele emise de conducerea breslelor, ele erau întărite cu sigilii sau peceti, în ceară, fum, tuș, etc. Folosite pentru a întări autenticitatea actului emis, sigiliile sau pecetile, diferitelor bresle, erau aplicate alături de semnătura celui care elibera actul, sub conținutul textului propriu-zis. Ele sunt conservate pe diferite categorii de documente provenind de la bresle: statute, registre de cheltuieli, diplome, contracte, etc. În acest sens, spre exemplu, mai menționăm sigiliile de breaslă aplicate în ceară sau imprimate în tuș, etc., pe filele cărților de călătorie ale calfelor care plecau prin diferite centre meșteșugărești mai renumite în vederea învățării tainelor meseriei alese, înainte de a-și trece examenul de meșter. Ele sunt o dovadă a autenticității datelor și faptelor consemnate, de reprezentanții breslelor, în legătură cu comportarea și lucrările efectuate în timpul călătoriei de studii ale calfelor prin centrele respective.

¹⁴³ Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Edit. Academiei Române, 1956, p. 333-334; Damian P. Bogdan. *op. cit.*, p. 245.

¹⁴⁴ Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești...*, p. 334.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 334; S. Jakó, *op. cit.*, p. 573.

¹⁴⁶ Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 16.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 16.

Alături de sigiliul de breaslă, pe cărțile de călătorie apare aplicat și sigiliul de meșter. Având în câmpul lor sigilar simboluri specifice meseriei¹⁴⁸ și inițialele numelui meșterului și alături și iscălitura meșterului, ele ne facilitează cunoașterea numelui și prenumelui diferiților meșteri din cadrul breslei respective.

Redactarea, iscălirea și autentificarea actelor cu sigilii sunt operațiuni specifice unor membri mai importanți ai breslei. În acest sens, breasla avea un notar sau diac (*notarius, céhjegyzó*) care lua procesele verbale ale adunărilor, redacta certificatele de eliberare ale ucenicilor, certificatele de moralitate ale calfelor călătoare, făcea socotelile, ținea contabilitatea breslei, conducea corespondența și toate scriptele acesteia¹⁴⁹.

La început, această funcție era îndeplinită de cel mai tânăr dintre staroști iar mai târziu, notarul sau diacul era ales dintre tinerii meșteri ce se pricepeau la scris, citit și socotit¹⁵⁰. Pentru aceste servicii, notarul primea o retribuție fixă iar pe deasupra de la fiecare certificat eliberat îi revenea o parte din taxele plătite¹⁵¹.

Pe documente, de la caz la caz, întâlnim semnăturile starostelui, ajutorului de staroste și a meșterului, lângă care se aplica sigiliul breslei și sigiliul meșterului, în raport de meșteșugul respectiv.

De regulă, sigilarea actelor nu avea loc decât după ce emitentul documentului era convins că hotărârea lui a fost consemnată în scris potrivit voinței sale¹⁵². Și pentru bresle operațiunea sigilării era o condiție absolut necesară pentru valoarea probatorie a actului. Sigiliul breslei și cel de meșter, împreună cu iscălitura celor în drept, ca instrumente de validare, certificau autenticitatea actului emis. Sigiliul breslei și sigiliul de meșter sunt aplicate mai mult în ceară. Nu am depistat sigilii de meșter imprimate în tuș sau fum, pe documentele cercetate.

Cât privește locul pe document al sigiliului breslei, acesta variază de la un document, la altul. De obicei el s-a aplicat în partea de jos, imediat lângă sfârșitul textului. Astfel este cazul sigiliului breslei dulgherilor din Arad, imprimat în tuș verde, pe un document din 1873, august 6¹⁵³. De observat faptul că, sigiliul imprimat pe document ne dovedește că, tiparul

¹⁴⁸ În legătură cu unele sigle ale unor meșteri de breaslă, care nu trebuie confundate cu tiparele sigilare ale meșterilor, vezi: Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 376, fig. 48; Horst Klusch, *Siebenbürgische Goldschmiedekunst*, Edit. Kriterion, București, p. 68-77; Daniela Dâmboiu, *op. cit.*

¹⁴⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 306.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 306.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² S. Jakó, *op. cit.*, p. 574.

¹⁵³ D. J. A. A. N., *Colecția de bresle meșteșugărești arădene*, Dosar nr. 25, f. 315/834.

sigilar al acestei bresle, confecționat în 1871 a fost utilizat și în 1873, deci după un an de la desființarea breslelor.

Cunoaștem documente pe care s-au imprimat pentru validare mai multe sigilii și semnături. Aceste sigilii sunt imprimate pe acte într-o anumită ordine. În acest sens, ne vom referi din nou la documentul din 3 septembrie 1854, emis de către conducerile breslelor și asociației meșteșugărești din Pecica, comitatul Arad, pentru împuternicitul cezaro-crăiesc, validat cu 7 sigilii¹⁵⁴. Ele sunt imprimate în tuș negru, fiecare fiind însoțite de numele și prenumele conducătorului asociației profesionale respective, în următoarea ordine, de sus, în jos: sigiliul breslei mixte (1839), sigiliul breslei țesătorilor (secolul XIX), sigiliul breslei croitorilor (1836), sigiliul breslei rotarilor și fierarilor (1818), sigiliul breslei cojocarilor (1837), sigiliul breslei asociației meșteșugarilor (1852) și sigiliul breslei cizmarilor (1818)¹⁵⁵.

Sunt cazuri când sigiliul breslei a fost aplicat în ceară roșie, pe coperta a doua, a cărții de călătorie, a unor calfe. În aceste cazuri, în masa de ceară a sigiliului sunt cuprinse firele șnurului care leagă paginile, asigurând astfel autenticitatea cărții de călătorie. Evident, prin acest sistem se evita unele abuzuri precum smulgerea unor file, înlocuirea sau adăugarea altora. În acest fel, s-a aplicat sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din târgul Aradul Nou, pe cartea de călătorie a unei calfe de dulgher, la 30 decembrie 1838¹⁵⁶. Tot în acest mod a fost validat un document al breslei dulgherilor din Arad cu unul din tiparele sigilare din 1766, în care firele șnurului ce leagă filele sunt cuprinse în masa de ceară a sigiliului¹⁵⁷.

Deci, sigilarea actelor de breaslă se prezintă sub diferite forme, de la aplicarea în ceară, sigilii, peceti, impresiuni, amprente sigilare, până la cele imprimate în tuș, fum, etc. Validarea actelor cu sigilii de breaslă se făcea după procedeele cunoscute în general și prezentate de noi la tehnica de confecționare a sigiliilor.

Strângerea tuturor datelor și informațiilor în legătură cu tehnica de făurire a tiparelor și de confecționare a sigiliilor de breaslă, în urma studierii documentelor provenite de la breslele de aurari-argintari, giuvaergii, sau ale altor bresle de pe întreg teritoriul țării noastre ne va permite ca pe viitor să avem o situație mai completă referitoare la tema acestui capitol.

¹⁵⁴ Idem, *Fond Prefectura județului Arad, nr. inventar 34, Actele împuternicitului cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, f. 48; vezi și Maria Pârvolescu, Maria Dogaru, *op.cit.*, p. 339.

¹⁵⁵ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 375-382, pl. I, fig. 1-7; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23-25.

¹⁵⁶ vezi: Idem, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul-Nou, în Ziridava, XIX-XX*, 1996, p. 415-418, fig. 1a-1b; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

¹⁵⁷ D. J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 5, f. 32.

Capitolul IV

REPREZENTĂRI DIN CÂMPUL SIGILAR AL TIPARELOR ȘI SIGILIILOR DE BREASLĂ

Pe suprafața câmpului sigilar a tiparelor sigilare și sigiliilor de breaslă ca de altfel, pe sigilii, în general, se află o reprezentare alcătuită din două părți distincte: *emblema*, constituind reprezentarea simbolică gravată și *legenda*, textul scris¹.

În cadrul cercetării vestigiilor sigilare o importanță deosebită o au aceste reprezentări. În rândurile de mai jos ne vom referi la acest fel de reprezentări din câmpul sigilar aflate pe tipare și sigilii de breaslă.

IV.1. REPREZENTĂRI DIN CÂMPUL SIGILAR

Reprezentarea diferitelor meșteșuguri din cadrul breslelor s-a făcut prin includerea în emblemă, pentru fiecare domeniu de activitate, meșteșug sau branșă, a unor simboluri specifice.

În vederea studierii și interpretării tiparelor sigilare și sigiliilor de breaslă este necesar să se țină seama de unele aspecte cum sunt originea și sensul reprezentărilor din emblemă, conținutul și așezarea legendei, valoarea artistică, forma și dimensiunile, materialele și tehnica de confecționare. Cea mai importantă și interesantă componentă din câmpul sigilar este emblema care este strâns legată de activitatea desfășurată în cadrul breslei. Despre aceasta în 1979, Maria Dogaru sublinia că: “diferitele bresle au în emblema sigiliilor elemente privind activitatea acestora, precum și elemente de bază ale activității locuitorilor din orașe sau elemente de floră și faună specifice zonei orașului”². Din punct de vedere al reprezentării din emblemă, autoarea

¹ În legătură cu termenii emblemă și legendă, vezi: *Dicționar al științelor speciale ale istoriei, Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 71, 109 și 153.

² Maria Dogaru, *Expoziția internațională de sigilografie*, în *Revista Arhivelor*, nr. 3, 1979, p. 345-346.

împarte sigiliile de breaslă și corporații, în general de instituții economice în două categorii: 1. *sigiliu cu reprezentări simbolice*. 2. *sigiliu de tip heraldic*³.

1. *Sigiliile de breaslă cu reprezentări simbolice* cuprind în emblemele lor simboluri reflectând activitatea specifică desfășurată în cadrul breslei. Simbolul specific reprezentat pe tiparul sigilar sau sigiliul fiecărei bresle este o mărturie doveditoare a ocupației caracteristice din cadrul acelei bresle.

Din această categorie de vestigii sigilare de breaslă, menționăm: cele două tipare sigilare din 1766 al breslei dulgherilor din Arad, având ca simboluri, un echer, o bardă, un ciocan și un compas⁴; cele două tipare sigilare ale breslei turtelarilor și cerarilor din Arad, stupul cu albinele, lumânările și turta dulce⁵; sigiliul breslei țesătorilor din Pecica (secolul XIX), trei suveici, așezate în triunghi, emblema tradițională a țesătorilor⁶; cele două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din Oradea, foarfeca și fierul de călcat⁷; tiparul sigilar din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău, un cap de vită cornută, surmontat de un miel și având de o parte, un cuțit și de alta, o bardă de măcelar⁸; tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad din secolul al XIX-lea, două chei încrucișate, cu vârfurile în sus, susținute de doi lei, rampanți ce stau pe o terasă⁹; sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818), o pălărie-tricorn, susținută de doi lei ce stau pe o terasă¹⁰; tiparul sigilar din 1841 al breslei olarilor din Zalău, un vas de ceramică¹¹; tiparul sigilar din 1829 al breslei frânghierilor din Satu Mare, simboluri utilizate de către acești meseriași¹², etc.

Unele sigilii și tipare sigilare de breaslă, ca și alte categorii de vestigii sigilare, au câmpul sigilar lipsit de imagine sau emblemă, aceasta fiind înlocuită

³ Idem, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 179.

⁴ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *Sigiliu de breaslă din județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, p. 109-110; Augustin Mureșan, *Tipare sigilare și impresiuni sigilare reprezentând breslele din Crișana și Maramureș (sec. XVI-XIX)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, 1-2, 2000, p. 16-17.

⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.4 - 4.1898.10.

⁶ Augustin Mureșan, *Sigiliu ale breslelor din Pecica pe un document din 1854*, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 377.

⁷ Idem, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea*, în *Analele Universității din Oradea*, Tom X, 2000, p. 62-63.

⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 51/1940/14. *Vezi și A Magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere*, II, Budapest, 1975.

⁹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, nr. inv. 4.1898.11

¹⁰ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

¹² Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 65.1837.1.

de legendă. Aici se include spre exemplu, sigiliul cel mic din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica, care are legenda scrisă direct în câmpul sigilar¹³.

Din punct de vedere al semnificației imaginii din câmpul sigilar, sigiliile și tiparele sigilare de breaslă cu reprezentări simbolice pot fi grupate, în: a. *sigilii de breaslă de tip iconografic*; b. *sigilii de breaslă de tip hagiografic*; c. *sigilii de breaslă de tip arhitectural*.

a. *Sigiliile de breaslă de tip iconografic* au în compozițiile lor diferite personaje în strânsă legătură cu activitatea specifică din cadrul breslei respective. Aici se pot include: tiparul sigilar din 1817 al breslei gubarilor din Oradea¹⁴ și cel al țesătorilor-gubari din 1819 din Zalău¹⁵, ambele, având în câmpul sigilar, câte un personaj (calfa), așezat pe un scaun dărâcind lâna, materia primă, pentru confecționarea gubelor. Aceste interesante însemne sigilare, le prezentăm pe larg, mai jos, la descrierea sigiliilor având în emblemă activități meșteșugărești reprezentând o scenă de lucru.

b. *Sigilii de tip hagiografic*. Deși aceste vestigii sigilare sunt specifice sigiliilor instituțiilor ecleziastice, unele bresle au utilizat și sigilii de acest tip. Din punct de vedere al reprezentării, ele înfățișează în imagine, de obicei, pe sfântul patron, protector al breslei, în două variante: a) cele înfățișând numai figura sfântului patron al breslei respective cu atributele sale și b) cele care reprezintă sfântul patron cu atributele sale, deasupra întregii compoziții, de cele mai multe ori timbrând, scutul, cu simbolurile breslei.

Din prima variantă, care are în imagine numai figura sfântului patron, cu atributele sale, fac parte: tiparul sigilar din 1846 al breslei brutarilor din Arad, având în câmpul sigilar reprezentat pe Iisus Hristos, protectorul breslei, care cu mâna dreaptă binecuvântează, pâinea, pe care o ține cu mâna stângă, în fața unei mese, pe care se află un potir¹⁶; sigiliul breslei unite din Chișineu Criș, care are în câmpul sigilar un personaj înaripat (patronul breslei), înfățișat în picioare ce ține cu o mână balanța, iar cu cealaltă, spada¹⁷.

Din cea de a doua variantă, care îl înfățișează pe sfântul patron deasupra scutului sau a unei compoziții și care în zona cercetată sunt cele mai numeroase, amintim: tiparul sigilar din 1718 al breslei rotarilor și fierarilor și tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor¹⁸, ambele din Arad, tiparul sigilar din 1787 al breslei pantofarilor din Aradul Nou, cele două

¹³ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 378, pl. II, fig. 7.

¹⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 121/1939-122/1939.

¹⁵ Muzeul județean de Istorie și Artă din Zalău, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 459/1977.

¹⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 5.

¹⁷ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 3615.

¹⁸ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

tipare sigilare din 1820 ale breslei olarilor din Lipova¹⁹, tiparul sigilar din 1771 al breslei croitorilor din Oradea-Olosig²⁰, tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica²¹ etc.

În unele cazuri, diferite sigilii sau tipare sigilare de breaslă au reprezentat în câmpul sigilar mai mulți sfinți patroni²². În acest sens, sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei, are în câmpul său sigilar, două personaje aureolate, sfinții patroni ai breslei²³, iar sigiliul breslei unite a zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea, are înfățișat deasupra scutului, trei sfinți, patroni ai breslei²⁴ etc.

Redăm mai jos, tabelul cu sigilii și tipare sigilare de breaslă înfățișând sfinți patroni, protectori ai breslelor, din localități cu bresle din zona cercetată²⁵.

Tabelul 9

SIGILII DE BREASLĂ ÎNFĂȚIȘÂND SFINȚI PATRONI DIN LOCALITĂȚI CU BRESLE DIN ZONA CERCETATĂ

Tiparul sigilar/sigiliul	Sfântul patron, reprezentat	Locul de păstrare
1. Tiparul sigilar din 1718 al breslei rotarilor și fierarilor din Arad	Sfântul Florian	Muzeul Național Maghiar Budapesta, <i>Colecția de tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 4.1898.8
2. Sigiliul breslei pantofarilor din Arad (1731)	Sfântul Krispin	Direcția județeană Arad a Arhivelor Naționale, <i>Fond bresle meșteșugărești arădene</i> , dos. 44, f. 61.

¹⁹ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, anul XXVI, nr. 3, 1989, p. 39-42.

²⁰ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29.

²¹ Idem, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția Direcției județene Arad a Arhivelor Naționale*, în *Crisia*, XXVI-XXVII, p. 388-389.

²² Acest lucru rezultă și din înfățișarea diferiților sfinți patroni, pe unele dintre steagurile de breaslă, vezi: Eleonora Costescu, *Steaguri de breaslă (pictate) în Banat în veacurile XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XI, 1979, p. 817-822; Teodora Speranța Diaconescu, *Steaguri de breaslă bucureștene de la mijlocul secolului al XIX - lea*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, Anul XXVI, nr. 5, 1989, p. 51-55.

²³ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 4532.

²⁴ D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, nr. act. 33/1857.

²⁵ Despre sfinții patroni reprezentați în câmpul sigilar a tiparelor și sigiliilor de breaslă, din zona cercetată vezi: Lakatos Ottó, *Arad története*, II, 1881, p. 170-178; Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 108.

3. Tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad	Sfântul Orban	Complexul Muzeal Arad, <i>fond Muzeu Feudal</i> , nr. Inv. 2067
4. Tiparul sigilar al breslei blănarilor (sec. XVIII) din Arad	Sfântul Iacob?	Complexul Muzeal Arad, <i>fond Muzeu Feudal</i> , <i>Colecția tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 2068.
5. Tiparul sigilar din 1846 al breslei brutarilor din Arad	Iisus Hristos	Muzeul Național Maghiar, Budapesta, <i>Colecția tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 4.1898.5.
6. Tiparul sigilar din 1787 al breslei pantofarilor din Aradul Nou	Sfântul Krispin	Muzeul Național Maghiar, Budapesta, <i>Colecția tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 123.1939.
7. Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei	Sfântul Iosif?	Complexul Muzeal Arad, <i>fond Muzeu Feudal</i> , <i>Colecția diplome de breaslă</i> , nr. inv. 4532
8. Sigiliul breslei unite (1851) din Chișineu Criș	Sf. Arh. Mihail?	Complexul Muzeal Arad, <i>fond Muzeu Feudal</i> , <i>Colecția diplome de breaslă</i> , nr. inv. 3615.
9. Sigiliul breslei morarilor din Chișineu Criș (1843)	Maica Domnului?	Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale, <i>Colecția diplome</i> , nr. 37, nr. act. 48.
10. Tiparul sigilar cel mic al breslei olarilor din Lipova (1820)	Sfântul Florian	Muzeul orașenesc Lipova, <i>Colecția tipare sigilare</i> , nr. inv. 2182
11. Tiparul sigilar cel mare al breslei olarilor din Lipova (1820)	Sfântul Florian	Muzeul orașenesc Lipova, <i>Colecția tipare sigilare</i> , nr. inv. 2183
12. Sigiliul breslei rotarilor și fierarilor (1738) din Oradea	Sf. Florian?	Direcția județeană Bihor a Arhivelor Naționale, <i>Colecția bresle</i> , dos. Nr. 3, f. 2.
13. Tiparul sigilar al breslei dogarilor din Oradea (1769)	Sf. Orban	Muzeul Național Maghiar Budapesta, <i>Colecția tipare sigilare</i> , nr. inv. 1939.119.
14. Sigiliul breslei zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea (1839)	?	Direcția județeană Arad a Arhivelor Naționale, <i>Colecția de diplome</i> , nr. act. 33/1857

15. Sigiliul breslei olarilor din Oradea (1820)	Sf. Florian	Direcția județeană Bihor a Arhivelor Naționale, <i>Fond Episcopia Romano-Catolică din Oradea, Acte economice, dos. 4458, nr. 147, f. 130.</i>
16. Tiparul sigilar al breslei croitorilor din Oradea-Olosig (1771)	Fecioara Maria	Muzeul Țării Crișurilor Oradea, <i>Colecția de piese medievale și moderne (Sigilii)</i> , nr. inv. 5480
17. Tiparul sigilar din 1852 al breslei unite din Pâncota, județul Arad	?	Complexul Muzeal Arad, <i>Colecția de tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 3710
18. Sigiliul breslei unite din Pâncota, județul Arad (variantă din 1852)	?	Direcția județeană Arad a Arhivelor Naționale, <i>Colecția. bresle meșteșugărești arădene</i> , dos. 34, f. 6.
19. Tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica, județul Arad	Sfântul Ioan?	Direcția județeană Arad a Arhivelor Naționale, <i>Colecția. tipare sigilare (sigilii)</i> , nr. inv. 483.

Reprezentarea sfinților patroni, apare destul de frecvent pe însem-nele sigilare de breaslă. Astfel, aurarii au pe sigiliile lor înfățișat pe Sfântul Eligiu sau Sfântul Martin, țesătorii, postăvarii și pălărierii pe Sfântul Sever sau pe Sfântul Iacob, dulgherii pe Sfântul Iosif, olarii pe Sfântul Florian etc.²⁶

Deși sunt din alte zone ale Transilvaniei, dar având în imagine pe Sfântul Eligiu, patronul breslei aurarilor²⁷, între sigiliile de tip hagiografic menționăm: tiparul sigilar al breslei aurarilor din Cluj, care pe baza criteriilor grafice este cel mai vechi tipar sigilar de breaslă al aurarilor din

²⁶ vezi: Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 226, nota 49

²⁷ Originar din vestul Franței, poate din Limoges, Eloi sau Eligius (c. 588/590-659/660) și-a început cariera ca meșter orfăurar la curtea merovingiană, în primul deceniu al veacului al VII-lea. În timpul domniei lui Clotar al II-lea, cumulasă și funcția de trezorier regal la care regele Dagobert I adăugase rangul de mare sftetic. Ales episcop de Noyon în 693 și canonizat după moarte, a fost ales sfânt patron, protector al aurarilor și făurarilor, fiind preluat în epoca gotică de marea majoritate a breslelor de resort din Europa occidentală și central-răsăriteană, vezi: Liefmann M., *Kunst und Heilige*, Jena, 1912, p. 113, apud, Viorica Guy Marica, *Figura aurarului în sigilografie*, în *Sub semnul lui Clio, Omagiu acad. prof. dr. Ștefan Pascu*, 60, Cluj, 1974, p. 451.

Transilvania cunoscut și datat ca fiind din secolul XV²⁸; cele două sigilii ale breslei aurarilor din Brașov, unul din secolul al XVI-lea și celălalt din 1686²⁹; sigiliile breslei aurarilor din Sibiu de la sfârșitul veacului al XVI-lea și din secolul al XVII-lea³⁰, sau al breslei aurarilor din Mediaș (din secolul al XVI-lea) ca și sigiliile care reprezintă pe acest sfânt cu obiecte sau unelte caracteristice aurarilor, precum: sigiliile breslei din Mediaș din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea și cele ale breslei aurarilor din Târgu Mureș, din secolul al XVIII-lea³¹.

c. *Sigilii de tip arhitectural*. Acestea au în imagine diferite monumente sau construcții: edificii publice și religioase, ziduri sau porți de cetăți, case, etc. Printre aceste vestigii sigilare de breaslă, deși nu sunt din zona cercetată dar reprezintă în câmpul sigilar, construcții, amintim: tiparul sigilar al breslei aurarilor din Dej, care înfățișează, panoramic o parte dintr-un oraș, de bună seamă orașul Dej, văzută dinspre râul Someș. Pe deal, printre case, se remarcă un turn lătit spre bază, cu un cocoș în vârf, iar în partea inferioară, mai lată, este gravat cuvântul DEUS. La dreapta turnului, un aurar, așezat pe un triepied, bate cu ciocanul un pahar tras pe nicovală. În general, reprezentările

²⁸ În legătură cu acest sigiliu, vezi: Jakab E., *Kolozsvár története világozító rajzai*, Buda, 1870, pl. VII, fig. 21; Mihalik J., *A kolozsvári ötvösczéh pecsétje* în *Archaeologiai Értesítő*, XV, 1895, p. 445-446; Finály Henrik, *A kolozsvári ötvösczéh XV. századi pecsétnyómoja*, în *Erdély Múzeum*, IV, 1897, p. 49; Kőszeghy Elemér, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*, Budapest, 1936, p. 163; Bielz J., *Arta aurarilor sași din Transilvania*, București, 1957, p. 8; Magdalena Bunta, *op. cit.*, p. 215-216; Idem, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej, în Apulum*, VI, 1967, p. 356-357, fig. 1, 2, 3; Corina Nicolescu, *Arta metalelor prețioase în România*, Edit. Meridiane, 1973, p. 50, fig. 8; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 217-222; *Breslele transilvănene (sec. XIV-XIX)*, *Catalog selectiv de expoziție*, Cluj-Napoca, 1997, p. 47, fig. 112.

²⁹ Pe aceste două sigilii ale breslei aurarilor din Brașov, unii cercetători, pe temeiul gravării inițialelor S M, au opinat că în locul figurii Sfântului Eligiu, s-ar afla aceea a Sfântului Martin, presupusul patron al breslei aurarilor din acest oraș, vezi: Mihalik J., *Hazai ötvösczéhek pecsétjei a XVII. és XVIII. Századból*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1892, p. 428; Gyárfás Tihamér, *Brassai ötvösművek*, în *Archaeologiai Értesítő*, XXX, 1910, p. 235; Idem, *A brassai ötvösség története*, Brașov, 1912, p. 166-167; Kőszeghy E., *op. cit.*, p. 137; Bielz J., *Die Zunftaltertümer im Baron Brukenthalischen Museum*, în *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, VI, 1936-1937, pl. 7, fig. 2. Această prezumție este însă infirmată de potirul și ciocanul de aurar, atributele Sfântului Eligiu și nu ale Sfântului Martin, care era patronul postăvarilor și al soldaților și avea alte însemne, vezi: Liefmann M., *op. cit.*, p. 113, *apud*, Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 452, nota 3.

³⁰ Pe acest sigiliu nu sunt reprezentate ciocanul și potirul, atributele Sfântului Eligiu, ci numai acest sfânt patron al breslei aurarilor, figurat cu o hieratică înfățișare și încremenit într-o atitudine frontală, vezi: Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 452

³¹ Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 356, nota 2.

panoramice ale orașelor pe sigiliile de breaslă sunt destul de rare, considerent care ridică și mai mult valoarea sigiliului breslei din Dej³².

Acest tipar sigilar deosebit de valoros, conservă imaginea unui monument arhitectonic medieval construit în anul 1568 și demolat în 1938, cunoscut nouă astăzi numai din această reprezentare³³. Pe el se poate distinge nu numai forma de bază ci și unele detalii ale acestui monument arhitectonic ecleziastic: ferestrele îngemănate de la etaj, arcurile semicirculare ce pornesc din stâlpii despărțitori³⁴. Turnul cu cocoș de pe acest tipar sigilar al breslei aurarilor din Dej constituie un reflex vădit al Reformei³⁵. Acest tipar sigilar, ca și altele de acest tip, este un exemplu, care ilustrează importanța sigiliilor pentru istoria artei³⁶.

În această grupă se pot include și cele două sigilii ale breslei aurarilor din Târgu Mureș, unul din anul 1632 și altul din secolul al XVIII-lea, în care sub arcada unei porți de incintă străjuită de trei turnuri, motiv heraldic ce apărea și în stema orașului, aurarul stă așezat pe trepid sau respectiv într-un jilt³⁷.

2. *Sigiliile de tip heraldic* au incluse într-un scut, diferite mobile însoțite de elemente heraldice, precum lei, coroane, lambrechini, figuri umane (sfînții patroni ai breslei), îngeri etc. Deasupra scutului acestor mărturii sfragistice sau direct în câmpul sigilar delimitat de exergă, sunt înfățișate, ca pe blazoane, uneori figuri omenești sau părți ale corpului omenesc (brațul).

Printre acestea se cuprind tiparele sigilare aparținând breslelor: croitorilor din 1545³⁸, cizmarilor din 1619³⁹ și din 1833⁴⁰, lăcătușilor și tâmplarilor din 1807⁴¹, tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor și armurierilor din 1807⁴² și breslei unite a tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și

³² Idem, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 227.

³³ Entz G., *A dési középkori templomok legrégibb ábrázolásai*, în *Erdélyi Múzeum*, L, 1945, p. 31-32; Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 359

³⁴ Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei...*, p. 359.

³⁵ Idem, *Sigilii de breaslă din colecția...*, p. 226.

³⁶ Vezi: C. Szasz, *Arhivele în slujba cercetărilor de istorie a artei*, în *Revista arhivelor*, V, nr. 1, 1962, p. 61.

³⁷ Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 452.

³⁸ M. Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 11; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29-30.

³⁹ M. Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 222, fig. 16; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

⁴⁰ Mircea Zdroba, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, în *Marmația*, II, 1971, p. 123, fig. 4.

⁴¹ *Ibidem*, p. 125, fig. 5; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

⁴² Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 125, fig. 6; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31-32.

morarilor din 1861⁴³, toate din orașul Baia Mare; cele două tipare sigilare din 1718 ale breslei fierarilor și rotarilor din Arad⁴⁴; ale breslei croitorilor germani din Arad (1725)⁴⁵, sigiliul breslei mixte din Ghioroc (1820)⁴⁶, județul Arad; sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820)⁴⁷; tiparul sigilar⁴⁸ și sigiliul breslei mixte din Pâncota⁴⁹ etc.

Privind cu atenție tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor și lăcătușilor din Baia Mare având în cele două scuturi acolate reprezentate simbolurile breslei și cu coroana deasupra, parcă ar fi vorba de un blazon nobiliar. Aici se include și tiparul sigilar din 1861 al breslei unite din același oraș, care are pe suprafața rundeii sigilare un scut tăiat (partajat în cinci cartiere, trei mai mici, în partea superioară și două, mai mari în partea inferioară, reprezentând simbolurile branșelor unite) timbrat de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. Dar, după cum s-a subliniat, asemenea reprezentări nu pot fi considerate blazoane, dat fiind faptul, -că breslele nu dispuneau de dreptul de a avea blazoane-, deși ele au apărut sub influența blazoanelor nobiliare⁵⁰. Întotdeauna reprezentările de pe blazoane sunt simboluri; reprezentările de pe sigiliile de breaslă simbolizează, prin uneltele sau produsele cele mai caracteristice, organizația meșteșugarilor aparținând aceleiași branșe, a breslei⁵¹. S-a apreciat, de bună seamă, că utilizarea acestor elemente heraldice ar constitui o aluzie la situația oarecum privilegiată a meșteșugarilor breslași din viața orașului⁵². Atare elemente heraldice nu corespund întru totul regulilor heraldice clasice, ceea ce se explică prin împrejurarea că generalizarea întrebuițării sigiliilor de breaslă are loc în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și mai ales, la începutul celui următor, perioadă care în Transilvania marchează deja declinul heraldicii⁵³. De acest lucru fac totuși abstracție unele vestigii sigilare, tipare și sigilii, care prezintă variante frumoase de scuturi, precum, în stilul Renașterii târzii, uneori

⁴³ Mircea Zdroba, *op. cit.*, , p.126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

⁴⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.8 - 4.1898.3.

⁴⁵ Idem, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.7- 4.1898.1.

⁴⁶ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte din Ghioroc, județul Arad, în Ziridava*, XXI, 1998, p. 431- 435; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20-21.

⁴⁷ Idem, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou, în Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 415-418; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

⁴⁸ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Un tipar sigilar al breslei mixte din Pâncota, în Ziridava*, XVIII, 1993, p. 411-414; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25-26.

⁴⁹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 26.

⁵⁰ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 225.

⁵¹ *Ibidem*, p. 225.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

cu inflexiuni baroce, între care se încadrează și tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare⁵⁴.

Din alte zone ale Transilvaniei, însemne sigilare de acest fel, amintim: tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Târgu Mureș⁵⁵ și tiparul sigilar al breslei potcovarilor și rotarilor din 1613 dintr-o localitate transilvăneană necunoscută⁵⁶.

Pe unele scuturi reprezentate pe vestigiile sigilare, sau chiar în lipsa lor, în câmpul delimitat de legendă se pot vedea, la fel ca în cazul imaginilor de pe blazoane, figuri omenesti sau părți ale corpului omenesc (brațul, dosul palmei, sau palma cu o parte din braț), îngeri, figuri de animale, lei pășind sau în poziție rampantă, vulturi etc⁵⁷.

De remarcat faptul că brațul drept îndoit, atât de frecvent pe blazoanele nobiliare, apare pe sigiliile de breaslă purtând în loc de spadă, buzdugan, drapel sau o floare, o unealtă folosită în cadrul meșteșugului respectiv, de exemplu un ciocan⁵⁸ sau alte unelte⁵⁹.

Unele sigilii de breaslă de tip heraldic au în scut reprezentat meșterul în timpul lucrului, exemple la care ne vom referi mai jos. Altele ne sugerează în cadrul scutului, procesul de producție. Aici poate fi inclus și sigiliul din 1821 al breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri din Lipova care în cartierul destinat pietrarilor are reprezentat, probabil, un braț îndoit ținând un ciocan, parcă gata de-a lovi⁶⁰. Sigiliile reprezentând pe meșter în timpul lucrului sunt considerate rarități în rândul sigiliilor de breaslă⁶¹. Într-un singur caz cum este cel al tiparului sigilar al breslei cojocarilor din Baia Mare, datând din 1577, datorită dimensiunilor reduse ale tiparului, compoziția îngrămadită fac însă ca reprezentarea să nu fie destul de clară, deși, se datorează în mod evident, unui meșter cunoscător al tehnicii gravării metalelor⁶².

Analizând cele două scuturi acolate de pe tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor și lăcătușilor din Baia Mare, observăm că pentru a se evoca simbolic diferitele meșteșuguri s-au folosit următoarele însemne: în primul scut, unelte specifice (o rindea, un echer și un compas deschis eu vârful în sus), desemnându-i pe tâmplari; în al doilea scut, o compoziție

⁵⁴ *Ibidem*, p. 225, fig. 11; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29-30.

⁵⁵ Déak Farkas, *Nehány hazai pecsét*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1878, (II), p. 69-70; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 221, fig. 14.

⁵⁶ Din legendă nu reiese localitatea unde a funcționat această breaslă, vezi: Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 221, fig. 15 și Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 179, fig. 174.

⁵⁷ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 225.

⁵⁸ Vezi: *Ibidem*, p. 221, fig. 14.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 222-223, fig. 17-18.

⁶⁰ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22-23.

⁶¹ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 226-227.

⁶² *Ibidem*, p. 227; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

mixtă, alcătuită din produse specifice și o unealtă (două chei încrucișate, intercalate de un ciocan), reprezentându-i pe lăcătuși. În această categorie se include și tiparul sigilar al breslei cizmarilor din Baia Mare, datat 1833. El are în scut, o cizmă, produsul specific al breslei și două unelte, un cuțit cu lama mult încovoiată și o unealtă pentru baterea și netezirea pielii pentru talpă și căpute⁶³. Este interesant faptul că pe tiparul sigilar din 1861 al breslei unite din Baia Mare, s-au reprezentat în cartierele scutului însemne reprezentând: a. unelte specifice (tâmplarii); b. produse finite (lăcătușii, tinichigii, armurierii); c. o roată de moară (morarii).

În acest ultim caz, prin reprezentarea roții de moară, cu palete, ne este sugerat procesul de producție, al acestei branșe, a breslei. După cum se poate vedea, în această breaslă s-au unit meșteșuguri legate de construcții (lăcătuși, tâmplari, tinichigii); meșteșuguri legate de alimentație (morari) sau alte meșteșuguri (armurieri).

Faptul că, lăcătușii și tâmplarii apar împreună, iar apoi însoțiți de alte categorii de meșteșugari, indică fenomenul decadenței breslelor tradiționale din oraș⁶⁴. O parte a breslelor, care aveau ocupații asemănătoare s-au foloseau marfă de prelucrat identică, s-au unit, pentru a-și apăra mai bine interesele economice⁶⁵.

La cele mai multe dintre tiparele sigilare, prin modul în care s-a gravat imaginea de pe suprafața rondei sigilare, grija pentru a se reprezenta raportul dintre diferitele elemente însumate, proporționalitatea dintre piesele și figurile heraldice folosite, se observă preocuparea celor doi factori implicați în realizarea tiparului sigilar (meșterul pecetar și posesorul) în ceea ce privește înfățișarea artistică a reprezentării. Astfel, privind cu atenție, câmpul sigilar a unor tipare sigilare, precum cel al tiparului sigilar de tip heraldic al breslei mixte din Aluniș⁶⁶, județul Arad, având scutul partajat în 12 cartiere (compartimente) avem impresia că ne aflăm în fața unui tablou compus din mai multe părți sau scene, care se succed, reconstituind episoade din viața comunităților sociale, rând pe rând, fiindu-ne prezentate codificate principalele activități meșteșugărești existente în cadrul breslei. În acest tipar sigilar, pentru a se evoca simbolic diferitele meșteșuguri s-au folosit însemne amintind: a. uneltele specifice (fierarii, croitorii, dulgherii, frânghierii); b. materia primă folosită (cojocarii); c. produsele finite ale activității desfășurate (lăcătușii, cizmarii).

Uneori, activitățile specifice reprezentate în scutul gravat din câmpul sigilar al acestui tipar sigilar au fost desemnate prin compoziții mixte,

⁶³ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124, fig. 4.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 126.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *Matricea sigilară provenind de la breasla mixtă din Aluniș, județul Arad, în Crisia*, XIX, 1989, p. 435-438; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

respectiv, atât prin produsele finite, cât și prin unealta specifică. Sunt astfel reprezentați dogarii, potcovarii și rotarii.

Alteori ne este sugerat procesul de producție, cum este cazul țesătorilor, desemnați printr-o furcă de tors, cu roată. Considerăm că, tot acest sens îl au și figurile heraldice incluse în cartierul care-i evocă pe frânghieri, în care s-au gravat două rășchitoare încrucișate, intercalate de un pieptene pentru scărmanat cânepa și un alt însemn, în formă de inimă, reprezentând probabil, materia primă.

Din punct de vedere al structurii meseriilor reprezentate simbolic, acest izvor sigilar cercetat reflectă complexitatea activităților economice existente în localitatea din care provine. În această asociație profesională s-au reunit atât meșteșugari specializați pentru producerea diferitelor componente ale îmbrăcăminte (țesători, croitori, cojocari, cizmari), cât și cei care produceau bunurile necesare gospodăriei (frânghieri, fierari, potcovari, rotari, dogari, dulgheri). Desigur, cartierul cu câmpul liber era rezervat însemnului unei alte branșe meșteșugărești care probabil urma a intra în breaslă. Numărul mare al meseriilor existente în această localitate rurală dovedește o dată în plus dezvoltarea relațiilor economice capitaliste, fapt care a determinat accentuarea specializării profesiunilor și atragerea în sfera producției de mărfuri a unei anumite părți a locuitorilor.

Acvila bicefală, imperială încoronată, cu o singură coroană, pe care s-a plasat scutul, redată mai mult schematic, are în acest caz, menirea de a constitui un ornament, de a completa câmpul sigilar alcătuind imaginea unei compoziții complexe din punct de vedere al normelor științei și artei heraldice.

Evocator este în acest sens și sigiliul de tip heraldic al breslei mixte din Ghioroc⁶⁷, județul Arad, sigiliu care are scutul din câmpul sigilar, partajat în 7 cartiere. Aceste cartiere au rezultat prin trasarea a două linii verticale și împărțirea fiecărei părți, prin linii orizontale astfel încât în prima parte se găsesc două cartiere, în a doua parte, trei și în ultima, două⁶⁸.

Pentru a se evoca simbolic diferitele meserii în scutul din câmpul sigilar sau utilizat mobile heraldice înfățișând: a) unelte specifice (zidarii, sticlarii, tâmplarii, dulgherii); b) produse finite (lăcătușii, rotarii). Într-un singur caz, activitatea specifică a fost desemnată printr-o compoziție mixtă, respectiv unelte și produsul finit. Sunt astfel individualizați fierarii-potcovari. Este interesant faptul că aceștia fiind desemnați printr-un ciocan specific de potcovit și scos cuie, un clește și o potcoavă, ne sugerează într-un fel aparte procesul de producție care a rămas aproape neschimbat până astăzi.

⁶⁷ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte...*, p. 433; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21.

⁶⁸ În legătură cu repartizările scutului, vezi: Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica, Tratat tehnic*, Edit. Științifică, București, 1974, p. 33 și Maria Dogaru, *Din heraldica României*, Edit. JIF, 1994, p. 24-25.

Din punct de vedere al structurii meseriilor reprezentate simbolic, acest sigiliu reflectă, diversitatea activităților economice și nivelul tehnicii existent la acea dată în cadrul breslei mixte a meșteșugarilor din Ghioroc. În această breaslă s-au unit meșteșugari specializați în produse legate de gospodăriile țărănești (fierari, rotari), prelucrarea lemnului pentru construcții (tâmplari, dulgheri), bunuri legate de construcții (lăcătuși) și meseriași specializați în construcții (zidari și sticlari).

Numărul destul de mare al meseriilor existente în târgul Ghioroc, așezat aproape de răscrucea drumurilor ce duceau de la poalele dealurilor Podgoriei Aradului, spre Pâncota, Radna și Arad, dovedește accentuarea specializării profesiunilor în cadrul breslei, reprezentate în sigiliu. Acest sigiliu ne permite să constăm faptul că breasla unită din Ghioroc, înființată în 1819, și care cuprindea 18 meserii⁶⁹ și-a confecționat tiparul sigilar în 1820, în al cărui câmp sigilar au fost reprezentate doar cele șapte meșteșuguri.

Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820) are scutul dreptunghiular, despicat, având în primul cartier reprezentate principalele unelte de lucru ale zidarilor, iar în al doilea cartier, unelte ce-i individualizează pe dulgheri⁷⁰. Studiat din punct de vedere al structurii meseriilor reprezentate simbolic, el scoate în evidență activitățile economice desfășurate și nivelul tehnicii existent la acea dată în cadrul breslei, în care s-au unit meșteșugari specializați în construcții (zidarii) și prelucrarea lemnului pentru construcții (dulgherii).

Studiind tiparul sigilar de tip heraldic din 1852 al breslei mixte din Pâncota, comitatul Arad, constatăm că în câmpul sigilar au fost reprezentate branșele meșteșugărești reunite în 1852, când breasla probabil a fost restructurată și conducerea ei a comandat confecționarea unui nou tipar sigilar.

Pentru a se reprezenta simbolic meșteșugurile în scutul din câmpul sigilar s-au folosit însemne înfățișând: a. unelte specifice (tâmplari, dulgheri și sticlari); b. produse finite specifice activității desfășurate (lăcătușii și fierarii). În două cazuri activitățile specifice au fost reprezentate prin compoziții mixte, unelte specifice și produse finite (lăcătușii și fierarii). În ceea ce privește structura meseriilor reprezentate, acest tipar sigilar evidențiază simbolic

⁶⁹ Despre această breaslă formată în 1819, vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről Magyarországon*, 1889, p. 84; Idem, *Iparfejlődés és czéhek története Magyarországon*, II, 1913, p. 262; Eperjessy Géza, *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686-1848)*, Budapest, 1967, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII-XIX*, Muzeul județean Arad, Arad, 1974, p. 15-16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale în partea de vest a României la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în *Ialomița, materiale de istorie agrară a României*, Slobozia, 1983, p. 525.

⁷⁰ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor...*, p. 415-416; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

laturile activității economice și nivelul tehnicii existent în cadrul breslei în care s-au unit meșteșugari specializați în prelucrarea lemnului și construcții (tâmplari, dulgheri, lăcătuși și sticlari) și meșteșuguri legate de gospodăriile țărănești (fierari). Aceleași mobile s-au reprezentat și în cartierele scutului din câmpul sigilar al variantei de sigiliu din 1852, al acestei bresle.

Cercetând câmpul sigilar al diferitelor sigilii și tipare sigilare de breaslă, de tip heraldic, observăm că uneori în scut sunt reprezentate mai multe meșteșuguri sau branșe care s-au unit în cadrul breslei respective, formând o breaslă mixtă. Obiceiul de a mări împărțirea scutului pentru a forma cartiere, vine (în heraldică, subl. n.) din dorința de a împreuna stemele de înrudire cu cele proprii, de a purta dovada stăpânirii mai multor feude, de a alătura la armele sale pe cele încuviințate ca recompensă a serviciilor aduse, de a se pune sub protecția unuia mai puternic⁷¹. Tot în acest fel, s-a procedat credem și în cazul diferitelor branșe meșteșugărești înrudite, pentru a se dovedi unirea mai multor meserii care erau puse sub protecția privilegiilor de breaslă, acordate de cei în drept, dar și ca mijloc de individualizare, prin intermediul însemnului sigilar.

Dintre toate tiparele sigilare și sigiliile de breaslă de tip heraldic, prezentate, tiparul sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad, are scutul partajat în cele mai multe cartiere (12 compartimente), dintre care 11 sunt mobilate, iar unul este liber, rezervat credem, unui meșteșug, cum ar fi olarii, dar probabil nehotărâți a intra în acel an în breasla unită sau nu și-au ales încă simbolul care să-i reprezinte. El este secondat de sigiliul breslei unite din Lipova (1821), care are scutul partajat în 9 cartiere, urmat de sigiliul breslei mixte (1820) din Ghioroc, județul Arad, care are scutul din câmpul sigilar, partajat în 7 cartiere. Acesta din urmă este succedat de tiparul sigilar și sigiliul din 1852 al breslei mixte din Pâncota, județul Arad, cu scutul împărțit în 5 cartiere, dar care însă prin modul de realizare a partajării este neconform întru totul regulilor heraldice.

Sigiliile de bresle și corporații, cuprinzând în emblemă specificul meseriei respective, uneltele de muncă, procedeele de lucru (dar și meșterul, calfa, produsele finite și sfinții patroni ai breslei – subl. n.) sunt izvoare istorice de o reală valoare⁷².

Utilizarea sigiliilor și tiparelor sigilare de către bresle este strâns legată de activitatea specifică desfășurată și scoate în evidență, prin funcțiile lor, rolul acestor asociații profesionale în cadrul vieții social-economice, politice, militare și spirituale.

⁷¹ Marcel Sturdza-Săucești, *op. cit.*, p. 33

⁷² Vezi și: Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 179.

IV.2. ACTIVITĂȚI MEȘTEȘUGĂREȘTI REPREZENTATE ÎN SIGILII ȘI TIPARE SIGILARE DE BREASLĂ ȘI ÎNSEMNELE LOR.

IV.2.1. Activități meșteșugărești reprezentate în embleme sigilare

Ele pot fi tratate ținând seama de activitățile meșteșugărești desfășurate pe domenii de activitate și din punct de vedere al însemnelor folosite de diferite meserii sau branșe.

Din punct de vedere al activităților reprezentate pe meserii, sigiliile de breaslă pot fi împărțite: 1. Sigilii de breaslă reprezentând meșteșuguri legate de îmbrăcăminte și încălțăminte. 2. Sigilii de breaslă reflectând meșteșuguri legate de construcții. 3. Sigilii de breaslă individualizând meșteșuguri legate de gospodăriile țărănești. 4. Sigilii de breaslă simbolizând meșteșuguri legate de alimentație. 5. Sigilii de breaslă evocând meșteșuguri diferite (alte meșteșuguri).

În prima grupă se cuprind vestigiile sigilare provenind de la meșteșuguri legate de îmbrăcăminte și încălțăminte: *cojocari-blănari*, precum (tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad⁷³); *tăbăcari* (tiparul sigilar din 1818 al breslei tăbăcarilor din Arad⁷⁴); *cizmari* (tiparul sigilar al breslei cizmarilor din Oradea⁷⁵); *croitori* (tiparele sigilare din 1725 ale breslei croitorilor din Arad⁷⁶, Oradea din 1722⁷⁷, etc.); *țesători* (sigiliul breslei țesătorilor din Pecica⁷⁸, tiparul sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad⁷⁹); *gubari* (tiparele sigilare ale breslelor gubarilor din Oradea, din 1777 și din 1817⁸⁰; tiparul sigilar din 1819 al breslei gubarilor din Zalău⁸¹); *pălărieri* (sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818)⁸², etc.

⁷³ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 108-109; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

⁷⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.9.

⁷⁵ Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 5431

⁷⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.7- 4.1898.1.

⁷⁷ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 62-63; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27-28.

⁷⁸ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377, fig. 2; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

⁷⁹ Țesătorii din această breaslă sunt reprezentați în cartierul cinci al scutului, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 435-438, fig. 1a-1b; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

⁸⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 121/1939-122/1939.

⁸¹ Muzeul județean de Istorie și Artă din Zalău, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 459/ 1977.

În a doua grupă se însumează izvoarele sigilare de breaslă reflectând meserii legate de construcții: *zidari* (sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul-Nou⁸³; al breslei similare celei din Carei⁸⁴, etc); *dulgheri* (tiparele sigilare ale breslei dulgherilor din Arad⁸⁵); *tâmplari* (tiparul sigilar al breslei mixte din Aluniș⁸⁶ și al breslei mixte din Pâncota⁸⁷); *lăcătuși* (tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad din secolul al XIX-lea⁸⁸, etc); *sticlari* (sigiliul breslei unite a constructorilor tâmplari, lăcătuși și sticlari din Lipova din 1821⁸⁹; tiparul sigilar al breslei mixte din Pâncota⁹⁰, etc.); *tinichigii* (tiparul sigilar din 1861 al breslei unite din Baia Mare⁹¹); *strungari în lemn* (tiparul sigilar al breslei unite din Oradea⁹²); *pietrari* (sigiliul breslei unite din Oradea⁹³), etc.

În a treia grupă intră sigiliile și tiparele sigilare de breaslă individualizând meșteșuguri legate de gospodăriile țărănești: *fierari* (tiparul sigilar al breslei mixte din Aluniș⁹⁴; tiparele sigilare ale breslelor fierarilor și rotarilor din Arad⁹⁵ și Oradea⁹⁶ etc.); *rotari* (tiparul sigilar al breslei mixte din Aluniș, județul Arad⁹⁷; sigiliul breslei unite din Ghioroc (1820⁹⁸); *dogari*

⁸² Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

⁸³ Idem, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor ...*, p. 415-417, fig. 1a- 1b.

⁸⁴ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 4532.

⁸⁵ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-110; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

⁸⁶ Acești meșteșugari sunt reprezentați în ultimul cartier (12) din scutul din câmpul sigilar al tiparului, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436-437, fig. 1 a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

⁸⁷ Însemnele tâmplarilor sunt incluse în primul cartier al scutului din câmpul sigilar, vezi: Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 411-414; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25.

⁸⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.11.

⁸⁹ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Oraș*, nr. inv. 579, f. 11.

⁹⁰ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 411, fig.1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25.

⁹¹ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

⁹² Muzeul orășenesc din Eger (Ungaria), *Colecția de sigilii*, nr. inv. 78.18.1.

⁹³ D. J. A. A. N., *colecția de diplome*, nr. act. 33/1857.

⁹⁴ Fierarii sunt desemnați în cartierul al patrulea, printr-un scut triunghiular cu bordură, având în centru o nicovală, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19-20.

⁹⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898 - 8. 1898. 13.

⁹⁶ D. J. B. A. N., *Fond Colecția de acte ale breslelor*, dosar nr. 3 (1767-1826).

⁹⁷ Rotarii sunt individualizați în cartierul al treilea, de o roată de căruță pe care se suprapune o bardă, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

(tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad⁹⁹, al breslei dogarilor din Oradea¹⁰⁰, etc.); *curelari* (tiparul sigilar al breslei curelarilor din Arad¹⁰¹); *frânghierii* (tiparul sigilar al breslei frânghierilor din Satu Mare¹⁰²); *șelari* (sigiliul breslei șelarilor din Arad¹⁰³ și tiparul sigilar din 1651 al breslei șelarilor din Baia Mare¹⁰⁴).

A patra grupă cuprinde sigiliile și tiparele sigilare de breaslă legate de alimentație: *morari* (sigiliul breslei morarilor din Chișineu Criș¹⁰⁵; tiparul sigilar din 1861 al breslei unite a tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor din Baia Mare¹⁰⁶); *brutari* (tiparul sigilar al breslei brutarilor din Arad¹⁰⁷); *măcelari* (tiparul sigilar al breslei măcelarilor din Zalău din 1588¹⁰⁸, cele două tipare sigilare ale breslei măcelarilor din Arad¹⁰⁹, și cel al breslei măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig¹¹⁰, etc); *turtelari* (cele două tipare din 1846 ale breslei turtelarilor și cerarilor din Arad¹¹¹); *sitari* (tiparul sigilar al breslei sitarilor și frânghierilor din Oradea¹¹²) etc.

Ultima grupă include sigiliile și tiparele sigilare de breaslă evocând diferite alte meșteșuguri printre care: *aurari* (sigiliul breslei aurarilor din Satu Mare din 1590¹¹³, al breslei aurarilor din Oradea din secolul al XVII-

⁹⁸ Acești meseriași sunt reprezentați în cartierul patru, de o roată de căruță, vezi: Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte...*, p. 432; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21.

⁹⁹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 107-108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

¹⁰⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 119/1939.

¹⁰¹ Idem, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 3.

¹⁰² Muzeul Agricol din Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 65. 1837.

¹⁰³ D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, fond 37, nr. act. 24.

¹⁰⁴ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

¹⁰⁵ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

¹⁰⁶ Morarii sunt reprezentați în scut, în cartierul al cincilea, printr-o roată de moară cu palete, vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

¹⁰⁷ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.5.

¹⁰⁸ *Ibidem*, nr. inv. 51. 1940. 14.

¹⁰⁹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.15-4.1898.16.

¹¹⁰ *Ibidem*, nr. inv. 1939. 139.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. inv. 4.1898. 2-4. 1898. 10.

¹¹² *Ibidem*, nr. inv. 1. 1942.

¹¹³ Mihalik J., *A szatmári ötvösczéh pecsétje 1590-ből*, în *Archaeologiai Értesítő*, XIII, 1893, p. 188-189.

lea¹¹⁴, etc); *armurieri* (tiparul sigilar din 1807¹¹⁵ și cel din 1861 al breslei unite din Baia Mare¹¹⁶); *ceasornicari* (sigiliul breslei unite din Lipova¹¹⁷); *cerari-lumânărari* (cele două tipare sigilare din 1846 ale breslei cerarilor și turtelarilor din Arad¹¹⁸), etc.

Tiparele sigilare și sigiliile de breaslă pot fi grupate și după meșteșugurile și branșele înrudite, reprezentate în emblemă. În raport de acestea ele pot fi grupate după cum urmează: 1. Sigilii de breaslă reprezentând meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor și blănurilor. 2. Sigilii de breaslă înfățișând meșteșuguri legate de prelucrarea textilelor. 3. Sigilii de breaslă redând meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului. 4. Sigilii de breaslă prezentând meșteșuguri legate de prelucrarea metalelor. 5. Sigilii de breaslă înfățișând meșteșuguri legate de prelucrarea lutului și pietrei. 6. Sigilii de breaslă reprezentând meșteșuguri legate de alimentație. 7. Sigilii de breaslă înfățișând alte meșteșuguri (diverse).

1. *Sigilii de breaslă reprezentând meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor și blănurilor.* Pielarii constituiau bresle care din punct de vedere al producției se situau între măcelari și pantofari, blănari și cizmari, preluând de la primii materia primă, pielea crudă, și predând pantofarilor, blănarilor și cizmarilor produsul finit, pielea prelucrată.

Dintre tiparele sigilare și sigiliile aparținând meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor și blănurilor, menționăm: sigiliul breslei pantofarilor din Arad (1731)¹¹⁹, Baia Mare (1757)¹²⁰, tiparul sigilar din 1817 al breslei curelarilor din Arad¹²¹, tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad (sec. XVIII)¹²², tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor din Arad (1818)¹²³, tiparul

¹¹⁴ Idem, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei...*, p. 426-432; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27, nota 71 cu bibliografia.

¹¹⁵ Meșterii armurieri sunt simbolizați prin două pistoale încrucișate cu țevile în sus, într-unul din scuturile marginale, vezi Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124-125, fig. 6; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

¹¹⁶ Armurierii sunt reprezentați în scutul din câmpul sigilar în cartierul al patrulea, tot prin cele două pistoale încrucișate, vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

¹¹⁷ Ceasornicarii sunt reprezentați în scut, în cartierul al optulea, printr-un ceasornic, vezi: Complexul Muzeal Arad, *Fond Muzeu Feudal, (Carte de călătorie)*, nr. inv. 591.

¹¹⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.2 - 4.1898.10.

¹¹⁹ D. J. A. A. N., *Fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar nr. 44, f. 61

¹²⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123-124, fig. 3; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

¹²¹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.3.

¹²² Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17-18.

sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica¹²⁴, al breslei cizmarilor din Salonta din 1822¹²⁵ etc.

2. *Sigilii de breaslă înfățișând meșteșuguri legate de prelucrarea textilelor.* Printre acestea sunt cele care provin de la *șesători*: sigiliul breslei șesătorilor din Pecica, județul Arad (1836)¹²⁶, prin trei suveici, așezate în triunghi (emblema tradițională a șesătorilor) sau tiparul sigilar din 1853 al breslei unite din Aluniș, județul Arad, (prin furca de tors cu roată)¹²⁷; *croitori*: cele două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Arad (1725)¹²⁸ și din Oradea (1722)¹²⁹, ca și sigiliul breslei croitorilor din Pecica, toate reprezentate prin foarfecă și alte unelte¹³⁰; *sumănari-gubari*: cele două tipare sigilare ale breslei sumănarilor din Oradea, unul din 1777¹³¹ și altul din 1817 (prin unelte specifice)¹³²; *frânghieri*: tiparul sigilar al breslei frânghierilor din Satu Mare (cu simbolurile specifice)¹³³, *pălării*: sigiliul breslei pălărierilor din Arad din 1818 (pălăria-tricorn)¹³⁴ etc.

3. *Sigilii de breaslă redând meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului.* Din numeroasele exemple ne oprim la cele provenind de la breslele de *dulgheri*: tiparele și sigiliile breslei dulgherilor din Arad din 1766¹³⁵ și din 1871¹³⁶; *dogari*: tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din

¹²³ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898. 9.

¹²⁴ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția...*, p. 388-389; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

¹²⁵ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, D.G.A.S. București, 1984, p. 119, fig. 1; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29.

¹²⁶ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

¹²⁷ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 435-438, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

¹²⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.1 - 4.1898.7.

¹²⁹ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 61-64; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27-28.

¹³⁰ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

¹³¹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 121. 1939.

¹³² *Ibidem*, nr. inv. 122. 1939.

¹³³ Muzeul Agricol Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 65.1837.1.

¹³⁴ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

¹³⁵ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-11; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

¹³⁶ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

Arad¹³⁷; tiparul sigilar din 1769 al breslei dogarilor din Oradea¹³⁸, *rotari*, *tâmplari* și *dulgheri*: sigiliul breslei mixte din Ghioroc (1820), județul Arad¹³⁹ etc.

4. *Sigilii de breaslă prezentând meșteșuguri legate de prelucrarea metalelor*. Dintre ele remarcăm cele care provin de la *lăcătuși*: tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad (sec. XIX)¹⁴⁰, tiparul sigilar din 1853 al breslei unite din Aluniș, județul Arad (fierari, potcovari, lăcătuși¹⁴¹) și *aurari*: sigiliile breslei aurarilor din Oradea (sec. XVI și XVII)¹⁴² și Satu Mare (1590)¹⁴³ etc.

Din alte zone menționăm: tiparul sigilar din 1658 al breslei cuțitarilor din Brașov, care are în scut două cuțite încrucișate, intercalate de o furculiță¹⁴⁴. Desigur cuțitele și furculița, produse ale meșteșugarilor ce făceau parte din breasla respectivă, amintesc specificul activității posesorului¹⁴⁵.

5. *Sigilii de breaslă înfățișând meșteșuguri legate de prelucrarea lutului și pietrei*. Dintre ele amintim sigiliile care provin de la breslele de *olari*: cele două tipare sigilare ale breslei olarilor din Lipova din 1820¹⁴⁶; sigiliul breslei olarilor din Oradea (1820)¹⁴⁷, tiparul sigilar din 1841¹⁴⁸ și cel din secolul al XIX-lea al breslei olarilor din Zalău¹⁴⁹, toate acestea înfățișând unelte și produse ale olarilor; *zidari*: sigiliul breslei unite din Ghioroc,

¹³⁷ Mircea Barbu, Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

¹³⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 119. 1939.

¹³⁹ Rotarii sunt înfățișați în cartierul patru, al scutului, tâmplarii în cartierul șase și dulgherii în ultimul cartier (șapte), vezi: Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte ...*, p. 431-435; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21.

¹⁴⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.11.

¹⁴¹ Meșteșugurile și branșele legate de prelucrarea metalului sunt reprezentate în acest tipar sigilar, astfel: potcovarii (primul cartier), fierarii (al patrulea cartier) și lăcătușii (al șaselea cartier), vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 437, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

¹⁴² Mihalik J., *Hazai ötvösczéhek pecsétjei...*, p. 429; Mihalik Sandor, *Régi magyar ötvös czéhpecséték*, în *Turul*, XLI, 1930, nr. 1-2, p. 24; Köszeghy Elemér, *Magyarországi ötvösjegyek...*, p. 113-163, 213 și 271; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 226; Idem, *Două sigilii ale breslei...*, p. 358; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 454; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27.

¹⁴³ Mihalik J., *A szatmári ötvös czéh...*, p. 188-189.

¹⁴⁴ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 135-136.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 136.

¹⁴⁶ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 39-42; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

¹⁴⁷ D. J. B. A. N., *fond Episcopia romano-catolică din Oradea, Acte economice*, dosar 4458, nr. 147, f. 130.

¹⁴⁸ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 33.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

județul Arad (1820)¹⁵⁰, sigiliul breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri din Lipova (1821)¹⁵¹, sigiliul breslei unite a zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea (1839)¹⁵², toate reprezentând diferite unelte sau materia primă, de prelucrat, etc.

6. *Sigilii de breaslă reprezentând meșteșuguri legate de alimentație.* Astfel de vestigii sigilare s-au păstrat de la *măcelari*: tiparul sigilar din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău¹⁵³, cele două tipare sigilare din 1721 ale breslei măcelarilor din Arad¹⁵⁴; *brutari*: tiparul sigilar al breslei brutarilor din Arad (1846)¹⁵⁵; *morari*: sigiliul breslei morarilor din Chișineu Criș (1843)¹⁵⁶ etc.

7. *Sigilii de breaslă înfățișând diverse (alte) meșteșuguri.* Aici menționăm doar *sticlarii*: sigiliul breslei unite din Ghioroc, județul Arad (având redate unelte specifice acestei meserii)¹⁵⁷ și tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, sticlărilor și armurierilor din Baia Mare¹⁵⁸.

În emblema vestigiile sfragistice de breaslă diferitele activități meșteșugărești sunt reprezentate și prin:

a. *Înfățișarea unei părți dintr-un oraș în care se află și atelierul meșterului.* În acest sens, este edificator tiparul sigilar al breslei aurarilor din Dej, în al cărei emblemă descrisă amănunțit, mai sus, surprindem o parte din acest oraș văzută dinspre râul Someș. Pe deal, printre case, se remarcă, în prim plan, un turn, având un cocoș în vârf. În dreapta turnului un meșter aurar, așezat pe un trepied, care bate cu ciocanul un pahar tras pe cornul nicovalei¹⁵⁹.

b. *Reprezentarea unei scene de lucru.* O astfel de reprezentare surprindem pe sigiliul breslei aurarilor din Oradea în care meșterul aurar,

¹⁵⁰ Meșterii zidari sunt desemnați în primul cartier al scutului, vezi: Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte...*, p. 432, fig. 1; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21.

¹⁵¹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22-23.

¹⁵² D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, nr. act. 33/1837.

¹⁵³ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 51.1940.14.

¹⁵⁴ *Ibidem*, nr. inv. 4.1898.15. - 4.1898.16.

¹⁵⁵ *Ibidem*, nr. inv. 4.1898.5.

¹⁵⁶ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

¹⁵⁷ Sticlării cu simbolurile lor apar în cartierul al treilea al scutului din câmpul sigilar, vezi: Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte...*, p. 432, fig. 1; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20-21.

¹⁵⁸ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 156, fig. 6; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31-32.

¹⁵⁹ Vezi: Entz G., *op. cit.*, p. 31; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220-221; Idem, *Două sigilii ale breslei aurarilor...*, p. 357-358; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 453-454; *Breslele transilvănene (secolele XIV-XIX), Catalog selectiv de expoziție*, Cluj-Napoca, 1997, p. 46, fig. 111.

ășezat pe trepied, în fața nicovalei ține cu mâna dreaptă ciocanul pregătit gata să lovească paharul tras pe cornul nicovalei, obiect pe care îl ține cu mâna stângă¹⁶⁰. O scenă de lucru, o descifrăm și pe tiparul sigilar din 1577 al breslei cojocarilor din Baia Mare, unde în centrul imaginii se vede meșterul, în picioare, în fața mesei de lucru. El ține cu mâna stângă un cuțit iar cu mâna dreaptă un obiect neidentificat, aflat pe masa de lucru¹⁶¹. Tot aici poate fi cuprins și tiparul sigilar din 1817 al breslei gubarilor orădeni care în partea superioară a câmpului sigilar prezintă, o scenă de lucru, în care identificăm un personaj masculin (probabil calfa), așezat pe scaunul specific, lucrând materia primă pentru confecționarea gubelor¹⁶².

c. *Sugerarea procesului de producție*. Aici poate fi inclus tiparul sigilar ale breslei gubarilor orădeni din 1777. Acest tipar sigilar ne înfățișează, o roată de tors specifică (torcătoria) și un braț omenesc îndoit din cot ce ține cu degetele un fir de ață întins, care este răsucit și se adună pe o suveică¹⁶³, care ne lasă impresia că se învârte. Cel de-al doilea tipar sigilar al acestei bresle, datat 1817, ne sugerează, în partea inferioară a câmpului sigilar, procesul de producție prin redarea instalației pentru prelucrat pănura, în cadrul acestei bresle¹⁶⁴. Aici intră și sigiliul breslei țesătorilor din Pecica, comitatul Arad, meseriași desemnați prin cele trei suveici, așezate în triunghi, ținute cu etichete anterioare de cei doi lei rampanți având dedesubt planta textilă de in, din care se extrag fibrele, pentru țesături rezistente¹⁶⁵, ca și sigiliul breslei cojocarilor (1837) din aceeași localitate, în al cărui câmp sigilar cei doi lei, rampanți, stau pe o terasă și susțin pielea de animal întinsă¹⁶⁶.

Procesul de producție este sugerat și de furca de tors, cu roată, din cartierul rezervat meșteșugarilor țesători și de cele două rășchitoare încrucișate și întretăiate de pieptenele de scărmanat cânepa, din cartierul

¹⁶⁰ Mihalik Iózséf, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei...*, p. 428-429; Mihalik Sándor, *Régi magyar ötvösczéhpecséték...*, p. 20-29; Kőszeghy Elémer, *Magyarországi ötvösjegyek...*, p. 113-271; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 226; Idem, *Două sigilii ale breslei aurarilor...*, p. 358; Viorica Guy Marica, *op. cit.*, p. 454; Maria Dogaru, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, în *Historia urbana*, tomul VI, 1-2, 1998, p. 39; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27.

¹⁶¹ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 12; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

¹⁶² Muzeul Național Maghiar Budapesta, *colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 122/1939.

¹⁶³ *Ibidem*, nr. Inv. 121/1939.

¹⁶⁴ *Ibidem*, nr. Inv. 122/1939.

¹⁶⁵ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377 și 379; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

¹⁶⁶ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 378-379; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

destinat frânghierilor, simboluri gravate pe rondela tiparului sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad¹⁶⁷.

d. *Redarea unor unelte specifice*. Dintre acestea menționăm: tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare, având într-un scut redade patru foarfeci, două mai mici pentru croitori și două mai masive, pentru tuns postavul¹⁶⁸; cele două tipare sigilare din 1722 ale breslei croitorilor din Oradea¹⁶⁹, cele două tipare din 1725 ale breslei croitorilor din Arad¹⁷⁰, sigiliul breslei croitorilor din Pecica¹⁷¹, care au în imagine, o foarfecă deschisă, având uneori între lamele deschise un ac; tiparul sigilar din 1722 al breslei tăbăcarilor din Oradea, având în emblemă două cuțite specifice de șeruit și un întinzător pentru întins și tăbăcit pielea¹⁷²; cele două tipare sigilare din 1766 ale breslei dulgherilor din Arad¹⁷³ și impresiunea sigilară a acestei bresle (1871), cu reprezentări de unelte caracteristice: bardă, echer, ciocan, compas și metru¹⁷⁴; sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820), având în scut unelte ale celor două meserii: o mistrie și un ciocan de zidar încrucișate, întretăiate la mijloc de un fir de ață cu plumb, iar deasupra, un echer și un compas (zidarii) și o bardă și o teslă, încrucișate și întretăiate de un ciocan specific, însoțite deasupra de un compas deschis iar dedesupt de un metru sau un vinclu (dulgherii)¹⁷⁵; sigiliul breslei unite a zidarilor, pietrarilor și dulgherilor din Lipova (1821), având în scut simbolurile lor specifice¹⁷⁶; sigiliul breslei țesătorilor din Pecica, cu cele trei suveici, așezate în triunghi, emblema țesătorilor¹⁷⁷ etc.

Până astăzi s-au păstrat în stare bună, puține unelte meșteșugărești vechi, precis databile, astfel că uneltele de producție reprezentate pe sigilii întregesc această lacună în cunoașterea nivelului de dezvoltare a tehnicii și a

¹⁶⁷ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436-438, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

¹⁶⁸ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 220, fig. 11; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29-30.

¹⁶⁹ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 61- 64; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27-28.

¹⁷⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.7. - 4.1898.1.

¹⁷¹ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377.

¹⁷² Emödi János, *Történeti adatok Nagyvárad múltjából*, II, Oradea, 1998, p. 110-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28.

¹⁷³ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

¹⁷⁴ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

¹⁷⁵ Idem, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor...*, p. 415-416; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

¹⁷⁶ Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22-23.

¹⁷⁷ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377, fig. 2; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

metodelor de producție folosite în meșteșugurile evului mediu, mai ales dacă ținem seama de exactitatea relativ mai mare a reprezentărilor de unelte pe sigilii, decât pe alte izvoare iconografice contemporane¹⁷⁸.

Examinând cu atenție reprezentările de unelte de pe sigilii s-a observat următorul fenomen interesant: pe sigiliile unor bresle din aceeași branșă care au funcționat în diferite orașe din Transilvania, sau pe sigiliile aceleași bresle, confecționate în veacuri deosebite, apar aceleași reprezentări de unelte, uneori cu mici deosebiri formale¹⁷⁹. Acest lucru pare să indice, pe lângă o tradiție iconografică, și faptul că, în privința nivelului tehnic, producția de breaslă se găsea relativ la același grad în toată Transilvania și că ea a evoluat lent sau a rămas aproape neschimbată¹⁸⁰. Mai mult chiar, până într-o perioadă recentă, în unele ramuri ale micii producții de mărfuri erau în uz unelte cu un trecut multisecular ca formă și întrebuințare: forma cleștelui de scos cuie, a ciocanului de potcovit și a tăietorului de copite de pe sigiliul unei bresle a potcovarilor din anul 1613 din Transilvania (probabil breasla potcovarilor și rotarilor din Cluj, n. n.) este în fond aproape identică cu cea a uneltelor respective folosite și astăzi de potcovari¹⁸¹. Astfel, pe sigiliul din secolul al XVII-lea al breslei cizmarilor din Dej, se află înfățișată o unealtă pentru netezitul pielii pe care o vedem și pe sigiliul aceleași bresle din Sibiu și Baia Mare, dar pe care mai apare încă o unealtă utilizată la croit pielea, pe care o regăsim și pe sigiliul breslei cizmarilor și a tăbăcarilor din Târgu Mureș¹⁸² etc.

O analiză amănunțită a vestigiilor sigilare de breaslă, scoate în evidență tradiționalismul elementelor reprezentate în câmpul sigilar. Prin compararea tiparelor sigilare provenind de la diferite bresle cu meșteșuguri de același fel, se poate observa faptul că uneltele de bază, specifice meseriei respective, au rămas aceleași, de-a lungul veacurilor. Astfel, comparând tiparul sigilar din 1613 al breslei cizmarilor din Dej, Baia Mare din 1619, Sibiu (sec. XVII), Salonta din 1822, Pecica din 1818, Târgu Mureș din 1627, 1724 și 1848, s-a constatat faptul că însemnele reprezentative ale breslei respective, materializate prin cele două unelte de bază ale meseriei de cizmar, nu s-au schimbat de loc¹⁸³.

Deosebiri mărunte sunt numai în ceea ce privește modul de redare ale formei uneltelor și acesta într-un mod abia perceptibil rezultând un îndelungat tradiționalism care se întinde pe aproape trei secole¹⁸⁴. Uneltele,

¹⁷⁸ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 224.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 224-225

¹⁸⁰ *Ibidem*, p.225.

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² *Ibidem*, p. 224, nota 47.

¹⁸³ Vezi: Bónis Johanna, *Despre sigiliile breslei cizmarilor din Târgu-Mureș*, în *Marisia*, XXVI, 2000, p. 378.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 378.

cu mici deosebiri formale, sunt aceleași, ceea ce pe lângă o tradiție iconografică, indică și nivelul tehnic al producției de breaslă, rămasă în mare parte, neschimbată¹⁸⁵.

Dacă uneltele nu au suferit modificări sau schimbări esențiale, produsul finit, cizma, a suferit mai multe schimbări¹⁸⁶. Fiind element de port, acest produs a fost mult mai mult, supus capriciilor vremii¹⁸⁷. Desigur, acest produs finit după părerea noastră este în strânsă legătură și cu evoluția modei.

Pe sigiliul breslei cizmarilor din Baia Mare și Sibiu apare, pe lângă unelte și o cizmă fără tocuri, cu o cusătură laterală, probabil încălțăminte confecționată în perioada în care au fost lucrate sigiliile, atât de cizmarii din Sibiu, cât și cei din Baia Mare¹⁸⁸. De asemenea, în emblemele unor sigilii aparținând breslelor de tăbăcari apar redată două răzuitoare încrucișate deasupra unui vas, cum este și pe sigiliul breslei tăbăcarilor din Arad. Ele nu au cunoscut prea mari schimbări în reprezentare, așa după cum nici tehnica de lucru nu s-a modificat în decursul secolelor¹⁸⁹.

e. *Înfățișarea unor produse finite.* Între aceste sigilii se cuprind: tiparul sigilar din 1651 al breslei curelarilor și șelarilor din Baia Mare¹⁹⁰ și sigiliul breslei șelarilor din Arad (1846)¹⁹¹, care au în câmpul sigilar, o șa de călărie; tiparul sigilar al breslei fierarilor și rotarilor din Arad din secolul XIX, ce cuprinde în câmpul sigilar două scuturi acolate, în primul scut, o potcoavă și trei cuie iar în cel de-al doilea, o roată de căruță¹⁹²; sigiliul breslei pantofarilor din 1731 din Arad, având, o gheată¹⁹³; tiparul sigilar din 1723 al breslei cizmarilor din Oradea¹⁹⁴ și tiparul sigilar din 1757 al breslei pantofarilor din Baia Mare, având ambele în emblemă, o cizmă, în profil¹⁹⁵; tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad, având în câmp două chei încrucișate, cu vârfurile în sus¹⁹⁶; sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818),

¹⁸⁵ *Ibidem.*

¹⁸⁶ *Ibidem.*

¹⁸⁷ *Ibidem.*

¹⁸⁸ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 226.

¹⁸⁹ Ecaterina Telcean, *Însemne și embleme de breaslă din Bistrița (sec. XVII-XIX)*, în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 100-101.

¹⁹⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123, fig. 2; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

¹⁹¹ D. J. A. A. N., *fond colecția diplome de bresle*, nr. 32, Fond 37, inv. nr. 24.

¹⁹² Muzeul Național Budapesta, *colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.8.- 4.1898.3.

¹⁹³ D.J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar nr. 44, f. 61 și 65.

¹⁹⁴ Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 5431.

¹⁹⁵ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123, fig. 3; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

¹⁹⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.11.

o pălărie (tricorn)¹⁹⁷; tiparul sigilar al breslei curelarilor din Arad, în scut un căpăstru¹⁹⁸; tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad, având în câmpul sigilar o blană stilizată¹⁹⁹, etc.

În cazul sigiliului breslei pălărierilor arădeni (1818), constatăm faptul că deși, acest sigiliu este din 1818, în câmpul sigilar după cum am menționat mai sus, s-a reprezentat ca simbol, o pălărie tricorn, vechea emblemă a pălărierilor. Această piesă vestimentară s-a purtat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, la costum stil Ludovic XV (rococo)²⁰⁰. Deși acest sigiliu este din secolul al XIX-lea, în câmpul sigilar s-a reprezentat tricornul, ce ar însemna un tradiționalism. Pe lângă faptul că pălăria este un simbol de identificare, are și un rol ce pare să corespundă celui al coroanei, semn de putere, de suveranitate și aceasta cu atât mai mult când este vorba de un tricorn²⁰¹.

Din alte zone între acestea se cuprind și: tiparul sigilar din 1782 al breslei pieptănarilor din Târgu Mureș²⁰², care include în câmpul sigilar, turla unei biserici și doi piepteni; sigiliul corporației cizmarilor din Țara Românească (1845)²⁰³, tiparul sigilar al breslei pantofarilor din Sibiu²⁰⁴, etc.

Sigiliile și tiparele sigilare de breaslă, care au reprezentate în câmpul lor sigilar, produse finite, vechi, care în zilele noastre aproape că nu se mai produc, ne ajută a cunoaște mai îndeaproape aspectul acestora și de-a le atribui execuția lor, într-o zonă sau alta.

f. *Înfățișarea unor unelte și produse specifice.* În acest sens amintim: tiparul sigilar al breslei cizmarilor din Baia Mare din 1619, ce are o cizmă, un cuțit de rihuit și o unealtă pentru baterea și netezirea pielii²⁰⁵; tiparul sigilar din 1718 al breslei fierarilor și rotarilor din Arad, cu cele două scuturi acolate: în primul scut, o trăsură iar în al doilea, o potcoavă și trei cuie²⁰⁶;

¹⁹⁷ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

¹⁹⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 3.

¹⁹⁹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 110-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17-18.

²⁰⁰ A. Nanu, *Artă, Stil, Costum*, Edit. Meridiane, București, 1976, p. 141-142.

²⁰¹ Vezi: Chevalier Jean, Gheerbrand Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. III, Edit. Artemis, p. 39.

²⁰² Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 207, fig. 2

²⁰³ Emil Vârtosu, *Sigilii de corporații bucureștene, în Studii și cercetări de numismatică*, III, 1960, p. 357, 365, fig. 16; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 191, fig. 192.

²⁰⁴ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 225, fig. 2.

²⁰⁵ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția ...*, p. 222; fig. 16; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

²⁰⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.8.

tiparul sigilar din 1769 al breslei dogarilor din Oradea²⁰⁷ și cel al breslei dogarilor din 1770 din Arad având în scut un butoi, un compas și două ciocane de lemn, uneltele dogarului²⁰⁸; tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor și lăcătușilor din Baia Mare, având în scutul dextru, o rindea, un echer și un compas, iar în cel senestru două chei încrucișate și intercalate de un ciocan²⁰⁹; tiparul sigilar al breslei olarilor din Baia Mare²¹⁰ și cele două tipare sigilare din 1820 ale breslei olarilor din Lipova, care au în scut reprezentate roata, scăunelul și vasul de lut ars²¹¹; tiparul sigilar al breslei unite din 1776 a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, cu simbolurile reprezentând o compoziție mixtă, formată din unelte și produse specifice, ale acestor meșteșugari²¹², etc.

Din alte părți ale Transilvaniei, menționăm: tiparul sigilar din 1750 al breslei olarilor din Hunedoara, având în câmpul sigilar produse specifice și unelte: o cană cu toartă și unelte de olărit, o roată de olar, o unealtă pentru zdrobirea smălțului și un cuțit de olar triunghiular²¹³

g. *Înfățișarea materiei prime.* Sigiliile și tiparele siglare de breaslă pot evoca activitatea breslei și prin materia primă pe care o prelucrau. Sunt interesante, din acest punct de vedere: cele două tipare sigilare din 1721 ale breslei măcelarilor din Arad, având figurate în scut o vită cornută alergând, speriată, asemenea celor înainte de sacrificare²¹⁴ sau tiparul sigilar din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău²¹⁵ și Oradea-Olosig, incluzând în câmp, un cap de vită²¹⁶; sigiliul breslei cojocarilor din Pecica (1837)²¹⁷ și tiparul sigilar

²⁰⁷ *Ibidem*, nr. inv. 119/1939.

²⁰⁸ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p.107-108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

²⁰⁹ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124-125, fig. 5; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

²¹⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 122, fig. 1; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

²¹¹ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 40-41; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

²¹² Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 26-27.

²¹³ Magdalena Bunta, *Sigiliile de breaslă în colecția...*, p. 224, fig.20; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 181, fig. 177.

²¹⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, 4.1898.15-4.1898.16.

²¹⁵ *Ibidem*, nr. Inv. 51. 1940. 14.

²¹⁶ *Ibidem*, nr. Inv. 124. 1939.

²¹⁷ Augustin Mureșan, *Sigiliile ale breslelor din Pecica...*, p. 378, fig. 5; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

al breslei mixte din Aluniș, județul Arad, având într-unul din cele 12 cartiere ale scutului, o piele de animal întinsă²¹⁸, etc.

Din alte zone transilvănene amintim următoarele vestigii sigilare care înfățișează materia primă: tiparul sigilar din 1616 al breslei cojocarilor din Târgu-Mureș²¹⁹ și cel din 1722 al pantofarilor din Deva²²⁰, având în câmpul sigilar gravată, materia primă utilizată, o piele de animal întinsă și sigiliul breslei olarilor din orașul Dej, în care s-a reprezentat o masă amorfă de lut suprapusă de un cuțit de olar și o cană cu o toartă²²¹.

Desigur, aceste vestigii sigilare tratate pe larg și din acest unghi de vedere ar fi un subcapitol interesant.

h. În unele cazuri, *embelemele sigilare înfățișează un personaj, sfântul patron al breslei*. În aceste cazuri în emblemă, poate apărea reprezentat numai sfântul patron, protector al breslei, ca de exemplu pe tiparul sigilar din 1846 al breslei brutarilor din Arad²²². Alteori, scutul cu simbolurile breslei, este timbrat de sfântul patron, ca pe tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica²²³ sau pe cele două tipare sigilare din 1820 ale breslei olarilor din Lipova²²⁴; tiparul sigilar al breslei croitorilor din Oradea-Olosig din 1771, având în partea superioară, deasupra uneltelor specifice breslei, înfățișat un personaj feminin, Sfânta Fecioară Maria, patroana breslei²²⁵; sigiliul breslei din 1839 al breslei dulgherilor și a pietrarilor din Oradea, având scutul timbrat cu trei personaje, sfinții patroni ai breslei.

Prin reprezentarea, în câmpul sigilar, al sfinților patroni ai breslelor, aceste tipare sigilare și sigilii de breaslă fac aluzie la protectorii breslei, chemați să-i ocrotească pe membrii săi, evidențiind astfel una din funcțiile breslei, cea religioasă.

În alte cazuri, pe tiparele sau sigiliile prezentate mai sus, scutul cu simbolurile breslei este timbrat de un înger, și nu de patronul breslei, dar desigur, cu același rol, de protector al breslei. Îngerul este înfățișat uneori cu

²¹⁸ Acest tipar sigilar are reprezentată în cartierul al doilea din scut, o piele de animal întinsă, vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 437, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

²¹⁹ Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 181, fig. 175; Idem, *Colecțiile de tipare sigilare...*, p. 207, fig. 1; Idem, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor...*, p. 39.

²²⁰ Maria Dogaru, *Colecțiile de tipare sigilare...*, p. 184; Idem, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor...*, p. 39.

²²¹ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 181, fig. 176.

²²² Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.5.

²²³ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția...*, p. 388-389; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

²²⁴ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 40-41; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

²²⁵ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29.

aripile desfăcute și stilizate iar alteori mult schematizate. În acest sens, menționăm, tiparul sigilar din 1619 al breslei cizmarilor din Baia Mare în care aripile îngerului menționat sunt reprezentate stilizat²²⁶ și tiparul breslei cizmarilor din 1833 din același oraș, unde îngerul figurat are aripile mult schematizate²²⁷. Un caz asemănător spre comparație, dar din altă zonă, este și cel al tiparului sigilar din 1658 al breslei cuțitarilor din Brașov, a cărui scut oval din câmpul sigilar este timbrat de un înger cu aripile desfăcute²²⁸.

În legătură cu izvoarele sigilografice prezentate s-a constatat că aceleași meserii sunt reprezentate de regulă prin aceleași unelte sau produse: bardă, echer, compas și un ciocan specific pentru dulgheri; două chei încrucișate pentru lăcătuși; roata de căruță cu spițe și o bardă pentru rotari; rindea, compas și echer pentru tâmplari; o foarfecă (și uneori și un ac) pentru croitori; o piele de animal întinsă pentru cojocari; un clește, un ciocan și un tăietor de copite pentru fierari sau un alt însemn; un butoi, un compas și alte unelte pentru dogari; cizma pentru cizmari; trei suveici pentru țesători, roata olarului pentru olari, etc.

Adevărate fresce în imagini, aceste surse sigilare readuc sub privirea noastră cele mai diverse aspecte ale instituțiilor economico-sociale de odinioară²²⁹. Ele redau în imagini plastice realitățile urbane sau rurale din timpul când au fost instituite, ele oferă totodată un bogat material etnografic și iconografic, prefigurează adevărate schițe monografice în imagini²³⁰.

IV.2.2. Însemne folosite pe sigilii și tipare sigilare de breaslă de diferite meșteșuguri sau branșe

Practicarea unor meșteșuguri în cadrul unei bresle sau alta este înfățișată prin includerea în emblemă, în mod distinct pentru fiecare domeniu de activitate, meșteșug sau branșă, a unor însemne și simboluri specifice. Ele vorbesc plastic despre specificul activității desfășurate de fiecare breaslă. Aceste însemne le vom prezenta conform clasificării activităților reprezentate pe sigiliile de breaslă.

a. *Însemne folosite de meșteșugurile legate de îmbrăcăminte și încălțăminte.* În acest sens, breslele din acest domeniu s-au individualizat prin diferite însemne specifice: o piele de animal întinsă sau un cojoc stilizat

²²⁶ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 222, fig. 16; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

²²⁷ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124, fig. 4.

²²⁸ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 135-136, fig. 5.

²²⁹ Idem, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor...*, p. 40.

²³⁰ *Ibidem*, p. 41.

(blănarii – tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad²³¹); un vas de lemn pentru prelucrarea materiei prime, având deasupra, două cuțite de șeruit, încrucișate (*tăbăcarii* – tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor din Arad²³²); o gheată (*pantofarii* – sigiliul breslei pantofarilor din Arad)²³³ sau uneori chiar o cizmă (pantofarii-tiparul sigilar din 1787 al breslei pantofarilor din Aradul Nou²³⁴), o cizmă (*cizmarii* – tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica²³⁵); o foarfecă (*croitorii* – cele două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea²³⁶); trei suveici, așezate în triunghi, emblema țesătorilor (*țesătorii* – sigiliul breslei țesătorilor din Pecica²³⁷), o pălărie-tricorn (*pălărierii* – sigiliul breslei pălărierilor din Arad²³⁸), etc.

De menționat, că nu peste tot și întotdeauna, pe sigiliile și tiparele sigilare de breaslă a fost folosit același însemn-simbol. De exemplu, pe tiparul sigilar al breslei mixte din Aluniș, în cartierul al cincilea rezervat țesătorilor, aceștia nu sunt reprezentați de cele trei suveici, așezate în triunghi, emblema tradițională a țesătorilor, ci de furca de tors cu roată²³⁹. Acest caz scoate în evidență, predilecția posesorului pentru un simbol sau altul, care prin menținerea lui în emblemă, satisfăcea într-un fel pe membrii breslei respective. Cele două simboluri ale țesătorilor semnifică evoluția tehnicii în acest domeniu de activitate.

b. *Însemne utilizate de meșteșugurile legate de construcții.* Acești meșteșugari întrebuițau: unelte specifice (*zidarii*: sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei²⁴⁰; un echer, o mistrie și un ciocan, un compas și firul de ață cu plumb, sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou²⁴¹); un echer, o bardă, compas și un ciocan mare specific (*dulgherii*-sigiliile

²³¹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 110-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17-18.

²³² Piesa sigilară datând din 1818 se păstrează la Muzeul Național Maghiar din Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 9.

²³³ D. J. A. A. N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 44, f. 61.

²³⁴ Tiparul sigilar se păstrează la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare*, nr. inv. 123/1939.

²³⁵ vezi: Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția...*, p. 388, fig. 1a; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

²³⁶ Idem, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 62-63; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 27-28.

²³⁷ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377; idem, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 23.

²³⁸ Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

²³⁹ Vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 20.

²⁴⁰ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 4532.

²⁴¹ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor...*, p. 415, fig. 1a-1b; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 19.

breslei dulgherilor din Arad²⁴²); o rindea, un echer și un compas (*tâmplarii* – sigiliile breslei mixte din Pâncota²⁴³); două chei încrucișate cu vârful în sus (*lăcătușii* – tiparul sigilar a breslei lăcătușilor din Arad²⁴⁴); un vas metalic (*tinichigii* – sigiliul breslei unite din 1861 din Baia Mare²⁴⁵); un burghiu specific sau coarba (*strungarii în lemn* – tiparul sigilar al breslei din 1852 al strungarilor în lemn, lăcătușilor, tâmplarilor și sticlarilor din Oradea²⁴⁶); un echer și un ciocan sau un braț ce ține un ciocan (*pietrarii* – sigiliul breslei unite din Lipova²⁴⁷); unelte specifice (*sticlarii* – sigiliile breslei mixte din Pâncota din 1852²⁴⁸) etc.

Din zona Transilvaniei, menționăm sigiliul din 1515 al breslei pietrarilor și zidarilor din Sighișoara, care înfățișează în partea superioară, pe patronul breslei în straie episcopale, având în mâna stângă, o clădire cu turn, în mâna dreaptă, o cârjă episcopală și o unealtă, iar în partea inferioară, două scuturi heraldice, pe unul figurând, două unelte încrucișate ale pietrarilor și pe celălalt, o albie pentru mortar și o mistrie, ca semn pentru zidar²⁴⁹.

c. *Însemne folosite de meșteșugurile legate de gospodăriile țărănești.*
În acest sens, menționăm: un ciocan, un clește, un cuțit de tăiat copite și o potcoavă (*însemnul fierarilor-potcovari de pe tiparul breslei rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana*²⁵⁰); o roată de căruță (*rotarii* – pe tiparul breslei din Aluniș²⁵¹); un butoi suprapus de un compas și însoțit de

²⁴² Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-110; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 16-17.

²⁴³ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 411, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 25-26.

²⁴⁴ Tiparul sigilar se păstrează la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 11.

²⁴⁵ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

²⁴⁶ Însemnul sigilar se păstrează la Muzeul orașenesc din Eger, *colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 78.18.1.

²⁴⁷ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 22-23.

²⁴⁸ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 411-412, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...* p. 25-26.

²⁴⁹ Albert Eichhorn, *Siebenbürgische zunft siegel*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, XII, 1969, p. 73, 76, 78, fig. 32, vezi și: Gernot Nussbächer, *Documente și știri documentare privind meșteșugurile din Sighișoara între 1501-1520*, în *Sub semnul lui Clio-Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 217 (unde este descris amănunțit sigiliul breslei pietrarilor și zidarilor din Sighișoara din 1515, cu următoarea legendă: SIGILLVM. LAPICIDARVM: ET MVRATORVM + 1515).

²⁵⁰ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 26-27.

²⁵¹ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 436, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19-20.

două ciocane de lemn specifice (*dogarii* – tiparul breslei dogarilor din Arad²⁵²); un căpăstru (*curelarii* – sigiliul breslei curelarilor din Arad²⁵³); o șa pentru călărie (*șelarii*²⁵⁴); două rășchitoare încrucișate și un pieptene de scărmanat cânepa (*frânghierii* – tiparul breslei unite din Sântana²⁵⁵); un vas de ceramică (*olarii*²⁵⁶); o sită și probabil un ciur (*sitarii* – tiparul sigilar din 1819 al breslei frânghierilor și sitarilor din Oradea²⁵⁷), etc.

d. *Însemne folosite de meșteșugurile legate de alimentație.* Printre ele se numără: o roată de moară cu palete (*morarii*²⁵⁸); patronul breslei ținând în mână, o pâine (tiparul sigilar din 1846 al breslei brutarilor din Arad²⁵⁹) sau redarea unui corn (*brutarii*-sigiliul breslei mixte din Pecica²⁶⁰); o vită (cele două tipare sigilare din 1721 ale breslei măcelarilor din Arad²⁶¹ sau un cap de vită, însoțit de unelte specifice (*măcelarii*-tiparul de sigiliu din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău²⁶²); etc.

e. *Însemne folosite de alte meșteșuguri.* Dintre acestea amintim: un *potir* (aurarii-sigiliul breslei aurarilor din Satu Mare)²⁶³; un *ceasornic* (ceasornicarii-sigiliul breslei unite din Lipova)²⁶⁴; *două pistoale încrucișate* (armurierii-tiparul sigilar din 1861 al breslei unite din Baia Mare²⁶⁵); *două lumânări sau făclii, încrucișate* (cerarii-cele două tipare sigilare din 1846 ale breslei turtelarilor și cerarilor din Arad)²⁶⁶, etc. În multe cazuri pe sigiliile

²⁵² Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*p. 17.

²⁵³ Însemnul sigilar se află la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4. 1898. 3.

²⁵⁴ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123, fig. 2. Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*p. 30.

²⁵⁵ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 437, fig. 1a; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*p. 20.

²⁵⁶ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*p. 33.

²⁵⁷ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 1/1942.

²⁵⁸ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*p. 32.

²⁵⁹ Acest tipar de sigiliu se află la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4. 1898. 5.

²⁶⁰ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 376, fig. 1; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25.

²⁶¹ Tiparele sigilare se păstrează la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.15 - 4.1898.16.

²⁶² *Ibidem*, nr. inv. 51. 1940. 14.

²⁶³ Mihalik J., *A szátmari ötvösczéh pecsétje...*, p. 188-189.

²⁶⁴ Complexul Muzeal Arad, *Fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 591.

²⁶⁵ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

²⁶⁶ Aceste două piese sigilare se păstrează la Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.2 - 4.1898.10.

breslelor de aurari este înfățișat Sfântul Eligiu, patronul breslei sau de meșterul aurar, sigilii la care ne-am referit pe larg, mai sus.

Simbolurile alese de către posesor și reprezentate de către gravorul pecetar pe tiparele sigilare de breaslă, prin uneltele și produsele specifice, piese de îmbrăcăminte, etc. ne oferă și un bogat și interesant material etnografic, demn de luat în seamă, pentru etnografi. Menționăm în acest sens: tiparul sigilar al breslei dulgherilor din Arad, tiparul sigilar al breslei dogarilor din Arad, și al breslei dogarilor din Oradea, tiparele sigilare ale breslelor sumănarilor-gubari din Oradea și din Zalău. Astfel, aceste tipare sigilare, ne prezintă uneltele utilizate și aspectul lor, din vechime, iar în cazul gubarilor breslași orădeni și zălăuani, chiar și modul de lucru al acestui meșteșug arhaic.

După cum s-a observat, în cazul când o breaslă era formată din meșteșugari de același fel, în emblemă, apar numai simboluri care să-i individualizeze. Când breasla reunea numai câteva meșteșuguri, în câmpul sigilar erau reprezentate toate aceste meșteșuguri, iar dacă erau mai multe, datorită lipsei de spațiu, erau înfățișate cele mai importante.

Prezența diferitelor figuri heraldice în câmpul sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă scoate în evidență faptul că posesorii și realizatorii acestor vestigii sigilare au introdus în imaginea gravată în câmpul sigilar elemente-simboluri în strânsă legătură cu munca lor. Aceste simboluri sunt reprezentate direct în câmpul sigilar sau sunt incluse într-un scut, două sau mai multe, care este uneori timbrat de o coroană, un personaj etc.

Foarte interesant în acest sens, este gravat câmpul sigilar al tiparului sigilar din 1807 al tâmplarilor, lăcătușilor, sticlariilor, armurierilor și dogarilor din Baia Mare, care are un scut mare central, iar în părțile laterale, alte patru scuturi de dimensiuni mai mici, pe care s-au reprezentat însemnele celor patru branșe. În partea inferioară a scutului central apare un butoi, suprapus de un compas, însemne ale dogarilor.

De menționat faptul că, unele simboluri reprezentate pe sigiliile și tiparele sigilare ale unor bresle din localitățile din zonele cercetate apar și pe alte categorii de sigilii. Între acestea sunt cele ale unor localități rurale, mai ales unde existau meșteșugari specializați. În acest sens, roata de moară, simbolul morăritului, poate fi întâlnită în sigiliul satului Briheni²⁶⁷ și pe tiparul sigilar al așezării Pietroasa²⁶⁸; un vas de ceramică, simbolul olăritului, în sigiliul satului Leheceni, toate din județul Bihor²⁶⁹; o bovină, pe o terasă, simbol uneori al măcelarilor, apare în sigiliile satelor Seleuș (1836) și Dieci

²⁶⁷ Gheorghe Mudura, *Sigiliile localităților bihorene-izvoare etnografice (I)*, în *Biharea*, 9, 1981, p. 198, fig. 3.

²⁶⁸ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 122.

²⁶⁹ Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 202-203.

(1874), județul Arad²⁷⁰ și sigiliul satului Izbuc (fost Sohodol), județul Bihor, toate aceste trei sigilii având, ca semnificație, creșterea animalelor, în special a bovinelor²⁷¹; o roată suprapusă de o secure, simbol destul de frecvent al rotarilor, în sigiliul localității Mădrigești, județul Arad²⁷²; un topor și o bardă, intercalate de un ciocan specific, suprapuse de un compas, simbolul dulgherilor, în sigiliul satului Rien²⁷³, județul Bihor; o foarfecă deschisă cu lamele în sus, simbolul croitorilor, în sigiliul satului Sârbești²⁷⁴, cunoscut prin meșteșugarii săi specializați în sumănărit, etc. În toate aceste cazuri, menționate de noi, deși aceste sigilii se aseamănă între ele, ca factură simbolistică, cu cele de breaslă, simbolul reprezentat în câmpul sigilar al acestor sigilii sătești are ca semnificație, reprezentarea meșteșugarilor specializați într-un meșteșug sau altul din satul respectiv și nicidecum, nu este un simbol care ar reprezenta o breaslă, cu atât mai mult cu cât în aceste localități nu au existat bresle. Este de fapt un împrumut de simboluri, utilizate de diferite meșteșuguri.

IV.3. LEGENDELE

Cercetarea textelor gravate pe diferite categorii de matrice sigilare confirmă faptul că fiecare categorie de posesori s-a individualizat printr-o legendă specifică²⁷⁵. Legendele tiparelor și sigiliilor de breaslă sunt scrise, în general, asemenea sigiliilor de instituții²⁷⁶. Ele sunt plasate în jurul reprezentării sau imaginii, la marginea spațiului sigilar, de obicei în exergă, între două sau mai multe cercuri continui (liniare), perlate sau spicate, de cele mai multe ori pe un rând sau pe două rânduri. Uneori legenda nu este

²⁷⁰ În legătură cu aceste sigilii, vezi: Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, II, 1895, p. 834 și Maria Dogaru, *Sigilii sătești din fostul comitat Arad*, în *Cercetări numismatice*, III, 1980, p. 218.

²⁷¹ Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 202; Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p.57. Un tipar sigilar cu simbolul acestei localități, puțin cunoscut este reprezentat pe coperta I a lucrării lui Barbu Ștefănescu și Bodo Edith, *Ruperea tăcerii*, Edit. Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1998.

²⁷² Aceste elemente din câmpul sigilar simbolizează rotăritul, vezi: Maria Dogaru, *Sigilii sătești din fostul...*, p. 220; Corneliu Maior, Dimitrie Stoi, *Ecosistemele pădure de pe valea Crișului Alb înfățișate în heraldica sigilară din sec. XVIII și XIX*, în *Studia Universitatis "Vasile Goldiș" Arad*, 5, 1995, p. 79.

²⁷³ Cercetătorul Gheorghe Mudura, interpretează aceste elemente din emblema acestui sigiliu sătesc ca fiind o compoziție formată dintr-o uneltă pentru cojocărit sub care se află două unelte agricole încrucișate, vezi: Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 204.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 206.

²⁷⁵ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 38.

²⁷⁶ Vezi: Idem, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 11.

încadrată de nici un fel de cerc. Îndeobște, textul legendei începe din centrul părții superioare al sigiliului și se desfășoară, circular, de la dreapta spre stânga²⁷⁷, ca și la celelalte categorii de vestigii sigilare. Acesta este în strânsă legătură cu emblema care se referă de regulă la denumirea breslei sau corporației respective, meseria și localitatea în care aceasta și-a desfășurat activitatea.

Uneori pe acest gen de vestigii sfragistice apare scris și anul confecționării tiparului sigilar, strâns legat de data în care au fost confirmate sau reînnoite privilegiile breslei. Includerea anului în câmpul sigilar când izvoarele documentare lipsesc sau nu ne sunt încă cunoscute, ne ajută a afla informații despre vechimea breslei sau perioada în care din anumite motive, legate de schimbările petrecute în viața economică a asociației, aceasta și-a confecționat un nou tipar sigilar cu ajutorul căruia erau întărite actele emise.

Din punct de vedere al locului ce îl ocupă în câmpul sigilar, legenda este plasată circular sau orizontal, iar uneori este combinată, în funcție de spațiul destinat emblemei. Începutul și sfârșitul legendei este indicat prin diferite semne. De cele mai multe ori este indicat printr-un punct sau două, o rozetă sau chiar două, o steluță, o cruce, un cap de înger, un vârf de săgeată cu aripioare, etc.

Ca urmare a spațiului redus, de la marginea câmpului sigilar cuvintele celor mai multe legende au fost redactate prescurtat. Ele sunt despărțite printr-un punct sau două²⁷⁸. Nu întotdeauna acest lucru se respectă, neexistând o consecvență. În legătură cu redactarea textului legendei, sunt cazuri când cuvintele sunt despărțite între ele printr-o rozetă și nu de un punct sau două, etc. Este cazul tiparului sigilar cel mare din 1721 al breslei măcelarilor din Arad²⁷⁹.

Sunt cazuri când textul legendei nu este încadrat în exergă, între linii, cum este legenda însemnului sigilar al breslei tăbăcarilor din Arad (1818), a celor două tipare sigilare din 1725 ale breslei croitorilor din Arad, tiparul sigilar al breslei măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig, etc.

Cât privește limba în care s-a scris legenda pe diverse tipare și sigilii provenind de la bresle sau corporații din diferitele localități de pe teritoriul țării noastre care și-au desfășurat activitatea în Evul Mediu și Epoca Modernă, ele sunt scrise în limba română (cu slove chirilice)²⁸⁰, latină²⁸¹, maghiară²⁸², germană²⁸³, uneori cu caractere minuscule gotice²⁸⁴, sârbă²⁸⁵ și ebraică²⁸⁶.

²⁷⁷ Ibidem; *Dicționar al științelor speciale...*, p. 153

²⁷⁸ De exemplu, tiparul sigilar cel mare din 1718 al breslei fierarilor și rotarilor din Arad care se păstrează la Muzeul Național Maghiar din Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.6.

²⁷⁹ Ibidem, nr. inv. 4.1898.16.

²⁸⁰ Vezi: Emil Vârtosu, *op. cit.*, p. 359-365.

Legendele erau scrise în limba oficială a statului, uneori însă originea și numărul preponderent al meșteșugarilor din breaslă, avea un rol hotărâtor²⁸⁷.

Înteressant este uneori modul de delimitare a începutului și sfârșitului legendei. Astfel spre exemplu, crucea din vârful coroanei reprezentate pe tiparul sigilar din 1651 al breslei curelarilor și șelarilor din Baia Mare, întretaie cercul liniar interior și intră parțial în exergă, delimitând începutul și sfârșitul legendei, ținând loc de invocație simbolică. Tot printr-o separare de acest fel, capul unui înger desparte începutul și sfârșitul legendei tiparului sigilar din 1833 al breslei cizmarilor din Baia Mare.

În ceea ce privește grafia cu care au fost scrise cuvintele care formează textul legendei întâlnim diferite forme. Uneori literele legendelor sunt scrise cu majuscule în limba germană, maghiară și latină. În puține cazuri legenda sigiliilor unor bresle din localitățile din zonele cercetate s-a scris cu litere de mână cursive. Astfel este cazul sigiliului din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica²⁸⁸, în al cărui câmp sigilar lipsit de emblemă, s-a scris legenda cu litere cursive direct în câmpul sigilar.

De asemenea, tot puțin numeroase sunt și vestigiile sigilare care au cuvintele legendei scrise în întregime. După cum se observă, în unele cazuri, gravorul a marcat prescurtările folosite (datorită faptului că spațiul restrâns rezervat textului n-a permis scrierea desfășurată a legendei) prin plasarea, după cuvintele respective a unui punct sau două sau a abreviat în general, prin sistemul de trunchiere, termenii generici: sigiliu, privilegiată, onorabilă, în timp ce cuvintele care individualizau posesorul tiparului sigilar sunt scrise în întregime și marcate printr-un punct sau două, acestea având rolul de a asigura o mai vizibilă despărțire a cuvintelor).

²⁸¹ Vezi: Mihalik Iózséf, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei...*, p. 428-429; Idem, *A nagyszombeni ötvösök czéhpecsétje*, în *Archaeologiai Értésítő*, 1897, p. 191-192; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului ...*, p. 179.

²⁸² În acest sens, vezi: Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția ...*, p. 217-223 și 224; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 181.

²⁸³ Dintre aceste tipare și sigilii de breaslă, vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124-125; Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 39-42; Dănuț Ivănuș, *Tipare sigilare de breaslă din colecția Muzeului de istorie Sibiu*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, XXX, nr. 2, 1993, p. 61-70.

²⁸⁴ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 215; Idem, *Două sigilii ale breslei...*, p. 356 -357.

²⁸⁵ Amprenta sigilară a acestei bresle, cu legenda în limba sârbă este reprodusă alături de alte impresiuni sigilare ale unor bresle din Timișoara, în lucrarea lui Borovszky Samu, *Temes vármegye*, p. 267.

²⁸⁶ Vezi: Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 183.

²⁸⁷ Mircea Zdroba, *Sigilii ale breslelor...*, p. 127; Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111.

²⁸⁸ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 378; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

Uneori din lipsa spațiului sau necunoașterea perfectă a ortografiei de către gravor, în legende apar omiteri sau chiar inversări de litere. Astfel este cazul tiparului sigilar al breslei blănarilor din Arad, la care gravorul omite o serie de litere din cuvintele legendei iar litera "N" din întreaga legendă este gravată normal, la aplicarea în ceară a tiparului sigilar literele apărând inversate²⁸⁹. Ca urmare a lipsei de spațiu pe suprafața rondei sigilare a tiparului sigilar din 1651 a breslei curelarilor și șelarilor din Baia Mare, pecetarul renunță sau uneori necunoscând scrierea corectă, adaugă unele litere la cuvintele legendei: gravând "SIJJ", în loc de "SZIJ" iar la cuvântul "NYEREGJATOB" omite un "G" și incizează la sfârșit un "B", în loc de "K"²⁹⁰. La tiparul sigilar din 1757 al breslei pantofarilor din același oraș, gravorul adaugă un "S", la cuvântul "PRIVILEGIRTE"²⁹¹. De asemenea, s-a remarcat că, în legenda tiparului sigilar din 1861 al breslei unite a tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor, tot din același oraș, apare scris cuvântul "BALTAGOS" și nu "BÁDOGOS", cum ar concorda cu însemnele din câmpul tiparului sigilar²⁹².

Unele legende, fapt rar întâlnit, au în unele cuvinte scrise cu majuscule și câte o literă mică. De exemplu, tiparul sigilar al breslei din 1771 al croitorilor din Oradea-Olosig are în cuvântul "OLASIENSzIS" al legendei, gravată litera mică "z", în loc de majuscula "Z".

În cea mai mare parte literele legendelor acestor sigilii și tipare sigilare sunt precis și foarte clar trasate în cadrul exergăi.

Concluzia generală ce rezultă din unele greșeli de scriere din conținutul unor legende este că, cei în drept, ce comandau tiparele sigilare pentru breslele respective, le încredințau spre executare unor meșteri locali nu prea pricepuți în scrierea legendelor.

Se poate observa faptul că, în legendele unor vestigii sigilare s-a scris în întregime apelativul sigilar cu litere capitale "SIGILWM", "SIGILLVM", în limba latină sau "PECSETYE", "PETSETJE", în limba maghiară și "SIG.", "SIGL.", prescurtat în limba germană, ș. a.

Studiul legendelor diferitelor vestigii sigilare de breaslă ne ajută să cunoaștem diferitele denumiri folosite pentru breaslă sau a schimbării denumirilor acesteia, ca urmare a adaptării la noile condiții economice, prin care a trecut. În acest sens, pentru zona cercetată cele mai multe tipare și sigilii, cuprind în legendele lor, termenul de *zunft*, *céh*, *innung*, etc. Într-un singur caz, în legendă apare cuvântul societate, în loc de breaslă, desemnând breasla gubarilor din Oradea, dar scris în limba maghiară.

²⁸⁹ Vezi: Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 107; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

²⁹⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

²⁹¹ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

²⁹² Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

În diferite cazuri textul legendei vestigiilor sigilare de breaslă cercetate pe lângă apelativul sigilar ne dă știri în legătură cu :

1. *Tipul breslei*: a. *breaslă unită*, formată din mai multe ramuri meșteșugărești (meserii sau branșe), din aceeași localitate. Menționăm printre acestea: tiparul sigilar al breslei unite din Aluniș, județul Arad²⁹³, sigiliul breslei unite din Ghioroc, județul Arad²⁹⁴ și cele trei sigilii ale breslei unite din Lipova²⁹⁵. b. *Bresle unite sau afiliate*, centrului mai dezvoltat, formate prin reunirea unor ramuri meșteșugărești din două părți a unei localități. Amintim aici, tiparul sigilar al breslei unite a măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig²⁹⁶.

2. *Privilegiile obținute*: a. *breaslă privilegiată* (în textul legendei apare numai denumirea generală). Aici se pot include: tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad²⁹⁷, tiparul sigilar din 1723 al breslei cizmarilor

²⁹³ Acest tipar sigilar din 1853 conține următoarea legendă a cărui text este scris în limba germană: TRAUNAUER VEREIN: ZUNFT SIEG (E) L 1853 (SIGILIUL BRESLEI UNITE DIN ALUNIȘ, 1853), vezi: Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 438; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

²⁹⁴ În acest sens, sigiliul acestei bresle unite din Ghioroc, județul Arad are următoarea legendă scrisă în limba germană: GYOROKER. VEREINIGTE. ZUNFT. INSIGEL 1820 (SIGILIUL BRESLEI UNITE DIN GHIOROC. 1820), vezi: Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte...*, p. 432; Idem, Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21.

²⁹⁵ Două dintre aceste sigilii, sigiliul breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri (1821) și sigiliul breslei unite a constructorilor tâmplari, lăcătuși și sticlari (1821), au textul legendei identic, scris în limba germană: SIGIL DER VEREINIGTE BAU ZUNFT ZU LIPPA (SIGILIUL BRESLEI UNITE A CONSTRUCTORILOR DIN LIPOVA), vezi: Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22-23, iar al treilea are următoarea legendă scrisă în limba germană: SI. VE. RI. MAUR. STEINMETZ. ZIMERL. TISCH. SCHLOS: GLA (...) D (...) IN MA: LIPPA, 1821 (SIGILIUL BRESLEI UNITE A CURELARILOR, ZIDARILOR, PIETRARILOR, DULGHERILOR, TÂMPLARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR ȘI S. (TRUNGARILOR ÎN LEMN) DIN TÂRGUL LIPOVA, 1821), Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Feudal*, nr. inv. 591.

²⁹⁶ Acest tipar sigilar de breaslă are textul legendei scris în limba maghiară: PRIV: N: VÁRADI ÉS V. OLASZI EGYES: HENTES CÉH PÉTSÉTYE (SIGILIUL BRESLEI UNITE PRIVILEGIATE A MĂCELARILOR DIN ORADEA ȘI ORADEA-OLOSIG) în care sunt menționate cele două părți din oraș, Oradea și Oradea-Olosig din care măcelarii s-au afiliat și au format o breaslă unită, Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv.1939.124.

²⁹⁷ Acest tipar sigilar de breaslă are următoarea legendă scrisă în limba germană: SIEG. (E) L DER PRIV. (ILEGIERTEN) SCHLOSSER ZUNFT. IN. ARAD (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A LĂCĂTUȘILOR DIN ARAD), Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4. 1898. 11.

din Oradea²⁹⁸, tiparul sigilar din 1722 al breslei tăbăcarilor din Oradea²⁹⁹, cele două tipare sigilare din 1820 ale breslei olarilor din Lipova³⁰⁰, tiparul sigilar din 1852 al breslei din Pâncota³⁰¹. b. *breaslă regală sau cezaro-crăiască* (în conținutul legendei aceste privilegii sunt menționate în mod expres). Dintre aceste tipare sigilare și sigiliu amintim: sigiliul breslei pălărierilor din Arad³⁰². În acest sens, dar din alte zone mai menționăm doar tiparul sigilar al breslei olarilor din Hunedoara³⁰³.

3. *Originea etnică* a meșteșugarilor din breaslă (germani³⁰⁴, maghiari³⁰⁵) etc. Din alte zone, mai amintim: tiparul sigilar din 1816 al

Sigiliul în ceară roșie aplicat pe un document din 3 mai 1867, descris la Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

²⁹⁸ Tiparul sigilar are următoarea legendă scrisă în limba maghiară: A privilegiat Nagy Váradi Cszimadia Czéh Petsétye 1723 (Sigiliul breslei privilegiate a cizmarilor din Oradea Mare 1723), Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, *Colecția de piese medievale și moderne*, nr. inv. 5431.

²⁹⁹ Piesa sigilară are următoarea legendă în limba maghiară: PR. N: N: VÁRADI: TIMAR CZÉH PETSÉTYE (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN ORAȘUL ORADEA-MARE, 1722), I. Emödi, *op. cit.*, p. 110-111; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28.

³⁰⁰ Piese sigilare ale acestei bresle au aceeași legendă scrisă în limba germană: SI. (GILL) D. (ER) EHRS. (AMEN) PRI. (VILEGIERTEN) HAFNER ZUNFT IN MARKT LIPPA (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE PRIVILEGIATE A OLARILOR DIN TÂRGUL LIPOVA), vezi: Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 40-41; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

³⁰¹ Textul legendei acestui tipar sigilar scris în limba germană este următorul: SI. (EGEL) D. (ER) PR. (IVILEGIERTEN) TISCH. (LER) SCHLOS. (SER) GLASER ETC. ZUNFT. IN. MARKT PANKOTA (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A TÂMPLEARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR ȘI ALȚII DIN TÂRGUL PÂNCOTA), vezi: Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 411-414; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25-26.

³⁰² Sigiliul breslei pălărierilor din Arad are legenda scrisă în limba germană: K. (AISERLICH) K. (ÖNIGLICHEN) PRIV. (ILEGIRTEN) A. (LT) ARATER. HUTMACH. (ER) ZUNFT. (BREASLA PRIVILEGIATĂ CEZARO-CRĂIASCĂ A PĂLĂRIERILOR DIN ARADUL VECHI), vezi: Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

³⁰³ Însemnul sigilar are următoarea legendă scrisă în limba maghiară cu litere cursive: V (ajda). Hunadi Cs. (ászári) K (irályi) Privilegiált. N. (emes). Fazakas Céh (Breasla nobilă privilegiată cezaro-crăiască a olarilor hunedoreni), vezi: Magdalena Bunta, *Sigiliu de breaslă în colecția...*, p. 224, fig. 20 și Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului...*, p. 181, fig. 177.

³⁰⁴ Printre aceste piese amintim: cele două tipare sigilare din 1725 ale breslei croitorilor (confeccionerilor germani de haine) din Arad, ambele având legenda identică, scrisă în limba germană: SIG: D. DEU: KLEIDERMACHER INNUNG (SIGILIUL BRESLEI CONFECTIONERILOR GERMANI DE HAINE), Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898.1- 4. 1898. 7.

breslei croitorilor din Timișoara³⁰⁶, tiparul sigilar din 1776 al breslei croitorilor germani din Cluj³⁰⁷, tiparul sigilar al breslei butnarilor sași din Reghin³⁰⁸, tiparul sigilar al breslei pantofarilor sași din Sibiu³⁰⁹, tiparul sigilar al breslei croitorilor germani din Sibiu³¹⁰, tiparul sigilar al breslei pantofarilor germani din Aiud³¹¹ etc.

4. *Rangul ocupat în ierarhia localităților* (târg, oraș) în care breaslă își desfășura activitatea. Astfel, în legendele unor tipare și sigilii de breaslă apare denumirea așezării cu statutul de *târg*. Printre acestea menționăm: cele

³⁰⁵ Menționăm în acest sens, tiparul sigilar din 1817 al breslei curelarilor din Arad care are următoarea legendă scrisă în limba maghiară: PRIVILEGIAT. ARAD. WAROSABAN. MAGYAR SEIJARTO. NEMES. CHE. PECSÉTYE 1817 (SIGILIUL BRESLEI NOBILE PRIVILEGIATE A CURELARILOR MAGHIARI DIN ORAȘUL ARAD 1817), Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 4.1898. 3.

³⁰⁶ Tiparul sigilar în posesia Muzeului Banatului din Timișoara are legenda scrisă cu majuscule în limba germană: SIGIL DER TEMESWAR: DEUTSCH BURG: PRIVILE: KLEIDERMACHER ZUNFT. (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A CONFECTIONERILOR DE HAINE GERMANI DIN TIMIȘOARA), vezi: KAKUCS LAJOS, *Expoziția "Breslele din Banat"*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, Anul XX, nr. 6, 1983, p. 22, foto nr. 7; Augustin Mureșan, *Tipare sigilare de breaslă timișorene din secolele XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, p. 367, fig. 4.

³⁰⁷ Piesa sigilară se păstrează la Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca și are legenda scrisă pe două rânduri cu majuscule în limba germană: DER K: K: FREY. STADT. CLAVSENBVRG. IN. SIEBENBÜRGEN, TEUTSCHER. SCHNEIDER. ZUNFT. 1776, vezi: Kelemen Lajos, Bálint István, *Kolozsvár, Polygon könyvkiado, Budapest, 1989*, p. 22, fig. 13 și *Breslele transilvănene (secolele XIV-XIX), Catalog selectiv de expoziție*, Cluj-Napoca, 1997, p. 28, fig. 59.

³⁰⁸ Legenda acestui tipar sigilar scrisă în limba germană este următoarea: SIGEL DER SAZCHIS REGNER FASBINDER ZUNFT 1850 (SIGILIUL BRESLEI BUTNARILOR SAȘI DIN REGHIN 1850), vezi: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 210; idem, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor...*, p. 41, nota 39.

³⁰⁹ Vezi: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 224, fig. 2; Idem, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor...*, p. 41, nota 39.

³¹⁰ Legenda scrisă în limba germană a acestei piese sigilare este următoarea: TEUTSCH SCHNEIDER ZUNFT SIGELL IN DER K (ÖNIGGLICH): F (REYEN): HAUPT HERRMANNSTADT IN SIEBENBÜRGEN (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR GERMANI DIN SIBIU, CAPITALĂ LIBERĂ CEZARO-CRĂIASCĂ ÎN TRANSILVANIA), vezi: Dănuț Ivănuș, *Tipare sigilare de breaslă...*, p. 67, fig. 11.

³¹¹ Piesa sigilară are legenda scrisă în limba germană cu litere majuscule: SIEGEL DER DEU (TSCHEN)=SCHUMACHER ZUNFT IN N (AGY): ENYEI (SIGILIUL BRESLEI PANTOFARILOR GERMANI DIN AIUD), vezi: idem, *Patru sigilii de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Apulum, Arheologie, Istorie, etnografie, conservare*, Anul XXXVI, 1999, p. 365-366, fig. 2.

două tipare sigilare ale breslei olarilor din Lipova³¹², tiparul sigilar al breslei mixte din Pâncota³¹³, sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820)³¹⁴, sigiliul breslei rotarilor și fierarilor din Pecica³¹⁵ etc.

În legendele altor sigilii și tipare sigilare apare denumirea localității având statutul de oraș. Aici menționăm doar două: tiparul sigilar al breslei dogarilor din Arad³¹⁶ și tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica³¹⁷. Uneori în legenda unor vestigii sigilare de breaslă este menționat chiar și rangul orașului, în urma privilegiilor obținute (oraș liber regesc)³¹⁸. În acest sens, conducerea unor bresle din Baia Mare cere meșterului gravor să treacă în legendă titlul de “oraș liber regal”, alteori “oraș minier”, iar dacă spațiul nu permitea acest lucru, se treceau în câmpul tiparului sigilar cele două ciocane încrucișate, simbol al orașului în care mineritul joacă un rol preponderent în viața economică³¹⁹.

5. *Unitatea teritorial-administrativă din care făcea parte localitatea și breasla respectivă.* Aici menționăm sigiliul breslei morarilor de pe canalul morilor și Crișul Alb din Chișineu Criș (1843)³²⁰, fostul comitat Arad.

³¹² Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 40-41; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

³¹³ Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 413; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

³¹⁴ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor...*, p. 415-416; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

³¹⁵ Idem, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

³¹⁶ Această piesă sigilară are legenda scrisă în limba germană: SIGIL. D: (ER) FAS. (SBINDER) ZUNFT. IN. DER. STAD. (T) ARAD. 1770 (SIGILIUL BRESLEI DOGARILOR DIN ORAȘUL ARAD, 1770), vezi: Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

³¹⁷ Vezi: Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția...*, p. 388-389, fig. 1a; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

³¹⁸ În acest sens, tiparul sigilar al breslei șelarilor și curelarilor din orașul Baia Mare, are următoarea legendă (scrisă în limba maghiară): SZ. K. B. N. BÁNYA. SIJ. ÉS NYEREGJARTOB. CZÉH. (BREASLA ȘELARILOR ȘI CURELARILOR DIN ORAȘUL LIBER REGESC BAIJA MARE), vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30, iar sigiliul breslei șelarilor din Arad are legenda, scrisă în limba germană: INNUNG (S) SIEGEL D: PRIV. SATTLER. ZUNFT K. KÖNIGL. FREISTAD ARAD (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A MEȘTERILOR ȘELARI DIN ORAȘUL LIBER CEZARO-CRĂIESC ARAD), D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, nr. 32, Fond 37, inv. nr. 24).

³¹⁹ Este cazul tiparului sigilar al breslei pantofarilor din Baia Mare din anul 1757, vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p.127 și Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

³²⁰ Legenda acestui sigiliu (scrisă în limba maghiară) cuprinde denumirea comitatului Arad, unitate teritorial-administrativă, din care făcea parte breasla: ARAD MEGYEI FEH. KÖRÖSI IÓZSEF NADORMAL. CSAT. CÉH. (BREASLA MORARILOR

Legenda acestui sigiliu indică și cursul de apă (canalul morilor), care se varsă în râul Crișul Alb, pe care existau morile care făceau parte din breaslă.

După mărime, mărturiile sigiliare studiate, se încadrează în categoria celor mici și mijlocii, iar după tehnica de sigilare, majoritatea dintre ele au fost aplicate în ceară roșie, urmate de cele imprimate în tuș negru. Într-un singur caz, sigiliul a fost imprimat în tuș verde. Este vorba de sigiliul breslei dulgherilor din Arad (1871)³²¹.

Dacă ținem seama de forma sigiliilor cercetate, din această perioadă, cele mai multe tipare sigilare și sigilii sunt rotunde, apoi cele ovale. Din ultima categorie fac parte: tiparul sigilar cel mic din 1718 al breslei fierarilor și rotarilor din Arad³²², tiparul sigilar cel mic din 1766 al breslei dulgherilor din Arad³²³, sigiliul breslei țesătorilor din Pecica³²⁴, sigiliul breslei fierarilor și rotarilor din Oradea (1738)³²⁵, etc.

Am analizat mai sus, diferitele reprezentări aflate în câmpul sigilar al tiparelor și sigiliilor de breaslă din zonele cercetate, făcând o comparație cu unele vestigii sigilare de acest fel, din alte zone ale Transilvaniei. Pentru exemplificare am selectat doar o parte dintre emblemele mai interesante ale unor vestigii sigilare.

După cum s-a subliniat, un capitol interesant al sigilografiei îl formează problemele legate de sigiliile de breaslă³²⁶. Ele oferă un util material pentru cercetările de istorie economică, pentru studiul evoluției uneltelor, pentru evoluția portului, pentru artă, limbă și ortografie, fiind evidentă și importanța lor etnografică, iconografică și heraldică³²⁷.

DE PE CANALUL PALATINULUI IOSIF DE LA CRIȘUL ALB, COMITATUL ARAD), vezi: Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

³²¹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

³²² Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.3.

³²³ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109-110; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16.

³²⁴ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor...*, p. 377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

³²⁵ Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28-29.

³²⁶ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 213.

³²⁷ *Ibidem*, p. 228.

Capitolul V

TIPARE SIGILARE ȘI SIGILII ALE BRESLELOR DIN TERITORIUL VESTIC ȘI NORD-VESTIC ROMÂNESC

În secolele XVI-XIX, în diferite localități urbane și rurale mai importante din fostele comitate Arad, Cenad, Zarand, Bihor, Maramureș, Crasna, Solnocul de Mijloc și Satu-Mare s-au format bresle.

De la aceste bresle, cu toate vicisitudinile vremurilor s-au păstrat până în zilele noastre interesante vestigii sigilare. Aceste vestigii sigilare de breaslă ca de altfel și celelalte categorii de izvoare sfragistice s-au păstrat în două feluri: tipare sau matrice sigilare gravate, în negativ, în incizie sau excizie și ca peceți, sigilii, amprente sau impresiuni sigilare, pozitive, în ceară, fum, tuș etc., în urma aplicării tiparelor sigilare.

Deși, aceste tipare sigilare și sigilii au intrat în atenția diferiților cercetători, ele nu au fost întotdeauna descrise și analizate detaliat, ci prezentate în ansamblu sau uneori ocazional, dar și atunci printre alte categorii de izvoare sigilare. Din acest considerent descrierea și analiza lor se impune, având în vedere rolul important al acestor vestigii sigilare, ca izvoare istorice, în cercetarea istoriei economice, artei, etnografiei, etc.

În rândurile ce urmează, vom descrie tipare sigilare și sigilii, provenind de la diferite bresle din localități din Crișana și Maramureș, dar și ale unor bresle din câteva localități care în trecut făceau parte din comitatul Timiș iar în prezent sunt arondate județului Arad.

La descrierea tiparelor sigilare ale breslelor, din zona cercetată, unii cercetători sigilografi, pe lângă dimensiunile tiparului sigilar (diametrul rundelei sigilare și înălțimea totală a piesei), menționează și diametrul amprenteii sigilare. În cadrul lucrării de față, nu facem cunoscut și diametrul amprenteii, pentru fiecare tipar sigilar în parte, ci numai la cele date de acești autori.

Vestigiiile sigilare cercetate vor fi prezentate pe localități din teritoriul vestic și nord-vestic românesc, în care și-au desfășurat activitatea diferite bresle, în ordine alfabetică și cronologică, în conformitate cu metodologia literaturii de specialitate sigilografică.

V.1. DESCRIEREA SIGILIILOR ȘI TIPARELOR SIGILARE

ALUNIȘ

1. Breasla unită din Aluniș, județul Arad s-a organizat la 6 iunie 1847 când s-a afiliat breslei din Zăbrani, alături de care au intrat și meșteșugari din Frumușeni, alcătuind o breaslă comună¹.

Tiparul sigilar din 1853 al breslei unite din Traunau (azi Aluniș) s-a păstrat până în zilele noastre².

Rondela sigilară (Fig. 1a) confecționată din bronz este rotundă cu diametrul de 38 mm și săpată în adâncime (incizie), astfel încât să poată fi folosită la sigilarea cu ceară.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 1b) lucrat din lemn, probabil stejar, este lustruit și ornamentat cu mai multe inele.

Tiparul sigilar are o înălțime totală (rondela sigilară împreună cu mânerul) de 105 mm.

În câmpul sigilar al rondelui metalice s-a gravat o compoziție menită a individualiza posesorul. Distingem acvila bicefală, imperială austriacă, încoronată, cu o singură coroană, având pe piept un scut tripartit, tăiat și despicat în patru. Acest sistem de partajare a scutului, mai puțin obișnuit avea menirea de-a realiza un număr mai mare de brizuri (compartimentate). Cele 12 cartiere obținute în acest fel au fost încărcate cu următoarele mobile heraldice:

În partea superioară în cartierul prim, o potcoavă însoțită de două obiecte neidentificate (probabil un ciocan de potcovit și de scos cuie și un clește, încrucișate), fiind astfel desemnați potcovarii; în cartierul doi, o piele de animal întinsă, reprezentându-i pe cojocari; în cartierul următor (trei), o roată de căruță, pe care se suprapune o bardă, în profil spre dreapta, amintindu-i pe rotari; în cartierul patru, un scut triunghiular cu bordură, având în centru, o nicovală, însemnul tradițional al fierarilor.

În partea centrală, cartierele sunt mobilate astfel: în cartierul cinci, o furcă de tors cu roată, individualizându-i pe țesători; în cartierul șase, două chei încrucișate cu vârfurile în sus, evocându-i pe lăcătuși; în cartierul șapte s-a gravat o foarfecă deschisă având lamele în sus, simbolul binecunoscut al croitorilor, iar în cartierul opt, o cizmă, în profil, spre dextra, figură heraldică amintindu-i pe cizmari.

În partea inferioară și ultimul rând de compartimente cuprinde: în cartierul nouă, un butoi care are suprapus un compas deschis, reprezentări ce-i individualizează pe dogari; în cartierul zece, câmp liber; în cartierul unsprezece,

¹ În această breaslă "grea și ușoară", în afară de meșterii locali din Zăbrani și din Frumușeni, județul Arad, mai erau mulți meșteri din filialele a 14 localități din împrejurimi, între care și cei din Traunau, azi Aluniș, județul Arad, vezi: Anton Peter Petri, *Heimatchbuch der deutschen Gemeinde Traunau im Banat*, Marquartstein, 1989, p. 448-449.

² Complexul Muzeal Arad, *Colecția de tipare sigilare*, nr. inv. 3611.

două rășchitoare încrucișate și un pieptene de scărmanat cânepa, suprapuse de un element în formă de inimă, amintind de materia primă, simboluri care vorbesc de activitatea frângerilor; ultimul cartier, desemnându-i pe tâmplari cuprinde o rindea, un compas deschis cu laturile în jos și un echer.

Acvila bicefală imperială, austriacă, încoronată și având scutul pe piept, ține în gheare însemnele puterii, spada și sceptrul în dreapta, globul crucifer în stânga. Acvila pe care s-a plasat scutul, are menirea de a constitui un ornament, ce completează câmpul sigilar alcătuind imaginea unei compoziții complexe din punct de vedere heraldic.

În exergă, între două cercuri, continui legenda în limba germană cu litere majuscule: TRAUNAUER VEREIN: ZUNFT SIEG (E) L 1853 (SIGILIUL BRESLEI UNITE DIN ALUNIȘ 1853)³. Anul 1853 este data confecționării tiparului sigilar. Începutul și sfârșitul legendei este indicat de o steluță.

ARAD

2. Breasla fierarilor și rotarilor din Arad s-a format în 1718⁴. Această breaslă ca și altele de acest fel, a avut un mare rol în vremea când căruța și trăsura erau cele mai folosite mijloace de transport. De aceea, rotarii îi găsim în breaslă organizați ca bransă a fierarilor. De la această breaslă s-au păstrat două tipare sigilare.

a) *Primul tipar sigilar* datează din 1718, chiar anul înființării breslei⁵. El are o formă rotundă (41 mm), confecționat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul tiparului) este de 65 mm.

În imagine (Fig. 2): două scuturi ovale, acolate; în cel din dreapta un personaj într-o trăsură trasă de doi cai iar deasupra, soarele la amiază, cu raze; în cel din stânga într-un alt scut mai mic (ecuson), cu cartuș s-au

³ Maria Dogaru, Augustin Mureșan, *Matricea sigilară provenind de la breasla mixtă din Aluniș, județul Arad*, în *Crisia*, XIX, 1989, p. 435-438; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare reprezentând breslele din Crișana și Maramureș (sec. XVI-XIX)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, 1-2, 2000, p. 19-20.

⁴ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 2102, vezi și Lakatos Ottó, *Arad története*, vol. II, Arad, 1881, p. 171; Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, II, Arad, 1895, p. 854; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor*, în *Arad, monografia orașului de la începuturi până în 1989 (Prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu)*, Edit. Nigredo, Arad, 1999, p. 84.

⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4.1898.8. Tiparele sigilare ale breslelor din această lucrare, primite de la următoarele muzee din Ungaria: Muzeul Național Maghiar din Budapesta, Muzeul Agricol din Budapesta și Muzeul orășenesc din Eger, apar menționate în lucrarea: *A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere*, II, Budapest, 1975. În continuare noi nu mai menționăm lucrarea, ci doar instituția muzeală unde se păstrează și numărul de inventar al fiecărei piese sigilare.

reprezentat două cuie de potcovit, încrucișate, intercalate de un ciocan (sau un alt obiect) peste care broșează o potcoavă, individualizându-i pe fierari. Ecusonul este suprapus de un personaj (probabil Sfântul Florian), patronul breslei, redat trei sferturi, care poartă mitră și mantie și ține în mâna dreaptă cârja iar în mâna stângă un obiect neidentificat.

Deasupra celor două scuturi, într-un cadru format din ornamente vegetale, s-a gravat anul 1718, suprapus de un punct și de o cruciuliță, cadru flancat de două roze. Sub scuturi, aceleași elemente ornamentale, dar în locul datei, trei flori.

În exergă, între două cercuri, unul liniar, în interior și altul perlat în exterior, s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: SIGIL. D: ERS: WAGNER. V: SHMID. HANDW.ERCK: ZUNFT. VON. ARATH (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A MEȘTERILOR ROTARI ȘI FIERARI DIN ARAD).

Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o rozetă.

b). *Al doilea tipar sigilar* păstrat de la această breaslă este oval (23 mm x 20 mm), confecționat din aramă și gravat în incizie⁶. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul tiparului sigilar) este de 65 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 3) două scuturi ovale, acolate, cu simbolurile fierarilor și rotarilor: în cel din dextera, trei cuie de potcovit (ca niște săgeți) peste care broșează o potcoavă, figuri heraldice care-i desemnează pe fierari; în cel din senestra, o roată de căruță (cu șase spițe), însemnul meșteșugului rotarilor.

Deasupra, dintre cele două scuturi, într-un ancadrament, iese o floare cu două frunze, având surmontate trei puncte, rediate pe vertical, iar de o parte și de alta a plantei menționate elemente vegetale. Sub scuturi, de asemenea elemente vegetale.

În exergă, între două cercuri ovoidale, unul liniar interior și altul perlat în exterior, s-a scris legenda cu litere majuscule în limba germană : SIG. D: ERS: Z: D: SHMI: V: WAGNE. I. ARAT: (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A FIERARILOR ȘI ROTARILOR DIN ARAD). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de un punct. Tiparul sigilar datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

3. Breasla măcelarilor din Arad s-a format în veacul al XVIII-lea⁷. De la această breaslă provin două tipare sigilare, ambele din 1721, anul înființării breslei.

*Primul tipar sigilar*⁸ este rotund (29 mm), confecționat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară și mânerul) este de 80 mm.

⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 4.1898.3.

⁷ Lakatos Ottó, *op. cit.*, Arad, II, 1881, p. 177.

În imagine (Fig. 4): într-un scut oval-vertical, cu cartuș, pe o terasă cu o inimă din care ies două flori, o vită cornută, sărind spre dreapta. Scutul este timbrat de o floare de crin, stilizată. Dedesubtul scutului, o roză, stilizată.

Legenda s-a scris pe o eșarfă cu litere majuscule în limba latină: SIGILVM. LANION: CEHAS. ARADH. 1721 (SIGILIUL BRESLEI MĂCELARILOR DIN ARAD, 1721).

*Al doilea tipar sigilar*⁹ este și el rotund (50 mm), confecționat din aramă și lucrat în incizie. Înălțimea totală a piese sigilare este de 100 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 5) într-un scut oval-vertical, cu cartuș, s-a reprezentat pe o terasă cu o inimă din care ies trei flori, o vită cornută, sărind spre dreapta. Scutul este timbrat de o floare de crin stilizată. Dedesubtul scutului, o roză.

Legenda s-a scris pe o panglică cu litere majuscule, în limba latină: SIGILLVM*LANIONUM * CEHAS * ARADIENSIS * 1721. (SIGILIUL BRESLEI MĂCELARILOR DIN ARAD, 1721). Cuvintele legendei sunt despărțite de câte o roză.

S e m n i f i c a ț i e: inima cu flori, ca simbol, face aluzie la dragostea pentru animale.

4. Breasla croitorilor germani din Arad s-a înființat în secolul al XVIII-lea¹⁰. Cele două tipare sigilare păstrate de la această breaslă datează din 1725.

Primul tipar sigilar are o formă rotundă (48 mm), confecționat din bronz și lucrat în incizie¹¹. Înălțimea totală a tiparului sigilar, rondela sigilară împreună cu mânerul este de 130 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 6) într-un scut dreptunghiular cu vârful terminat în acoladă s-a reprezentat o foarfecă deschisă cu lamele în sus, însemn al croitorilor. De o parte și de alta a uneltei menționate s-a gravat 17-25, anul confecționării tiparului sigilar iar dedesubt cu majuscule cuvântul ARAD, denumirea localității unde această breaslă își desfășura activitatea. Scutul este timbrat de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. Pe marginile scutului, lambrechini.

La marginea spațiului sigilar s-a scris legenda cu litere majuscule în limba germană: SIG: D. DEU: KLEIDERMACHER JNNUNG (SIGILIUL

⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4.1895.15.

⁹ *Ibidem*, nr. inv. 4.1898.16.

¹⁰ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 175-177; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în sec. XVII-XIX*, Muzeul județean Arad, Arad, 1974, p. 9; Idem, *Răspândirea breslelor rurale în partea de vest a României în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, în Ialomița, materiale de istorie agrară a României*, Slobozia, 1983, p. 528.

¹¹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4.1898.7.

BRESLEI CONFECTIONERILOR GERMANI DE HAINE). Începutul și sfârșitul legendei este separat de un ornament.

Al doilea tipar sigilar provenind de la această breaslă are și el o formă rotundă (28 mm), confecționat din aramă și gravat în incizie¹². Înălțimea totală (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 76 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 7) într-un scut dreptunghiular cu vârful terminat în acoladă s-a redat o foarfecă deschisă cu lamele în sus. De o parte și de alta, 17-25, anul confecționării tiparului sigilar. Dedesubtul uneltei menționate s-a scris cu litere majuscule ARAD, denumirea orașului unde funcționa breasla. Scutul este timbrat de o coroană deschisă compusă din trei fleuroane și două arcuri perlate. Pe flancurile scutului, cad' lambrechini.

Legenda s-a scris cu majuscule în limba germană: SIG. D. DEU. KLEIDERMACHER JNNUNG. (SIGILIUL BRESLEI CONFECTIONERILOR GERMANI DE HAINE). Cuvintele prescurtate ale legendei sunt marcate de câte un punct.

5. Breasla pantofarilor germani din Arad s-a constituit în 8 ianuarie 1731 și cuprindea și meșteri din localitățile învecinate orașului¹³.

Sigiliul breslei rotund (28 mm) s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1777, ianuarie 8¹⁴.

În câmpul sigilar (Fig. 8) într-un scut convențional, s-a reprezentat o gheată, în profil, orientată cu vârful spre dreapta. Deasupra scutului s-a înfățișat un personaj (probabil Sfântul Krispin, patronul breslei), trei sferturi, care ține cu mâna dreaptă cârja care intră în exergă, iar cu mâna stângă, un obiect neidentificat.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda cu litere majuscule în limba germană: INSIGEL * DER. * SCHUMACHER... (ARAD)... 1731. (SIGILIUL PANTOFARILOR... (ARAD)... 1731. Cuvintele legendei sunt separate de câte o steluță.

Începutul legendei este marcat de partea superioară a capului Sfântului Krispin, patronul breslei, iar sfârșitul legendei de partea superioară a cârjei.

6. Breasla dulgherilor din Arad s-a întemeiat tot în anul 1731, privilegiile acesteia fiind întărite în 21 noiembrie 1768, 7 august 1791 și 4 august 1818¹⁵.

¹² *Ibidem*, nr. inv. 4. 1898. 1.

¹³ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 188; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon*, II, Budapest, 1913, p. 245; Géza Kovach, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 9; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 168; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 528; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 84.

¹⁴ D. J. A. A.N., *fond bresle meșteșugărești arădene*, dosar 44, f. 61 și 65.

¹⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, Arad, 1881, p. 187; Márki Sándor, *op. cit.*, p. 858; Géza Kovach, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...* p. 9; Idem, în *Aradul perma-*

De la această breaslă s-au păstrat *două tipare sigilare și două variante de sigilii*. Toate aceste patru vestigii sigilare sunt datate astfel: două tipare sigilare din 1766, un sigiliu din 1766 și altul din 1871.

a). *Primul tipar sigilar* este oval (26 mm x 24 mm) și confecționat în întregime din alamă și lucrat în incizie¹⁶. Amprenta are diametrul de 24 mm x 22 mm. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 45 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 9a) care dă impresia unui scut, s-au reprezentat o bardă mare și un echer, încrucișate, întretăiate la mijloc de un ciocan specific dulgherului, suprapus de un compas deschis cu vârfurile în jos. De o parte și de alta a acestui instrument: 17-66, anul confecționării tiparului sigilar. Scutul convențional este înconjurat de două rămurele care se unesc în partea inferioară a câmpului sigilar.

În exergă, între două cercuri ovoidale s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: * SIGIL. DE. (R) ER. SA. (MEN) ZIM. (MERER) HA. (ND) W. (ERCKER) IN. AL. (T) ARAD (SIGILIUL ONORABILILOR MEȘTERI DULGHERI DIN ARADUL VECHI)¹⁷. Începutul legendei este marcat printr-o steluță iar cuvintele acesteia sunt despărțite între ele prin câte un punct.

Mânerul octogonal (Fig. 9 b) cu patru laturi mai mari și patru mai mici are în partea superioară un orificiu pentru șnur.

b). *Al doilea tipar sigilar* confecționat din aramă este gravat în incizie și fixat la un mâner din lemn¹⁸. Rondela sigilară are o formă rotundă cu diametrul de 39 mm. Amprenta sigilară are diametrul de 36 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 10) într-un scut cu marginile neregulate s-au reprezentat unelte specifice dulgherilor: un compas deschis cu vârfurile în jos, un metru și un echer. Scutul este timbrat de o coroană deschisă și înconjurat de elemente vegetale stilizate.

În exergă, între un cerc liniar interior și altul perlat exterior s-a gravat legenda cu litere majuscule în limba germană, cuvintele fiind despărțite prin puncte: * SIG: (I) L DE: (R) ER. SAMEN. ZIM. (MERER) HAN: (D) WER: (KER) ARADH, 1766 (SIGILIUL ONORABILILOR MEȘTERI DULGHERI DIN ARAD, 1766)¹⁹. Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o steluță.

nență în istoria patriei, p. 168; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 84.

¹⁶ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 97.

¹⁷ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *Sigilii de breaslă din județul Arad*, în *Ziridava*, III - IV, 1974, p. 109-110; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16.

¹⁸ Muzeul Național de Istorie a României, București (*la Muzeul județean Arad a avut nr. de inv. 2066*).

¹⁹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 110; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16.

c). *Sigiliul rotund* (27 mm) al breslei dulgherilor din Arad, *prima variantă* este aplicat în ceară roșie pe un document din 1792, martie 19²⁰.

În imagine (Fig. 11): într-un scut cu marginile neregulate s-au reprezentat un compas deschis cu vârfulurile în jos, un metru și un echer, aceleași figuri heraldice menționate pe tiparul sigilar, prezentat mai sus.

Scutul timbrat de o coroană închisă, este dotat cu ornamente amintind de lambrechini. De o parte și de alta a coroanei câte o steluță.

În exergă, între un cerc liniar interior și altul perlat în exterior s-a scris legenda în limba germană cu majuscule: SIG (I) L: D. (ER) ER: SAMEN: ZIM: (ERER) HAN: (D) WER (KER): ARADH, 1766. (SIGILIUL ONORABILILOR MEȘTERI DULGHERI DIN ARAD, 1766)²¹. De remarcat faptul că litera " N" din cuvântul "HAN: WER", al legendei este inversată. Începutul și sfârșitul legendei este separat de un punct.

d). *Sigiliul rotund* (32 mm) al breslei dulgherilor din Arad, a *doua variantă*, este aplicat în tuș verde pe un document din 6 august 1873²².

În câmpul sigilar (Fig. 12) s-au reprezentat o bardă mare și un echer încrucișate și întretăiate la mijloc de un ciocan mare (cheresfaiță, unealtă specifică dulgherilor), suprapus de un compas deschis cu vârfulurile în jos. Pe margini două ramuri de laur ce se unesc în partea inferioară, formând o cunună deschisă în partea superioară.

În exergă, între două cercuri liniare, s-a scris legenda în limba maghiară cu litere majuscule: AZ ERDEMES ÁTS CZÉH ARADON, 1871 (MERITUOASA BREASLĂ A DULGHERILOR DIN ARAD, 1871)²³.

7. Breasla dogarilor din Arad este menționată în 1719, când Neumayer Antal este înscris ca meșter în breaslă, în registrul de nașteri a bisericii minorite²⁴. În 10 decembrie 1770 privilegiul breslei este reînnoit²⁵, prilej cu care a fost confecționat și tiparul sigilar al breslei păstrat până în zilele noastre²⁶. Tiparul are rondela sigilară rotundă (46 mm) făurită din aramă și gravată în incizie. Amprenta sigilară are diametrul de 44 mm. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 105 mm.

²⁰ D. J. A. A. N., *Colecția bresle meșteșugărești arădene*, Dosar 5 (1776-1808), f. 57.

²¹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 16-17.

²² D. J. A. A. N., *Colecția de bresle meșteșugărești arădene*, Dosar nr. 25, f. 315/834.

²³ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

²⁴ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 194; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 169; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...* p. 85.

²⁵ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 859; Szádeczky Lajos, *op. cit.*, II, 1913, p. 244; vezi și Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 85.

²⁶ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 2067.

În câmpul sigilar (Fig. 13a) într-un scut, pe câmp albastru, cu marginile laterale scobite, sunt prezentate unelte și produse specifice breslei dogarilor: un butoi suprapus de un compas cu laturile deschise ce intercalează partea de sus a vasului. De o parte și de alta a instrumentului menționat, se văd două ciocane specifice de lemn.

Deasupra scutului este reprezentat trei sferturi Sfântul Orban, patronul breslei, cu mitră episcopală și mantie. Cu mâna dreaptă ține, în poziție oblică, cârja episcopală, care intră parțial în exergă, iar cu mâna stângă, un ciorchine de strugure²⁷. Mitra episcopală, intră în exergă indicând începutul și sfârșitul legendei.

Pe marginile scutului, două frunze mari, de varză, stilizate, amintind lambrechini. Din frunza din dreapta scutului iese un ciorchine de strugure, cu două frunze.

În exergă, între trei cercuri, unul perlat și altul liniar în interior și unul perlat în exterior s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule, cuvintele fiind despărțite prin puncte: SIGIL. D: (ER) FAS. (SPINDER) ZUNFT. IN. DER. STAD. (T) ARAD. 1770 (SIGILIUL BRESLEI DOGARILOR DIN ORAȘUL ARAD, 1770).

Mânerul (Fig. 13 b) acestui tipar sigilar făurit din fier are o formă octogonală, cu patru laturi mai mari și patru mai înguste. Pentru aplicarea corectă a tiparului sigilar pe discul de aramă cât și pe talpa mânerului metalic sunt incizate un punct și respectiv o cruce.

8. Breasla lăcătușilor și tâmplarilor din Arad este atestată documentar la 1761²⁸, iar în 1816, lăcătușii s-au organizat în breaslă alături de rotari²⁹.

De la breasla lăcătușilor s-a păstrat un *tipar sigilar*³⁰. Acesta este executat din aramă și gravat în incizie. Rondela sigilară este rotundă cu diametrul de 28 mm. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 58 mm.

În imagine (Fig. 14): două chei încrucișate, cu vârful în jos, susținute de doi lei care stau pe o terasă, pe care se află o floare cu două frunze. În partea superioară a câmpului sigilar se află o coroană deschisă dotată cu trei fleuroane și două arcuri perlate. Sub terasă s-a redat un ornament ca o ghirlandă, formată din frunze de laur.

²⁷ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 108; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 17.

²⁸ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 170; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 859; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

²⁹ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 172; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

³⁰ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4. 1898. 11.

În exergă, între două cercuri liniare s-a scris în limba germană cu litere majuscule legenda: * SIEG. (E) L DER PRIV. (ILEGIERTEN) SCHLOSSER ZUNFT. IN. ARAD (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A LĂCĂTUȘILOR DIN ARAD). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o stea cu șase raze. Tiparul sigilar se datează în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sigiliul³¹ rotund (27 mm) apare aplicat în ceară roșie pe o carte de călătorie aparținând calfei Hendl Ödön Ferdinand, emisă la 30 aprilie 1867³².

9. Breasla curelarilor din Arad s-a organizat în 1817³³.

De la această breaslă s-a păstrat un *tipar sigilar*³⁴. El are o formă rotundă (40 mm) lucrat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 70 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 15) într-un scut oval-vertical s-a reprezentat un căpăstru cu hățuri. Scutul timbrat de o coroană închisă, cu glob crucifer este susținut de doi lei rampanți, așezați fiecare pe câte un vrej cu frunze și flori, care ies dintr-o inimă.

Legenda s-a scris pe două rânduri, cu litere majuscule în limba maghiară: PRIVILEGIAT. ARAD. WÁROSÁBAN. MAGYAR. SZIJÁRTO. NEMES. CHE. PECSÉTYE 1817 (SIGILIUL BRESLEI NOBILE PRIVILEGIATE A CURELARILOR MAGHIARI DIN ORAȘUL ARAD 1817).

La marginea spațiului sigilar, cerc spicat, cu frunzele din partea superioară, îndreptate în jos, iar cele din partea inferioară, orientate în sus.

10. În orașul Arad și-au desfășurat activitatea **trei bresle ale blănarilor: breasla blănarilor români, breasla meșterilor germani și a meseriașilor maghiari.**

În 1725 breasla blănarilor și cojocarilor (ortodocși) români obține privilegiul de la Carol al III-lea, document scris cu caractere chirilice și legat

³¹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

³² Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal, Wanderbuch (Carte de călătorie)*. Sigiliul breslei lăcătușilor s-a aplicat în ceară roșie pe acest document, la p. 9, în data de 3 mai 1867.

³³ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal (Diplome de privilegii)*, nr. inv. 719; Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 175; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről Magyarországon*, Budapesta, 1889, p. 69, în *Értekezések a történelmi tudományok köréből, XIV*, Budapest, 1890; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és Dunántúlon, 1686-1848*, Akad. Kiado, Budapest, 1967, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529.

³⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv., 4.1898.3.

cu coperți din piele de porc³⁵. Meșterii de origine germană organizați în breaslă obțin privilegiul în urma actului emis de împăratul Francisc I, la Lemberg, în 11 iunie 1817³⁶. Meșterii de origine maghiară sunt menționați ca fiind organizați în breaslă cu data de 6 mai 1851³⁷.

Tiparul sigilar (Fig. 16 a) provenind de la una din aceste bresle³⁸ are discul sigilar rotund (39 mm) confecționat din aramă de 4 mm grosime, gravat în incizie și sudat pe un mâner masiv din fier în formă nonagonală (Fig. 16 b). Amprenta sigilară are un diametru de 37 mm. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul tiparului sigilar) este de 120 mm.

În câmpul sigilar pe o terasă cu vegetație, formată din ierburi, o blană stilizată, întinsă (luând forma unui scut), susținută de doi lei, rampanți. Deasupra acesteia s-a reprezentat în linii schematice un personaj (patronul breslei) care ține în mâna dreaptă o sabie sau pana de scris, iar în stânga un obiect neidentificat (probabil o carte deschisă amintind privilegiul breslei). Capul personajului menționat intră parțial în exergă și indică începutul și sfârșitul legendei. De o parte și de alta a personajului s-a scris cu litere majuscule cuvântul MAR-CUS³⁹.

În exergă, între două cercuri perlate s-a gravat legenda în limba germană cu majuscule: SIGIL DES KVRSCHNER HANDWECH IN ARAT. (SIGILIUL MEȘTERILOR BLĂNARI DIN ARAD).

Se observă faptul că gravorul tiparului sigilar a omis unele litere din cuvintele legendei iar litera "N", folosită în cuvintele legendei fiind incizată normal, la aplicarea în ceară apare inversată. Pentru aplicarea corectă a tiparului sigilar pe rondela metalică și pe talpa mânerului s-a incizat semnul X. Acest tipar sigilar datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

11. Breasla tăbăcarilor din Arad s-a format la 1 martie 1817⁴⁰. De la această breaslă cunoaștem un tipar sigilar și un sigiliu. *Tiparul sigilar*

³⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 159-185; vezi și Isaia Tolan, *File din istoria Aradului*, Culegere de texte îngrijită de Horia Medeleanu și Călin Tolan, Edit. Semne, București, 1999, p. 89-90.

³⁶ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 182-183; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857.

³⁷ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 181-182.

³⁸ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 2068.

³⁹ Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 109; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

⁴⁰ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 176; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

datează din 1818⁴¹. Acesta este rotund (37 mm) confecționat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 87 mm.

În emblemă (Fig.17 a): un vas pentru tăbăcit având deasupra două unelte (cuțite specifice), încrucișate, peste care planează acvila Transilvaniei, cu zborul deschis. De o parte și de alta a păsării anul: 1818. Pe margini două ramuri cu frunze și flori care se unesc în partea inferioară.

Legenda s-a scris în limba maghiară cu majuscule, cuvintele fiind despărțite prin puncte: *AT: MAGYAR. TIMÁROKNAK. CÉH. PETSÉTJE (SIGILIUL SLĂVITEI BRESLE A TĂBĂCARILOR MAGHIARI). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o steluță. La marginea spațiului sigilar, cerc spicat.

Sigiliul breslei (Fig. 17 b) este rotund (37 mm) confecționat în ceară roșie și conservat în capsulă de lemn, atașat cu un șnur împletit la un document al breslei emis în anul 1819⁴². În câmpul sigilar aceeași emblemă, descrisă mai sus⁴³.

12. Breasla pălărierilor din Arad s-a constituit în anul 1817⁴⁴. Sigiliul rotund (40 mm) al acestei bresle arădene s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 9 noiembrie 1830⁴⁵.

În imagine (Fig. 18): doi lei pe o terasă, susțin o pălărie (tricorn), emblema breslei. Deasupra o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate iar dedesubt între pălărie și terasă anul 1818.

În exergă, între un cerc liniar interior și unul spicat în exterior s-a scris legenda în limba germană: *K.(AISERLICH) K. (ÖNIGLICHEN) PRIV: (ILEGIERTEN) A. (LT) ARATER. HUTMACH.(ER) ZUNFT. (BREASLA PRIVILEGIATĂ CEZARO-CRĂIASCĂ A PĂLĂRIERILOR DIN ARADUL VECHI)⁴⁶. Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o steluță.

S e m n i f i c a ț i e: pălăria (tricorn), piesă vestimentară, vechea emblemă a breslelor pălărierilor, pe lângă simbol de individualizare evocă, puterea.

⁴¹ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4.1898.9.

⁴² Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 264.

⁴³ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18.

⁴⁴ Lakatos Ottó, *op. cit.*, II, 1881, p. 180; Szádeczky Lajos., *A czéhek és történetéről...*, p. 68; Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 856; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 212; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 10; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

⁴⁵ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Feudal*, nr. inv. 4092 (1442).

⁴⁶ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 18-19.

13. Breasla sticlarilor din Arad s-a înființat în 1844⁴⁷.

Sigiliul rotund (40 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 25 mai 1845⁴⁸.

În câmpul sigilar (Fig. 19) acvila bicefală imperială, austriacă încoronată, având pe piept, stema ungară. Acvila bicefală ține în gheara dreaptă spada și sceptrul iar în gheara stângă globul crucifer. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată de asemenea cu glob crucifer, iar o altă coroană închisă planează între cele două capete ale acvilei. De o parte și de alta a păsării, data: 1845, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda: SZ : K . ARAD VÁROS . KIR . VALTSAG . ÜVEGES CZÉH PETSE (SIGILIUL BRESLEI SCHIMBĂTORILOR DE STICLĂ DIN ORAȘUL LIBER REGESC ARAD). La marginea spațiului sigilar, cerc spicat⁴⁹.

14. Breasla șelarilor din Arad s-a format în anul 1845⁵⁰.

Sigiliul rotund (35 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1850, iunie 19⁵¹.

În câmpul sigilar (Fig. 20) s-a reprezentat o șa de călărie (luând forma unui scut) iar deasupra ei s-a scris anul 1846. Pe margini, circular, o cunună de lauri.

Legenda: INNUNG (S) SIEGEL D: PRIV. SATTLER. ZUNFT K. KÖNIGL. FREISTAD ARAD (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A MEȘTERILOR ȘELARI DIN ORAȘUL LIBER CEZARO-CRĂIESC ARAD).

15. Breasla turtelarilor și cerarilor din Arad s-a înființat în anul 1845⁵². De la această breaslă provin două tipare sigilare, ambele datând din 1846.

a). *Primul tipar sigilar* are o formă rotundă (40 mm) executat din aramă și gravat în incizie⁵³. Înălțimea totală a tiparului sigilar (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 70 mm.

⁴⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek és történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.11; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

⁴⁸ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 1474.

⁴⁹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

⁵⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek és történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.11; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

⁵¹ D. J. A. A. N. , *Colecția de diplome*, nr. 32, fond 37, inv. nr. 24.

⁵² Szádeczky Lajos., *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.11; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

În câmpul sigilar (Fig. 21) pe o terasă, cu vegetație, s-a reprezentat un stup de albine, având coșnița formată din registre, realizate din inele de paie răsucite, suprapus peste două lumânări aprinse și încrucișate. În unghiul de sus, o turtă dulce și trei albine zburând deasupra coșniței. În unghiurile laterale câte patru astfel de insecte însoțind stulpul, aflate de asemenea în zbor, simetric plasate. De o parte și de alta a celor patru insecte s-a gravat 1846, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba maghiară, pe două rânduri: TS. K. PRIVIL. MÉZESKAL . ÉS VIASZK ÖNTÖ CÉH. A SZ. K. ARAD VÁROSÁBA. Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o rozetă. La marginea spațiului sigilar, cerc spicat.

b). *Al doilea tipar* sigilar este de asemenea rotund (28 mm), confecționat din aramă și lucrat în incizie⁵⁴. Înălțimea totală a piesei sigilare: 55 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 22) pe o terasă cu ierburi și flori, un stup având coșnița lucrată din inele de papură răsucite, suprapus peste două lumânări aprinse și încrucișate. În unghiul de sus, o turtă dulce și trei albine în zbor, deasupra coșniței. În unghiurile laterale, câte patru astfel de insecte, de asemenea în zbor, simetric plasate. De o parte și de alta 1846, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda s-a scris pe două rânduri, în limba maghiară cu litere majuscule: TS . K . PRIVIL . MÉZESKAL . ÉS VIASZK . ÖNTÖ : CÉH . A SZ . K . ARAD VÁROSÁBA. Începutul și sfârșitul legendei este separat de o steluță. La marginea spațiului sigilar, cerc perlat.

16. Breasla brutarilor din orașul Arad s-a organizat în anul 1845⁵⁵. De la această breaslă cunoaștem *un tipar sigilar* din 1846⁵⁶.

Tiparul sigilar are o formă rotundă (40 mm) confecționat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a tiparului sigilar (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 78 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 23) apare Iisus Hristos, patronul breslei, purtând plete și barbă, capul aureolat în formă de stea cu raze și înveșmântat în hiton și mantie atârnată pe umeri. Cu mâna stângă Iisus, ține pâinea deasupra mesei pe care se află un potir, iar cu mâna dreaptă binecuvântează.

Legenda s-a scris pe două rânduri cu litere majuscule în limba maghiară: TS. K. PRIVIL. S. SÜTÖ CÉH. 1846 A SZ. K. ARAD

⁵³ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv., 4.1898.2.

⁵⁴ *Ibidem*, nr. inv. 4. 1898. 10.

⁵⁵ Lakatos Ottó, *op. cit.*, p. 178; Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 69; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 244; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11.

⁵⁶ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 4.1898.5.

VÁROSÁBA. (BREASLA ONORABILĂ ȘI PRIVILEGIATĂ A BRUTARILOR DIN ORAȘUL LIBER REGESC ARAD 1846).

ARADUL NOU

17. Breasla pantofarilor din Aradul Nou s-a constituit în secolul al XVIII-lea⁵⁷.

Această breaslă este reprezentată de un tipar sigilar confecționat din aramă, rotund cu diametrul de 30 mm și lucrat în incizie⁵⁸. Înălțimea totală a tiparului sigilar (rondela sigilară împreună cu mânerul tiparului) este de 54 mm.

În imagine (Fig. 24) într-un scut dreptunghiular, cu partea inferioară rotunjită, și cu cartuș s-a reprezentat o cizmă, în profil, cu carâmb înalt și dotată cu pinten cu rotiță (duriță), flancată de o parte și de alta, de câte o floare.

Scutul este timbrat de un personaj (patronul breslei) reprezentat trei sferturi, purtând mitră și mantie, ținând cu mâna dreaptă cârja și cu stânga, o ramură de palmier. De o parte și de alta a personajului menționat, 17-87, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între un cerc liniar interior și două, unul liniar și altul perlat, în exterior s-a scris legenda în limba germană, cu litere majuscule: * SIGIL. EIN. ERSAM. SCHUM. H. W. IN. M. NEI ARRAD (SIGILIUL UNIC AL ONORABILILOR MEȘTERI PANTOFARI DIN TÂRGUL ARADUL NOU). Începutul și sfârșitul legendei este delimitat de o steluță.

18. Breasla zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou s-a organizat în 1819⁵⁹. Sigiliul rotund (47 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document eliberat în Aradul-Nou, calfei de dulgher J. Tóth, la 30 decembrie 1838⁶⁰.

⁵⁷ Anton Peter Petri, *Heimatbuch der Marktgemeinde Neu-Arad im Banat*, Marquartstein, 1985, p. 592.

⁵⁸ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 123. 1939.

⁵⁹ Szádeczky Lajos., *A czéhek történetéről...*, p. 131; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 316; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 250; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p.16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Anton Peter Petri, *Heimatbuch der Marktgemeinde Neu-Arad...*, p. 592; Kovách Géza, *A bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716-1848)*, Szeged, 1998, p. 264; Augustin Mureșan, *Dezvoltarea breslelor...*, p. 86.

⁶⁰ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Oraș, Wanderbuch (Carte de călătorie)*, nr. inv. 1014. Cartea de călătorie a fost emisă în baza Ordinului înaltei locotenente regale ungare din 16 iulie 1816, nr. 21080 și din 28 martie 1826, nr. 8369 și tipărită la Arad; *Dat în Aradul-Nou la 30 Decemb. (rie) 1838*, Adalbert Zimmer, meșter dulgher al breslei, meșter suprem Johann Kerschek, comisar și sigiliile acestora aplicate în ceară roșie.

În imagine (Fig. 25a-25b): scut dreptunghiular, despicat; în cartierul prim s-au reprezentat principalele unelte de lucru specifice zidarilor: în partea de sus un echer suprapus de un compas deschis având vârful în jos iar dedesubt o mistrie și un ciocan al zidarului, încrucișate și întretăiate la mijloc de un fir de ață cu plumb; în cartierul secund au fost individualizate dulgherii prin următoarele elemente: o bardă mare de dulgher și o teslă, încrucișate și întretăiate de o unealtă specifică (probabil o cheresfaiță) suprapusă de un compas deschis cu laturile în jos, iar dedesubt un metru sau un vinclu.

Scutul timbrat de o coroană deschisă compusă din trei fleuroane și două arcuri perlate este susținut de doi lei rampanți așezați fiecare pe un postament. Deasupra scutului, de o parte și de alta a coroanei menționate s-au scris cifrele anului 1820. Sub scut și postament se află reprezentat un ornament, ca două ghirlande din frunze de laur.

În exergă, între un cerc liniar interior și unul perlat exterior s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: SI. (EGEL) D. (ER) EH. (R) S. (AMEN) MAURER U. (ND) ZIMMERER ZUNFT IN MA. (RKT) NEU ARAD (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A ZIDARILOR ȘI DULGHERILOR DIN TÂRGUL ARADUL-NOU)⁶¹. Legenda are cuvintele prescurtate marcate printr-un punct.

BAIA MARE

19. Breasla croitorilor din Baia Mare s-a format în anul 1412⁶².

Tiparul sigilar al acestei bresle⁶³ este confecționat din aramă argintată, are o formă rotundă cu diametrul de 20 mm și este gravat în incizie. Diametrul amprente: 28 mm. Pe discul de cca. 2 mm grosime este montat un mâner bogat ornamentat, lucrat tot din aramă argintată (Fig. 26b).

În câmpul sigilar (Fig. 26a) scut, polilobat și terminat cu vârful în acoladă, despicat: în cartierul prim s-a reprezentat o foarfecă de croitorie deschisă cu lamele în sus, deasupra unei alte foarfeci masive pentru tuns

⁶¹ Augustin Mureșan, *Sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou*, în *Adevărul* (Arad), VII, nr. 1568, din 20 august 1995, p. 8; *Idem*, în *Al XV-lea Simpozion național de istorie și retrologie agrară a României* (rezumat), Arad, 1995, p. 143; *Idem*, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul-Nou*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 415-418, fig. 1a-1b; *Idem*, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 19.

⁶² Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, în *Századok*, 1889, p. 676; *Pagini din istoria Maramureșului* (coordonator Gheorghe T. Pop), Baia Mare, 1967, p. 60; O. Bandula, O. Valentin, I. Matei, M. Pop, I. Capoccean, *Baia Mare, schiță monografică*, Baia Mare, 1968, p. 17; *Monografia municipiului Baia Mare*, Baia Mare, 1972, p. 307; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

⁶³ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. F. 186.

postavul, în aceeași poziție; în cartierul secund s-au redat aceleași unelte specifice, dar așezate în poziție inversă, foarfeca masivă de tuns postavul fiind deasupra, iar foarfeca de croitorie, redată puțin mai mare ca cea din primul cartier, dedesubt.

Deasupra scutului s-a gravat 15.45, anul confecționării acestui tipar sigilar iar de o parte și de alta, spre părțile scobite ale scutului, câte o rozetă, formată din cinci petale.

În exergă, între un cerc dublu liniar, în interior și unul liniar, în exterior s-a scris legenda în limba latină cu litere majuscule: SIGILLVM CEHE SARTORIS RIWLIENSIS (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR DIN BAIJA MARE). Observăm că prima litera majusculă "S", din cuvântul "SARTORIS" este gravată pozitiv, astfel că la aplicarea tiparului în ceară aceasta apare inversată.

Începutul și sfârșitul legendei este indicat de o steluță. Cuvintele legendei sunt despărțite prin flori stilizate, formate din patru petale⁶⁴, imitând mici cruciulițe.

20. Breasla cojocarilor din Baia Mare s-a constituit în anul 1459⁶⁵. De la această breaslă provine un *tipar sigilar*⁶⁶ lucrat din argint, având o formă rotundă cu diametrul de 28 mm și gravat în incizie. Amprenta sigilară este de 26 mm. Pe discul tiparului sigilar gros de 2 mm, este sudat un cilindru de argint, în care era introdus probabil, un mâner din lemn.

În câmpul sigilar (Fig. 27) într-un cadru de fereastră (ținând loc de scut) este figurat un meșter cojocar, în picioare, cu corpul, în semiprofil, privind spre stânga, spre masa de lucru, cu obiecte de prelucrat sau produse finite. Meșterul ține cu mâna stângă un cuțit specific (sau o ramură de palmier?), iar cu mâna dreaptă, un alt obiect nedeterminat.

De o parte și de alta a cadrului ferestrei se află câte un ornament de vrejuri cu decoruri florale, formate din trei și respectiv patru petale. Sub cadrul ferestrei 1577, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda s-a scris în limba latină cu litere majuscule: SIGILLVM. CEHAE. MAGIST. <RORUM> PELIO. <NUM> RY <VULI>. DO.<

⁶⁴ Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de istorie Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 220, fig. 11; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29-30.

⁶⁵ *Monografia municipiului Baia Mare*, Baia Mare, 1972, p. 307-308; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530. Despre statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor din acest oraș, vezi: Costin Feneșan, *Statutul din 1480 al breslei blănarilor și cojocarilor din Baia Mare*, în *Revista Arhivelor*, 67, nr. 4, 1990, p. 396-397.

⁶⁶ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. F. 187.

MINARUM>⁶⁷. (SIGILIUL BRESLEI MEȘTERILOR COJOCARI DIN BAIJA MARE). Cuvintele legendei sunt despărțite printr-un punct. La marginea spațiului sigilar s-a gravat triplu cerc linear.

21. Breasla cizmarilor din Baia Mare s-a organizat în 1619, când magistratul orășenesc, la cererea membrilor breslei a întărit vechile statute de breaslă⁶⁸.

De la această breaslă provin două tipare sigilar: *un tipar sigilar din 1619*, confecționat cu prilejul întăririi vechilor statute și *altul din 1833*.

*Primul tipar sigilar*⁶⁹ este rotund cu diametrul de 36 mm, amprenta de 35 mm, gravat în incizie, într-un disc de argint de cca 3 mm grosime. Într-o epocă mult mai târzie, la disc s-a sudat un mâner octogonal de fier, ce se îngustează spre rondela sigilară.

În imagine (Fig. 28): într-un scut, cu talpa rotunjită și laturile drepte, cu cartuș, cu ornamente marginale în stilul Renașterii s-au reprezentat o cizmă în profil spre dreapta, un cuțit încovoiat, pentru croitul tocurilor și o unealtă specifică pentru baterea și netezirea pielii.

Deasupra scutului un înger cu aripile desfăcute, susținând scutul. Pe o panglică cu capetele în partea superioară deschise s-a scris legenda în limba maghiară cu litere de tip Renaștere: N <AGY>. B <ANYAI>. CIZMADIAK. C <E> HE <NEK>. PECETI. 1619⁷⁰ (SIGILIUL BRESLEI CIZMARILOR DIN BAIJA MARE 1619). Legenda are cuvintele despărțite printr-un punct.

La marginea spațiului sigilar este un cerc spicat și stilizat, despărțit în patru, la intersecția diametrelor, prin puncte iar în partea superioară de o steluță. În arcurile superioare, frunzele cununii cercului spicat, se întorc în jos, iar în arcurile inferioare ele se îndreaptă în sus.

*Al doilea tipar sigilar*⁷¹ provenind de la această breaslă a cizmarilor este executat din aramă, are o formă ovală cu dimensiunile de 29 mm x 24 mm, amprenta de 28 mm x 23 mm și lucrat în incizie. Partea dinspre rondela sigilară se înmănășează la un mâner de lemn.

În câmpul sigilar (Fig. 29) într-un scut ascuțit, cu cartuș s-a reprezentat o cizmă, în profil, cu partera tureacului din față mai înaltă, iar în partea opusă un cuțit specific tăietorilor în piele cu vârful mult încovoiat.

⁶⁷ Magdalena Bunta, *op. cit.*, 220, fig. 12; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

⁶⁸ Szádeczky Lajos, *Nágybánya régi ipararól...*, p. 693.

⁶⁹ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. F. 188.

⁷⁰ Magdalena Bunta, *op. cit.*, p. 222, fig. 16; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

⁷¹ Muzeul județean Maramureș, *Secția de istorie, Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 154.

Între ele este intercalată o unealtă pentru baterea pielii, pentru talpă și căpote.

În partea superioară a scutului s-a înfățișat un înger cu aripile desfăcute și mult schematizate, care delimitează cu capul, începutul și sfârșitul legendei. În partea inferioară a scutului, o plantă cu frunzele lungi.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba maghiară: N. (AGY) B. (ÁNYA) CSIZMADIÁK. C. (E) HÉ (NEK). PETSETJE. 1833⁷² (SIGILIUL BRESLEI CIZMARILOR DIN BAIJA MARE, 1833). Legenda are cuvintele despărțite prin puncte.

22. Breasla curelarilor și șelarilor din Baia Mare s-a format în secolul al XVII-lea⁷³.

De la această breaslă provine un tipar sigilar⁷⁴. Piesa este confecționată din aramă și are o formă rotundă cu diametrul de 33 mm, amprenta de 32 mm. Mănerul este lucrat din lemn înmănușat la rondela sigilară.

În câmpul sigilar (Fig. 30) s-a reprezentat o șa de călărie cu partea din spate mai înaltă. Deasupra acesteia s-a gravat 1651, anul confecționării tiparului sigilar peste care planează o coroană închisă, cu glob crucifer, a cărei cruce intră în exergă, indicând începutul și sfârșitul legendei.

În exergă, între un cerc liniar interior și altul spicat în exterior s-a scris legenda în limba maghiară cu litere majuscule: SZ. (ABAD). K. (IRALYI). B (ANYA). N (AGY) BÁNYA. SIJJ. ÉS NYEREGJARTOB . CZÉH⁷⁵. (BREASLA ȘELARILOR ȘI CURELARILOR DIN <ORAȘUL> LIBER REGESC BAIJA MARE). Legenda are cuvintele despărțite prin puncte.

23. Breasla olarilor din Baia Mare este atestată documentar în 1590⁷⁶. Breasla este reprezentată de un sigiliu și de un tipar sigilar.

Sigiliul breslei olarilor din Baia Mare s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1824⁷⁷.

În câmpul sigilar (neilustrat) s-au redat o oală, un pieptene specific de olar și s-a scris: 1715⁷⁸, anul confecționării tiparului sigilar.

⁷² Mircea Zdroba, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, în *Marmația*, II, 1971, p. 124, fig. 4.

⁷³ *Pagini din istoria Maramureșului* (coordonator Gh.T.Pop), Baia Mare, 1967, p. 60-61.

⁷⁴ Muzeul județean Maramureș, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 153.

⁷⁵ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p.123, fig. 2; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 30.

⁷⁶ Szádeczky Lajos, *Nagybánya regi iparáról...*, p. 699; Bálogh Béla, Oszóczi Kálman, *A nagybánya fazekas céh irataibál*, în *Bányavideki Faklya*, din 8 august 1970; Géza Kovách., *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

⁷⁷ D. J. M. A. N., *fond Primăria orașului Baia Mare, bresle maramureșene*, dosar II, 931.

⁷⁸ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 122.

*Tiparul sigilar*⁷⁹ provenind de la această breaslă este executat din fier, având formă rotundă, diametrul de 28 mm, amprenta de 27 mm și lucrat în incizie. El datează din 1846.

În câmpul sigilar (Fig. 31) pe o terasă netedă, s-a reprezentat un ulcior, în profil, bombat la mijloc, cu gât îngust și cu o toartă. Este ulciorul specific de Baia Mare, produs al breslei.

Deasupra vasului menționat s-a gravat o coroană deschisă cu cinci arcuri perlate de la care pornesc spre părțile laterale ornamente vegetale, stilizate amintind lambrechini.

În exergă, între un cerc perlat interior și altul spicat în exterior ce urmează circumferința rondei sigilare s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: NAGY. BÁNYAI. FAZAKAS. CÉHI, 1846⁸⁰. (BREASLA OLARILOR DIN BAIJA MARE, 1846). Începutul și sfârșitul legendei este indicat de o steluță iar cuvintele acesteia sunt despărțite de câte un punct.

24. Breasla pantofarilor din Baia Mare s-a format în secolul al XVIII-lea⁸¹. De la această breaslă s-a păstrat un tipar sigilar⁸². El este confecționat din fier masiv, având rondela rotundă cu diametrul de 33 mm, lucrată în incizie și amprenta de 32 mm.

Mănerul tiparului sigilar este octogonal, cu laturile de dimensiuni variabile, patru fiind mai mari și patru mai mici.

În câmpul sigilar (Fig. 32): o cizmă cu tureac înalt și cu pinten, redată în profil, sprijinită de doi lei rampanți, care susțin în același timp o coroană deschisă care timbrează cizma, totul așezat pe o terasă formată dintr-o linie orizontală.

Sub terasă s-a gravat denumirea orașului, scrisă cu litere majuscule: NAGY: BANIA, iar sub numele orașului 17-57, anul confecționării tiparului sigilar. După primele două cifre incizate ale anului menționat s-au gravat două ciocane încrucișate, simbolizând orașul minier, în care această breaslă își desfășura activitatea.

Legenda s-a scris în continuare, cu litere majuscule în limba germană iar cuvintele sunt despărțite printr-un punct: K. (ÖNIGLLICH) K. (AYSERLICH) PRIVILEGIRTES. SCHUMACHER. SIG.(EL)⁸³. Gravorul

⁷⁹ Muzeul județean Maramureș, *Secția de istorie feudală, Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 150/2394.

⁸⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 122, fig. 1; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

⁸¹ Szádeczky Lajos, *Nagybanya régi iparáról...*, p. 693; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 284.

⁸² Muzeul județean Maramureș, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 152/2684.

⁸³ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 123-124, fig. 3; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

pecetar adaugă un “S”, la cuvântul “ PRIVILEGIRTE”, din legendă. La marginea spațiului sigilar s-a gravat un cerc spicat.

25. Breasla lăcătușilor din Baia Mare este menționată în 1572⁸⁴. De la această breaslă care a inclus și pe meșterii tâmplari și ulterior și alte branșe meșteșugărești s-au păstrat două tipare sigilare din 1807 și unul din 1861.

*Primul tipar sigilar*⁸⁵ din 1807 are discul lucrat din argint care a fost ulterior atașat la un mâner de aramă. Discul tiparului are formă rotundă, diametrul de 34 mm, amprenta 32 mm și grosimea (discului) de 2 mm, gravat în incizie.

În câmpul sigilar (Fig. 33a): două scuturi ovale, în stil baroc, acolate; în scutul din dreapta, o rindea, un colțar și un compas deschis cu vârfulurile în jos, simboluri ale tâmplarilor; în scutul din stânga, două chei încrucișate, întretăiate la mijloc de un ciocan, cu capul întors spre dreapta, însemne ale lăcătușilor. Ambele scuturi, înconjurate de un cartuș, sunt timbrate de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate.

În exergă, între un cerc liniar interior și altul spicat exterior s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară, ale cărei cuvinte sunt despărțite prin puncte dispuse la mijlocul literelor: N (ÁGY) . BÁNY (AI) . ASZTA (LOS) . ÉS LAKA (TOS) . CZÉ (H) . PETSÉ (TYE) . AV. (NO) ? 1807.⁸⁶ (SIGILIUL BRESLEI TÂMLARILOR ȘI LĂCĂTUȘILOR DIN BAIAMARE DIN ANUL 1807).

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 33b) are o formă octogonală, cu laturile de dimensiuni variabile, patru mai late și patru mai înguste.

Al doilea tipar sigilar datând tot din 1807⁸⁷, lucrat din argint are o formă rotundă cu diametrul de 50 mm, amprenta de 49 mm, grosimea discului de 2 mm și gravat în incizie. Pe acesta, alături de tâmplari și lăcătuși, mai apar reprezentați sticlarii, armurierii și dogarii. Pentru aplicarea corectă a tiparului sigilar, ca imaginea să apară în picioare, pe discul sigilar de argint s-a incizat o linie verticală.

În câmpul sigilar (Fig. 34) un scut oval de tip baroc în interiorul căruia sunt elemente ce amintesc de stema regatului maghiar. Pe margini de dimensiuni reduse, alte patru scuturi ovale, în care s-au reprezentat însemnele a tot atâtea branșe meșteșugărești așezate astfel: în partea dreaptă superioară, scutul cu rindeaua, colțarul și compasul, reprezentând însemnele

⁸⁴ Géza Kovach, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

⁸⁵ Muzeul județean Maramureș, *Secția Istorie feudală, Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 151/857.

⁸⁶ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 124-125, fig. 5; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31.

⁸⁷ Muzeul Județean Maramureș, *Secția Istorie feudală, Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 156.

tâmplarilor; în partea dreaptă inferioară scutul cuprinde un hârleț, un ciocan și alte două unelte folosite de sticlari; în scutul din partea stângă superioară, două chei încrucișate și întretăiate de un ciocan, simboluri ale lăcătușilor; în scutul din partea stângă inferioară, două pistoale încrucișate, cu țeștile în sus, desemnând brânza armurierilor. Sub scutul central, s-a gravat un butoi, redat pe orizontală, flancat de o bardă și de un compas, amintindu-i pe dogari.

Scutul central este timbrat de o coroană deschisă. De o parte și de alta a acesteia 18-07, anul confecționării tiparului sigilar:

În exergă, între două cercuri liniare s-a scris legenda cu litere majuscule în limba germană, cuvintele fiind separate prin două puncte: TISCHL (ER): SLOSS (ER): GLASS (ER): BICOSM ? (BICHSMACHER): N (AGY): BANYER: ZUNFT: IN SIG.(E)L. (SIGILIUL BRESLEI TÂMPALARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR, DOGARILOR ȘI ARMURIERILOR DIN BAIJA MARE)⁸⁸. Începutul legendei este marcat de un asterisc iar la sfârșitul acesteia s-a incizat un vârf de săgeată cu patru aripioare.

*Al treilea tipar sigilar*⁸⁹, este cel din 1861, în care tâmplarii și lăcătușii apar reprezentați alături de tinichigii, armurieri și morari. Acest tipar sigilar este executat din aramă, are formă rotundă cu diametrul de 35 mm, amprenta de 34 mm și gravat în incizie.

În câmpul sigilar (Fig. 35) scut dreptunghiular, tăiat (sus trei cartiere obținute prin trasarea a două linii verticale): în dextera, două chei încrucișate cu vârfurile în sus, simboluri ale lăcătușilor; în mijloc o cană de metal cu capac reprezentând pe tinichigii; în senestra o rindea, un echer și un compas cu vârfurile în jos, individualizându-i pe tâmplari. În partea inferioară, de dimensiuni mai mari, în cartierul din dreapta două pistoale, încrucișate, cu țeștile în sus, însemnele armurierilor; în cartierul din stânga o roată de moară cu palete și coșul morii deasupra, desemnându-i pe morari.

Scutul este timbrat de o coroană deschisă compusă din trei fleuroane și două arcuri perlate. De o parte și de alta, intercalând scutul s-a gravat 18-61, anul confecționării acestui tipar sigilar.

Legenda s-a scris circular pe două rânduri în limba maghiară cu litere majuscule: AZ N.(AGY) BÁNYAI EGYESÜLT ASZTALOS LAKATOS BALTAGOS PUSKAMÜVES ÉS MOLNÁR CZÉ (H)

⁸⁸ În partea inferioară, dedesubtul scutului central apar reprezentați dogarii, printr-un butoi, așezat orizontal și flancat de unelte specifice, un compas și o bardă, pe care le menționează și Mircea Zdroba, dar nereușind a identifica butoiul, simbolul acestor meseriași, vezi: Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 156, fig. 6. Acest element a fost identificat de noi, vezi: Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 31-32.

⁸⁹ Muzeul Județean Maramureș, *Secția istorie feudală, Colecția tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 157/2398. Armurierii și tinichigii intră în 1820, într-o breaslă unită alături de alte 10 meșteșuguri, vezi: Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 531.

PECSÉTJE⁹⁰. (ACESTA ESTE SIGILIUL BRESLEI UNITE A TÂMP-LARILOR, LĂCĂTUȘILOR, TINICHIGIILOR, ARMURIERILOR ȘI MORARILOR DIN BAIJA MARE). De remarcat că în legendă s-a gravat cuvântul “BALTAGOS” și nu “BÁDOGOS” cum era corect conform simbolului reprezentat în cel de-al doilea cartier al scutului, care-i desemnează pe tinichigii.

BAIA SPRIE

26. Breasla unită a fierarilor, lăcătușilor, cuțitarilor, tâmplarilor, rotarilor și frânghierilor din Baia Sprie s-a format în 1825⁹¹. De la breasla unită a lăcătușilor, rotarilor și tâmplarilor s-a păstrat un tipar sigilar, pretențios lucrat, din 1826⁹².

În câmpul sigilar (neilustrat) s-a gravat simbolurile caracteristice reprezentând această breaslă unită. Pe mânerul tiparului sigilar s-a gravat numele și ocupația meșteșugarului lăcătuș care l-a confecționat⁹³.

27. Breasla cizmarilor din Baia Sprie s-a organizat în 1828⁹⁴.

Tiparul sigilar provenind de la această asociație profesională datează din 1828⁹⁵, anul organizării breslei.

În câmpul sigilar al tiparului (neilustrat) s-a reprezentat simbolul acestei bresle legată de producerea de încălțăminte. Pe mânerul tiparului sigilar s-a trecut numele și ocupația meșterului lăcătuș care l-a confecționat⁹⁶.

CAREI

28. Breasla cizmarilor din Carei s-a format în anul 1717⁹⁷. De la această breaslă cunoaștem două sigilii: un sigiliu octogonal și unul rotund.

Sigiliul octogonal (26 mm x 30 mm) este aplicat în ceară roșie pe un act din 1845⁹⁸.

⁹⁰ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 126, fig. 7; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

⁹¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Borovszky Samu, *Szatmár vármegye és Szatmárnémeti története*, Budapesta, f. a., p. 210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247. Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

⁹² Tiparul sigilar se păstrează la Muzeul județean Maramures, *Colecția tipare sigilare (Sigilii)*.

⁹³ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 127.

⁹⁴ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 82; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 259; Borovszky Samu, *op. cit.*, p. 210; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 247; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

⁹⁵ Acest tipar sigilar se află în colecția de tipare sigilare a Muzeului Județean Maramureș din Baia Mare.

⁹⁶ Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 127.

⁹⁷ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

În câmpul sigilar (Fig. 36) s-a reprezentat o cizmă, în profil, orientată cu vârful spre dreapta și un braț ce pare să țină cu mâna o unealtă specifică cizmarilor. Pe margini, două rămurele care se unesc în partea inferioară.

În exergă s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: ME(ZÖ) VAR. (OS) NAGY) KARO(LY) <...> MESTE(R) PÉ(CSET) 1719 (SIGILIUL MEȘTERILOR <CIZMARI> DIN TÂRGUL CAREII MARI 1719).

Sigiliul rotund (26 mm), aplicat în ceară roșie pe un act din 1847, ianuarie 4⁹⁹.

În câmpul sigilar (Fig. 37) emblema nu se distinge. Legenda: N. KAROLYI: CSI (ZMADIA)... PETSÉT (SIGILIUL... CIZMARILOR DIN CAREII MARI).

29. Breasla zidarilor și dulgherilor din Carei strâns legată de construcții s-a format în 1763¹⁰⁰.

Sigiliul breslei rotund (28 mm) s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 29 ianuarie 1812¹⁰¹.

În câmpul sigilar (Fig. 38a-38b) s-au reprezentat în partea superioară două personaje aureolate (patronii breslei), în picioare, purtând, mantii lungi. Personajul din stânga ține cu mâna dreaptă, un obiect neidentificat, probabil o cruce și cu mâna stângă globul crucifer, iar cel din dreapta ține cu mâna dreaptă un alt obiect neidentificat, iar mâna stângă o sprijină, la șold.

În partea inferioară s-au figurat un ferăstrău mare și alte unelte specifice, utilizate de zidari și dulgheri .

În exergă, între două cercuri perlate, legenda în limba germană: SI (...) VND ZIMER HANDVERK. KA. (SIGILIUL BRESLEI MEȘTERILOR... ȘI DULGHERI DIN CAREI). De observat faptul că, litera "N", din cuvintele "UND" și "HANDVERK", ale legendei, sunt scrise invers, ca urmare a gravării normale a acestei litere pe rondela tiparului sigilar, iar prin aplicarea lui în ceară, litera apărând inversată.

CHIȘINEU CRIȘ

30. Breasla mixtă din Chișineu Criș s-a format în anul 1819 cuprinzând și pe meșterii angajați pe marele domeniu al arhiducelui Iosif¹⁰².

⁹⁸ Vezi: Emödi János, *Történeti adatok Nagyvárad múltjából*, Nagyvárad II, 1998, p. 119, fig.4 (desen).

⁹⁹ *Ibidem*, p. 119, fig. 6.

¹⁰⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 104; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 285.

¹⁰¹ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu feudal*, nr. inv. 4532.

¹⁰² În această breaslă intrau meșteșugarii: lăcătuși, tâmplari, fierari, zugravi, dulgheri, geamgii, zidari, dogari, croitori, cojocari, pălărieri, turtelari, compactori, tăbăcari, frânghieri, curelari, țesători, olari și pieptănari, vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 92; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 272;

Sigiliul rotund (35 mm) al acestei bresle s-a aplicat în ceară roșie pe un document datând din 1869, octombrie 22¹⁰³.

În imagine (Fig. 39a-39 b): un personaj înaripat (patronul breslei), înfățișat în picioare, ține cu mâna dreaptă spada și cu mâna stângă, o balanță, cu două talgere în echilibru. De o parte și de alta, a personajului menționat, anul 1851. Legenda: KISS JENŐ (...) CÉH PECSETJE (SIGILIUL BRESLEI ... DIN CHIȘINEU-CRIȘ). La marginea spațiului sigilar, cerc linear.

31. Breasla morarilor din Chișineu Criș s-a înființat în 1843 și reunea și pe morarii din împrejurimi, în special cei aflați de-a lungul Crișului Alb și a canalului morilor, construit între anii 1820-1840¹⁰⁴. Sigiliul breslei rotund (30 mm) s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1871, decembrie 3¹⁰⁵.

În câmpul sigilar (Fig. 40) s-a reprezentat o roată de moară cu palete și un curs de apă, cu vegetație pe margini; în planul al doilea, în dreapta, dincolo de malul apei un personaj feminin, Maica Domnului ce ține pe Iisus pe brațul stâng, iar în mâna dreaptă un sceptru în forma unei tulpine de crin. Câmpul sigilar este separat de legendă printr-o linie circulară care în partea superioară se întrerupe și este răsucită la capete, spre interior. În spațiul întrerupt s-a scris 1843, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda: ARAD MEGYEI FEH. KÖRÖSI IÓZSEF NADORMAL. CSAT. CÉH. (BREASLA MORARILOR DE PE CANALUL PALATINULUI IÓZSEF DE LA CRIȘUL ALB, JUDEȚUL ARAD)¹⁰⁶. Reprezentarea din câmpul sigilar este deosebit de plastică.

S e m n i f i c a ț i e: Roata morii și schițarea apei curgătoare fac aluzie la numeroasele mori de apă care existau altădată de-a lungul canalului morilor și a râului Crișul Alb, iar personajul feminin ne amintește de patronul acestei bresle.

Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12-13; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170-171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁰³ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 3615.

¹⁰⁴ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 536-537; Gaál Jenő, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazdasági közművelődési állapotának leírása*, Arad, 1898, p. 430-431; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12-13; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 170-171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *Aspecte din istoria agrară a județului Arad. Partea I-a Până la Marea Unire din 1918*, Arad, 1995, p. 64.

¹⁰⁵ D. J. A. A. N., *Colecția diplome*, nr. 37, nr. act. 48.

¹⁰⁶ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20.

GHIOROC

32. Breasla unită din Ghioroc s-a format în 1819 și cuprindea 18 meserii¹⁰⁷. *Sigiliul* rotund (36 mm) al acestei bresle s-a aplicat în ceară roșie pe un act din 1841, mai 25¹⁰⁸.

În câmpul sigilar (Fig. 41a-41b) un scut dreptunghiular, partajat în 7 cartiere încărcate cu următoarele mobile heraldice:

În partea dreaptă, în primul cartier, sus un echer suprapus peste un compas deschis având vârfulurile în jos iar dedesubt un ciocan și o mistrie, încrucișate și un vinclu, unelte specifice zidarilor; în cartierul al doilea se află două chei încrucișate cu vârfulurile în sus, individualizându-i pe lăcătuși.

În partea centrală, în cartierul trei, un ciocan și o dălțiță, încrucișate și întretăiate de alte două obiecte neidentificate (probabil un hârleț și o tăviță destinată a da formă diferitelor produse) unelte folosite de sticlari; în cartierul patru, o roată de căruță, desemnându-i pe rotari; în cartierul cinci, o potcoavă deasupra unui ciocan și al unui clește, încrucișate, figuri heraldice evocându-i pe fierari.

În partea stângă, în cartierul șase, o rindea, un compas deschis cu laturile în jos, un echer și un alt element neidentificat amintindu-i pe tâmplari; ultimul cartier (șapte) cuprinde o bardă de dulgher și o teslă încrucișate și întretăiate la mijloc de o unealtă specifică, însoțite deasupra de un compas deschis cu laturile în jos, intercalat de un metru și un vinclu, simboluri binecunoscute ale dulgherilor.

Scutul timbrat de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și dotată cu două arcuri perlate este susținut de doi lei cu capetele întoarse așezați fiecare pe un postament.

În exergă, între un cerc continuu în interior și alte două, unul liniar și altul perlat în exterior, s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: GYOROKER. VEREINIGTE . ZUNFT . INSIGEL . 1820 (SIGILIUL BRESLEI UNITE DIN GHIOROC, 1820). Legenda este

¹⁰⁷ Cele 18 meserii, reunite în breaslă erau: dulgheri, brutari, cojocari, croitori maghiari și germani, pantofari germani, pălărieri, tâmplari, lăcătuși, zidari, cizmari, fierari, rotari, tăbăcari de carmazină și de cordovan, geamgii, pieptănari, strungari în lemn, vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 84; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 262; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15-16; Idem, *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁰⁸ D. J. A. A. N., *Fond bresle meșteșugărești arădene, Wanderbuch (Carte de călătorie)*, Dosar nr. 12, f. 1. Cartea de călătorie a fost emisă în baza Ordinului înaltei locotenente de stat regale ungare din 16 iulie 1816, nr. 21080 și tipărită la Arad, eliberată în "orașul de câmpie", târgul Ghioroc, prin Schauer Ignatz, notarul breslei, la 25 mai 1841, iar la p. 7, scrie: întocmit la Arad, la 29 dec. <embrie> 1842, Goron Ianos, Ghioroc, meșter dulgher.

precedată de o stea cu șase raze iar cuvintele care o compun sunt despărțite printr-un punct¹⁰⁹.

LIPOVA

33. Breasla olarilor din Lipova s-a înființat în anul 1819¹¹⁰. De la această breaslă s-au păstrat două *tipare sigilare*, ambele din 1820. Ele sunt confecționate în întregime din bronz, având formă rotundă și lucrute în incizie pentru a fi utilizate la sigilarea în ceară. Mănerul și rondela sigilară sunt contopite.

*Primul tipar sigilar*¹¹¹ care provine de la această breaslă are diametrul rondelei sigilare de 30 mm.

În imagine (Fig. 42a) s-a reprezentat o compoziție menită a sugera activitatea posesorului: scut dreptunghiular așezat peste un postament cuprinzând roata olarului, cu o măsuță pe care se află un vas de lut cu flori. Vasul având forma rotundă și fiind prevăzut cu două toarte, face aluzie la produsele finite ale breslei, în timp ce roata amintește despre tehnologia specifică, veche a acestui domeniu de activitate.

Scutul, suprapus de un personaj reprezentat mai mult schematic (Sfântul Florian, patronul breslei) care ține cu mâna stângă un steag parțial desfășurat, a cărui hampă în poziție oblică intră în exergă, are ca suport doi lei, care stau fiecare pe un postament trapezoidal. Sub scut și postament, un ornament ca un șirag din perle, iar în partea superioară, în dreapta și stânga personajului data: 1820, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între două cercuri liniare, legenda scrisă în limba germană cu litere majuscule: SI. (GILL) D. (ER) EHRS. (AMEN) PRI. (VILEGIERTEN) HAFNER ZUNFT IN MARKT LIPPA (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE PRIVILEGIATE A OLARILOR DIN TÂRGUL

¹⁰⁹ Augustin Mureșan, *Un sigiliu al breslei mixte din Ghioroc, județul Arad, în Ziridava*, XXI, 1998, p. 431-435; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 20-21.

¹¹⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 98; Borovszky Samu, *Temes varmegye*, p. 181; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, p. 277; Virgil Birou, *Produse de olărie de la Lipova, în Mitropolia Banatului*, XVI, 7-9, 1966, p. 424-438; Eperjessy Géza., *op. cit.*, p. 249-250; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 13-14; Idem, *Răspândirea breslelor rurale*, p. 524-525; Adriana Petrică Onofrei, *Birchiș și Lipova, vechi centre de ceramică bănățeană, în Tibiscus, etnografie*, 1975, p. 157-158; Horia Medeleanu, George Manea, *Meșteșuguri artistice țărănești din valea Mureșului de Jos, în Ziridava*, VIII, 1977, p. 461; Kovách Géza, *A bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716-1848)*, Szeged, p. 264; Victor Bleahu, *Monografia orașului Lipova*, Edit. Marineasa, Timișoara, 2001, p. 359.

¹¹¹ Muzeul orașenesc Lipova, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 2182.

LIPOVA)¹¹². Legenda are cuvintele prescurtate marcate printr-un punct. Reversul rondelului este ornat prin incizarea a două cercuri liniare.

Mănerul acestui tipar sigilar (Fig. 42 b) având forma cilindrică, ornamentat cu două cercuri continue și unele striiațiuni (inel perlat și unul zimțat) are în partea superioară un orificiu pentru prindere cu șnur.

*Al doilea tipar sigilar*¹¹³ are diametrul rondelului sigilare de 50 mm și înălțimea totală de 105 mm.

Imaginea gravată pe suprafața rondelului sigilare (Fig. 43a) este foarte apropiată de compoziția descrisă mai sus. Privind cu atenție cele două exemplare, constatăm o evidentă deosebire în ceea ce privește proporționalitatea dintre mobilele cuprinse și înfățișarea acestora. Astfel, scutul celui de-al doilea tipar sigilar, pare a fi un adevărat tablou, este încărcat cu aceleași figuri heraldice: roata olarului cu masa ornamentată și vasul cu flori. Acestea sunt realizate de gravorul pecetar cu deosebită grijă, pentru înfățișarea artistică, roata olarului este mai clară, picioarele mesei mai frumos sculptate, vasul este mai mare și mai elegant, iar buchetul de flori mai bogat. Aceeași grijă s-a manifestat și pentru redarea elementelor exterioare ale scutului.

Personajul din partea superioară (Sfântul Florian, patronul breslei), redat trei sferturi, este înfățișat purtând costum asemănător ostașilor romani, platoșă și tunică scurtă, iar pe cap coif metalic, cu panaș, al cărui penaj format dintr-un mănunchi din cinci pene, intră parțial în exergă. Cu mâna stângă ține steagul parțial desfășurat, a cărui hampă, de asemenea, intră, întretaie și divizează exerga iar dreapta parțial, îndoită din cot.

Deasupra scutului, în dreapta și în stânga personajului menționat, care desparte cifrele anului 18-20, se văd două rămurele având rolul de-aminti lambrechinii. Sunt de asemenea mai bine conturați leii care sprijină scutul, așezați fiecare pe lavița olarului, iar ornamentul din partea inferioară pare de această dată a fi mai degrabă, o ghirlandă din frunze de laur.

În exergă, între un cerc liniar interior și altul perlat exterior, legenda în limba germană scrisă cu litere majuscule: SI: (GILL) D: (ER) EHRS: (AMEN) PRI: (VILEGIERTEN) HAFNER. ZUNFT. IM. MARKTE. LIPPA (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE PRIVILEGIATE A OLARILOR DIN TĂRGUL LIPOVA)¹¹⁴. Legenda are cuvintele prescurtate marcate prin două puncte, iar cele întregi printr-un punct. Pe reversul rondelului sigilare s-a incizat un semn care să indice modul în care tiparul sigilar trebuia aplicat astfel încât, imaginea să apară în poziție corectă.

¹¹² Augustin Mureșan, Livia Grozi, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, Anul XXVI, nr. 3, 1989, p. 39-42; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 21-22.

¹¹³ Muzeul orașenesc Lipova, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 2183.

¹¹⁴ Augustin Mureșan, Livia Grozi, *op. cit.*, p. 40-41; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22.

Mânerul (Fig. 43b) acestui tipar sigilar are formă octogonală, cu laturile variabile, patru laturi mai mari, patru mai înguste.

34. Breaslă unită a meșterilor din Lipova ia ființă în 1820¹¹⁵. De la această breaslă unită din Lipova provine un tipar sigilar din 1821, reprezentând pe meseriașii tăbăcari¹¹⁶. Acest însemn sigilar este confecționat din bronz, având rondela rotundă (30 mm), lucrată în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 50 mm. Mânerul tiparului sigilar are o formă cilindrică și dotat în partea superioară cu un orificiu (Fig. 44b).

În câmpul sigilar (Fig. 44a), pe o terasă cu hașuri, în scut dreptunghiular, două cuțite specifice de tăbăcar, interpuse de o altă unealtă. Scutul este sprijinit de doi lei, rampanți ce susțin în același timp și o coroană deschisă cu trei fleuroane interpuse de două perle. De o parte și de alta a coroanei 18-21, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda: A: LIPPAI: KIR. PRI. TIMAR: CZEHENEK: PETTSEYI: (SIGILIUL BRESLEI REGALE PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN LIPOVA).

Tot de la această breaslă unită, ca urmare a folosirii de către unele branșe apropiate legate de construcții a unor tipare sigilare proprii, cunoaștem *trei sigilii*. Toate trei sunt date: 1821.

Două dintre aceste trei sigilii se deosebesc între ele doar prin mobilele heraldice cuprinse în cele două scuturi, în timp ce textul legendei este același. Al treilea sigiliu este diferit față de celelalte două, atât prin reprezentarea din câmpul sigilar, cât și prin textul legendei.

Primul sigiliu este al breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri, rotund (25 mm) aplicat în ceară roșie pe un document din 1838, iunie 25¹¹⁷.

În emblemă (Fig. 45a-45b): scut triunghiular, tăiat, sus despicat; în cartierul prim, o mistrie și un ciocan, încrucișate, deasupra unui echer reprezentându-i pe zidari; în cartierul secund, probabil un braț îndoit ce ține un ciocan, desemnându-i pe pietrari; în cartierul din partea inferioară, o bardă și o teslă încrucișate și întretăiate de o unealtă specifică, individualizându-i pe dulgheri.

¹¹⁵ În această breaslă intrau: dogari, zidari, dulgheri, tâmplari, lăcătuși, geamgii, pietrari, strungari, tăbăcari germani și maghiari, măcelari, pantofari, cizmari, pălărieri, curelari, pieptănari, frânghieri, sitari, arămari, fierari, turtelari, rotari, tinichigii, brutari, morari, hornari, croitori, năsturari, țesători, cojocari, săpunari, armurieri, aurari și argintari, vezi: Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 98; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 277-278; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 249-250; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 14; Idem, în *Aradul permanentă în istoria patriei*, p. 171; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 524-525; Idem, *A bányás demográfiái...*, p. 264.

¹¹⁶ Tiparul sigilar se păstrează în colecția de sigilii a Muzeului orașenesc din Lipova.

¹¹⁷ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 287, f. 20.

Scutul este timbrat de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. De o parte și de alta a coroanei menționate, anul 1821.

În exergă, între două cercuri, unul liniar în interior și altul perlat în exterior s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: SIGIL DER VEREINIGTE BAU ZUNFT ZU LIPPA (SIGILIUL BRESLEI UNITE A CONSTRUCTORILOR DIN LIPOVA)¹¹⁸.

Al doilea sigiliu este al breslei unite a constructorilor tâmplari, lăcătuși și sticlari, rotund (23 mm) conservat în ceară roșie pe un act din 17 iunie 1864¹¹⁹.

În imagine (Fig. 46a-46b): scut triunghiular, tăiat, sus despicat; în primul cartier, o rindea, un compas deschis cu vârfurile în jos și un echer, însemne ale tâmplarilor; în al doilea cartier, două chei încrucișate având vârfurile în sus, simboluri ale lăcătușilor; în cartierul al treilea s-au redat însemne specifice ale sticlarilor: un ciocan și o dălțiță, încrucișate și întretăiate de alte obiecte neidentificate (probabil un hârleț și o tăviță menită a da formă diferitelor produse). Scutul este timbrat de o coroană deschisă, formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. De o parte și de alta, anul 1821.

În exergă, între două cercuri, unul liniar în interior și unul perlat în exterior s-a scris legenda: SIGIL DER VEREINIGTE BAU ZUNFT ZU LIPPA (SIGILIUL BRESLEI UNITE A CONSTRUCTORILOR DIN LIPOVA)¹²⁰.

Al treilea sigiliu al breslei unite din Lipova este rotund (45 mm) și s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 18 februarie 1831¹²¹.

În câmpul sigilar (Fig.47) scut dreptunghiular, partajat în nouă cartiere, încărcate cu următoarele mobile heraldice:

În partea superioară, în primul cartier, o mistrie și un ciocan, încrucișate, iar deasupra un echer și un fir de ață cu plumb, elemente reprezentându-i pe zidari; în cartierul al doilea un braț cu un ciocan (sau un echer, un ciocan și o daltă încrucișate) figuri heraldice amintind de pietrari; în cartierul al treilea un echer, un ciocan și o bardă, încrucișate și suprapuse de un compas deschis cu vârfurile în jos, unelte simbolizând dulgherii.

În partea centrală, în cartierul patru, o rindea, un compas și un echer, figuri heraldice desemnându-i pe tâmplari; în cartierul cinci, două chei încrucișate cu vârfurile în sus, însemne ale lăcătușilor; în cartierul șase diferite unelte (un ciocan, o dălțiță, un hârleț și o tăviță ?), simbolizând sticlarii;

În partea inferioară, și în ultimul rând de compartimente, în cartierul al șaptelea, două dălți încrucișate peste care broșează o sferă cuprinsă de un

¹¹⁸ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 22-23.

¹¹⁹ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Oraș*, nr. inv. 579, f.11.

¹²⁰ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

¹²¹ Complexul Muzeal Arad, *Colecția Muzeu Feudal*, nr. inv., 591.

compas cu brațele curbate, reprezentându-i pe strungarii în lemn; în cartierul al optulea, un ceasornic, produs finit al cesornicarilor și în ultimul cartier (nouă), un potir, un cercel și o linguriță, produse finite ale aurarilor și argintarilor.

Scutul este timbrat de acvila bicefală având pe piept un scut al cărui simbol nu se poate distinge. De o parte și de alta a păsării, anul 1821. Pe flancurile scutului cad lambrechini. Sub scut, două ornamente.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba germană: SI. VE. RI. MAUR. STEINMETZ. ZIMERL. TISCH. SCHLOS: GLA. (...) D (...) IN MA: LIPPA, 1821 (SIGILIUL BRESLEI UNITE A CURELARILOR, ZIDARILOR, PIETRARILOR, DULGHERILOR, TÂAMPLARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR ȘI S. (TRUNGARILOR ÎN LEMN) DIN TÂRGUL LIPOVA, 1821). Tiparul sigilar a fost greșit folosit la sigilarea în ceară, încât unele cuvinte ale legendei sunt lipsă și nu se pot citi.

ORADEA

35. Breasla pantofarilor din Oradea beneficia de libertăți încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel, în diploma dată de principele Gheorghe Rákóczi I, la 10 ianuarie 1647 sunt confirmate vechile privilegii ale acestei bresle acordate de regele Ioan al II-lea Zápolya, din 25 ianuarie 1563¹²². La 27 iulie 1722 obține un nou statut, împreună cu tăbăcarii, cum reiese din statutul breslei unite aprobat de împăratul Carol al VI-lea¹²³. În 1747, împărăteasa Maria Tereza, confirmă noile statute de organizare, iar cele două ramuri au fost separate, oficial¹²⁴. De la breasla pantofarilor din Oradea cunoaștem un tipar sigilar și un sigiliu.

*Tiparul sigilar*¹²⁵ păstrat este rotund (30 mm) confecționat din cupru și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară cu mânerul) este de 56 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 48) într-un scut, o cizmă, cu tureac înalt, dotată cu pinten cu roțiță, orientată cu vârful spre dreapta este susținut de un leu limbat, cu capul întors și rampant. Sub scut, un ornament.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda, cu litere majuscule, în limba germană: INSIGL: HEINES EHRSAM: SCHVMACH: HANDWE: IN. GROS:WARDEIN (SIGILIUL UNIC AL ONORABILILOR MEȘTERI PANTOFARI DIN ORADEA MARE). Începutul și

¹²² Veronica Covaci, *Din istoricul breslelor orașului Oradea*, în *Crisia*, IX, 1979, p. 751.

¹²³ *Ibidem*, p. 751-752; *Istoria orașului Oradea* (coordonatori: Liviu Borcea și Gheorghe Gorun), Edit. Cogito, Oradea, 1995, p. 179.

¹²⁴ Veronica Covaci, *op. cit.*, p.752; *Istoria orașului Oradea*, p. 179.

¹²⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 23.1895.2.

sfârșitul legendei este marcat de o cruciuliță. Tiparul sigilar datează din secolul al XIX-lea.

Sigiliul breslei este rotund (30 mm), timbrat și conservat pe un act din 1830¹²⁶.

În câmpul sigilar (Fig. 49) o cizmă, în profil, ținută de doi lei rampanți care susțin în același timp și o coroană deschisă. Sub acestea, două ramuri care se unesc în partea inferioară, legate cu o fundă.

Legenda în limba germană: INSIGL. HEINES EHR SAM SCHVMACH. HANDWE. I. G. WARDEIN (SIGILIUL UNIC AL ONORABILILOR MEȘTERI PANTOFARI DIN ORADEA MARE).

36. Breasla aurarilor din Oradea este menționată în anul 1563¹²⁷, iar la 1600 meșterii aurari orădeni primesc statutele¹²⁸. De la breasla aurarilor orădeni sunt cunoscute două sigilii, unul din secolul al XVI-lea (1563)¹²⁹ și altul din secolul al XVII-lea.

Sigiliul din secolul al XVII-lea rotund (32 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document.

În câmpul sigilar (Fig. 50) într-un scut dreptunghiular, cu partea inferioară rotunjită, cu cartuș, în stil baroc, identificăm meșterul aurar, într-un atelier, în timpul lucrului, așezat pe trepid, purtând costum specific, șapcă cu cozoroc menit ai feri ochii de scânteii și de așchiile metalice și un fel de traistă, rezultată din îndoirea unui colț al șorțului de piele, ridicat și prins la cingătoare, pentru adunarea rezidurilor de metal prețios. Personajul menționat, ține cu mâna dreaptă ridicată în poziție oblică, ciocanul de aurar, gata de-a lovi, iar cu mâna stângă, un pahar tronconic tras parțial pe cornul nicovalei. În fundal se văd două arcade zăbreleite. Parapetul traforat în care arcadele conturează nișe sunt probabil destinate așezării unor obiecte finisate, servind concomitent ca un fel de vitrină, precum în nișa din dreapta din scut, în care se vede un potir din metal prețios, produs finit expus pentru trecători, eventual posibili cumpărători.

¹²⁶ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 4125.

¹²⁷ Vezi: Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, 1956, p. 215.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 215.

¹²⁹ Acest sigiliu este aplicat pe un act din 2 decembrie 1563, prin care breslașii aurari din Oradea, răspund scrisorii adresate lor de către orfevrarii clujeni în legătură cu unele probleme de breaslă. În emblemă: într-un scut, între două securi (preluate din stema orașului), un pocal. Legenda: SIGILLUM AURIFABRORUM VARADIENSIS, vezi: Mihalik Sándor, *Régi magyar ötvöscéhpecséték*, în *Turul*, 44, 1930, p. 20-29; Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 358.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba latină: SIGILLUM AVRIFABRORV: VARADIENSIV. (SIGILIUL AURARILOR DIN ORADEA)¹³⁰.

37. Breasla croitorilor din Oradea s-a format în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Primele statute ale breslei au fost aprobate de principele Gabriel Bethlen în 1614¹³¹. Deoarece erau considerate "ilegale", ele au fost aprobate din nou la 3 ianuarie 1722 de împăratul Carol al VI-lea și publicate în adunarea comitatensă întrunită la Pocei, la 28 aprilie 1722, când această veche breaslă s-a reorganizat¹³².

Cu ocazia obținerii statutelor breslei au fost confecționate și cele două tipare sigilare ale breslei care s-au păstrat până în zilele noastre. Ambele tipare sigilare sunt datate: 1722.

*Primul tipar sigilar*¹³³ este confecționat din bronz, are o formă rotundă cu diametrul de 35 mm și gravat în incizie, pentru sigilarea cu ceară.

Discul sigilar având 3 mm grosime este sudat pe rondela tiparului care face corp comun cu mânerul. Înălțimea totală a tiparului sigilar (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 110 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 51a) s-a reprezentat o foarfecă deschisă cu lamele în sus, susținută de doi lei încoronați, rampanți, care stă fiecare pe câte un ornament vegetal. Între lamele deschise ale uneltei menționate, se află un ac cu gămălie (sau cu ață?). Dedesubt un fier de călcat, format dintr-o talpă metalică, și mâner în formă de coadă, terminată cu o sferă.

În exergă, între două cercuri, unul liniar și altul șnurat în interior și un cerc spicat în exterior (împărțit în patru, prin noduri la intersecția diametrelor și care are în cele două secțiuni din partea superioară de cerc, spicele îndreptate în sus, iar în cele două secțiuni din partea inferioară, orientate în jos) s-a scris legenda în limba latină cu litere majuscule:

¹³⁰ Mihalik József, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei a XVII. és XVIII. századból*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1892, p. 429-430; Mihalik Sándor, *Régi magyar ötvösczéhpecséték*, p. 21-24; Köszeghy, Elemér, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*, Budapest, 1936, p. 163, 213 și 271; Magdalena Bunta, *Sigilii de breaslă în colecția...*, p. 226; Idem, *Două sigilii ale breslei aurarilor...*, p. 355-358; Viorica Guy Marica, *Figura aurarului în sigilografie*, în *Sub semnul lui Clío*, *Omagiul Acad. Prof. Ștefan Pascu*, 60, Cluj, 1974, p. 454; Maria Dogaru, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, în *Historia urbana*, tom. VI, 1-2, 1998, p. 39; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27.

¹³¹ Vezi: Komáromi András, *A nagyváradi szabók céhszabályzata 1614-ből*, în *Történelmi Tár*, Budapest, 1901, p. 127-137; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 754, nota 54; Gheorghe Gorun, *Contribuții la istoria breslei croitorilor din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XI, 1981, p. 349-350.

¹³² Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 754; Gheorghe Gorun, *op. cit.*, p. 349; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹³³ Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, *Colecția de piese medievale și moderne*, nr. inv. 5479/b.

SIGILLUM. CAEHAE. SARTO. CIV. M. VARA. 1722 (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR DIN ORAȘUL ORADEA MARE, 1722)¹³⁴.

Cuvintele legendei sunt despărțite printr-un punct.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 51b) lucrat din fier are o formă octogonală și este ornamentat cu linii drepte și punctate și cu unele motive florale. Pe muchia rundelei s-au gravat două cercuri liniare și unul punctat. În partea superioară, mânerul are un orificiu, pentru șnur, iar la capăt este ușor turtit prin batere, datorită intensei utilizări.

Al doilea tipar sigilar¹³⁵ provenind de la această breaslă este confecționat din bronz și are o formă ovală, gravat în incizie. Placa sigilară din bronz de 3 mm grosime este aplicată la un mâner masiv din fontă. Dimensiuni: diametrele rundelei sigilare (37 mm x 35 mm), iar înălțimea totală a tiparului sigilar este de 150 mm.

În emblemă (Fig. 52a): o foarfecă deschisă cu lamele în sus, susținută de doi lei încoronați, rampanți, care stă fiecare pe un ornament, în formă de spic. Între lamele deschise ale uneltei menționate se află un ac, cu gămălie. Sub foarfecă, un călcător.

În exergă, între un cerc șnurat în interior și altul spicat în exterior s-a scris legenda în limba latină cu litere majuscule: SIGILLUM: CAEHAE: SARTO: (RUM) CIV: (ITATIS) M: (AGNO) VARA: (DINI) 1722 (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR DIN ORAȘUL ORADEA MARE, 1722). Cuvintele legendei sunt despărțite prin două puncte¹³⁶.

Mânerul acestui tipar sigilar (Fig. 52 b) are o formă octogonală cu patru laturi mai mari și patru mai mici și este puțin turtit la capăt prin batere, ca urmare a utilizării sale și în acest mod. În partea inferioară are incizate patru linii continue și una punctată, incizii care se repetă identic și pe muchia rundelei.

38. Breasla unită a fierarilor și rotarilor din Oradea este menționată la 6 iunie 1635 în diploma acordată de principele Gheorghe Rákóczi I¹³⁷.

Sigiliul oval (28 mm x 30 mm) al acestei bresle s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1809, septembrie 1¹³⁸.

¹³⁴ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-arheologie*, Tom. X, 2000, p. 62-63; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 27-28.

¹³⁵ Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *Colecția de piese medievale și moderne*, nr. inv. 5479/a.

¹³⁶ Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor...*, p. 63-64; Idem., *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28.

¹³⁷ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 756; *Istoria orașului Oradea*, p. 180.

¹³⁸ D. J. B. A. N., *Colecția de acte a breslelor, dosar nr. 3 (1767-1826)*, f. 2 și D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, nr. act. 40 din 1 septembrie 1809.

În imagine (Fig. 53): într-un scut oval-vertical, deasupra a potcoavă reprezentându-i pe meșterii fierari și dedesubt, o roată suprapusă de o bardă, figuri heraldice desemnându-i pe rotari.

Deasupra scutului un personaj (desigur sfântul protector al breslei), redat trei sferturi, cu mantie. Acesta ține cu mâna dreaptă, cârja episcopală și cu mâna stângă un obiect neidentificat (probabil un clește). Pe cap poartă mitra episcopală. De o parte și de alta, a acestuia, anul 17-38. Pe flancurile scutului, mici elemente vegetale, având rol de lambrechini.

În exergă, între un cerc liniar interior și alte două, unul perlat și altul liniar în exterior s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: SIG: D. ERS. AM. SCHMIT: U: WAGNE. Z. G. WARD¹³⁹ (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A FIERARILOR ȘI ROTARILOR DIN ORADEA MARE).

39. Breasla lăcătușilor, tâmplarilor, strungarilor în lemn și sticlarilor din Oradea s-a constituit în 6 iunie 1635¹⁴⁰, iar la 9 noiembrie 1772 a fost confirmat noul statut al breslei, în care au intrat și alte categorii de meseriași, precum: ceasornicari și armurieri¹⁴¹. De la această breaslă cunoaștem un *sigiliu* și un *tipar sigilar* din 1852. Sigiliul rotund (40 mm), timbrat al breslei lăcătușilor, tâmplarilor și sticlarilor s-a aplicat pe un document din 28 martie 1780¹⁴²

În câmpul sigilar (Fig. 54) într-un scut central, două chei, încrucișate. Pe margini alte scuturi cuprinzând diferite însemne ale celorlalte branșe din cadrul breslei.

Legenda: SIGIL. D. SCHLOSSER: TISCHL: GLASER: IN: GROS: VAR: (SIGILIUL LĂCĂTUȘILOR, TÂMPLARILOR ȘI STICLARILOR DIN ORADEA-MARE).

Tiparul sigilar al breslei¹⁴³ este rotund (32 mm), confecționat din bronz și gravat în incizie.

În câmpul sigilar (Fig. 55) în centru, într-un scut cu marginile laterale scobite și vârful ascuțit s-a reprezentat două chei încrucișate cu vârful în sus, simbolizându-i pe lăcătuși; în partea dreaptă superioară, în scut, o rindea, un echer și un compas, simboluri ale tâmplarilor; în partea dreaptă inferioară, în scut, o unealtă pentru găurit (coarba) element cei individualizează pe strungarii în lemn; în partea stângă superioară, în scut, unelte specifice sticlarilor; în partea stângă inferioară, în scut, două pistoale încrucișate, cu țevile în sus, desemnându-i pe armurieri.

¹³⁹ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28-29.

¹⁴⁰ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 756.

¹⁴¹ *Ibidem*; *Istoria orașului Oradea*, p.180.

¹⁴² D. J. B. A. N., *Colecția de acte ale breslelor*, dosar nr. 2 (1779-1839), f. 2.

¹⁴³ Heves Megyei Múzeumi Szervezet, Dobó Istvan Vármúzeum, Eger, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 78.18.1.

Legenda: N. (AGY) VÁRADI (E) SZ. (TERGÁLYOS) LAK. (ATOS) ASZT. (ALOS) PUS. (KAMÜVES) ÜV. (EGES) CÉH PÉCSÉTJE 1852¹⁴⁴. (SIGILIUL BRESLEI STRUNGARILOR ÎN LEMN, LĂCĂTUȘILOR, TÂMLARILOR, ARMURIERILOR ȘI STICLARILOR DIN ORADEA-MARE, 1852).

40. Breasla cizmarilor din Oradea datează din secolul al XVI-lea, funcționând alături de cea a pantofarilor. Primul statut de organizare și funcționare al breslei a fost confirmat la 3 ianuarie 1722 de împăratul Carol al VI-lea¹⁴⁵.

*Tiparul sigilar*¹⁴⁶ păstrat de la această breaslă are rondela sigilară rotundă, confecționată din bronz cu diametrul de 38 mm, executată în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 130 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 56a) s-a înfățișat o cizmă, în profil, cu ciucure la tureac. Legenda s-a scris pe două rânduri în limba maghiară: A Privilegiat Nagy Váradi Csizmadia Czéh Petsétye 1723 (Sigiliul breslei privilegiate a cizmarilor din Oradea Mare, 1723).

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 56b) lucrat din fier masiv, are o formă octogonală, cu laturile aproape egale.

41. Breasla tăbăcarilor și pantofarilor din Oradea s-a organizat în 1722¹⁴⁷. De la breasla tăbăcarilor s-a păstrat un *tipar sigilar*¹⁴⁸, din 1722, și un *sigiliu*.

Tiparul sigilar este confecționat din bronz având diametrul rundelei sigilare de 40 mm și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară cu mânerul) este de 60 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 57) s-au gravat două cuțite specifice de tăbăcar, încrucișate, peste care broșează un rulo pentru netezit pielea, susținute de doi lei limbași și rampanți, așezați pe o terasă.

Deasupra acestora, o coroană deschisă formată dintr-un cerc frontal și dotată cu trei fleuroane interpuse de două arcuri perlate. De o parte și de alta a coroanei deschise 17-22, anul confecționării tiparului sigilar și al organizării breslei.

La marginea spațiului sigilar s-a scris legenda în limba maghiară: PR: N: N: VÁRADI: TIMÁR CZÉH PETSÉTYE. 1722¹⁴⁹ (SIGILIUL

¹⁴⁴ Acest tipar sigilar de breaslă a fost prezentat succint, alături de alte sigilii ale breslelor din Eger, de Csiffáry Gergely, în 1982, vezi: Csiffáry Gergely, *Egri céhemlékek*, în *Studia Agriensis*, 1, 1982, p. 20-22.

¹⁴⁵ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 175.

¹⁴⁶ Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *Colecția de piese medievale și moderne*, nr. inv. 5431.

¹⁴⁷ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 751-752; *Istoria orașului Oradea*, p. 175.

¹⁴⁸ D. J. B. A. N., *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 137.

¹⁴⁹ Tiparul sigilar este menționat de Maria Dogaru, alături de matrice sigilare provenind de la instituții cu caracter economic, însemne sigilare păstrate la Filiala

BRESLEI PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN ORAȘUL ORADEA MARE, 1722).

Sigiliul rotund (26 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1789¹⁵⁰.

În câmpul sigilar (Fig. 58) s-a reprezentat simbolurile tăbăcarilor (care nu se disting) susținute de doi lei rampanți, iar deasupra o coroană deschisă.

În exergă, între două cercuri liniare legenda în limba latină cu litere majuscule: SIGI. (LLUM)... PELLIONUM C: P: M. V. (SIGILIUL... BRESLEI PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN ORADEA MARE).

42. Breasla sumănarilor din Oradea a obținut privilegiul la 27 iulie 1722 semnat de împăratul Carol al VI-lea, iar actul a consfințit asocierea meșterilor sumănari din târgul Oradea¹⁵¹.

De la această breaslă orădeană s-au păstrat două tipare sigilare, unul din 1777 și altul din 1817.

*Primul tipar sigilar*¹⁵² are o formă rotundă (45 mm), confecționat din fier și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară cu mânerul) este de 92 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 59) o roată de tors și un braț omenesc (senestroșeră) îndoit parțial din cot, ține cu degetele mâinii, un fir de ață întins și răsucit care se adună pe o suveică. Înspre partea superioară a roții, de o parte și de alta, doi piepteni, în formă de lopățică, pentru ales și scărmanat materia primă iar dedesubtul firului de ață întins, o altă unealtă specifică. Deasupra, având în părți câte un punct, 1777, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între două cercuri, unul perlat în interior și altul șnurat în exterior s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: N: VÁRADÍ: GÚBA: CSAPO: TARSASAG: PECSÉTYE (SIGILIUL SOCIETĂȚII GUBARILOR ȘI DÂRSTARILOR DIN ORADEA MARE). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de patru puncte în formă de cruce iar cuvintele sunt despărțite prin două puncte.

*Al doilea tipar sigilar*¹⁵³ este rotund (30 mm) făurit din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală este de 40 mm.

Arhivelor Statului Bihor, vezi: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 119 și Emödi János, *op. cit.*, 110-111 și descris la Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 28.

¹⁵⁰ Col. particulară, Emödi J., Oradea.

¹⁵¹ Lakos Lajos, *Nagyvárad múltja és jelenjéből*, Oradea, 1904, p. 325; Veronica Covaci, *op. cit.*, p.763; *Istoria orașului Oradea*, p. 177.

¹⁵² Muzeul Național Maghiar, Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 121/1939.

¹⁵³ *Ibidem*, nr. inv. 122/1939.

În imagine (Fig. 60) s-a gravat următoarea compoziție: în partea superioară a câmpului sigilar, un personaj masculin cu pălărie (probabil calfa), așezat pe un scaun specific, lucrând materia primă, pentru confecționarea gubelor. De o parte și de alta, trei plante textile, cu frunze și flori, probabil de in, aluzie la materia primă.

În partea inferioară a câmpului sigilar s-a reprezentat o instalație (pivă) pentru pănură, având în stânga, o plantă textilă, floarea de in, surmontată de un pieptene specific, pentru scărmanat.

În exergă, între două cercuri, unul liniar interior și altul perlat exterior, s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: A.P. N : VÁRADI GÚBAS CZÉH PECSÉTJE 1817 (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A GUBARILOR DIN ORADEA, 1817).

43. Breasla frânghierilor și sitarilor din Oradea este menționată în 1722¹⁵⁴. De la această breaslă provine un tipar sigilar din 1819¹⁵⁵.

Tiparul sigilar este rotund (28 mm), confecționat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 62 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 61) doi lei rampanți și limbați, pe o terasă, formată de o linie orizontală, susțin două unelte specifice (rășchitoare), încrucișate, intercalate la mijloc de un pieptene pentru scărmanat cânepa, suprapuse central, de un obiect neidentificat în formă de inimă, reprezentând probabil, materia primă. Pe terasa menționată se află o sită și un ciur, produse specifice sitarilor și un alt obiect neidentificat.

Deasupra, o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. Sub postament s-a gravat 1819, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între două cercuri liniare simple s-a scris legenda în limba maghiară cu litere majuscule: PR. N. VÁRADI . KÖTEL. VERO. ÉS SZITAS CZ: PET. (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A FRÂNGHIERILOR ȘI SITARILOR DIN ORADEA MARE).

44. Breasla dogarilor din Oradea s-a format în 1769¹⁵⁶. Tiparul sigilar păstrat datează chiar din 1769, anul formării breslei¹⁵⁷. El este rotund (45 mm), făurit din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 75 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 62) acvila bicefală având pe piept, un scut oval-vertical, incluzând pe o terasă, un butoi, surmontat de un compas cu

¹⁵⁴ Lakos Lajos, *op. cit.*, p. 325; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 763.

¹⁵⁵ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 1/1942.

¹⁵⁶ Vezi: Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 762; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁵⁷ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 1939.119.

vîrfurile larg deschise iar de o parte și de alta, a vasului câte un ciocan de lemn, unelte specifice dogarilor.

Scutul este suprapus de un personaj reprezentat trei sferturi (Sfântul Orban, patronul breslei) cu mantie și mitră episcopală. Personajul menționat ține cu mâna dreaptă în poziție oblică, cârja episcopală iar cu mâna stângă, un ciorchine mare de strugure, cu două frunze. De o parte și de alta a personajului, între cârjă și strugure s-a gravat 17-69, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între un cerc perlat în interior și două cercuri în exterior, unul perlat și altul spicat s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: K. K. ERSAMI. FAS. PINDER. H. W. INSIGIL. S. GROS WARDEIN (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A MEȘTERILOR DOGARI DIN ORAȘUL CEZARO-CRĂIESC ORADEA MARE). Începutul și sfârșitul legendei este indicat de două steluțe.

45. Breasla unită a zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea s-a organizat în 1770¹⁵⁸.

Sigiliul rotund (40 mm) al acestei bresle s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1857, iunie 28¹⁵⁹.

În câmpul sigilar (Fig. 63a-63b) un vas cu două toarte, albia pentru mortar, luând forma unui scut, despicat: în primul cartier s-au reprezentat o mistrie și un ciocan, încrucișate și întretăiate de un compas deschis cu vîrfurile în jos, iar dedesubt un echer reprezentându-i pe zidari; în cartierul al doilea însemne ale pietrarilor, un fragment de piatră și o riglă (sau un braț ce ține un ciocan gata de-a lovi materia primă).

Deasupra scutului trei personaje aureolate (patronii breslei), redate trei sferturi, cel din mijloc, ține cu o mână sceptorul, iar cele laterale, câte o ramură.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda: P: B: I: NOC.W.W: WA: W. AR: ZI: S. M : SIG. 1. (8.3) 9.

46. Breasla olarilor din Oradea s-a organizat în 1820¹⁶⁰.

Sigiliul rotund (40 mm) al breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1842, decembrie 6¹⁶¹.

¹⁵⁸ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 758; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁵⁹ D. J. A. A. N., *Colecția de diplome*, nr. act. 33/1857.

¹⁶⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlesztés és a czéhek...*, II, 1913, p. 288; Nicolae Firu, *Oradea Mare*, Edit. Cultura Națională, București, 1942, p. 92; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Tereza Mózes, *Contribuții privind istoricul olăritului în Oradea*, în *Biharea, Culegere de studii și materiale de etnografie și artă*, X, 1982, p. 127-128; *Istoria orașului Oradea*, p. 181.

¹⁶¹ D. J. B. A. N., *fond Episcopia romano-catolică din Oradea, Acte economice*, dosar 4458, nr. 147, f. 130.

În imagine (Fig. 64a - 64b): un personaj (Sfântul Florian, patronul breslei), în picioare, ține cu mâna stângă hampa unui steag parțial desfășurat; în dreapta personajului, roata olarului având pe ea un vas cu flori, iar în stânga jos, o vază de asemenea cu flori.

În exercițiu, între un cerc perlat în interior și altul spicat în exterior s-a scris legenda în limba maghiară: NAGY-VÁRADI FAZEKAS CZÉH PECSETJIE, 1820 (SIGILIUL BRESLEI OLARILOR DIN ORADEA MARE, 1820).

47. Breasla măcelarilor din Oradea s-a format la 3 noiembrie 1566, când măcelarii au primit privilegiul de la regele Ioan al II-lea Zápolya, reconfirmate în 15 aprilie 1576 de principele Cristofor Bathory și în 25 octombrie 1644 de principele Gheorghe Rákóczy I¹⁶². La 31 martie 1820 împăratul Ferdinand al Austriei, acordă un nou statut pentru meșterii din Oradea, Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate și Oradea-Velența¹⁶³.

Cu prilejul acordării noului statut s-a hotărât înlocuirea vechiului tipar sigilar cu un tipar sigilar nou, care a fost confecționat în 1821, pentru măcelarii din Oradea și Oradea-Olosig, piesă sigilară care s-a păstrat până astăzi¹⁶⁴. El are o formă rotundă (28 mm), executat din aramă și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 28 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 65) într-un scut dreptunghiular, pe fond albastru, un cap de vită cornută surmontat de o coroană închisă.

Deasupra scutului, două barde de măcelar, aflate. De o parte și de alta a scutului 1821, anul introducerii în folosință a tiparului sigilar.

Legenda: PRIV: N: VÁRADI ÉS V. OLASZI EGYES: HENTES CÉH PETSÉTYE. (SIGILIUL BRESLEI UNITE PRIVILEGIATE A MĂCELARILOR DIN ORADEA ȘI ORADEA-OLOSIG). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o rozetă.

48. Breasla croitorilor din Oradea-Olosig s-a organizat conform statutului acesteia obținut în anul 1769¹⁶⁵. De la această breaslă provine un *tipar sigilar*, din 1771¹⁶⁶. Tiparul sigilar are rondela sigilară rotundă, confecționată din bronz, cu diametrul de 40 mm și gravată în incizie.

¹⁶² Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 753; *Istoria orașului Oradea*, p. 178.

¹⁶³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 107; Idem, *Iparfejlődés és a céghek...*, II, 1913, p. 288; Nicolae Firu, *op. cit.*, p. 92; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 529; *Istoria orașului Oradea*, p. 178.

¹⁶⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 1939. 124.

¹⁶⁵ Szádeczky Lajos *Iparfejlődés és a céghek...*, II, 1913, p. 318; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 755; Gheorghe Gorun, *op. cit.*, p. 356; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁶⁶ Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *Colecția de piese medievale și moderne*, nr. inv. 5480.

În câmpul sigilar (Fig. 66a) în partea superioară s-a reprezentat Sfânta Fecioară Maria (patroana breslei), iar în partea inferioară, o foarfecă deschisă cu lamele în sus, susținută de doi lei care stau pe o terasă. Între lamele deschise ale instrumentului menționat, un ac cu ață și o altă unealtă. În dreapta și stânga, câte un ornament vegetal.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda în limba latină cu litere majuscule având cuvintele despărțite prin două puncte: SIGIL: SARTORUM: CEHAE: VARAD: OLASIENSZIS: 1771. (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR DIN ORADEA-OLOSIG, 1771)¹⁶⁷.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 66b), confecționat din fier are o formă octogonală. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 130 mm.

49. Breasla cizmarilor din Oradea-Olosig s-a constituit în anul 1772¹⁶⁸. Sigiliul breslei s-a aplicat în ceară roșie pe un document din 1847, decembrie 28¹⁶⁹.

În câmpul sigilar (Fig. 67), într-un scut dreptunghiular cu baza rotunjită s-au reprezentat: o cizmă în profil, având partea tureacului din față mai înalt; în dreapta, o unealtă pentru baterea și netezirea pielii pentru talpă și căpute, iar deasupra un cuțit specific tăietorilor în piele, utilizat și la croitul tocurilor. Scutul este sprijinit pe o terasă, de doi lei care susțin în același timp și coroana închisă care timbrează scutul.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba maghiară: I. V. OLASZI CSIZMADIA CZÉH. PECSÉTYE. 1773. (SIGILIUL BRESLEI CIZMARILOR DIN ORADEA-OLOSIG, 1773).

PÂNCOTA

50. Breasla unită din Pâncota primește diploma de privilegii la 13 aprilie 1821 sub semnătura lui Francisc I, împăratul Austriei¹⁷⁰.

De la această breaslă s-a păstrat *un tipar sigilar* ce datează din 1852, iar pe un document din 1872, s-a conservat în ceară roșie *o amprentă sigilară* reprezentând o variantă apropiată a acestui tipar sigilar.

a. *Tiparul sigilar* a fost confecționat, în întregime, din bronz, având rondela și mânerul contopite¹⁷¹. Rondela sigilară are o formă rotundă cu

¹⁶⁷ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29.

¹⁶⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 133; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 318-319; Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 759; *Istoria orașului Oradea*, p. 176.

¹⁶⁹ Vezi: Emödi Janos, *op. cit.*, p. 115 și 119, fig. 7.

¹⁷⁰ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 111; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 293; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 15; D. J. A. A. N., *Colecția de diplome, doc. 41 (1821) - Diploma breslei unite din târgul Pâncota* este reprodușă în *Îndrumător în Arhivele Statului Arad*, D. G. A. S., vol. I, București, 1974, p. 180, fig. 48-49; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

diametrul de 33 mm, gravată în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 70 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 68a) identificăm o compoziție alcătuită din cinci compartimente, grupate original, neconformă întru totul regulilor heraldice.

În cartierul din partea superioară sunt reprezentate însemne caracteristice tâmplarilor: o rindea, un echer și un compas deschis cu laturile în jos; în cartierul din dreapta sus, individualizându-i pe lăcătuși sunt gravate două chei încrucișate având vârfurile în sus și întretăiate la mijloc de un burghiu; în cartierul din stânga sus, sunt reunite simboluri ale activității zidarilor: o mistrie și un ciocan încrucișate deasupra unui echer; în cartierul din dreapta jos s-au plasat însemne specifice sticlarilor: un ciocan și o dălțiță, încrucișate și întretăiate de alte două obiecte neidentificate (probabil un hârleț și o tăviță); în ultimul cartier, din stânga jos, sunt redată o secure și o bardă mare încrucișate și întretăiate de un ciocan, figuri heraldice desemnându-i pe dulgheri. Pe marginile scutului lambrechini.

În partea de sus a câmpului sigilar, deasupra scutului s-a înfățișat o coloană timbrată de o coroană închisă, flancată de două personaje înfățișate schematic, ținând cel din dextra în mâna dreaptă o cruce, cel din senestra în mâna stângă globul crucifer.

Interpretând aceste elemente însumate în compoziția descrisă mai sus, constatăm că acestea transmit un mesaj: coloana evocă credem tradiționalul trunchi de arbore al breslei în care viitorii meșteri băteau cuiele, înainte de a pleca spre diferite centre meșteșugărești pentru a învăța tainele meseriei alese. Desigur, figurile omenești menționate sunt patronii breslei chemați să-i ocrotească pe membrii săi.

De o parte și de alta a coloanei și a figurilor umane schematic reprezentate, s-a gravat: 1852, anul confecționării tiparului sigilar.

Legenda scrisă în limba germană cu diferite tipuri de prescurtări cuprinde următorul text: SI. (EGEL) D. (ER) PR. (IVILEGIERTEN) TISCH. (LER) SCHLOS. (ER) GLASER ETC. ZUNFT. IN. MARKT PANKOTA. (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A TÂMPALARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR ȘI ALȚII DIN TÂRGUL PÂNCOTA)¹⁷².

La marginea spațiului sigilar, un cerc perlat. Pe muchia netedă a rondelii sigilare s-a incizat ca semn o liniuță verticală pentru a indica modul în care tiparul sigilar trebuie aplicat, astfel încât imaginea să apară în poziție corectă. Pe reversul rondelii sigilare s-au incizat două cercuri concentrice.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 68b) are o formă cilindrică, fiind ornamentat spre rondelă cu două inele.

¹⁷¹ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 3710.

¹⁷² Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Un tipar sigilar al breslei mixte din Pâncota*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 41-414; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25-26.

b. *Sigiliul breslei din Pâncota*, aplicat în ceară roșie pe un document din 30 mai 1872¹⁷³, poate fi considerat o variantă sigilară cu unele mici modificări a tiparului sigilar din 1852. Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 35 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 69a-69b) distingem o compoziție alcătuită din cinci compartimente, grupate original, neconformă întru totul regulilor heraldice, identică cu cea gravată pe tiparul sigilar.

Legenda s-a scris tot în limba germană și cu litere majuscule: SI. D. PR. TISCH. SCHLOS. GLASER. MAURE. ZIMERMANN. ZUNFT IN MARKT PANKOTA 1852 (SIGILIUL BRESLEI PRIVILEGIATE A TÂMPLARILOR, LĂCĂTUȘILOR, STICLARILOR, ZIDARILOR ȘI DULGHERILOR DIN TÂRGUL PÂNCOTA, 1852)¹⁷⁴.

Dacă forma scutului și simbolurile din câmpul sigilar, rămân neschimbate, dimensiunea sigiliului este puțin mai mare, iar legenda conține mai multe cuvinte, desemnând și alte meșteșuguri dintre cele reunite în cadrul breslei. Denumirea localității (PÂNCOTA) și anul (1852) s-au gravat, în câmpul sigilar, semicircular, de o parte și de alta a sfinților protectori ai breslei.

PECICA

51. Țesătorii români și maghiari din Pecica obțin privilegiul de breaslă în 1816¹⁷⁵.

Sigiliul oval (30 mm x 28 mm) al breslei este imprimat în tuș negru pe un document din 1854, septembrie 3¹⁷⁶.

În imagine (Fig. 70): trei suveici, așezate în triunghi (emblema tradițională a țesătorilor), susținute de doi lei rampanți. Deasupra o coroană deschisă cu trei fleuroane și două arcure perlate iar în partea de jos, o plantă cu trei flori (probabil de in).

La marginea spațiului sigilar legenda: K: (AMARAI) P: (ÉCSKA) M: (EZÖ) VAROS TAKATS. C: (ZÉH) P: (ECSÉT). (SIGILIUL BRESLEI ȚESĂTORILOR DIN ORAȘUL CAMERAL PECICA)¹⁷⁷.

¹⁷³ D. J. A. A. N., *Colecția bresle meșteșugărești arădene*, dosar 34, f. 6.

¹⁷⁴ Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 26.

¹⁷⁵ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280 și 300; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁷⁶ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad*, inv. nr. 34, *Actele împuternicirii cesaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, fila 48; vezi și Maria Pârvulescu, Maria Dogaru, *Introducerea și regăsirea informațiilor privind izvoarele sfragistice în memoria echipamentului electronic*, în *Revista Arhivelor*, Anul LVI, vol. XLI, nr. 3, 1979, p. 339.

52. Breasla rotarilor și fierarilor din Pecica s-a format în 1816, când acești meseriași obțin privilegiul de breaslă semnat de împăratul Francisc I, al Austriei¹⁷⁸.

Sigiliul rotund (40mm) al breslei este imprimat în tuș negru pe documentul mai sus amintit¹⁷⁹.

În câmpul sigilar (Fig. 71) două scuturi ovale, acolate ale căror mobile (desigur simbolurile rotarilor și fierarilor) nu se disting.

Deasupra, între cele două scuturi, într-un ancadrament format din ornamente vegetale, anul 1818, iar deasupra datei, o cruce. Sub scuturi, ornamente vegetale.

În exergă, între un cerc liniar interior și un cerc spicat exterior s-a scris legenda în limba germană cu litere majuscule: SIGIL. D: (ER) ERS: (AMEN) WAGNER V: (ND) SHMID HAND: (WERCK) ZUNFT V: M. (ARKT) PESKA. (SIGILIUL ONORABILEI BRESLE A MEȘTERILOR ROTARI ȘI FIERARI DIN TÂRGUL PECICA). Începutul și sfârșitul legendei este delimitat de o steluță¹⁸⁰.

53. Breasla cizmarilor din Pecica este atestată documentar în 1818, când acestor meseriași din localitate li se acordă statutul de breaslă semnat de împăratul Francisc I, al Austriei¹⁸¹. De la această breaslă cunoaștem un *tipar sigilar* și un *sigiliu*.

*Tiparul sigilar al breslei*¹⁸² este confecționat în întregime din bronz având mânerul și rondela sigilară contopite. Rondela sigilară are o formă rotundă cu diametrul de 40 mm și este lucrată în incizie. Înălțimea totală a tiparului sigilar (rondela sigilară și mânerul) este de 90 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 72a) într-un scut oval, cu cartuș, sunt reprezentate: o cizmă, în profil, spre dreapta, un cuțit de rihtuit având vârful încovoiat și o altă unealtă ce servea cizmarilor la baterea și netezirea pielii pentru talpă și căpute. Deasupra și dedesubtul încălțămintei menționate se află câte o rozetă.

¹⁷⁷ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica pe un document din 1854*, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

¹⁷⁸ Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 64.

¹⁷⁹ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad, inv. nr. 34, Actele împuternicitului cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, f. 48.

¹⁸⁰ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377-378; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23.

¹⁸¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p.213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12 și 51-67 (*unde este publicat statutul breslei*); Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 64.

¹⁸² D. J. A. A. N., *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 483.

Scutul este suprapus de un personaj reprezentat trei sferturi, probabil patronul breslei, purtând mitră episcopală. Personajul menționat ține în mână dreaptă, un glob crucifer iar în mână stângă, o cârjă. De o parte și de alta a acestuia, s-a redat câte o stea cu șase colțuri și 18-18, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între un cerc liniar interior și un cerc spicat în exterior s-a scris legenda în limba latină cu litere majuscule: SIGIL: (LUM) CIVITATIS. PETSKA CETUS COTHURNARIORUM (SIGILIUL ORAȘULUI PECICA, BREASLA CIZMARILOR)¹⁸³. Începutul și sfârșitul legendei este delimitat de un asterisc.

După cum se observă, gravorul a marcat prescurtarea folosită prin plasarea după cuvântul respectiv a două puncte. S-a abreviat cuvântul „sigiliu” iar cuvintele care individualizau posesorul tiparului sigilar sunt scrise în întregime. Pe reversul rondelei sigilare s-a incizat un semn, steluță (*) menit a arăta modul în care tiparul sigilar trebuia aplicat în așa fel încât imaginea să apară în poziție corectă.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 72b) are o formă octogonală, cu patru laturi mai mari și patru mai înguste.

Sigiliul oval (30 mm x 27 mm) al breslei cizmarilor imprimat în tuș negru pe documentul din 3 septembrie, 1854¹⁸⁴.

În câmpul sigilar (Fig. 73) lipsit de emblemă s-a scris pe cinci rânduri legenda în limba maghiară, cu litere de mână, cursive: Az Petskai Cizmadia Czéh Petsétje, 1818. (Sigiliul breslei cizmarilor din Pecica, 1818). Dedesubt, un ornament¹⁸⁵.

54. Breasla croitorilor din Pecica s-a înființat în 1818¹⁸⁶.

Sigiliul rotund (24 mm) al breslei imprimat în tuș negru, pe documentul din 3 septembrie 1854¹⁸⁷.

În câmpul sigilar (Fig. 74) s-a reprezentat o foarfecă deschisă cu lamele în sus. În unghiul dintre cele două mânere, un ac cu gămălie. De o parte și de alta, data 18-36.

¹⁸³ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 101; Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția Direcției Județene Arad a Arhivelor Naționale*, în *Crisia*, XXVI-XXVII, 1997, p. 388-389; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

¹⁸⁴ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad*, nr. inv. 34, *Actele împuternicitudinii cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, fila 48.

¹⁸⁵ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 378; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

¹⁸⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza., *op. cit.*, p.213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁸⁷ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad*, nr. inv. 34, *Actele împuternicitudinii cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, f. 48.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba maghiară: PÉCSKA M: (EZÖ) VAROS SZABO CZÉH PETSÉTJE (SIGILIUL BRESLEI CROITORILOR DIN ORAȘUL PECICA)¹⁸⁸.

55. Breasla cojocarilor și curelarilor din Pecica s-a înființat în 1818¹⁸⁹. *Sigiliul* rotund al breslei cojocarilor (24 mm) imprimat în tuș negru, pe documentul din 1853, septembrie 3¹⁹⁰.

În câmpul sigilar (Fig. 75) s-a reprezentat o piele de animal întinsă (luând forma unui scut). Scutul timbrat de o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate este susținut de doi lei care stă fiecare pe un postament.

Legenda s-a scris cu litere majuscule în limba maghiară: KIR: (ALYI) CAALIS PETSKA. SZÜTS CZÉH. 1837 (BREASLA COJOCARILOR DIN <TÂRGUL> CAMERAL REGAL PECICA, 1837). Cuvintele legendei sunt precedate de o rozetă¹⁹¹.

56. Breasla cojocarilor și croitorilor din Pecica ia naștere în 1818¹⁹².

Tiparul de sigiliu care se păstrează de la această breaslă este lucrat în întregime din metal (bronz), având rondela și mânerul contopite¹⁹³. Rondela sigilară are o formă ovală (40 mm x 38 mm) și gravată în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 90 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 76a) scut dreptunghiular, despicat; în cartierul prim s-a redat o piele de animal întinsă sau mai degrabă un cojoc cu mâneci, stilizat, reprezentând cojocarii; în cartierul doi o foarfecă deschisă, așezată cu lamele în sus, având între ele un ac de cusut, figuri heraldice, desemnând croitorii.

Scutul timbrat de o coroană deschisă formată dintr-un cerc frontal cu pietre prețioase și semiprețioase și cu trei fleuroane și două arcuri perlate, este susținut de doi lei, stând fiecare pe câte un ornament vegetal.

¹⁸⁸ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 23-24.

¹⁸⁹ Szádeczky Lajos., *A czéhek történetéről...*, p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁹⁰ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad, inv. nr. 34, Actele împuternicitudinii cesaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, fila 48.

¹⁹¹ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 378; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24.

¹⁹² Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza., *op. cit.*, p.213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12 și 25; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

¹⁹³ D. J. A. A. N., *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 484.

Circular legenda în limba maghiară scrisă cu litere majuscule: KIR: CAALIS. PETSKA. SZÜTS: SZABO. CÉH. (BREASLA COJOCARILOR ȘI CROITORILOR DIN <TÂRGUL> CAMERAL REGAL PECICA)¹⁹⁴. Legenda este precedată de un asterisc, iar cuvintele sunt despărțite printr-un punct sau două. La marginea spațiului sigilar, cerc spicat.

Mănerul tiparului sigilar (Fig. 76b) are o formă octogonală, de dimensiuni variabile, cu patru laturi mai mari și patru mai mici. Acest tipar sigilar datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

57. Breasla mixtă din Pecica s-a organizat în 1839, când i s-a editat un nou statut ¹⁹⁵.

Sigiliul rotund (37 mm) al breslei s-a imprimat în tuș negru pe documentul din 1854, septembrie 3¹⁹⁶.

În câmpul sigilar (Fig.77) s-au reprezentat diferite unelte și produse specifice breslei, avînd rolul de-a o individualiza:

În partea superioară, o cheie și o bardă mare, încrucișate, cheia simbol al lăcătușilor iar barda, însemn al dulgherilor; deasupra în unghiul format dintre ele, o mistrie, individualizându-i pe zidari, iar dedesubt o rindea, desemnându-i pe tâmplari; în stînga, un instrument de tăiat sticla, specific pentru sticlari iar în dreapta un corn, amintindu-i pe vestiții brutari din localitate.

În partea inferioară, în stînga un pieptene de scărmanat cânepa, element ce amintește de activitatea frînghierilor, la mijloc un rulou pentru întins și netezit pielea, unealtă specifică tăbăcarilor și în dreapta un butoi, produs finit, evocându-i pe dogari.

Legenda, precedată de o steluță s-a scris în limba maghiară cu litere majuscule: (*) A: BE: PRI: KÖMI: ÁTS: AZT: LÁK: ÜVE: BIN: KÖT: PEK: M. T. CZE: A PETSKA. (BREASLA ÎNSCRISĂ PRIVILEGIATĂ A MEȘTERILOR ZIDARI, DULGHERI, TÂAMPLARI, LĂCĂTUȘI, STICLARI, DOGARI, FRÎNGHIERI, BRUTARI ȘI TĂBĂCARI DIN PECICA)¹⁹⁷. Cuvintele legendei sunt despărțite, între ele, printr-un punct sau două. Câmpul sigilar este despărțit de legendă de două cercuri, unul perlat și altul liniar.

¹⁹⁴ Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 101; Augustin Mureșan, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția...*, p. 389; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 25.

¹⁹⁵ Szádeczky Lajos., *A czéhek történetéről...*,p. 99; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 280; Eperjessy Géza., *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Idem, *Fejezetek Pécska nagyközség történetéből*, Deva, 1995, p. 52-53; Alexandru Mihalca, Avram Crăciun, Gheorghe Chiper, *op. cit.*, p. 64.

¹⁹⁶ D. J. A. A. N., *fond Prefectura județului Arad, inv. nr. 34, Actele imputericului cezaro-crăiesc*, dosar 6123/1854, fila 48.

¹⁹⁷ Augustin Mureșan, *Sigilii ale breslelor din Pecica...*, p. 376-377; Idem, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 24-25.

SALONTA

58. Breasla cizmarilor din Salonta s-a format în anul 1820¹⁹⁸. *Tiparul sigilar* păstrat de la această breaslă datează din 1822¹⁹⁹. El este rotund (40 mm) confecționat din bronz și gravat în incizie. Înălțimea totală este de 105 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 78a-78b) într-un scut dreptunghiular s-a reprezentat o cizmă, în profil, orientată cu vârful spre stânga și diferite unelte specifice acestei meserii, un cuțit de cizmar și o unealtă pentru baterea și netezirea pielii pentru talpă și căpute.

Scutul este timbrat de o coroană deschisă, formată dintr-un cerc frontal și dotată cu trei fleuroane interpuse de două arcuri perlate. Pe margini, două ramuri de laur încrucișate în partea inferioară și legate cu o fundă.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda în limba maghiară cu litere majuscule: NAGY: SZALONTAI. CSIZMADIA. CZÉH: PETSETYE: 1822. (SIGILIUL BRESLEI CIZMARILOR DIN SALONTA-MARE, 1822)²⁰⁰.

SATU MARE

59. Breasla aurarilor din Satu Mare s-a înființat în 1543²⁰¹. *Sigiliul* rotund al breslei a fost aplicat în ceară roșie pe un document.

În câmpul sigilar (Fig. 79) într-un scut de tip Renaștere un potir al cărui picior are talpa în formă treflată, compusă din șase petale. Sub cupă distingem o coroniță, în formă de coșuleț, din frunze ascuțite iar pe tija piciorului potirului, o sferă metalică. Cupa potirului are suprafața netedă, asemenea capacului, care are marginile răsfirate. Din vârful capacului, iese o floare de crin, cu trei ramuri care servește ca și mâner. Ramura centrală se îndreaptă în sus iar cele două laterale, una spre dreapta și alta spre stânga.

Potirul menționat este sprijinit de doi lei, limbați, rampanți și stilizați cu cozile răsucite printre picioare și terminate cu ciucuri, care susțin cu etichetele superioare cupa și capacul potirului la nivelul coroniței, iar cu etichetele inferioare stând fiecare liber, în dreptul tălpii potirului. De o parte și de alta, în părțile scobite ale scutului: 15-90, anul executării tiparului sigilar.

¹⁹⁸ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 105; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 286; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 224; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 527.

¹⁹⁹ D. J. B. A. N., *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 6/765.

²⁰⁰ Tiparul sigilar menționat de Maria Dogaru, vezi: Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare...*, p. 119 și descris la Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 29.

²⁰¹ *Pagini din istoria Maramureșului* (coordonator Gheorghe T. Pop), Baia Mare, 1967, p. 60; Doru Radosav, *Ghid de oraș - Satu Mare*, București, 1984, p. 21.

În exergă, între două cercuri continui s-a scris legenda în limba maghiară, cu litere majuscule: ZAKMARI EOTWES MESTEREK CEE PECETI (SIGILIUL BRESLEI MEȘTERILOR AURARI DIN SATU MARE)²⁰². Începutul și sfârșitul legendei și fiecare cuvânt al acesteia este separat de o rozetă.

60. Breasla frânghierilor din Satu Mare s-a organizat în 1839²⁰³. Tiparul sigilar păstrat²⁰⁴ este rotund cu diametrul de 32 mm și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 40 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 80) pe o terasă cu vegetație formată din ierburi și două flori de in, doi lei rampanți susțin două spade sau rășchitoare, încrucișate, intercalate de un pieptene de scărmanat cânepa iar peste tot, un obiect neidentificat în formă de inimă, probabil materia primă. Deasupra pieptenului menționat se află o coroană deschisă, formată din trei fleuroane, interpuse de două arcuri perlate.

De o parte și de alta a coroanei menționate, literele majuscule A-Z, cu care începe și este scrisă legenda: SZATMÁR NIMETI KÖTELVERŐ TSÉH 1829 (BREASLA FRÂNGHIERILOR DIN SATU MARE, 1829). Începutul și sfârșitul legendei este delimitată de patru puncte, în formă de cruce.

SÂNTANA

61. Breasla cizmarilor din Sântana s-a înființat în 1774, ea fiind prima breaslă rurală înființată în teritoriul comitatului Arad²⁰⁵. În 1817 statutul său a fost reînnoit, editându-se și statutul breslei mixte din localitate²⁰⁶.

Sigiliul breaslei cizmarilor este rotund (40 mm) aplicat în ceară roșie pe un document din 1838²⁰⁷.

²⁰² Mihalik I., *A szatmári ötvös-czéh pecsétje 1590-ből*, în *Archaeologiai Értesítő* XIII, 1893, p. 188 sq; Magdalena Bunta, *Două sigilii ale breslelor...*, p. 358; Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 32.

²⁰³ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 122; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 306; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 248; Géza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²⁰⁴ Muzeul Agricol Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 65.1837.1.

²⁰⁵ Márki Sándor, *op. cit.*, II, 1895, p. 857; Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 308; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Géza Kovách, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 11-12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525; Jacob Hübner, *Monographie der Grossgemeinde Sanktanna*, f. a., f. l., p. 30-31.

²⁰⁶ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 124; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 308; Eperjessy Géza, *op. cit.*, p. 213; Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele...*, p. 12; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 525.

²⁰⁷ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 3868.

În câmpul sigilar (Fig. 81) într-un scut rococo s-au reprezentat uneltele ale cizmarilor: un cuțit de rihuit și o altă unealtă pentru baterea și netezirea pielii, pentru talpă și căpute. Sub acestea 18 (18 ?).

În exergă, între un cerc liniar interior și altul șnurat în exterior, s-a scris cu litere majuscule, legenda: F. J. J. I. E. A. V. B. U. S. S. A. A. M. V. L. B. N. C. I. D. A.

62. În 1775 împăratul a aprobat formarea unei **bresle unite la Sântana**, prin unificarea tuturor meseriilor existente²⁰⁸.

De la **breasla unită a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor** din localitate provine un *tipar sigilar* rotund (27 mm) confecționat în întregime din aramă și gravat în incizie²⁰⁹. Amprenta sigilară: 26 mm. Înălțimea totală a piesei sigilare (rondela și mânerul) este de 50 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 82a) al tiparului s-a gravat următoarea compoziție²¹⁰: dintr-un punct central pornesc patru raze, formând spații (cartiere) pentru însemnele celor patru meserii: rotari, frânghieri, dogari și fierari. Rotarii sunt reprezentați printr-o roată cu spițe, suprapusă de o bardă mare; frânghierii de un pieptene de scărmanat cânepa și un alt instrument specific meseriei lor; dogarii, printr-un butoi deasupra căruia se află un compas deschis ce intercalează partea de sus a vasului și lateral două ciocane de lemn specifice, iar fierarii de un ciocan și un clește, încrucișate și întretăiate de un tăietor de copite. Câmpul sigilar al rondelii este separat de legendă printr-un cerc liniar.

Legenda este scrisă cu litere majuscule în limba germană, iar cuvintele sunt despărțite prin puncte: SAN. ANA. VA. (GNER) SA. (ILER) BI. (NDER) UN. (D) SC. (MIT) Z. (UNFT). 1776. (BREASLA ROTARILOR, FRÂNGHIERILOR, DOGARILOR ȘI FIERARILOR DIN SÂNTANA, 1776).

În legendă, litera "Z", apare incizată inversată, ca un "S". Pe muchia rondelii sigilare apare ca semn o liniuță (-), care indica aplicarea corectă a tiparului sigilar.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 82b) se termină în partea superioară în formă de sferă, având rolul de a fi mai bine ținut în mână.

²⁰⁸ Jacob Hübner, *op. cit.*, p. 31.

²⁰⁹ Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu Feudal*, nr. inv. 3855.

²¹⁰ În cartierul cu ciocanul, cleștele și tăietorul de copite nu este vorba despre însemnele lăcătușilor cum au opinat în 1974 Mircea Zdroba și Mircea Barbu, *op. cit.*, p. 111. După părerea noastră, aceste elemente sunt însemne care-i reprezintă pe fierari, vezi: Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 26-27.

ȘIMLEUL SILVANIEI

63. Breasla olarilor din Șimleul Silvaniei s-a format în 1764²¹¹. Tiparul sigilar aparținând acestei bresle²¹², confecționat din bronz are o formă ovală cu diametrele de 32 mm x 30 mm și gravat în incizie. Înălțimea totală a piesei sigilare este de 74 mm. El datează din 1764, anul înființării breslei.

În câmpul sigilar (Fig. 83a) într-un ancadrament, s-a reprezentat meșterul olar, ridicat de pe scaunelul de lucru, lucrând la roata olarului. Meșterul menționat, ține cu mâna stângă, de toartă, o cană mare, aflată pe roata olarului, iar cu mâna dreaptă un obiect specific meseriei, neidentificat.

Legenda s-a scris în limba maghiară cu litere majuscule: SOMLAI FASEKAS CÉCH PECSÉGYE (SIGILIUL BRESLEI OLARILOR DIN ȘIMLEU).

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 83b, c) are o formă octogonală, cu patru laturi mai mari și patru mai mici, având în partea superioară un orificiu pentru prins cu șnur sau lanț. Pe o latură s-a scris numele și prenumele meșterului pecetar VINCZE JÁNOS CSINALTATA, (FĂCUT DE VINCZE JANOS) iar pe altă latură MAGAKÖL (PE CHELTUIALA SA) și 1764, anul constituirii breslei și a confecționării tiparului sigilar.

ZALĂU

64. Breasla măcelarilor din Zalău s-a întemeiat în 1588²¹³. Tiparul sigilar al breslei păstrat datează chiar din acel an²¹⁴. El este confecționat din alamă are o formă rotundă cu diametrul de 38 mm și gravat în incizie. Înălțimea totală (rondela sigilară împreună cu mânerul) este de 28 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 84) s-a reprezentat un cap de vită cornută, surmontat de un miel, în profil. De o parte, a capului de vită, un cuțit iar de cealaltă, o bardă de măcelar, reprezentând uneltele specifice.

La marginea spațiului sigilar, circular s-a scris legenda în limba maghiară cu litere majuscule: ZILAI MESZAROS. CZÉ. PET: 1588 (SIGILIUL BRESLEI MĂCELARILOR DIN ZALĂU, 1588). Este cel mai vechi tipar sigilar de breaslă, cunoscut din zona Sălajului.

²¹¹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 340.

²¹² Muzeul Agricol Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 64.666.1.

²¹³ Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 341; Kovách Géza, *A ziláhi cehék története*, București, 1958, p. 16; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...* p. 530; Elena Muscă, *Documente ale breslelor din Zalău*, în *Acta Musei Porolissensis*, XVII, 1993, p. 208-210.

²¹⁴ Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 51/1940.1.4.

65. Breasla tăbăcarilor din Zalău s-a constituit în 1589, împreună cu cizmarii și curelarii²¹⁵. De la breasla tăbăcarilor cunoaștem un tipar sigilar din 1835 și un sigiliu.

*Tiparul sigilar al breslei tăbăcarilor din 1835*²¹⁶ este confecționat din bronz, are o formă rotundă cu diametrul de 39 mm și lucrat în incizie. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 57 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 85) s-au reprezentat doi lei rampanți care susțin două cuțite de tăbăcar, încrucișate, peste care broșează un rulou-întinzător și o altă unealtă specifică pentru tăbăcit. Deasupra o coroană deschisă formată din trei fleuroane și două arcuri perlate. Dedesubt s-a gravat: 1835, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: A ZILAHÍ PRIVIL. NEMES TIMÁR CZÉH PETSÉTE. 1835²¹⁷ (SIGILIUL BRESLEI NOBILE PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN ZALĂU, 1835).

Sigiliul breslei tăbăcarilor este rotund (30 mm) aplicat în ceară roșie pe un document din 25 iunie 1872²¹⁸.

În câmpul sigilar (Fig. 86) doi lei pe un postament susțin un rulou-întinzător și o unealtă specifică de tăbăcit și în același timp și o coroană deschisă. Sub postamentul menționat: 1850, anul confecționării tiparului sigilar.

În exergă, între două cercuri liniare s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: ZILAHÍ PRIV. NEMES. TIMAR. CZÉH PECSÉTJE (SIGILIUL NOBILEI BRESLE PRIVILEGIATE A TĂBĂCARILOR DIN ZALĂU). Începutul și sfârșitul legendei este marcat de o rozetă.

66. Breasla olarilor din Zalău s-a înființat în 1738²¹⁹. De la această breaslă provin două tipare sigilare.

²¹⁵ Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p.16; Idem, *Arhive medievale privitoare la orașul Zalău, în Zalăul pe treptele istoriei*, Zalău, 1973, p. 48; Idem, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

²¹⁶ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 1058.

²¹⁷ O prezentare generală a tiparului sigilar al acestei bresle la Elena Muscă, *Lăzi de breaslă din colecția Muzeului județean de Istorie și artă Zalău*, în *Acta Musei Porolisensis*, XII, 1985, p. 393 și descris de Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 33.

²¹⁸ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, *fond istoria modernă, Carte de călătorie*, nr. inv. 17. 174, fila 13.

²¹⁹ Szádeczky Lajos, *A czéhek történetéről...*, p. 152; Idem, *Iparfejlődés és a czéhek...*, II, 1913, p. 341; Kovách Géza, *A zilahi céhek...*, p. 22; Eva Láko, Ana Lucica Goron, *Considerații asupra centrului de olari din Zalău*, în *Zalăul pe treptele istoriei*, Zalău, 1973, p. 50-58; Geza Kovách, *Răspândirea breslelor rurale...*, p. 530.

*Primul tipar sigilar*²²⁰ are disc sigilar, rotund cu diametrul de 30 mm, confecționat din bronz și lucrat în incizie. Înălțimea totală, rondela împreună cu mânerul este de 103 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 87a) s-a reprezentat un ulcior de ceramică, cu o toartă, produs specific al breslei.

În exergă, între un cerc liniar în interior și trei, în exterior, două liniare și unul spicat s-a scris legenda: ZILÁHI FAZAKAS CZÉH. PECSETJE. 1841 (SIGILIUL BRESLEI OLARILOR DIN ZALĂU, 1841)²²¹.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 87b) este din fier cu patru laturi egale având în partea superioară un orificiu pentru prindere cu șnur sau lanț.

*Al doilea tipar sigilar*²²² are rondela sigilară confecționată din bronz, rotundă cu diametrul de 34 mm și gravată în incizie. Înălțimea totală al tiparului sigilar (rondela cu mânerul) este de 139 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 88a) s-a reprezentat o compoziție care să sugereze activitatea posesorului: roata olarului, având deasupra scaunul olarului pe care se află un vas de lut ars, cu trei flori.

Vasul prevăzut cu două toarte, face aluzie la produsele finite ale breslei, iar roata olarului, amintește de tehnologia specifică, al acestui domeniu străvechi de activitate. Scaunelul și vasul sunt sprijinite de doi lei încoronați și rampanți care stau fiecare pe un postament.

În exergă, între două cercuri perlate s-a scris legenda cu litere majuscule în limba maghiară: A ZILÁHI. NEMES. FAZAKAS CZÉH PECZÉTÉ (SIGILIUL NOBILEI BRESLE A OLARILOR DIN ZALĂU)²²³.

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 88b) lucrat în întregime din lemn (stejar) are o formă cilindrică și gravat cu cercuri liniare, executate în incizie. El este fixat prin înmănușare de rondela sigilară și prins cu un cui. Mânerul are două fante și cu ajutorul uneia din ele se afla modul de folosire pentru aplicarea sa corectă în materialul de sigilat. Tiparul sigilar poate fi datat ca fiind din secolul al XIX-lea.

67. Breasla țesătorilor-gubari din Zalău este menționată în 1806²²⁴.

²²⁰ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 1068.

²²¹ O prezentare generală a tiparului sigilar al breslei olarilor din Zalău din 1841 la Elena Muscă, *Lăzi de breaslă...*, p. 392 și descris de Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 33.

²²² Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, *Colecția de tipare sigilare (sigilii)*, nr. inv. 1069.

²²³ O prezentare generală a acestui tipar sigilar al breslei olarilor la Elena Muscă, *Lăzi de breaslă...*, p. 392 și la Augustin Mureșan, *Tipare și impresiuni sigilare...*, p. 33.

Tiparul sigilar păstrat²²⁵ de la această breaslă are discul sigilar rotund, cu diametrul de 30 mm, lucrat din cupru și gravat în incizie. Rondela și mânerul sunt contopite. Înălțimea totală a tiparului sigilar este de 105 mm.

În câmpul sigilar (Fig. 89a) în partea superioară s-a reprezentat un personaj masculin, calfa de gubar, așezat pe scaunul de lucru specific, acestui meșteșug, dărâcând materia primă. De o parte și de alta: 1819, anul confecționării tiparului sigilar; în partea inferioară, roata de tors.

În exergă, între două cercuri, unul perlat și altul liniar în interior și unul liniar, în exterior s-a scris legenda: A ZILÁHI Ns GUBA TAKATS CZÉH PETSÉTIE (SIGILIUL NOBILEI BRESLE A ȚESĂTORILOR GUBARI DIN ZALĂU).

Mânerul tiparului sigilar (Fig. 89b) are opt laturi, patru mai late și patru mai înguste și dotat în partea superioară cu un orificiu pentru prins, cu șnur sau lanț.

²²⁴ Géza Kovách, *Un meșteșug tradițional din Zalău. Statutul breslei dârstarilor*, în *Acta Musei Porolissensis*, VII, 1983, p. 223-239; Elena Muscă, *Documente ale breslelor...*, p. 217.

²²⁵ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, nr. inv. 459/1977 (S.7).

CONCLUZII

Mărturii de necontestat ale trecutului istoric, izvoarele sigilografice reflectă prin mijlocirea codului plastic, aspecte ale vieții sociale și permit reconstituirea cadrului economic caracteristic diferitelor epoci istorice.

În această categorie de izvoare, se cuprind, prin originalitate și puterea lor de evocare prin imagini, tiparele și impresiunile sigilare, provenind de la breslele constituite în epoca feudală și modernă.

Izvoarele sigilare ale breslelor, ilustrează, prin mijlocirea codului științei și artei heraldice, procesul complex al formării și dezvoltării breslelor, redau aspecte ale decăderii lor, până în momentul desființării (1872).

Prin simbolurile reprezentate, această categorie de vestigii sigilare, constituie importante izvoare istorice, care prezintă, aspecte economice, sociale și etnografice dintr-o localitate sau alta și chiar zonă, redau modul de viață urban și rural, cu multiplele lui aspecte.

În Evul Mediu și Epoca Modernă, când breslele dețineau un rol deosebit în viața diferitelor comunități urbane și a târgurilor, prin intermediul lor asigurându-se în mare parte satisfacerea nevoilor de trai ale populației, tiparele sigilare ale acestora, executate cu mare grijă, de către pecetari-gravori, individualizau fiecare breaslă. Sigiliile lor erau aplicate, în ceară, sau imprimate, în tuș, fum, etc., pe diferite documente emise în cadrul breslei.

Deși vestigiile sigilare de breaslă din țara noastră au suscitât interesul istoricilor și sigilografilor, lucrările, studiile și articolele publicate, până în prezent, cuprind doar un număr redus de tipare sigilare provenind de la această categorie de instituții. Această apreciere se bazează pe faptul că, numărul tiparelor sigilare de breaslă, publicate este mult mai mic, în raport cu impresiunile sigilare provenind de la această categorie de posesori.

Cu toate că, în secolele XVI-XIX existau bresle, în diferite localități din teritoriul vestic și nord-vestic românesc, sigiliile și tiparele lor sigilare, nu au fost încă depistate în totalitate.

Consultând bibliografia sigilografiei românești, întocmită până în 1997, dar și cele trei volume ale bibliografiei istorice românești, apărute după această dată, constatăm, faptul că, pentru domeniul sigilografie, au fost publicate lucrări de sinteză, pe provincii, numai pentru anumite categorii de izvoare sigilografice.

Altfel spus, o cercetare și o analiză, în ansamblu, a sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă, la nivelul provinciilor istorice românești nu s-a efectuat până în momentul de față, în afara unor studii privind sigiliile unor bresle ale aurarilor, ce-i drept puține, dar, în care sunt descrise sigiliile de acest fel, și din unele localități ale Transilvaniei. În acest sens, lucrarea noastră, care descrie, interpretează și analizează sigiliile și tipare sigilare provenind de la diferite bresle care și-au desfășurat activitatea în secolele XVI-XIX, în localități din teritoriul vestic și nord-vestic românesc, incluzând Crișana și Maramureșul ar fi o întreprindere în premieră. Mai mult încă, prin conținutul ei, având la bază izvoarele sfragistice ale unor bresle, ea întregeste lucrările monografice ale unor comitate, județe și localități, publicate de-a lungul anilor, despre acest teritoriu românesc.

De la aceste bresle, s-au păstrat numeroase documente de breaslă, dar puține au conservat pe ele și sigiliile acestor asociații profesionale. Unele dintre aceste sigiliile străbătând veacurile au ajuns până la noi, iar altele, datorită vechimii sau păstrării necorespunzătoare a documentelor s-au deteriorat ori s-au dezlipit de pe suport și s-au pierdut.

Datorită numărului lor mic, în comparație cu alte categorii de sigiliile, în lucrare am introdus și descris și câteva sigiliile de breaslă care au lipsă, în legendă, unele cuvinte. În acest sens, am ținut cont de valoarea imaginii din câmpul sigilar, care reprezintă breasla respectivă. Până la depistarea tiparului sigilar, dacă nu cumva acesta s-a pierdut sau a sigiliului mai bine păstrat, astfel de sigiliile sunt importante pentru cercetările sigilografice, dat fiind faptul că, imaginea din câmpul sigilar, poate rămâne aceeași, în timp ce legenda poate fi schimbată, prin includerea sau eliminarea unor cuvinte, în legătură cu denumirea breslei.

Multitudinea informațiilor transmise de aceste vestigii sigilare de breaslă oglindește simbolic, pe de o parte, nivelul de dezvoltare a producției de bunuri materiale, iar pe de altă parte, puterea de expresivitate al mesajului lumii din Evul Mediu și Epoca Modernă.

Sigiliile autentifică uneori, actele emise de bresle cu prilejul diferitelor ocazii. Elocvente sunt, în acest sens, sigiliile de breaslă și sigiliile de meșter, de pe cărțile de călătorie ale calfelor, prin care acestora, ca urmare a muncii depuse în diferite centre meșteșugărești, în vederea învățării tainei meșteșugului ales, li se valida acest act, un adevărat atestat, acordat de către cei în drept, ca reprezentanți ai breslelor.

Cercetarea și din punct de vedere sigilografic, a acestor documente de breaslă aparținând calfelor, poate reconstitui drumurile parcurse de către acestea, prin diferitele centre meșteșugărești, permit cunoașterea unor informații valoroase în legătură cu existența, apariția sau dispariția unor bresle.

Unele tipare sigilare și sigiliile de meșteri breslași, sunt interesante și reușite din punct de vedere artistic. Având în câmpul sigilar, reprezentat

simbolul meșteșugului respectiv, ele individualizau fiecare posesor. Deși se foloseau la parafarea actelor, alături de cele ale breslelor, ele nu sunt incluse în lucrare, deoarece le considerăm vestigii sigilare, aparținând unor persoane din cadrul sau conducerea breslei și pot fi încadrate și în altă categorie de sigilii, acelea de sigilii personale. Dacă sigiliile de meșter, conservate pe documente, sunt ușor de identificat, cu ajutorul semnăturii autografe sau uneori chiar a numelui și prenumelui meșterului, lizibil scris, în cazul lipsei izvoarelor documentare, tiparele sigilare sunt mai greu de identificat, cu toate că pe lângă simbolul meseriei, au gravate inițialele numelui și prenumelui posesorului. Până în prezent, cea mai mare parte a acestor categorii de vestigii sigilare, au rămas inedite.

Alte documente de breaslă, pe lângă sigiliile de breaslă și de meșter sunt validate și cu sigilii ale poliției din orașul respectiv. Între acestea se includ îndeosebi, cărțile de călătorie ale calfelor.

Cercetarea mai amănunțită a sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă, în context cu sigiliile și tiparele sigilare ale meșterilor, pot aduce date noi, în legătură cu istoria meșteșugurilor.

Dacă istoria formării și răspândirii breslelor, organizarea internă cât și funcționarea lor, a fost reconstituită cu ajutorul izvoarelor arhivistice și a unor lucrări de specialitate, apărute de-a lungul anilor, în țară sau în străinătate, aspectele privind practica sigilară și validarea actelor de breaslă, în vederea cunoașterii și altor aspecte comportă, credem, în continuare, noi investigații.

În comparație cu alte categorii de vestigii sigilare, tiparele sigilare de breaslă sunt considerate, pe bună dreptate, piese destul de rare.

În legătură cu confecționarea lor s-au efectuat relativ puține cercetări, iar rezultatul lor a fost publicat, mai mult sporadic, în diferite studii și articole. Ele erau lucrate ca și celelalte categorii de tipare sigilare, prin cele două tehnici cunoscute: prima prin gravarea metalului la cald, cu priboiul, când gravorul avea în față un model și a doua, când acesta își confecționa un model în ceară, un negativ în ghips, imprimat în argilă, peste care se turna metalul, rezultând matricea, tehnici prezentate pe larg la capitolul privind această problemă.

Gravarea diferitelor categorii de tipare sigilare se făcea de către meșteri aurari și argintari, care își lucrau tiparele sigilare proprii sau pe cele primite spre executare de la diferiți comanditari. Și într-un caz și în altul, ele puteau fi executate și de către calfele de aurari, în vederea executării lucrării de măiestrie.

Cele mai multe tipare sigilare din zonele cercetate, sunt executate de meșteri din rândul aurarilor și lăcătușilor, dar posibil și a altor meșteri locali. Dintre gravorii-pecetari care au lucrat tipare sigilare, cunoaștem puține nume. Câțiva dintre ei și-au gravat numele și prenumele pe mânerul tiparului sigilar și anul realizării piesei respective. Sunt cazuri când, pe mâner, pe

lângă numele celui care a confecționat piesa sigilară, apare și ocupația acestuia.

În localitățile unde nu erau astfel de gravori-pecetari, ele erau executate de către așa numiții "gravori peregrini". Piesele sigilare realizate de către aceștia, lăsau de dorit din punct de vedere al calității artistice, fiind o expresie a slabului talent.

Tiparele sigilare ale breslelor au fost lucrate în același an cu înființarea breslei, odată cu obținerea privilegiului sau ca urmare a reorganizării breslei, ori datorită faptului că erau pierdute. Aceste piese sigilare au fost utilizate, atât timp, cât breasla respectivă și-a desfășurat activitatea. Ele au fost în uz, până în anul 1872, când breslele s-au desființat. Unele tipare sigilare au fost folosite și în anii următori. Într-un singur caz, din zona arădeană, sigiliul breslei dulgherilor din orașul Arad (1871) a fost imprimat în tuș, pe un document din 1873, la un an de la desființarea prin lege, a acestor asociații profesionale.

Confecționarea tiparelor sigilare se făcea în raport de puterea materială, în acel moment a breslei, iar aspectul piesei sigilare depindea în mare măsură de solicitările posesorului și de priceperea gravorului.

Din cercetările efectuate rezultă că, în diferite cazuri, unele bresle foloseau două sau trei tipare sigilare, confecționate în același an, lucru cunoscut și la alte bresle, din alte părți ale țării. Aceste tipare sigilare care individualiza o breaslă sau alta, de regulă, nu se deosebeau prea mult din punct de vedere al imaginii, ci numai din punct de vedere artistic și al dimensiunii. Ele erau întrebuințate alternativ având rol de tipar sigilar mare și tipar sigilar mic. Astfel de tipare sigilare au fost utilizate de breasla croitorilor din Arad (1725), cea a croitorilor din Oradea (1722), breasla olarilor din târgul Lipova (1820), breasla turtelarilor și cerarilor din Arad (1846), toate aceste patru bresle folosind câte două tipare sigilare, iar breasla dulgherilor din Arad, utiliza trei tipare sigilare, toate datând din același an (1766).

În ceea ce privește tehnica de confecționare a sigiliilor de breaslă, ele nu se deosebesc față de tehnica folosită la celelalte categorii de sigilii, existând: sigilii aplicate, sigilii atârinate, sigilii conservate în cutii de lemn de tip capsulă, sigilii timbrate și sigilii imprimate. Deoarece procedeele de confecționare ale acestora fiind cunoscute și prezentate mai sus, nu mai revenim asupra lor. Menționăm totuși, spre exemplu, documentul emis la Pecica la 3 septembrie 1854, cu sigiliile imprimate în tuș care este valoros din punct de vedere sfragistic, deoarece în stadiul actual al cercetărilor, nu cunoaștem nici un tipar sigilar dintre cele cu care s-au imprimat aceste sigilii, probabil acestea s-au pierdut. După materialul din care au fost confecționate sigiliile de breaslă, cele mai numeroase care s-au păstrat pe documente aparținând breslelor din zonele cercetate, sunt cele aplicate, în ceară roșie.

Unele sigilii de acest fel, care s-au păstrat pe diferitele documente, provenind de la o breaslă sau alta, sunt într-o stare intensă de degradare, în timp ce altele, cele mai multe s-au păstrat într-o stare bună de conservare.

Sigiliile și tiparele sigilare prezentate în lucrare, aparținând diferitelor bresle evidențiază simbolic, specificul activității desfășurate. Prin simbolurile reprezentate, unele ne ajută să cunoaștem: uneltele și produsele specifice, modul de lucru în cadrul diferitelor meșteșuguri din breaslă, aspectul unor clădiri, monumente de arhitectură laice sau bisericești demolate în timp, sfinții patroni ai breslei, îmbrăcămintea de epocă, laică și ecleziastică, armele confecționate și folosite, etc. În majoritatea cazurilor, prin însemnele reprezentate în câmpul sigilar, ele fac aluzie la îndeletnicirile din cadrul meșteșugurilor existente în bresle.

În lucrare sunt descrise pentru prima dată sigilii și tipare sigilare ale unor bresle din orașe și târguri, din aceste părți ale țării. Și într-un caz și în altul, uneori pe lângă însemnele breslei, în câmpul sigilar sunt prezentate aspecte legate de localitatea unde breasla își desfășura activitatea, fie din mediul urban, fie cel rural.

Pentru a se reprezenta simbolic diferitele meșteșuguri ale breslelor, în câmpul sigilar al vestigiilor sfragistice s-au folosit însemne desemnând: unelte specifice, produse finite, compoziții mixte (unelte și produse specifice), materia primă, patronul breslei etc. Este interesant, faptul că, în unele cazuri prin reprezentarea din câmpul sigilar, ne este sugerat chiar și procesul de producție, modul de lucru, al unui meșteșug sau altul, din breaslă etc.

După cum s-a constatat, în imaginile aflate în câmpul sigilar al vestigiilor sfragistice, s-au reprezentat meșteșugari specializați în produse legate de: îmbrăcămintă și încălțăminte (țesători, croitori, tăbăcari, cojocari, cizmari, șubari, pălărieri etc.); în construcții (zidari, dulgheri, tâmplari, lăcătuși, geamgii, strungari în lemn, pietrari etc.); de gospodăriile țărănești (fierari, potcovari, rotari, olari, dogari, frânghieri, curelari, șelari etc.); de meșteșuguri legate de alimentație (morari, brutari, măcelari, turtelari etc.); sau alte meșteșuguri: aurari-argintari, ceasornicari, armurieri etc.

Analiza sigiliilor și tiparelor sigilare de breaslă în lucrare s-a făcut și după felul de grupare a meșteșugurilor, ținând cont de materia primă pe care o prelucrau: meșteșuguri legate de prelucrarea metalelor (fierari, lăcătuși, alămari, aurari, ceasornicari, tinichigii); meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului (dogarii sau butnarii, rotarii, strungarii în lemn, dulgherii, tâmplarii); meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor și blănurilor (cizmarii, blănarii, cojocarii, pielarii, tăbăcarii, curelarii, șelarii, mănșarii, trăistarii); meșteșuguri legate de prelucrarea textilelor (țesătorii de pânză și lână, croitorii, gubarii, frânghierii); meșteșuguri legate de alimentație (măcelari, brutari, morari, turtelari etc.); alte meșteșuguri (diferite meșteșuguri): zidarii, pietrarii, sticlarii, săpunarii, cerarii-lumânărari etc.

Interesante sunt și sigiliile și tiparele sigilare ale breslelor care pe lângă uneltele folosite, ne prezintă modul de lucru al meșteșugului respectiv din cadrul diferitelor bresle. Elocvente în acest sens, sunt: sigiliul breslei aurarilor din Oradea (secolul XVII), tiparul sigilar din 1577 al breslei cojocarilor din Baia Mare și cel din 1764 al breslei olarilor din Șimleul Silvaniei, iar din alte zone ale Transilvaniei: sigiliul breslei aurarilor din Făgăraș (secolul XVII), având în câmpul sigilar aceeași imagine ca al sigiliului breslei aurarilor din Oradea, din același secol, sigiliul breslei aurarilor din Târgu Mureș, etc.

După structura meseriilor reprezentate simbolic, tiparele sigilare și sigiliile de breaslă, cercetate scot în evidență diversitatea activităților economice din cadrul breslei. Prin reprezentarea în câmpul sigilar al uneltelor specifice și a unor produse, așa cum erau ele în Evul Mediu și Epoca Modernă, acestea ne permit a cunoaște evoluția diferitelor unelte și nivelul tehnic la care s-a ajuns în cadrul breslei la acea dată.

În lipsa altor izvoare istorice, cu ajutorul vestigiilor sigilare de breaslă, se poate reconstitui simbolul diferitelor corporații, asociații societăți, etc., care au continuat activitatea breslelor și ale căror simboluri au rămas aproape neschimbate, până la desființarea lor.

Numeroase documente emise de breslele din zonele cercetate, conservă interesante sigilii, în ceară sau tuș, însoțite de iscăliturile celor în drept, ca reprezentanți ai breslei, de la caz la caz, a starostelui breslei, ajutorului și meșterului breslei.

Unele bresle și de loc puține, utilizau sigilii și tipare sigilare de tip heraldic avînd în câmpul sigilar un scut, însoțit de diverse elemente heraldice. Majoritatea, prin scutul reprezentat cu elementele sale, sunt frumos realizate din punct de vedere artistic. Dar, la câteva dintre ele, deși, compozițiile din câmpul sigilar sunt grupate original și artistic executate, nu se respectă întru totul regulile heraldicii.

Foarte puține dintre sigiliile și tiparele de care ne ocupăm, au reprezentate în câmpul sigilar și elemente din diferite steme. Între acestea se remarcă: tiparul sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad, tiparul sigilar din 1807 al breslei unite a tîmplarilor, sticlarilor, lăcătușilor, armurierilor și dogarilor din Baia Mare și sigiliul breslei sticlarilor din Arad (1845). Sigilii și tipare sigilare cu astfel de reprezentări, întîlnim și la bresle din alte zone ale țării.

Dintre vestigiile sigilare de tip iconografic am depistat puține, pentru zona de care ne ocupăm, iar dintre cele de tip arhitectural nu cunoaștem nici unul, deși acestea din urmă, conțin date și aspecte referitoare la unele clădiri care astăzi, nu mai există, fiind demolate, cum este cazul edificiului reprezentat pe sigiliul breslei aurarilor din Dej. Despre aceste edificii, prin intermediul vestigiilor sigilare aflăm diferitele schimbări în stilul epocii, pe care nu le putem cunoaște îndeajuns din izvoarele documentare.

Unele dintre vestigiile sigilare, de tip hagiografic, au în câmpul sigilar înfățișați numai sfinții patroni, protectori ai breslei, purtând de regulă atributele caracteristice. Altele de acest tip, însă, nu respectă această schemă, și pe lângă sfinții patroni ai breslei în câmpul sigilar, mai apar și unele simboluri în legătură cu domeniul de activitate al breslei. Și într-un caz și în altul, prin înfățișarea sfinților patroni, aceste sigilii și tipare sigilare, reflectă plastic funcția religioasă a breslei. Nu este lipsită de importanță, identificarea tuturor sfinților patroni, reprezentați în sigiliile diferitelor bresle.

De asemenea, îmbrăcămintea de epocă, laică și ecleziastică, poate fi reconstituită din sigiliile și tiparele sigilare care au reprezentate în câmpul lor sigilar astfel de personaje. Este vorba aici, de costumația meșterilor și a calfelor reprezentate pe diferite sigilii și tipare sigilare, precum sigiliul breslei aurarilor din Oradea din secolul al XVII-lea în care este reprezentat, meșterul aurar, tiparul sigilar din 1817 al breslei gubarilor din Oradea și cel din 1819 al țesătorilor-gubari din Zalău, ambele având înfățișată, probabil, o calfă. Astfel este cazul și al sfinților patroni, tutelari ai breslei, care sunt înfățișați în sigilii, îmbrăcați cu veșmintele lor bisericesti: odăjdii și mitra sau uneori în veșminte militare.

Capitolul care se referă la descrierea vestigiilor sfragistice de breaslă analizează simbolurile reprezentate, dar și legendele din câmpul sigilar. Legendele sunt scrise în limba latină, germană și maghiară.

Legenda cuprinde, în general, denumirea breslei, localitatea și uneori este precedată de invocația simbolică. Unele vestigii sigilare au scrisă data confecționării tiparului sigilar, ce apare inclusă în legendă sau direct în câmpul sigilar. Diferite sigilii și tipare sigilare conțin denumirea și rangul așezării, ca și privilegiile acordate breslei sau localității. La cele mai multe legende cuvintele sunt scrise cu litere majuscule.

În lucrare sunt prezentate vestigii sigilare din secolele XVI-XIX. Din secolul al XVI-lea, cele mai vechi sunt din anii 1545, 1588, 1590, etc.

Dintre vestigiile sigilare prezentate, cel mai vechi tipar sigilar de breaslă este cel ale breslei croitorilor din Baia Mare din 1545, iar cel mai nou este sigiliul breslei dulgherilor din Arad (1871). Cele mai numeroase dintre tiparele sigilare descrise în lucrare sunt din secolul al XIX-lea.

Din totalul de 89 de vestigii sigilare de breaslă descrise în lucrare, 23 tipare sigilare prezentate, provin din muzee din Ungaria: Muzeul Național Maghiar (20), Muzeul Agricol din Budapesta (2) și Muzeul orășenesc din Eger (1).

Lucrarea de față, tratând vestigii sigilare ale breslelor din teritoriul vestic și nord-vestic românesc, incluzând Crișana și Maramureșul, este începutul unei serii de prezentări a izvoarelor sfragistice de breaslă, pe provincii istorice, din țara noastră. Cunoașterea acestor interesante izvoare sigilografice provenind de la bresle are o importanță deosebită, în contextul general al cercetărilor sigilografice românești.

Rolul deosebit care îl au izvoarele sigilografice în cadrul cercetărilor istorice scoate în evidență în mod pregnant, necesitatea elaborării și în continuare a unor lucrări de sigilografie care să introducă în circuitul științific și alte vestigii sigilare provenind de la breslele din țara noastră.

Albumul sigilografic cuprinde ca ilustrații, reproduceri foto, alb-negru și color ale sigiliilor și tiparelor sigilare prezentate în lucrare, pe localități în ordine alfabetică și cronologică.

Încheiem prezenta lucrare, cu convingerea că, prin informațiile în domeniu, cele mai multe inedite, descoperite în cercetările noastre în țară și cu cele obținute din afara ei, am întregit cunoașterea vestigiilor sigilare reprezentând breslele, în secolele XVI-XIX din localități din teritoriul vestic și nord-vestic românesc.

ABREVIERI

1. Arhive

D. G. A. S.	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
D. J. A. A. N.	= Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale
D. J. B. A. N.	= Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale
D. J. M. A. N.	= Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale
D. J. S. M. A. N.	= Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale

2. Alte abrevieri

act.	= actul
c.	= circa, aproximativ
col.	= colecția
doc.	= documentul
dos.	= dosar
Ed.	= Ediția, editor
Edit.	= Editura
f.	= fila, filele
f. a.	= fără an
fig.	= figura
foto	= fotografie
mm.	= milimetri
mss.	= manuscris
n. n.	= nota noastră
nr. inv.	= număr inventar
p.	= pagină, paginile
pl.	= planșa
sec.	= secol, secole
sin.	= sinonim
Sf.	= Sfânt, Sfinți
subl. n.	= sublinierea noastră
tom.	= tomul
v.	= vezi
vol.	= volumul
?	= presupus, neidentificat

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE ARHIVISTICE ȘI DOCUMENTARE

1. Complexul Muzeal Arad, *fond Muzeu feudal*, 1817-1845.
2. idem, *fond Colecția Muzeu Oraș*, 1817-1856.
3. Idem, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVIII-XIX.
4. Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale, *fond bresle meșteșugărești arădene*, 1731-1817.
5. Idem, *fond bresle meșteșugărești arădene, Colecția diplome*, 1809-1857
6. Idem, *fond Prefectura județului Arad, Actele împuternicitului cezaro-crăiesc*, 1854.
7. Idem, *Colecția tipare sigilare (Sigilii)*, secolul XIX.
8. Direcția județeană Bihor a Arhivelor Naționale, *fond Colecția de acte ale breslelor*, 1767- 1826; 1779-1839.
9. Idem, *fond Prefectura județului Bihor*, 1722.
10. Idem, *fond Episcopia romano-catolică Oradea, Acte economice*, 1842.
11. Idem, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVIII-XIX.
12. Direcția județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, *Protocoalele magistratului*, vol. I (1556-1635).
13. Idem, *fond Primăria orașului Baia Mare (Acte bresle)*, 1824; 1867-1870.
14. Ibidem, *Acte administrative*, 1697.
15. Direcția județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *fond Colecția de documente*, 1609.
16. Muzeul Agricol din Budapesta, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolul XIX.
17. Muzeul Dobó István Vármúzeum, Eger, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolul XIX.
18. Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău, *Colecția documente ale breslelor*, 1772-1885.
19. Idem, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVIII-XIX.
20. Muzeul Județean Maramureș, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVI-XIX.

21. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVII-XIX.
22. Muzeul Național Maghiar Budapesta, *Colecția de tipare sigilare*, secolele XVI-XIX.
23. Muzeul Orășenesc Lipova, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolul XIX.
24. Muzeul Țării Crișurilor Oradea, *Colecția de tipare sigilare (Sigilii)*, secolele XVIII-XIX.
25. ANTON ECATERINA, *Statutul breslei lăcătușilor și săbierilor din Odorheiul-Secuiesc (5 mai 1613)*, în *Hrisovul*, IV-V, 1999, p. 187-198.
26. * * * *A Magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere*, I-II, Budapest, 1975.
27. * * * *Az új ipartörvény (Szentestést nyert 1872 évi februárius hó 27 én)*, Pest, 1872.
28. * * * *Bresle transilvănene (secolele XIV-XIX). Catalog selectiv de expoziție* editat de Ministerul Culturii, Direcția pentru minorități naționale, Direcția muzeelor și colecțiilor, Arte vizuale, Muzeul Național de istorie a Transilvaniei, Muzeul județean Mureș, Cluj-Napoca, 1997.
29. BERCIU-DRĂGHICESCU ADINA, *Sigilografie*, în *Științele auxiliare ale istoriei*, Editura Universității din București, 1997, p. 158-176.
30. CERNOVODEANU DAN, *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977.
31. DOGARU MARIA, *Din bibliografia sigilografică românească*, în *Revista Arhivelor*, Anul LXVI, vol. LI, 1989, 66, nr.4, p. 410-421.
32. DOGARU MARIA, BERCIU-DRĂGHICESCU ADINA, *Sigilografie românească, Bibliografie (I)*, în *Revista muzeelor*, Anul XXVII, nr. 6-7, 1990, p. 104-109.
33. DOGARU MARIA, BERCIU-DRĂGHICESCU ADINA, *Sigilografie românească, Bibliografie (II)*, în *Revista muzeelor*, nr. 8-9, 1990, p. 132-136.
34. DOGARU MARIA, BERCIU-DRĂGHICESCU ADINA, *Sigilografie*, în *Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei*, Vol. II, București, 1990, p. 93-113.
35. DOGARU MARIA, MUREȘAN AUGUSTIN, *Bibliografia vexilologiei românești*, Complexul Muzeal Arad, Arad, 1999.
36. DÖRNER E. ANTON, *Statutul breslei blănarilor din Orăștie (1589)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXV, 1982, p. 203-208.
37. EWALD WILHELM, *Siegelkunde Mit 328 Abbildungen auf 40 Tafeln*, în *Colecția Handbuch der Mittelalterlichen und neueren*

- Geschichte herausgegeben* von G. V. Below und F. Meinecke
Abteilung, IV, München-Berlin, 1914, p. 135-140.
38. FENEȘAN COSTIN, *Statutul din 1480 al breslei blănarilor și
cojocarilor din Baia Mare*, în *Revista Arhivelor*, 67, nr. 4, 1990, p.
396-404.
 39. * * * *Îndrumător în Arhivele Statului Arad*, D. G. A. S., vol. I, București,
1974.
 40. * * * *Îndrumător în Arhivele Statului, județul Cluj*, vol. I-
II, București, 1979-1985.
 41. KOMÁROMI ANDRÁS, *A nagyváradi szabók céhszabályzata
1614-ből*, în *Történelmi Tár*, Budapest, 1901, p. 127-137.
 42. KOVÁCH GÉZA, *Arhive medievale privitoare la orașul Zalău*, în
Zalău pe treptele istoriei, Zalău, 1973, p. 43-49.
 43. KOVÁCH GÉZA, *Un meșteșug tradițional din Zalău. Statutul
breslei dârstarilor*, în *Acta Musei Porolissensis*, VII, 1983, p. 223-
239.
 44. MÁRKI SÁNDOR, *Diplomatarium Aradiense*, vol. II, mss. (Liber
Regius, XII).
 45. MUSCĂ ELENA, *Documente ale breslelor din Zalău*, în *Acta Musei
Porolossensis*, XVII, 1993, p. 207-218.
 46. NUSSBÄCHER GERNOT, *Documente și știri documentare privind
meșteșugurile din Sighișoara între 1501-1520*, în *Sub semnul lui
Clio-Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, 60, Cluj, 1974, p. 217-222.
 47. PAPACOSTEA ȘERBAN, *Cel mai vechi statut de breaslă meșteșu-
gărească din Țara Românească*, în *Revista Arhivelor*, III, nr. 1,
1969, p. 215-218.
 48. POTRA GEORGE, *Documentele privitoare la istoria orașului
București (1821-1848)*, București, 1972.
 49. PRAGER SIGMUND, *Blănăria în trecutul Țărilor Românești.
Colecțiune de documente*, București, 1906.
 50. * * * *Rechnungen-aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der
sächsischen Nation*, în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus
sächsischen Archiven*, I. Band (1380-1516) Hermannstadt, 1880, p.
42-72.
 51. RUS DORIN IOAN, *Statutul de la 1728 al breslelor cizmarilor din
Reghinul Săsesc*, în *Revista Bistriței*, XV, 2001, p. 144-149.
 52. SOCOLAN AUREL, *Două documente inedite privind breslele
olarilor din Baia Mare*, în *Marmația*, I, 1969, p. 22-28.
 53. SOCOLAN AUREL, *Un document inedit despre orașul Baia Mare*,
în *Marmația*, II, 1971, p. 100-105.
 54. SZÁSZ C., *Arhivele în slujba cercetărilor de istorie a artei*, în
Revista Arhivelor, V, nr. 1, 1962, p. 46-69.

55. VÂRTOSU EMIL, VÂRTOSU ION, OPRESCU HORIA, *Începuturi edilitare 1830-1832. Documente pentru istoria Bucureștilor*, I, București, 1936.
56. WALLNER-BĂRBULESCU LUMINIȚA, *Documente inedite privind existența și evoluția breslelor din Lugoj în secolul al XIX-lea*, în *Banatica*, 10, 1990, p. 289-296.
57. ZDERCIUC SILVIA, *Un document al breslei olarilor din Baia Sprie*, în *Revista muzeelor*, nr. 3, 1971, p. 26.
58. ZIMMERMANN FRANZ, WERNER CARL, MÜLLER GEORG, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Sibiu, 1897.

II. LUCRĂRI GENERALE

1. * * * *Arad-monografia orașului Arad (cu o prefață de prof. univ. dr.Nicolae Edroiu)*, Editura Nigredo, Arad, 1999.
2. * * * *Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978.
3. * * * *Atlas istoric*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970.
4. BANDULA O., VALENTIN O., MATEI I., POP. M., CAPOCEAN I., *Baia Mare, Schiță monografică*, 1968.
5. BIROU VIRGIL, *Produse de olărie de la Lipova*, în *Mitropolia Banatului*, XVI, 7-9, 1966, p. 424-438.
6. BLEAHU VICTOR, *Monografia orașului Lipova*, Editura Marineasa, Timișoara, 2001.
7. BOROVSZKY SAMU, *Bihar vármegye és Nagyvárad monográfiája*, Budapest, 1901.
8. BOROVSZKY SAMU, *Szatmár vármegye és Szatmárnémeti története*, Budapest, f.a.
9. BOROVSZKY SAMU, *Szatmár Németi szabad királyi város*, Budapest, f.a. (cca. 1908).
10. BOROVSZKY SAMU, *Temes vármegye és Temesvár szabad királyi város története*, Budapest, f.a..
11. BUNYTAY VINCZE, *A váradi püspökség története*, I-III, Oradea, 1883-1884.
12. BURAI ADALBERT, *Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare (I)*, în *Satu Mare, Studii și cercetări*, IV, 1980, p. 143-159.
13. BUTURĂ VALER, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978.
14. CACIORA ANDREI, *Organizarea teritorial-administrativă și instituțională a comitatelor Arad și Zărand*, în *Culegere de referate*, Sesiunea 1969, D. G. A. S., București, 1971, p. 5-13.

15. CĂZAN ILEANA, *Imaginar și simbol în heraldica medievală*, Silex, Casa de Editură, Presă și Impresariat, București, 1996.
16. CERNOVODEANU DAN, *Știința și arta heraldică în România*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977.
17. CERNOVODEANU DAN, MĂNESCU N. I., *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, în *Revista Arhivelor*, XXXVI, nr. 1-2, 1974, p. 3-218.
18. CHEVALIER JEAN, GHEERBRANT ALOIS, *Dicționar de simboluri*, vol. I-III, Editura Artemis, București, 1995.
19. CSALLNER, E., *Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau*, Bistrița, 1941.
20. DAICOVICIU C., PASCU ȘT., CHERESTEȘIU V., IMREH ȘT., MORARIU, T., *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Ediția a II-a, Editura Academiei Române, București, 1960.
21. * * * *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, D.G.A.S., Editura științifică și enciclopedică, București, 1982.
22. DOGARU MARIA, *Din heraldica României*, Editura J I F, București, 1994.
23. EMÖDI JÁNOS, *Történeti adatok Nagyvárad múltjából*, II, Oradea, 1998.
24. ELEK JAKAB, *Kolozsvár története világozó rajzai*, I-II, V, Buda, 1870-1888.
25. ENTZ GÉZA, *A dési középkori templomok legrégebb ábrázolásai*, în *Erdélyi Múzeum*, L, 1-2, 1945, p. 31-35.
26. FILIPAȘCU ALEXANDRU, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.
27. FIRU NICOLAE, *Elementul românesc în conducerea orașului Oradea (1700 -1850)*, 1940.
28. FIRU NICOLAE, *Oradea Mare*, Editura Culturală Națională, București, 1942.
29. GAÁL JENŐ, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazgatási és közművelődési állapotának leírása*, Arad, 1898.
30. GIURESCU C. C., *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967.
31. GIURESCU C. C., *Contribuții la studiul formării burgheziei române*, București, 1973.
32. GLÜCK EUGEN, *Contribuții cu privire la istoricul cetății de la Ineu*, în *Ziridava*, XIII, 1981, p. 131-147.
33. GOLDENBERG S., *Clujul în secolul XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958.
34. GOLDENBERG SAMUIL, *Contribuție la o istorie a cămării și monetăriei din Baia Mare (sec. XVII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 1-2, 1958, p. 153-162.

35. GORUN GHEORGHE, *Aspecte ale luptei cetățenilor din Oradea pentru autonomia orașului (I). Contribuții la o istorie a Oradei în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, X, 1980, p. 86-89.
36. HÜBNER JAKAB, *Monographie der Grossgemeinde Sanktanna*, f. 1., f. a.
37. * * * *Istoria orașului Oradea*, (coordonatori Liviu Borcea și Gheorghe Gorun), Editura Cogito, Oradea, 1995.
38. * * * *Istoria României*, Vol. II-III, Editura Academiei, București, 1962-1964.
39. * * * *Istoria Românilor*, Vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, coordonatori: dr. Paul Cernovodeanu, Membru de onoare al Academiei Române, prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Membru corespondent al Academiei Române, secretar științific, Constantin Bălan, Editura Enciclopedică, București, 2002.
40. KAKUCS LAJOS, *Despre apicultura Banatului în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea*, în *Almanahul stuparului din R. S. România*, 1984, p. 54-58.
41. KELEMEN LAJOS, BÁLINT ISTVÁN, *Kolozsvár*, Polygon könyvkiado, Budapest, 1989.
42. KISS NICOLAE, *Repertoriul monumentelor din municipiul Arad*, în *Ziridava*, VI, 1976, p. 443-472.
43. KOVÁCH GÉZA, *A bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716-1848)*, Szeged, 1998.
44. KOVÁCH GÉZA, *Fejezetek Pécska nagyközseg történetéből*, Deva, 1995.
45. LAKATOS OTTÓ, *Arad története*, I-II, Arad, 1881.
46. LÁKO EVA, ANA LUCICA GORON, *Considerații asupra centrului de olari din Zalău*, în *Zalău pe treptele istoriei*, Zalău, 1973, p. 50-58.
47. LAKOS LAJOS, *Nagyvárad múltja és jelenjéből*, Oradea, 1904.
48. LIEFMANN M., *Kunst und Heilige*, Jena, 1912.
49. MÁRKI SÁNDOR, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, II, 1895.
50. MARȚIAN I., *Contribuții la eraldica vechiului Ardeal*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, IV, București, 1928, p. 441-446.
51. MEDELEANU HORIA, MANEA GEORGE, *Meșteșuguri artistice țărănești din valea Mureșului de Jos*, în *Ziridava*, VIII, 1977, p. 460-464.
52. MERUȚIU V., *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929.
53. METEȘ ȘTEFAN, *Din istoria artei religioase române. I, Zugravii bisericii române*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania*, 1926-1928, Cluj, 1929, p. 14-35.

54. MIHALCA ALEXANDRU, CRĂCIUN AVRAM, CHIPER GHEORGHE, *Aspecte din istoria agrară a județului Arad. Partea I-a. Până la Marea Unire din 1918*, Arad, 1995.
55. MOISIL CONSTANTIN, *Vechile monetării din România, în Monetăria națională (1935-1945)*, București, 1945, p. 25-50.
56. * * * *Monografia municipiului Baia Mare*, Baia Mare, 1972.
57. MOROTI ELISABETA, *Scurtă privire istorică asupra dezvoltării economice a orașului Zalău*, în *Alma Mater Porolissensis*, II, nr. 4, 2001, p. 35-39.
58. MÓZES TEREZA, *Considerații privind istoricul olăritului din Oradea*, în *Biharea, Culegere de studii și materiale de etnografie și artă*, X, 1982, p. 127-155.
59. MUSCĂ ELENA, *Considerații generale asupra meșteșugurilor sălăjene*, în *Marisia. Studii și materiale de arheologie, istorie*, XXVI, 2000, p. 212-215.
60. NANU ADINA, *Artă, stil, costum*, Editura Meridiane, București, 1976.
61. NYARY ALBERT, *A heraldica vezérfonala*, Budapest, 1886.
62. NIEDERMAIER PAUL, *Raportul dintre comerț, meșteșugari și agricultură în economia orașelor medievale din Transilvania*, în *Historia urbana*, tomul VI, 1-2, 1998, p. 44-49.
63. ONOFREI-PETRICĂ ADRIANA, *Birchiș și Lipova, vechi centre de ceramică bănățeană*, în *Tibiscus, Etnografie*, 1975, p. 157-168.
64. PALL FRANCISC, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (secolul X-XV)*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 228-332.
65. PASCU ȘTEFAN, *Voievodatul Transilvaniei*, III, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1986.
66. PETRI PETER ANTON, *Heimatsbuch der Marktgemeinde Neu-Arad im Banat*, Marquartstein, 1985.
67. PETRI PETER ANTON, *Heimatsbuch der deutschen Gemeinde Traunau im Banat*, Marquartstein, 1989.
68. PETRI MÓR, *Szilágy vármegye monográfiájá*, I-II, Budapest, 1901.
69. POP T. GH. (coordonator), *Pagini din istoria Maramureșului*, Baia Mare, 1967.
70. PUȘCAȘ IOAN, *Convenția din 1722 dintre Capitulul Episcopiei catolice din Oradea și orașul Oradea*, în *Lucrări științifice, istorie, științe sociale-pedagogie*, 1972, p. 69-74.
71. RADOSAV DORU, *Ghid de oraș-Satu Mare*, București, 1984.
72. SASU ECATERINA, *Cetăți în stilul Renașterii din Țara Crișurilor*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, p. 543-551.
73. STURDZA-SĂUCEȘTI MARCEL, *Heraldica. Tratat tehnic*, Editura științifică, București, 1974.

74. SUCIU CORIOLAN, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967-1968.
75. ȘTEFĂNESCU BARBU, BODO EDITH, *Ruperea tăcerii*, Edit. Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1998.
76. TOLAN ISAIA, *File din istoria Aradului*, Editura Semne, București, 1999.
77. TÓTH SUZANA, *Contribuții la cunoașterea meșteșugurilor din Bihor*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, Oradea. 1971, p. 111-125.
78. TÓTH SUZANA, *Târgurile din Oradea (I)*, în *Biharea*, II, 1975, p. 83-106.
79. TÓTH SUZANA, *Târgurile din Oradea (II)*, în *Biharea*, IV, 1976, p. 125-160.
80. ZDERCIUC SILVIA, *Centrul de ceramică Baia Sprie, județul Maramureș*, în *Marmația*, II, 1971, p. 319-320.

III. LUCRĂRI SPECIALE

1. ANTON ECATERINA, *Organizarea breslelor din Baia Mare și Cluj în secolul al XVIII-lea*, în *Hrisovul*, III, 1998, p. 53-62.
2. BÁLOGH B., OSZÓCZKY K., *A nagybányai ötvöscéh a XV-XVII században*, în *Művelődés történeti tanulmányok*, Editura Kriterion, 1979, p.121-137; 230-232.
3. BARDOS GERTRUDE, *Din viața meseriașilor timișoreni*, în *Studii și articole de istorie*, III, 1961, p. 101-119.
4. BIELZ JULIUS, *Die Zunftaltertümer im Baron Brukenthalischen Museum*, în *Mitteilungen aus dem Baron Brukentalischen Museum*, VI, Hermannstadt, 1936 -1937, p. 5-21.
5. BIELZ JULIUS, *Arta aurarilor sași din Transilvania*, București, 1957.
6. BOGDAN P. DAMIAN, *O străveche matrice de pecete românească*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 245-265.
7. BÓNIS JOHANNA, *Despre sigiliile breslei cizmarilor din Târgu Mureș*, în *Marisia, Studii și materiale, arheologie, istorie*, XXVI, 2000, p. 374-379.
8. BUNTA MAGDALENA, *Contribuții la istoria destrămării breslelor din Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, I, 1968, p. 253-256.
9. BUNTA MAGDALENA, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 213-228.
10. BUNTA MAGDALENA, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 355-360.

11. BUNTA MAGDALENA, *Közepkori céhpecsétek*, în *Folia Archaeologica*, XXI, 1970, p. 119-135.
12. BUNTA MAGDALENA, *Călătoriile calfelor de aurari, mijloc de difuziune a formelor și tehnicilor de ornamentare*, în *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982, p. 397-404.
13. BUNTA M., JOSUB V., *Tablele și semnele de breaslă în colecțiile Muzeului de Istorie Cluj și Sighișoara*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 199-214.
14. BUZDUGAN GEORGE, LUCHIAN OCTAVIAN, OPRESCU C. CONSTANTIN, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport-Turism, București, 1977.
15. CERNĂTESCU VIORICA, *Documente relative la confecționarea sigiliilor și modul de păstrare a matricelor sigilare*, în *Buletin de documentare arhivistică*, București, 1982, p. 116-121.
16. CINCU MONICA, *Contribuții privind studiul sigiliilor breslelor brașovene*, în *Revista Arhivelor*, 60, nr. 1-2, 1998, p. 158-188.
17. COSTESCU ELEONORA, *Steaguri de breaslă (pictate) în Banat în veacurile XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XI, 1979, p. 817-822.
18. COVACI VERONICA, *Din istoricul breslelor orașului Oradea*, în *Crisia*, IX, 1974, p.745-764.
19. CSIFFÁRI GÉRGELY, *Egri céhemlékek*, în *Studia Agriensis*, I, 1982, p. 21-23.
20. DAN OVIDIU-DORIN, *Noi contribuții la istoria breslelor din Sebeș*, în *Sargeția*, XXX, 2001-2002, p. 579-585.
21. DASCĂL NATALIA, MUREȘAN AUGUSTIN, *Un tipar sigilar al breslei mixte din Pâncota*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p. 411-414.
22. DÂMBOIU DANIELA, *Tabla de sigle a breslei aurarilor din Sibiu*, în *Artă românească. Artă europeană*, Oradea, 2002, p. 117-122.
23. DIACONESCU SPERANȚA TEODORA, *Steaguri de breaslă bucureștene de la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Revista muzeelor și monumentelor, Seria muzee*, nr. 5, 1989, p. 51-55.
24. DICULESCU VLADIMIR, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830-1848)*, Editura Academiei Române, 1973.
25. DÉAK FARKAS, în *Nehány hazai pecsét*, în *Archaeologiai Ertesítő*, XII, 1878, p. 69-70.
26. DOGARU MARIA, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976.
27. DOGARU MARIA, *Expoziția internațională de sigilografie*, în *Revista Arhivelor*, nr. 3, 1979, p. 345-346.
28. DOGARU MARIA, *Instrumente de evidență și informare științifică pentru izvoarele sigilare*, în *Revista Arhivelor*, 1979, 56, nr. 2, p. 154-156.

29. DOGARU MARIA, *Sigiliile, izvor istoric și factor cultural*, în *Analele Universității București*, Anul XXIX, 1980, p. 123-133.
30. DOGARU MARIA, *Sigilii sătești din fostul comitat Arad*, în *Cercetări numismatice*, III, 1980, p. 215-227.
31. DOGARU MARIA, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, D.G.A.S., București, 1984.
32. DOGARU MARIA, *Meșteșugurile în lumina izvoarelor heraldice*, în *Historia urbana*, Tomul VI, 1-2, 1998, p. 37-41.
33. DOGARU MARIA, MUREȘAN AUGUSTIN, *Matricea sigilară provenind de la breasla mixtă din Aluniș, județul Arad*, în *Crisia*, XIX, 1989, p. 435-438.
34. DULGĂU BUJOR, *Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997.
35. EDROIU NICOLAE, *Un sigiliu inelar cu inscripție slavonă în colecțiile Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca*, în *Acta Musei Napocensis*, XV, 1978, p. 311-313.
36. EICHHORN ALBERT, *Siebenbürgische zunftsiegel*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 12, nr. 2, 1969, p. 72-81.
37. EMÖDI JÁNOS, EMÖDI TAMAS, *Néhany adalek a nagyváradi céhek történetéhez*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, p. 137-152.
38. EPERJESSY GÉZA, *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dúnántúlon (1686-1848)*, Acad. Kiado, Budapest, 1967.
39. FINÁLY HENRIK, *A kolozsvári ötvösczéh XV századi pecsétnyómoja*, în *Erdely Múzeum*, XIV, 1897, p. 49.
40. FIRU NICOLAE, *Comercianții români din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Revista economică*, 14, 1-2, 1940, p. 24-34.
41. FODOR LUDOVIC, *Despre problema descompunerii breslelor din Odorheiu în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii*, I, 1956, p. 125-139.
42. GASSAUER R. (UDOLF), *Vechi peceți de bresle din trecutul Sucevei*, în *Anuarul Liceului din Suceava*, 1940.
43. GYÁRFÁS TIHAMÉR, *A nagyszebeni ötvösök mesterjegytáblája*, în *Archaeologiai Ertesítő*, XXX, 1910, p. 407-419.
44. GYÁRFÁS TIHAMÉR, *Brassai ötvösművek*, în *Archaeologiai Ertesítő*, XXX, 1910, p. 230-235.
45. GYÁRFÁS TIHAMÉR, *Hazai ötvös czéhek régi pecsétje*, în *Múzeumi és könyvtári értesítő*, V, 1911, p. 288-289.
46. GYÁRFÁS TIHAMÉR, *A brassai ötvösseg története*, Brașov, 1912.
47. GOLDENBERG SAMUIL, *Meșteșugurile din Țările Române în secolul al XVII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 139-153.

48. GORUN GHEORGHE, *Aspecte ale istoriei comerțului orădean în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, IX, 1979, p. 765-773.
49. GORUN GHEORGHE, *Contribuții la istoria breslei croitorilor din Oradea în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XI, 1981, p. 349-358.
50. HALASU ADRIANA, *O siglă de meșter - doi argintari transilvăneni din secolul al XVII-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, XV, 1978, p. 359-365.
51. INCZE LÁSZLO, *Céhpecsétek és céhbehinvoablák kézdivásárhely Múzeum gyűjteményeben*, în *Aluta*, 6-7, 1974-1975, p. 113-141.
52. IONESCU MATEI, *La fin des corporation et les débuts des Chambres de commerce et d'industrie*, în *Revue Roumaine d' Histoire*, tome 16, nr. 6, 1967, p. 881-905.
53. IVĂNUȘ DĂNUȚ, *Tipare sigilare de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Revista muzeelor*, Anul XXX, nr. 2, 1993, p. 61-70.
54. IVĂNUȘ DAN, *Patru sigilii de breaslă din colecția Muzeului de Istorie din Sibiu*, în *Apulum, Arheologie, Istorie, Etnografie, Conservare*, XXXVI, 1999, p. 365-368.
55. IVĂNUȘ DAN, *Un sigiliu inedit al breslei pielarilor din Sibiu*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, p. 375-377.
56. JAKÓ S., *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, Vol. II, Editura Academiei Române, București, 1956, p. 561-619 + pl. (I-VII).
57. KAKUCS LAJOS, *Expoziția "Breslele din Banat"*, în *Revista muzeelor și monumentelor, Seria Muzeu*, nr. 6, 1983, p. 19-25.
58. KARA I., *Ștampile de bresle din Iași*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, Vaslui, IX-XI, 1987-1989, p. 311-314.
59. KLUSCH HORST, *Siebenbürgische Goldschmiedekunst*, Editura Kriterion, București, 1988.
60. KOVÁCS MAGDALENA, *Colecția de sigilii a filialei Arhivelor Statului, județul Arad*, în *Ziridava*, VI, 1976, p. 499-504.
61. KOVÁCH GÉZA, *A ziláhi céhek története*, București, 1958.
62. KOVÁCH GÉZA, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII-XIX*, Muzeul județean Arad, Arad, 1974.
63. KOVÁCH GÉZA, *L' artisanat dans les villes de la partie occidentale de la Roumanie à la fin du XVIIIe et au debut du XIXe siècle*, în *Simpoziu International de l' Histoire de l' Artisanat*, Veszprém, 21-26.8.1982, p. 49-52.
64. KOVÁCH GÉZA, *Răspândirea breslelor rurale în partea de vest a României în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*,

- în *Ialomița, materiale de istorie agrară a României*, Slobozia, 1983, p. 521- 538.
65. KOVÁCH GÉZA, *Despre răspândirea meșteșugurilor la sate în Sălaj în secolul al XIX-lea*, în *Acta Musei Porolissensis*, X, 1986, p. 305-313.
 66. KOVÁCH GÉZA, *Kalmár céhek aradon*, în *Kézművesipartörténeti Szimpózium Veszprém*, 1992 november 9-11, Veszprém, 1993, p. 61-66.
 67. KOVÁCH GÉZA, BINDER PÁL, *A céhes élet Erdélyben*, București, 1981.
 68. KÖSZEGHY ELEMÉR, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei*, în *Múzeumi és könyvtári értesítő*, VI, 1912, p. 288-291.
 69. KÖSZEGHY ELEMÉR, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*, Budapest, 1936.
 70. LAZĂR IOACHIM, *Lăzi ale breslelor românești din Hunedoara*, în *Acta Musei Devensis-Sargeția*, XIV, 1979, p. 281-287.
 71. LUNGU ION, RADU VASILE, BASSA BENJAMIN, RAICA ION, VALEA MIRCEA, *Meșteșuguri și meșteșugari din sud-vestul Transilvaniei*, Editura științifică, 1970.
 72. MAIOR CORNELIU, STOI DIMITRIE, *Ecosistemele pădure de pe valea Crișului Alb înfățișate în heraldica sigilară din sec. XVIII-XIX*, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 5, 1995, p. 77-85.
 73. MARICA GUY VIORICA, *Figura aurarului în sigilografie*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, 60, Cluj-Napoca, 1974, p. 451-458.
 74. MIHALIK JÓZSEF, *Hazai ötvösczéhek pecsétjei a XVII. es XVIII. századból*, în *Archaeologiai Értesítő*, XII, 1892, p. 426-431.
 75. MIHALIK (J.), *A szatmári ötvösczéh pecsétje 1590-ből*, în *Archaeologiai Értesítő*, XIII, 1893, p. 188-189.
 76. MIHALIK (J.), *A kolozsvári ötvösczéh pecsétje*, în *Archaeologiai Értesítő*, XV, 1895, p. 445-446.
 77. MIHALIK (J.), *A nagyszebeni ötvösök czéhpecsétje*, în *Archaeologiai Értesítő*, 1897, p. 191-192.
 78. MIHALIK SÁNDOR, *Régi magyar ötvösczéh pecséték*, în *Turul*, XLI, 1-2, 1930, p. 20-29.
 79. MOISIL C., *Bule de aur sigilare de la domnia Țării Românești și ai Moldovei*, în *Revista Arhivelor*, I, 1924-1925, 1925, p. 249-265.
 80. MUDURA GHEORGHE, *Sigiliile localităților bihorene-izvoare etnografice*, I, în *Biharea*, 9, 1981, p. 195-209.
 81. MUREȘAN AUGUSTIN, *Un sigiliu al breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 415-418.

82. MUREȘAN AUGUSTIN, *Două tipare sigilare de breaslă din colecția Direcției județene Arad a Arhivelor Naționale*, în *Crisia*, XXVI-XXVII, 1997, p. 387-391.
83. MUREȘAN AUGUSTIN, *Un sigiliu al breslei mixte din Ghioroc, județul Arad*, în *Ziridava*, 1999, XXI, p. 431-435.
84. MUREȘAN AUGUSTIN, *Sigilii ale breslelor din Pecica pe un document din 1854*, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 375-383.
85. MUREȘAN AUGUSTIN, *Două tipare sigilare ale breslei croitorilor din Oradea*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-arheologie*, Tom X, 2000, p. 61- 64.
86. MUREȘAN AUGUSTIN, *Tipare și impresiuni sigilare reprezentând breslele din Crișana și Maramureș (sec. XVI-XIX)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, anul XLV, 1-2, 2000, p. 15-46.
87. MUREȘAN AUGUSTIN, *Tipare sigilare de breaslă timișorene din secolele XVIII-XIX*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, p. 365-374.
88. MUREȘAN AUGUSTIN, *Două sigilii ale breslei croitorilor de sumane din Timișoara*, în *Analele Banatului, Serie nouă, Arheologie-Istorie*, XIV, 2, 2006, p. 183-188.
89. MUREȘAN AUGUSTIN, GROZI LIVIA, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, în *Revista muzeelor și monumentelor, seria muzee*, Anul XXVI, nr. 3, 1989, p. 39-42.
90. MUSCĂ ELENA, *Lăzi de breaslă din colecția Muzeului județean de Istorie și Artă din Zalău*, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, 1985, p. 391-393.
91. NÄGLER D., *Tablele de breaslă ale Muzeului Brukenthal*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 187-197.
92. NÄGLER D., *Colecția de lăzi de breaslă a Muzeului Brukenthal*, în *Studii și comunicări Sibiu*, 13, 1967, p. 214-219.
93. NICOLESCU CORINA, *Arta metalelor prețioase în România*, Editura Meridiane, București, 1973.
94. NOVÁK I., *A kolozsvári ötvöscéh a XVIII-ik századig*, Cluj, 1913.
95. OLTEANU ȘTEFAN, *Meșteșugurile din București în secolul XVI și XVII*, în *Studii*, nr.5, 1959, p. 71-74.
96. OLTEANU ȘTEFAN, *Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. III, 1959, p. 101-131.
97. OLTEANU ȘTEFAN, ȘERBAN CONSTANTIN, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Editura Academiei Române, București, 1969.
98. PÁL ANTAL SÁNDOR, *A marosvásárhelyi céhek pecsétjei*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, p. 433-454.

99. PASCU ȘTEFAN, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Române, Cluj, 1954.
100. PAVELESCU EUGEN, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939.
101. PÂRVULESCU MARIA, DOGARU MARIA, *Introducerea și regăsirea informațiilor privind izvoarele sfragistice în memoria echipamentului electronic*, în *Revista Arhivelor*, Anul LVI, vol. XLI, nr. 3, 1979, p. 337-340.
102. POP VIORICA, *Breasla tâmplarilor din Cluj în secolul al XVII-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, XVIII, 1982, p. 407-412.
103. POP VIORICA GABRIELA, *Bresle transilvane-secolele XIV-XIX, Comentariu de expoziție*, în *Revista muzeelor*, nr. 3, 1997, p. 8-13.
104. ROMAN JOSEPH, *Manuel de sigillographie française*, Paris, 1912.
105. RUS DORIN-IOAN, *Zunftwappen und-zeichen in der sammlung Mühlbacher museums*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca*, XLI, 2002, p. 231-233.
106. SZÁDECZKY LAJOS, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, în *Századok*, IX, 1889, p. 679-696.
107. SZÁDECZKY LAJOS, *A czéhek történetéről Magyarországon*, 1889, în *Értekezések a történelmi tudományok köréből*, XIV, Budapest, 1890, p. 3-102.
108. SZÁDECZKY L., *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon*, I-II, Budapest, 1913.
109. SZÁSZ K., *Adatok a nagybányai kepirok, kö-és fafaragók történetéhez*, în vol. omagial Kelemen Lajos, *Emlékkönyv*, Cluj, 1957, p. 573-576.
110. ȘERBAN CONSTANTIN, *Breslele bucureștene în secolul al XVIII-lea*, în *Studii*, nr. 6, 1959, p. 55-89.
111. TELCEAN ECATERINA, *Însemne și embleme de breaslă din Bistrița (sec. XVII-XIX)*, în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 97-108.
112. ȚIPLIC MARIAN IOAN, *Breslele armurierilor din Sibiu, Cluj și Brașov. Rolul lor în apărarea Transilvaniei de Sud. 1. Breslele armurierilor din Sibiu și funcția lor militară*, în *Sargeția*, XXVII/1, 1995-1996, p. 487- 498.
113. ȚIPLIC MARIAN IOAN, *Breslele armurierilor din Sibiu, Cluj, Brașov. Funcțiile lor militare. Breslele armurierilor din Cluj (sec. XIV-XVI)*, în *Sargeția*, XXVII/1, p. 455-566.
114. URECHIA V. A., *Din istoria breslelor*, în *Convorbiri literare*, XXII, 1888, p. 748-804.
115. UZSOKI ANDRÁS, *A vastúskóról*, în *A neprajzi Múzeum Füzetei*, Budapest, 1970, p. 165-172.

116. VÂRTOSU EMIL, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Editura Academiei, București, 1956, p. 333-559.
117. VÂRTOSU EMIL, *Sigilii de corporații bucureștene*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, 1960, p. 347-374.
118. VÂRTOSU EMIL, *Despre dreptul de sigiliu*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, 1960, p. 333-346.
119. ZDROBA MIRCEA, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*, în *Marmația*, II, 1971, p. 121-127.
120. ZDROBA MIRCEA, BARBU MIRCEA, *Sigilii de breaslă din județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, p. 107-112.

Glosar

- acolat**, termen care se referă la poziția a două scuturi apropiate și înclinate unul spre celălalt (*Dicționar al științelor speciale...*, p.12).
- acvilă**, pasăre heraldică de prim rang, intens folosită în reprezentările heraldice. Simbolizează curaj, hotărâre, putere, măreție, zbor spre înălțimi. Conform normelor heraldice acvila trebuie reprezentată din față, cu capul spre dreapta și aripile deschise. Sin. *vultur* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 17).
- acvilă bicefală**, pasăre himerică, înfățișată cu două capete (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 17 și 53).
- albastru** (*azur*), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional, prin linii orizontale plasate la distanță egală. Semnifică speranță, sinceritate, seninătate, credință (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 19).
- amprenta sigilară**, urma rămasă pe suportul unui act (hârtie, pergament, etc.), în ceară, cocă, tuș, soluție de aur sau fum, în urma aplicării matricei sigilare. Sin. *Impresiune sigilară* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 23).
- argint**, metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convențional prin câmp alb, respectiv suprafață liberă. Simbolizează puritate, nevinovăție, sinceritate (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 31).
- arme**, ansamblul elementelor care compun o stemă. Sin. *armerii* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 47).
- aur**, metal utilizat la alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele. Simbolizează, putere, suveranitate, fertilitate, dreptate, cumpătare, slavă (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 49).
- blazon**, v. stemă, arme (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 47, 222).
- blazonare**, acțiunea de identificare, descriere și explicare în termeni heraldici și după legile acestei științe, a elementelor componente a unei steme (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 55).
- brizură**, modificare introdusă în stemă prin împărțirea câmpului scutului în noi cartiere sau introducerea unei noi mobile pentru a reprezenta o altă ramură a familiei (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 49).
- cartier**, fiecare din compartimentele în care a fost împărțită suprafața scutului. Inițial reprezenta una din cele patru părți ale scutului scartelat; ulterior definește fiecare din compartimentele scutului, indiferent de numărul acestora (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 63).
- cartuș**, cadru ornamental cu marginile îndoite și uneori împodobite cu diverse decorațiuni vegetale sau geometrice; uneori, înlocuiește scutul. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 63).
- câmpul scutului**, suprafața scutului care poate fi liberă sau încadrată cu piese și figuri heraldice (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 71).

- câmp sigilar**, suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 71).
- coroana**, ornament al scutului constituind un semn de demnitate, suveranitate sau rang nobiliar. După formă pot fi: coroane închise și coroane deschise. Coroanele deschise formate dintr-un arc frontal și mai multe fleuroane, uneori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este împodobit cu pietre prețioase. Coroanele închise sunt formate dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară. De obicei este dotată cu pietre prețioase și terminată cu glob crucifer (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 90).
- despicat**, termen care indică împărțirea în două părți egale, printr-o linie verticală, a scutului. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 99).
- dextra**, termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-stânga este inversă decât în accepțiunea curentă. Sin. *dreapta* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 100).
- emblema**, totalitatea elementelor dintr-o stemă (figură alegorică), ce constituie un simbol și un atribut (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 109).
- exergă**, spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate sau perlate), în care se gravează textul legendei. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 111).
- flancat**, termen ce indică poziția paralelă cu laturile scutului a unor mobile (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 119).
- fleuron**, element component al coroanei deschise fixat pe un cerc frontal, de obicei împodobit cu pietre prețioase (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 120).
- glob crucifer**, sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 127).
- impresiune sigilară**, vezi: *amprentă sigilară*.
- încărcat**, termen care indică faptul că într-o piesă heraldică s-a plasat una sau mai multe mobile (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 146).
- lambrechini**, ornament exterior al scutului înfățișat ca niște fâșii din stofă sau vrejuri vegetale care cad din vârful scutului pe laturile acestuia. Lambrechinii au fost reprezentați din punct de vedere al formei în funcție de stilul artistic dominant (gotic, renaștere, baroc, rococo, etc.). Ei amintesc acoperământul coifului sfâșiat în lupte. În mod uzual lambrechinii sunt înfățișați din punct de vedere cromatic, prin atribuirea smaltului principal al scutului părților exterioare, iar a metalului sau a culorii celei mai însemnate mobile din scut, celor interioare (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 152).
- legenda**, textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, circular de la dreapta spre stânga, indicând numele și attributele posesorului. Legenda poate fi scrisă în diferite limbi: latină slavă, greacă etc. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 153).
- leu**, animal heraldic de prim rang din categoria figurilor naturale, înfățișat în diferite forme. Când este redat trecând și cu capul în profil se blazonează leopardat, iar când este ridicat pe etichete inferioare și are capul văzut din față se descrie leopardat-lionat (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 156).

- limbat**, înfățișare a unor animale cu limba scoasă și reprezentată de obicei în smalt. Sin. *limbuit* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 156).
- matrice sigilară**, obiect confecționat dintr-un material dur (fier, oțel, aramă, aur, argint sau pietre prețioase, etc), care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul exprimând atributele sale în viața socială. Matricea sigilară are două părți: a) suprafața metalică (de obicei rotundă) pe care se află gravată emblema și legenda și b) mânerul, confecționat din metal, os, lemn, pietre prețioase, etc. Sin. *tipar sigilar* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 163).
- mobilă**, element component al stemelor, piesă de dimensiuni mici, care poate fi plasată în scut sau în afara scutului. Mobilele cuprind toate categoriile de piese sau figuri heraldice și pot fi reprezentate singure, multiplicat sau în combinații, în diferite poziții și smalturi (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 168).
- rampant**, termen utilizat pentru a indica poziția leilor și a altor animale heraldice ridicate pe labelle inferioare (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 194).
- roșu**, culoare utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale plasate la egală distanță (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 201).
- scut**, partea centrală a unei steme simbolizând arma de apărare a cavalerilor medievali, pe care aceștia își arborau blazonul). Scutul are forme variate după epoca sau aria geografică în care a apărut (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 211).
- smalturi**, termen generic care definește metalele, indică culorile și blănurile utilizate în alcătuirea stemelor și regulile folosirii lor. Smalturile cuprind două metale (aur și argint), șase culori (roșu, verde, albastru sau azur, negru, purpuriu, portocaliu), și două blănuri: hermina și sângeapul (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 219-220).
- scartelat**, suprafața scutului împărțită în patru cartiere, printr-o linie verticală și una orizontală.; scartelat în curmeziș, suprafață partajată în patru prin două linii diagonale suprapuse. Sin. cu *sfertuit*. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 205).
- semne convenționale pentru indicarea smalturilor**, vezi: *smalturi*.
- senestra**, termen ce indică poziția spre stânga. În heraldică, noțiunea de stângadreapta se referă la poziția scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decât în accepțiunea obișnuită (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 212).
- sfertuit**, vezi: *scartelat*.
- sigiliu**, amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hârtie, soluție de aur, tuș sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblemă și un text menit a individualiza posesorul. Sigiliul este principalul mijloc de garantare a secretului și de asigurare a autenticității actului. Sin. *pecete* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 184 și 218).
- sigilografie**, știință specială a istoriei care are ca obiect studierea sigiliilor sub toate aspectele, indiferent de dată. S. descrie matricele și impresiunile sigilare și studiază din punct de vedere istoric, artistic, tehnic, juridic și diplomatic emblema și legenda, modul de aplicare pe suport și valoarea probatorie. Sin. *Sfragistică*. (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 218).
- stemă**, ansamblul semnelor dinstinctive și simbolice care alcătuiesc blazonul unei persoane, instituție sau stat exprimând atributele sale. Conform legilor științei

heraldice, o stemă se compune din următoarele elemente: a. scut al cărui suprafață poate fi secționată sau nu; b. figurile heraldice plasate în câmpul scutului; c. elementele exterioare ale scutului, incluzând timbrul, coroana, sprijinatorii, pavilionul sau mantaua, deviza etc. Sin. *gherb, herb, blazon* (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 222).

știința heraldică, disciplină specială a istoriei, având ca scop stabilirea principiilor teoretice, cercetarea și interpretarea stemelor și a evoluțiilor acestora (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 130).

tăiat, suprafață (scut, cartier sau mobilă), împărțită în două printr-o linie orizontală sau diagonală, obținându-se un scut tăiat în bandă și în bară (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 228).

terasă, mobilă a scutului din categoria figurilor naturale, reprezentând solul cu neregularitățile lui (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 229).

timbrat, indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier și lambrechini (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 230).

timbru, termen care indică elementele exterioare ale scutului, legate de coif, respectiv: a) coroana coifului; b) creștet; c) lambrechini (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 231).

tipar sigilar, v. *matrice sigilară*.

tripartit, suprafața (scut, cartier etc) împărțită în trei (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 232).

validare, acțiunea de a investi un înscris cu putere juridică prin aplicarea semnelor menite a proba autenticitatea sa. Sin. autenticare. *Dicționar al științelor speciale...*, p. 235).

verde, culoare utilizată la alcătuirea stemelor. Convențional se reprezintă prin linii diagonale trasate din colțul drept superior al scutului spre cel stâng inferior. Semnifică dragoste, tinerețe, frumusețe, libertate, scutire, V. smalturi, (*Dicționar al științelor speciale...*, p. 236).

ZUNFTSIEGEL AUS DEM WESTEN UND NORDWESTEN RUMÄNIENS AUS DEM XVI. – XIX. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Siegel und Siegelabdrücke sind geschichtliche Quellen die zur Kenntnis der Geschichte der Zünfte und der verschiedenen Handwerke, die in diesen vereint waren, beitragen.

Die vorliegende Arbeit untersucht Zunftsiegel und Siegelabdrücke aus verschiedenen Ortschaften aus dem westlichen und nord-westlichen Territorium Rumäniens anhand derer Aspekte des sozial-ökonomischen und geistigen Lebens dieser Berufsorganisationen wiederbelebt werden.

Das erste Kapitel der Arbeit stellt die Geschichtsschreibung der Problematik vor, angefangen mit den ersten Forschungen aus der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts und bis in unsere Gegenwart. Es werden sowohl Fachartikel, -studien und -bücher verschiedener Autoren, als auch Arbeiten in welchen diesen sprachagistischen Quellen bloß eine illustrative Rolle zukommt, untersucht.

Von den Siegeln und Siegelabdrücken der Zünfte aus Siebenbürgen, der Crişana und der Maramuresch, haben die Siegel und Siegelabdrücke der Zunft der Goldschmiede als erste die Aufmerksamkeit der geschichtlichen Forschung auf sich gelenkt. Somit wird das Siegel der Goldschmiede aus Cluj in der 1888 erschienen Monographie der Stadt von Jakab Elek reproduziert.

József Mihalik stellt folgende Siegel der Goldschmiede vor: Oradea (XVII. Jh.), im Jahre 1892; Satu Mare (1590), im Jahre 1893; Cluj, im Jahre 1895. Der Siegelabdruck der Zunft der Goldschmiede aus Cluj wurde von Henrik Finály im Jahre 1897 erstmals genau beschrieben wobei in der Entschlüsselung der Legende einige Fehler unterlaufen sind, die auch von anderen Autoren übernommen wurden. Viel später, im Jahre 1966, beschrieb Maria Bunta denselben Siegelabdruck wobei sie die Legende korrekt entzifferte.

Im Jahre 1897 beschrieb Mihalik J. das Siegel der Goldschmiede aus Sibiu (XVI. Jh.). Siegel anderer Goldschmiedezünfte aus Siebenbürgen wurden von verschiedenen Autoren vorgestellt, wie zum Beispiel Gyárfás Tihamér, Kőszeghy Elemér und andere.

Obwohl die Schriften hinsichtlich der Sigilographie in der Zwischenkriegszeit bedeutend zugenommen haben, sind jene die sich auf Zunftsiegel beziehen recht wenige. Diese Sachlage ist durch die Existenz der zwei Hauptrichtungen der heraldischen Forschung zu erklären, die auch die sigillare Heraldik beinhalten. In dieser Zeitspanne haben Mihalik Sándor und Julius Bielz Studien über siebenbürgische Zunftsiegel veröffentlicht und Rudolf Gassauer über jene aus der Moldau.

Nach 1944 war es Emil Vârtosu der sich näher mit Siegeln der Berufsvereine beschäftigte und der 1960 die Siegel der Korporationen aus Bukarest beschrieb. Magdalena Bunta beschrieb 1966 Siegel der Zünfte aus Cluj, Baia Mare, Dej, Târgu Mureş, Sibiu und Hunedoara die sich im Museum aus Cluj befinden. Ein

Jahr später untersucht dieselbe Autorin zwei Siegel der Goldschmiede aus Cluj und Dej. 1969 stellt Albert Eichhorn siebenbürgische Zunftsiegel des Mittelalters vor während ein Jahr später Magdalena Bunta, im Ausland, Zunftsiegel aus derselben Periode publiziert. 1970 analysiert Mircea Zdroba die Zunftsiegel aus Baia Mare und 1974, zusammen mit Mircea Barbu, Zunftsiegel aus dem Kreis Arad.

Die Erforschung der Siegel der siebenbürgischen Goldschmiede wurde von Viorica Guy Marica vertieft, durch die Studie über das Portrait des Goldschmiedes auf Siegeln, wobei Siegel aus Ungarn und der Slowakei zum Vergleich herangezogen werden (1974). Incze László stellt 1975 Zunftsiegel und -tafeln aus Târgu Secuiesc vor.

In dem 1976 erschienen sigillographischen Album, behandelt die bekannte Forscherin Maria Dogaru, nebst anderen Siegelkategorien, auch jene der Zünfte. 1984 stellt sie die Siegel aus der Sammlungen der Kreisarchive aus Rumänien vor wobei auch Zunftsiegel beschrieben werden.

Nach 1989, haben sich verschiedene Archivisten und Museographen mit diesem Thema beschäftigt. Maria Dogaru hat, zusammen mit Augustin Mureşan, die Siegelmatrix der gemischten Zunft aus Aluniş (Kreis Arad) beschrieben und analysiert (1989). In demselben Jahr erschien auch ein Artikel von Augustin Mureşan und Livia Grozi über die zwei Siegel der Hafnerzunft Lippa, aus dem Jahr 1820.

Ein Siegel der vereinten Zünfte aus Pâncota wurde 1993 von Augustin Mureşan und Natalia Dascăl publiziert. In demselben Jahr hat Dan Ivănuş Zunftsiegel aus Sibiu veröffentlicht und, 1999, weitere aus Ocna Sibiului, Aiud und Mediasch.

Augustin Mureşan beschreibt, 1996, das Siegel der Maurer und der Zimmerer aus Aradul Nou, ein Jahr später, zwei Siegel aus Pecica und 1998 jenes der gemischten Zunft aus Ghioroc (Kreis Arad).

Bónis Johanna stellt, im Jahre 2000, die Siegel der Schuster aus Târgu Mureş vor. In demselben Jahr, analysiert Augustin Mureşan die Siegelabdrucke der Zünfte aus Pecica auf einem Dokument von 1854 sowie zwei Siegel der Schneiderzunft aus Oradea.

Das zweite Kapitel behandelt, nach einer allgemeinen Geschichte der Zünfte, die Erscheinung und Entwicklung dieser im Westen und Nordwesten Rumäniens in der Zeitspanne zwischen dem XVI. und dem XIX. Jahrhundert anhand archivistischer Quellen und der Fachliteratur. Die Gründung und Verbreitung der Zünfte wird in Bezug auf die Ortschaften der Komitate Arad, Cenad, Bihor, Crasna, Solnocul de Mijloc, Satu Mare und Maramureş beschrieben, wobei die Situation jedes Komitates auch durch je einer Tabelle zusammengefasst wird.

Im XIV. Jahrhundert erscheinen die ersten Zünfte auch im Nordwesten Siebenbürgens und ab dem XVI. Jahrhundert sind sie auch im Westen Rumäniens dokumentarisch belegt.

Innerhalb der Entwicklung der Zünfte aus dem Westen und Nordwesten Rumäniens lassen sich verschiedene lokale Eigenheiten in Bezug auf die allgemeine Entwicklung der Zünfte feststellen. Wie auch in anderen Gegenden Europas, haben die Zünfte versucht sich durch organisatorische Massnahmen an die kapitalistische Entwicklung anzupassen, was ihnen bloss in geringem Masse gelang. In dieser Hinsicht sind die Versuche der Reformierung der traditionellen Zünfte bekannt, die

zur Verfassung von neuen Privilegiendiplomen und Satzungen, die von der Zentralmacht bestätigt wurden, bekannt.

Im Komitat Arad haben sich Zünfte in verschiedenen städtischen Zentren und grösseren ruralen Ortschaften entwickelt. Chronologisch, ist die Zunft der Kürschner die älteste, gegründet 1702, gefolgt von jener der Schmiede und Wagner (1718) und jener der rumänischen und serbischen orthodoxen Schneider (1723). In der Stadt waren drei Zünfte der Kürschner tätig. 1725 wurde die Zunft der rumänischen Kürschner gegründet welche von Karl III. Privilegien erhielten. Im Jahre 1817 erhalten die deutschen Handwerker Privilegien vom Kaiser Franciscus I. während die ungarischen Handwerker erst 1851 bestätigt sind. Im Jahre 1725 ist die Zunft der Schuster bezeugt und 1731 jene der Schuhmacher. In demselben Jahr, 1731, entstand auch die Zunft der Zimmerer, während die Händler 1735 Privilegien erhielten. Im Jahre 1748, erlässt Maria Theresa Zunftprivilegien für Weissgärber, Schuster, Riemer und deutsche Schuster. Die vereinte Zunft der Schlosser und Tischler ist 1761 bezeugt. Am 29. Juli erhalten die Schneider, Deckenmacher und die orthodoxen Kittelmacher ihre Satzungen, 1768 die Maurer und 1769 die Fassbinder. Die Zunft der Müller wurde 1770 gegründet, in demselben Jahr als auch die Zunft der Weber (rumänische, ungarische und deutsche) gegründet wurde. 1774 wurde die Zunft der Barbieri gegründet.

Ende des XVIII. Jahrhunderts und Anfang des nächsten gründeten die Handwerker aus mehreren Ortschaften des Komitates Zünfte. Die erste rurale Zunft des Komitates war jene der Schuster aus Sântana, gegründet 1774.

In Chişineu Criş wurde 1819 eine vereinte Zunft gegründet und 1843 jene der Müller. In Ghioroc bildeten die Handwerker 1819 eine vereinte Zunft, während 1821 jene aus Pâncota Privilegien erhielten. Zwischen 1816 und 1839 organisierten sich in Pecica folgende Zünfte: die Zunft der Schmiede und Wagner, im Jahre 1816; die Zunft der Weber (1816); die Zunft der Riemer und Kittelmacher (1818); die Zunft der Kürschner und Riemer (1818); 1839 schlossen sich diese, nebst weiterer 9 Zünfte, zu einer vereinten Zunft zusammen. In Sântana bildete sich 1775 eine gemischte Zunft aus welcher die Schuster 1817 austraten. Im Jahre 1815 erhielten die Weber aus Sebiş das Zunftprivilegium.

Im Komitat Cenad entstanden Zünfte in den Ortschaften Cenad, Nădlac und Şeitin. In Cenad haben sich die Schuster und Schuhmacher im Jahre 1815 zu einer Zunft zusammengeschlossen. In demselben Jahr erschienen in Nădlac Zünfte der Weber, Gerber, Schneider und Kittler, Tischler, Schlosser, Glaser und Zimmerer, Schmiede und Wagner, Schuster und Schuhmacher. In dem gleichen Jahr bildete sich auch die Zunft der Weber aus Şeitin.

Im Komitat Zărand sind im XVII. Jahrhundert Zünfte in Ineu belegt. Diese Stadt, die sich in dem Umfeld einer wichtigen Burg entwickelte, wird zu einem Handwerks- und Handelszentrum in welchem auch Zünfte existierten. Am 12. Februar 1625 erhielten die Goldschmiede, Barbieri, Schuster und Kürschner vom Kapitän der Burg den Zunftstatus. Nach 1638 wirkten in der Stadt zwei Zünfte: jene der Schuster und jene der Schneider.

Im Komitat Bihor wurden Zünfte schon im XIV. Jahrhundert gegründet. Die älteste Zunft aus Oradea ist jene der Weber, die schon 1395 gegründet wurde. Der zweite berufliche Verein, von welchem uns auch die älteste Satzung erhalten blieb, ist jener der Schmiede, Spomer und Schwertfeger, gegründet im Jahre 1481. Steinmetze und Maler sowie Gold- und Perlensticker haben eine Zunft vor dem

Jahre 1526 gegründet. Am 2. Dezember 1582 ist die Zunft der Sattler dokumentarisch belegt, während jene der Schuhmacher und Weissgerber schon am 25. Januar 1563 dokumentiert ist. In demselben Jahr wurde auch die Zunft der Goldschmiede gegründet während jene der Rierner und Sattler erst 1620 erscheint.

Eine der wichtigsten Zünfte aus Oradea ist jene der Schneider, deren Satzungen 1614 genehmigt wurden, die sich aber 1722 neu organisiert hat, da ihre ersten Privilegien nicht anerkannt wurden.

Die Zunft der Weissgerber wurde im XVI. Jahrhundert oder sogar früher gegründet. Diese Tatsache ist aus dem Privilegienbrief des Gheorghe Rákóczi I, vom 25. März 1646 ersichtlich. Aus dessen Einleitung erfahren wir, daß den Kürschner die alten Privilegien bestätigt werden.

Die Fleischhauer aus Oradea erhalten ein Zunftprivilegium am 25. Oktober 1644 seitens des Fürsten Gheorghe Rákóczi I, durch welches die alten Privilegien, die sie am 3. November 1566 von König Ioan II Zápolya erhielten, bestätigt werden.

In der Stadt existierte, nebst der Zunft der Schuhmacher, die schon im XVI. Jahrhundert bezeugt ist, auch eine Zunft der Schuster, deren erste Satzung am 3. Januar 1722 von Kaiser Karl VI. bestätigt wurde. Am 8. Februar 1759 wurden diese Privilegien rückgängig gemacht und 1772 bestätigt Maria Theresa eine neue Satzung für alle Schuster aus Oradea-Mare, Oradea-Olosig, Oradea-Subcetate und Oradea-Velența.

Die Zunft der Schuhmacher erhielt ihr erstes Privilegium im XVIII. Jahrhundert, am 27. Juli 1722, als auch die Weissgerber in die Zunft eintraten, wie der Satzung zu entnehmen ist, die von Kaiser Karl VI. bestätigt wurde. Gleichzeitig wurde auch das Privilegium der Zunft der Kittelmacher aus Oradea unterzeichnet. Aufgrund des Denkschreibens der Händler aus Oradea, wurden, zum gleichen Datum, auch die Satzungen der Zunft der Händler zu der auch jene aus Oradea-Olosig gehörten, bestätigt. Mitglieder dieser Zunft waren auch makedo-rumänische Handelsleute die bezeichnend zur Entwicklung des ökonomisch-kommerziellen Lebens von Oradea beigetragen haben.

Am 4. November 1769 genehmigt Maria Theresa die Satzungen der vereinten Zunft der Tischler, Schmiede, Glaser, Dreher und Büchsenmacher aus Oradea-Olosig. Kurze Zeit nachher, verlassen die Schmiede die Zunft - an ihrer Stelle treten die Uhrmacher - und bilden zusammen mit den Wagnern eine neue Zunft.

Am 9. November 1772 wurden die Satzungen der Zunft der Tischler, Glaser, Schlosser, Uhrmacher, Dreher und Büchsenmacher aus Oradea bestätigt. Die Satzungen der vereinten Zunft der Schlosser und Wagner aus Oradea-Mare und Oradea-Olosig wurden erst 1827 genehmigt. 1745 genehmigte Maria Theresa die erste Satzung der Zunft der Chirurgen und Barbieri, die 6 Mitglieder hatte.

Die Zunft der Fassbinder ist dokumentarisch am 11. Juni 1770 belegt, als sie neu organisiert wurde, eine Sachlage die auch durch ein anderes Dokument, welches 1765 an das römisch-katholische Bistum von Oradea gerichtet war und in welchem die alten Privilegien erwähnt werden, bestätigt wird. Am 5. September 1839 erhielt diese Zunft, die 38 Mitglieder aus Oradea-Mare, Oradea-Olosig, Oradea-Velența und Oradea-Subcetate hatte, ihre letzte Satzung, zugleich mit jener der Zunft der Maurer und Zimmerer.

Während der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts haben sich verschiedene Zünfte aus Oradea-Olosig reorganisiert. Am 5. November 1810 beschloss der

Domänialstuhl des römisch-katholischen Bistums Oradea eine Satzung der Zunft der Knopfler aus Oradea-Mare und Oradea-Olosig zu entwerfen. Diese wurde von dem Oberkommissar der Zünfte 1812 genehmigt und somit konnte die Zunft auch bis zur endgültigen Bestätigung, durch Kaiser Franciscus I, funktionieren.

Die Zunft der Hafner entstand im XVII. Jahrhundert, ihre erste Satzung, die schon 1805 vorlag, wurde erst 1820 von Kaiser Franciscus I genehmigt. Die Zunft der Seiler und Siebmacher existierte schon seit dem XVIII. Jahrhundert aber ihr erstes Privilegium erhielt sie erst am 31. März 1820 als auch jenes der Zunft der Deckenmacher und Kerzenzieher bestätigt wurde. Die Zunft der Hutmacher wurde auch 1820 gegründet.

Die Handwerker haben Zünfte auch in anderen Ortschaften des Komitates Bihar gegründet. Im Jahre 1645, bildete sich in Beiuş die Zunft der Hafner und 1821 jene der Schuster und Ziegenledergerber, 1825 jene der Karmasingerber und 1833 jene der Kürschner.

In Diosig wurde am 27. Juli 1714 die Zunft der Schuster zugleich mit jener der Schneider gegründet.

Die älteste bekannte Zunft aus Marghita ist jene der Schuster, die 1776 gegründet wurde. Nachträglich kamen noch die Zünfte der Kürschner (1821), der Kittler (1823), Hutmacher (1838) und 1847 jene der Hafner und eine gemischte Zunft hinzu.

Im Jahre 1820 wurde die Zunft der Schuster aus Salonta gegründet. Es folgte jene der Gerber (1834). Schon 1808 wurde in Săcuieni die Zunft der Schuster organisiert und 1840 jene der Gerber und Schuhmacher.

Im Komitat Crasna sind Zünfte in den Ortschaften Şimleul Silvaniei und Crasna bestätigt. In der ersten wurde die Zunft der Schneider schon 1696 gegründet während jene der Hafner (1764) und Kürschner (1769) wesentlich später erschienen. In der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts bildeten sich hier weitere Zünfte: jene der Weber, Kittelmacher, Tischler und Schlosser (1804), der Schneider und Kittler, der Kürschner, der Hafner und jene der Schuster, Riemer und Weissgerber (alle 1820) und 1830 eine gemischte Zunft. Die Kürschner aus Crasna sind schon 1511 als Mitglieder einer Zunft erwähnt zu der auch Handwerker aus Zalău und Boghiş gehören. 1820 wurde die gemischte Zunft organisiert.

Im Komitat Solnocul de Mijloc bildeten sich Zünfte schon seit dem XVI. Jahrhundert. Die ältesten Zünfte wurden in Zalău gegründet. Schon 1511 erhalten die Kürschner aus Zalău, zusammen mit jenen aus Crasna und Boghiş, die Genehmigung ihrer Satzungen seitens Stefan Báthory. Weiterhin, wurden die Zunft der Fleischhauer (1588) und jene der der Schuhmacher (1589) ins Leben gerufen. Maria Theresa befürwortete das Austreten der Schuster und Gerber aus der eingänglichen Zunft der Schuster die alle Lederer vereinte. Die neu entstandene Zunft verliert die Riemer, die 1859 ihre eigene Zunft gründen.

Nach einem Aufschwung der Zünfte, der um die Mitte des XVII. Jahrhunderts begann, folgte ein anderer im nächsten Jahrhundert, unter Maria Theresa, als neue Zunftsatzungen erlassen wurden, gleich jener der Schneider und Weber (1701), Hafner (1738), Schuster, Schuhmacher und Riemer (1748) oder der Gerber und Riemer (1748).

Ein altes Handwerk ist jenes der Wasserstampfer, welches, zusammen mit den Tischlern und Schlossern, 1806 erwähnt wird wobei ihre Zunftsatzungen 1810 genehmigt werden. Die Handwerker aus Zalău haben 1807 eine gemischte Zunft

gegründet. Zwei Jahre später wurde die Zunft der Schlosser, Tischler und Büchsenmeister gegründet, 1825 jene der Schneider, 1829 jene der Wagner, Schmiede und Spengler und 1847 jene der Bäcker usw.

In Cehul Silvaniei entstand eine gemischte Zunft im Jahre 1820 während in Tășnad schon 1738 die Zunft der Kürschner, Seiler und Riemer gegründet war.

Im Komitat Satu Mare, existierten Zünfte in den Ortschaften Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Carei und Seini. In Satu Mare gab es schon im XVI. Jahrhundert die Zünfte der: Riemer, Mörsermacher und Tucher (1513), Schneider (1525), Schuster und Gerber, Fleischhauer, Schmiede (1538), Goldschmiede (1543), Kürschner (1558) usw. Die Zunft der Gerber ist 1618 erwähnt, jene der Fassbinder 1637, der Friseur 1657, Hafner 1670, Schneider und Knopfler 1778, der Schuster, Kittelmacher, Fassbinder; Wagner; Fleischhauer; Schuhmacher 1782 und jene der Kürschner 1783.

In der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts haben sich in Satu Mare folgende Zünfte gebildet: die Zunft der Hafner (1807), jene der Tischler (1809), der Weber (1815), der Schornsteinfeger (1819), der Hutmacher (1821), Gerber und Schuster (1825), Fleischhauer (1826), Maurer und Zimmerer (1826), Schmiede (1830), Kittelmacher (1831), Wagner (1832), Seiler (1839), Uhrmacher, Büchsenmacher und Schlosser (1841), der deutschen Schuhmacher und Schneider (1843) und die Zunft der Seifensieder und Schornsteinfeger (1846).

In Mintiu (heute ein Stadtviertel von Satu Mare) sind folgende Zünfte bekannt: die Zunft der Riemer (1514), jene der Schmiede (1538), der Schlosser (1538), Mörsermacher (1539), Silberschmiede (1547), Schuster und Gerber (1557), Kürschner (1558), Schneider (1573), Hafner (1578), Fleischhauer (1606) usw.

Die Handwerker aus Baia Mare haben sich in Zünfte zusammengeschlossen angefangen mit dem XV. Jahrhundert. Die älteste ist jene der Goldschmiede, die dokumentarisch schon im Jahre 1408 belegt ist. Die Zunft der Schneider wurde 1412 gegründet, jene der Schlosser 1537, der Bäcker 1582, Hafner 1590 und jene der Fassbinder 1619. Die Zunft der Messerschmiede erhält eine neue Satzung, von dem Magistrat der Stad verfasst im Jahre 1640. Eine neue Satzung erhält auch die Zunft der Schuster im Jahre 1645. Eine der einflussreichsten Zünfte der Stadt war jene der Fleischhauer für welche 1652 eine neue Satzung verfasst wurde.

In der ersten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts schlossen sich die Handwerker zu folgenden Zünften zusammen: die Zunft der Kammacher (1714), jene der Fleischhauer, der Schuster, der Seifensieder, der Dreher, der Barbieri und jene der Weber, alle im Jahre 1720.

In der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts erscheinen weitere Zünfte und zwar jene der Riemer, der Kupferschmiede und Knopfler, der Hutmacher, der Maurer, Glaser und Wagner, alle 1790.

In der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts haben sich die Zünfte aus Baia Mare wie folgt reorganisiert: die Zunft der Schuster (1805), jene der Schornsteinfeger (1819), der Kittelmacher (1820), der Tischler, der Zimmerer, der Sattler und Riemer, der Gerber und die gemischte Zunft (1820), jene der Schuhmacher (1821), jene der Schmiede, Wagner, Seiler und Rauchfangkehrer (1826).

In Baia Sprie wurden in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts folgende Zünfte reorganisiert: die Zunft der Gerber, Riemer und Schuhmacher sowie jene der Hafner im Jahre 1815; die Zunft der Schmiede, Schlosser, Messerschmiede,

Tischler, Wagner und Seiler 1825; jene der Schuhmacher und Gerber 1827, jene der Schneider, Kürschner und Fleischhauer 1827; jene der Schuster 1828 und die gemischte Zunft 1837.

Angefangen mit dem XVIII. Jahrhundert schlossen sich auch die Handwerker aus Carei in Zünfte zusammen: 1717 wurde die Zunft der Schuster, Kürschner und Schneider gegründet; 1741 jene der Brotbäcker und Kerzengiesser; 1763 jene der Schuhmacher sowie jene der Maurer und Zimmerer; 1770 jene der Schmiede und Wagner sowie jene der Seiler; 1778 jene der Hafner; 1781 jene der Gerber und schließlich 1799 jene der Riemer.

Während der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts erhielten folgende Zünfte neue Privilegien: im Jahre 1819 die Hutmacher und Färber, Kittelmacher, Wagner und Schmiede, Weber, Zimmerer und Maurer, Seiler, Riemer und Seiler, deutsche und ungarische Schneider zusammen mit den Knopflern, Schuhmachern, Schustern, Hafnern, Kürschnern und Rauchfangkehrern; im Jahre 1821 die Tischler, Schlosser und Glaser; im Jahre 1840 die Fassbinder. In Seini wurde 1834 eine gemischte Zunft gegründet.

Im Komitat Maramuresch entstanden Zünfte in Sighetul Marmatiiei sowie in anderen Ortschaften. In Sighetul Marmatiiei wurden die ersten Zünfte schon ab dem XVI. Jahrhundert gegründet. Die Zunft der Schuster wurde 1654 gegründet. 1754 erhielten die Schneider, die eine eigene Zunft bildeten, Privilegien seitens Maria Theresa. 1775 erhielten die deutschen und ungarischen Schuhmacher Privilegien.

In der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts erhielten folgende Zünfte Privilegien: die Schneider; Gerber, Schuhmacher, Schuster – alle 1830, die Schneider und Knopfler – 1832, Schmiede und Wagner – 1833, Tischler, Schlosser, Glaser, Büchsenmacher und Drechsler – 1833, Hafner – 1834, Kürschner, Seiler, Riemer – 1845.

Die Bildung einer Zunft war von der Anzahl der in der Ortschaft wirkenden Handwerker bedingt. War diese kleiner so kam es nicht zu selbständigen Zünften für jedes Handwerk sondern zu gemischten Zünften. Als berufliche Vereine, funktionierten die Zünfte nach eigenen Satzungen welche die organisatorische Struktur und die Funktionsweise der Zunft festlegten.

Die Leitung der Zunft gehörte den Innungsmeistern, anfänglich zwei aber, mit der steigenden Anzahl der Mitglieder und der umfangreicheren Problematik, stieg ihre Anzahl auf vier. Die Innungsmeister wurden für ein Jahr gewählt und ihre führende Kraft bezog sich sowohl auf die wirtschaftlichen, verwalterischen und juristischen Probleme als auch auf die geistlichen.

Die Führung und die Verantwortung der Zunft gehörte dem Zechvater. Die Innungsmeister beriefen und leiteten die Versammlungen der Zunft, verwalteten das Vermögen der Innung, welches vor allem aus Beitretungstaxen, Strafgeldern und Spenden stammte. Es war, desgleichen, ihre Verpflichtung die Qualität der Waren der Zunft zu überprüfen, das offizielle Innungsbuch zu führen und die Lehrlinge zu empfangen, an die Meister zu verteilen und sie nach Beendung der Lehrlingszeit zu promovieren. Sie examinierten die Meisterarbeit des Meisterkandidaten und nahmen neue Mitglieder auf. Desgleichen, schlichteten sie die Konflikte innerhalb der Zunft.

Zum guten Gelingen der Führung der Zunft standen den Innungsmeistern auch andere Amtsträger bei: der Gesellenvater, die Prüfmeister (diese überwachten

die Qualität der hergestellten Ware). Die Leitung der Zunft wurde, weiterhin, von einem Rat unterstützt. Die Schriftführung der Zunft kam dem Notar oder dem Kopisten zu.

Innerhalb der werkschaftlichen Hierarchie war die Lehrzeit die unterste Stufe. Die Aufnahmebedingungen der Jünglinge wurden immer restriktiver. In die Zunft der Schneider aus Baia Mare, zum Beispiel, wurden die Lehrlinge in Anwesenheit von zwei Zeugen aufgenommen während in Oradea die ganze Zunft der Schneider zusammengerufen wurde um die neuen Anstellungen zu Befürworten. Die Lehrzeit dauerte für die Kürschner aus Baia Mare ganze 3 Jahre, desgleichen für die Schneider aus Oradea, aber bloss 2 Jahre für die Schuster aus Baia Mare. Die Lehrzeit belief sich, bedingt von der Komplexität des Handwerks, auf eine Zeitspanne von 3 bis 5 Jahren. Die Mehrzahl der Zünfte setzten eine Lehrzeit von 4 Jahren fest. Nach der Beendigung der Lehrzeit erhielt der Lehrling ein Attestat welches die Erlernung des Handwerkes bestätigte.

Nachher wurde er in die Reihe der Gesellen aufgenommen. Das Zeremoniell endete mit einem Festessen. Die Riemergesellen aus Careiul Mare boten ein Festessen welches aus drei Gängen bestand: ein Kapauner, 12 Eimer Wein. Die Schlossergesellen aus Baia Mare boten 50 Bretzeln als Festessen. Von hier weiter, hatte der Geselle zwei Möglichkeiten: entweder blieb er in der Heimortschaft um von seinem Meister (oder einem anderen) das Handwerk zu erlernen, oder ging er auf Wanderung (*vándórlás*) um sein Handwerk von Meistern aus anderen Handwerkszentren zu erlernen. Die Satzung der Stampfer aus Zaláu (Artikel 27) bestand darauf, daß die als Gesellen anerkannten Lehrlinge ein Jahr innerhalb der Zunft zu arbeiten hatten, wonach sie verpflichtet waren ihre Kenntnisse durch drei Wanderjahre zu erweitern.

Nach der Beendigung der Wanderjahre (2 – 4), stellte sich der Geselle zur Meisterprüfung welche aus einer praktischen Probe bestand – eine Meisterarbeit. Die Arbeit wurde der Zunft vorgestellt, die eine Prüfungskommission bestimmte. Entsprach die Meisterarbeit, so hatte der Kandidat ein Festessen zu geben, eine Taxe zu begleichen und in bestimmter Zeit zu heiraten. Nach der Ablegung des Schwures, wurde der neue Meister Mitglied der Innung.

Innerhalb der Funktionen einer Zunft, war die wirtschaftliche die wichtigste. Im XVI. Jahrhundert verallgemeinerte sich, in Siebenbürgen, der Gebrauch der Meistersiegel. Die Wahl des Siegels stand dem Meister zu. Die Zunft war nicht bloss eine berufliche Vereinsform, sie erfüllte auch soziale Bedürfnisse, bezogen auf die Hilfe die den kranken, behinderten oder alten Zunftmitgliedern zuständig war. Die Mitglieder der Zunft waren verpflichtet an den Begräbnissen der Kollegen teilzunehmen und sich nach den Verwandten des Verstorbenen zu kümmern. Gleichzeitig mit ihrem wirtschaftlichen Aufschwung, spielen die Zünfte eine immer wichtigere Rolle im öffentlichen Leben der Städte wobei einige ihrer Vertreter in die Leitung der Städte aufsteigen (Bürgermeister, Berater).

Die Zunft hatte auch den Charakter einer militärischen Organisation, ihre Mitglieder leisteten Garnisonsdienst und in Kriegszeit stellte die Zunft eine eigenständige Militäreinheit. Die Mitglieder der Innung mussten einen Abschnitt der Wehrmauer verteidigen sowie ihren eigenen Wehrturm. Den letzteren mussten sie instand halten, reparieren und ihn mit Kriegsmaterial beliefern. Eine wichtige militärische Rolle in der Verteidigung der Stadtmauer von Baia Mare hatte die Zunft der Fleischhauer, deren Wehrturm bis heute stehen blieb.

Die Zunft hatte auch eine religiöse Funktion. Sie hatte ihren eigenen Altar in der Kirche und lieferte die Materialien welche für die Messe nötig waren. Die Mitglieder der Zunft nahmen an den Messen und Prozessionen in Feierkleidung teil, begleitet von der Zunftflagge. Jede Zunft hatte ihren eigenen Schutzheiligen. Manchmal erscheinen die Schutzheiligen auch auf den Siegeln und den Flaggen der Zunft.

Das dritte Kapitel behandelt verschiedene Aspekte der Anfertigungstechnik der Siegel. Die Siegel wurden von den Silberschmieden graviert. Der Plan des Siegels wurde manchmal von Künstlern angefertigt, meistens wurde dieser jedoch von dem Silberschmied selbst angefertigt.

Nach dem Beginn der intensiven Benutzung der Siegel (XV. – XVI. Jh.) innerhalb der Zunft der Silberschmiede, spezialisierten sich Handwerker dieser Zunft in der Siegelgravierung. Dementsprechend, wird in der Zeitspanne 1478 – 1480 in Sibiu, nebst verschiedenen Silberschmieden, auch ein Hannis Sigylhawer erwähnt. Hiermit handelt es sich sicherlich um einen Siegelgraveur. Siegelgraveure arbeiteten vor allem in Gold- und Silberschmiedezentren wie Cluj, Braşov, Oradea, Baia Mare. Schon seit Anfang des XVI. Jahrhunderts werden Handwerker dieser Berufsrichtung erwähnt, selbst in Ortschaften minderer Wichtigkeit.

Die Gravierung von Siegeln verlangte nicht nur eine gute berufliche Vorbereitung des Handwerkers sondern auch eine besondere Aufmerksamkeit und eine künstlerische Schulung die er während seiner Gesellenjahre erhielt.

Während des Mittelalters beschäftigten sich, eingänglich, Goldschmiede und Angehörige der Kirche mit der Gravierung der Siegel. Nachdem sich die Siegel einer immer grösseren Verbreitung erfreuten, wurde ihre Anfertigung zum Attribut einer eigenständigen Zunft, jene der Graveure (Siegelstecher), die in den Dokumenten der Zeit als *sculptor sigillorum*, *gravatores* oder *incisores* bezeichnet werden.

Der Sigilograph Damian P. Bogdan ist sich nicht sicher ob es in unserer Gegend Zünfte dieser Art gab, bezüglich der Existenz der Graveure ist er sich jedoch sicher. Eine Innung der Goldschmiede die sich in der Moldau mit der Anfertigung von Siegel beschäftigte ist in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts bekannt. Wir schliessen es nicht aus, dass diese Zunft ihren eigenen Siegel sowie jene anderer Zünfte angefertigt hat.

Die Anfertigung der Siegel war ein Attribut der Goldschmiede, die versuchten sowohl ihre eigenen Siegel als auch die bestellten besonderes sorgfältig herzustellen. Dementsprechend wird angenommen, dass die Goldschmiede aus Dej, die ihre Zunft 1586 gründeten, durch einen ihrer Handwerker, 1599, anlässlich der Erneuerung der Satzungen der Zunft, oder etwas später, vielleicht Anfang des XVII. Jahrhunderts, ihr eigenes Zunftsiegel hergestellt hätten.

Allgemein, ist die Machart der Siegel bis ins XVIII. Jahrhundert mindestens zufriedenstellend. Die Siegel wurden von lokalen Meistern hergestellt. In den Ortschaften in welchen es keine torentische Tradition gab, ist die Machart der Siegel manchmal etwas linkisch, hier wird angenommen, dass auch sogenannte peregrine Graveure am Werk waren. Die von diesen gestochenen Siegel erscheinen als etwas rudimentär, im Siegelfeld erscheinen asymmetrische Zeichnungen, ungleiche Buchstaben in der Legende, Rechtschreibfehler (verkehrte Buchstaben und Ziffern usw.) Die Tatsache, dass diese Siegel weniger gelungene graphische Darstellung beinhalten sowie Rechtschreibfehler, liefert einen klaren Beweis dafür, dass es sich

um Graveure handelte die weniger begabt waren im Siegelstechen. Der Wert der Siegel ist jedoch nicht nur aus der Perspektive ihrer Ästhetik einzuschätzen sondern auch bezüglich ihres geschichtlichen Wertes.

Die Führung der Innungen legte grossen Wert auf das Stechen der Siegel, eine Tatsache die auch daraus ersichtlich ist, dass die Meisterarbeit der Goldschmiede auch das Stechen eines Siegels beinhaltete. In dieser Hinsicht ist das Beispiel der Goldschmiede aus Cluj zu erwähnen, die 1561 von den Gesellen als Meisterarbeit, nebst der Herstellung eines Pokals oder eines Ringes mit Edelstein, auch die Anfertigung eines Siegels verlangten. Eine ähnliche Vorschrift befindet sich auch in der Satzung der Goldschmiede aus Târgu Mureș (1632). Der Artikel bezüglich der Meisterarbeit erklärt die Anfertigung eines Siegels als verpflichtend, nebst der Herstellung eines Silberpokals und eines Siegelringes.

Als Rohstoff zur Herstellung des Siegels wurden folgende Metalle und Legierungen verwendet: Eisen, Gusseisen, Stahl, Kupfer, Bronze und, manchmal, Silber. Das Rohmaterial aus welchem die Siegel hergestellt wurden widerspiegelt auch die materielle Lage der Zunft, während die Qualität des Stiches vom Können des betreffenden Graveurs abhing. Ein Beispiel für ein gelungenes Zusammenspiel der beiden Elemente ist das 1577 hergestellte Siegel der Kürschnerzunft aus Baia Mare welches aus Silber angefertigt und künstlerisch hervorragend gestochen wurde.

Die graphische Darstellung innerhalb des Siegelfeldes wurde in die Oberfläche des Rondells eingeritzt, nachträglich wurde diese durch Ein- oder Ausschneidung reliefiert. Die benutzte Technik charakterisiert sich durch recht tiefe Linien, die beim Imprimieren klare aber sanfte Konturen hinterliessen. In dieser Hinsicht beschrieb der berühmte florentinische Künstler Benvenuto Cellini zwei Techniken die zur Herstellung von Siegeln, einschliesslich von Zunftsiegeln, angewendet werden können.

Die Graveure der verschiedenen Zunftsiegel haben vor allem die erste Technik benützt. Unter Anwendung dieser Technik wurde, zum Beispiel, das Siegel der vereinten Zunft von Sântana (1776) und jenes der vereinten Zunft aus Pâncota (1852) – beide im Kreis Arad – hergestellt.

Die durch die Technik des Einschneidens hergestellten Siegel wurden zur Siegelung mit Wachs oder Tusche benützt während die ausgeschnittenen ausschliesslich in Tusche (schwarz, grün usw.) gedrückt wurden. Siegel konnten auch auf Russ imprimiert werden.

Der Griff des Siegels war zylindrisch, viereckig, oktaedrisch - mit vier grösseren und vier kleineren Seiten - oder mit einer spornförmigen Endung versehen die in einen Holzgriff getrieben wurde. Einige Griffe hatten an der Oberseite ein Loch durch welches eine Kette oder eine Schnur gezogen werden konnte. Wie auch im Falle der Darstellungen innerhalb des Siegelfeldes, widerspiegelt die Ausfertigung des Griffes die Aufmerksamkeit und die Möglichkeiten des Bestellers und des Herstellers.

Die Anfertigungstechnik der Siegel und die Verarbeitung der verwendeten Materialien sind auch für die Kunstgeschichte von Interesse. Somit, sind Zunftsiegel bekannt die von der graphischen Darstellung innerhalb des Siegelfeldes her und der Ausfertigungsweise der Griffe wahre Kunstwerke sind. In dieser Hinsicht können folgende Beispiele angeführt werden: das Siegel der Schneiderinnung aus Baia Mare (1545) und zwei Siegel der Schneiderzunft aus Oradea (1722).

Die Machart der Siegel, bezogen auf die benützten Rohmaterialien, ist verschieden. Es gibt Siegel die aus einem einzigen Stück Metall hergestellt wurden andere hingegen bestehen aus einem Rondell welches an den Griff angebracht wurde, wieder andere sind aus Metall, haben aber einen Holzgriff. Bei einigen Stücken wurde die Siegelscheibe (aus Kupfer, Bronze, Messing oder Silber hergestellt) direkt an das Rondell und den Griff geschweisst, die aus einem anderen Material angefertigt wurden. In diesen Fällen wurden die graphischen Darstellungen (Bild und Legende) auf die Siegelscheibe graviert.

Oft wurde am Rand des Siegelrondells oder auf dessen Rückseite eines der folgenden Zeichen graviert: eine kleine Linie (-), ein Sternchen (*), eine Rosette oder ein „X“. Diese sollten dem Benutzer helfen das Siegel korrekt aufzudrücken.

Ein interessanter Aspekt ist die Wiedergabe der Farben auf heraldischen Siegeln. Beispiele in dieser Hinsicht liefern das Siegel der Fassbinder aus Arad (1770) und jenes der Fleischhauer aus Oradea und Oradea-Olosig (1821) wo die blaue Farbe des Schildes, gemäss heraldischer Normen, durch waagerechte Linien figuriert ist.

Es wird angenommen, von konkreten Beispielen aus der Maramuresch und Arad ausgehend, dass die Zünfte mehrere Siegel besaßen die sie zu verschiedenen Angelegenheiten benutzten und die anlässlich wichtiger Ereignisse für die Existenz der Zunft (Erneuerung oder Bestätigung der Satzungen) angefertigt wurden. Ging das alte Siegel verloren, wurde sicherlich ein neues angefertigt. Die Erneuerung der Siegel brachte den Verzicht auf die alten mit sich, diese wurden jedoch nicht zerstört.

Die Siegel der Zünfte aus Arad und aus den besser entwickelten Gemeinden des Komitates wurden von lokalen Meistern hergestellt, auf Bestellung der Führung der Zunft. Die Graveure aus Satu Mare haben Siegel sowohl für öffentliche Institutionen als auch für die Zünfte angefertigt. Ein besonderes gelungenes Siegel ist jenes der Goldschmiede (1590) aus dieser Stadt.

Die Siegel der Zünfte aus Baia Mare wurden, während des späten Mittelalters, von lokalen Meistern angefertigt, Goldschmiede oder sogar Schlosser. Daten über die Autoren der verschiedenen Siegel erfahren wir, für die erste Hälfte des XIX. Jahrhunderts, gerade aus dem Siegelfeld wo die Meister ihren Namen eingravierten. Auf den Griffen von zwei Siegeln aus Baia Sprie – das Siegel der vereinten Zunft der Schlosser, Wagner und Tischler (1826) und jenes der Schuster (1828) – verzeichnete der Hersteller sowohl seinen Namen als auch sein Handwerk (Schlosser). Ein anderes Beispiel ist das Siegel der Hafnerzunft aus Şimleul Silvaniei, auf dessen Griff der Meister seinen Namen und das Herstellungsjahr schrieb. Die Grosszahl der Graveure blieben jedoch anonym.

Jede Zunft hatte ihren eigenen Schutzheiligen und verschiedene personalisierende Zeichen: die Flagge, die Lade, die Tafel, das Siegel usw. Das eigene Siegel wurde, für gewöhnlich, zugleich mit der Satzung genehmigt.

Die Zünfte benützten, gemäss der mittelalterlichen und neuzeitlichen Gewohnheit, Siegel um die erlassenen Dokumente zu authentifizieren. Da das Siegel das wichtigste Mittel zur Validierung der Dokumente der Zunft war, wurde es unter strenger Beobachtung aufbewahrt und benützt, da seine Entziehung zu Fälschungen führen konnte. Durch die verschiedenen Symbole des Siegels wurde die Autorität der Zunft, als juristische Person, bestätigt.

In der Wallachei und der Moldau hatten die Zünfte eingänglich keine eigenen Siegel. In der Moldau erscheinen die Zunftsiegel erst gegen Ende des XVIII. Jahrhunderts während sie in der Wallachei noch neuer sind. In der Moldau und der Wallachei bestätigten die Siegel der Kirche des Schutzheiligen der Zunft oder sogar das Siegel des Bistums auf dessen Gebiet sich die Zunft befand die Dokumente der Innungen. Diese Lage änderte sich erst nach der Einführung des Organischen Reglements.

Einige Innungen benützten gleichzeitig zwei oder drei Siegel. In dieser Hinsicht können Beispiele aus Arad und Bihor angeführt werden: die zwei Siegel der Fleischhauerzunft aus Arad (beide 1721), jene der Zimmerer aus Arad (1766), der Schneider aus Oradea (1722), der Schneider aus Arad (1725), der Kuchenbäcker und Wachszieher aus Arad (1846) usw. Von der Zunft der Zimmerer aus Arad ist, ausser den beiden erwähnten Siegeln aus dem Jahre 1766, auch ein Siegelabdruck (auf rotem Wachs) vom 19. März 1792 bekannt. Diese Tatsache beweist, dass die Zunft drei Siegel besass, die sie abwechselnd benützte.

Je nach ihrer Anfertigungstechnik, können mehrere Arten von Siegeln unterschieden werden: aufgedrückte, angehängte, timbrierte, imprimierte usw.

Die aufgedrückten Siegel blieben im Wachs, der direkt auf das Dokument gegossen wurde, erhalten. Siegel dieser Art sind jene der Schuhmacher aus Arad, abgedrückt in roten Wachs, auf einem Dokument vom 8. Januar 1777; jenes der Zunft der Hutmacher aus Arad, desgleichen in roten Wachs gedrückt, auf einem Dokument aus dem Jahre 1831, das Siegel der Hafner aus Oradea u.a.

Die angehängten konservierten Siegel waren von einer runden Holzschachtel (Kapsel) geschützt, deren Innenseite leicht angekratzt wurde um dem eingegossenen Wachs besseren Halt zu bieten. Ein Siegel dieser Art ist jenes der Gerberzunft aus Arad, welches in roten Wachs aufgedrückt wurde und an ein Dokument aus dem Jahre 1819 mittels einer mehrfarbigen Seidenschnur angehängt wurde. Wahrscheinlich gab es auch in Metallkapseln konservierte Siegel.

Die timbrierten Siegel wurden wie folgt angefertigt: über den geschmolzenen Wachs, der auf das Dokument gegossen wurde, legte man ein Seidenpapier (Marke) viereckiger, rombischer oder sonstiger Form in welches das Siegel abgedrückt wurde. Auf diese Art und Weise wurde das runde Siegel (D: 36 mm) der Zimmerer aus Arad, am 17. Juni 1824 auf ein Dokument gedrückt.

Die imprimierten Siegel wurden durch die Trängung der Stempeloberfläche in Tusche und das nachträgliche Aufdrücken auf das Dokument angefertigt. Die meisten von uns studierten imprimierten Siegel benutzten schwarze Tusche. Ein Beispiel in dieser Hinsicht liefert ein Dokument welches am 3. September 1854 von den Führungen der Zünfte aus Pecica mit imprimierten Siegeln versehen wurde.

Die von der Führung der Zunft erlassenen Akten waren mit Siegeln oder Petschaften versehen die in Wachs, Russ oder Tusche abgedrückt waren. Die Siegel, nebst der Unterschrift des Emittenten, gewährten die Autentizität des ausgestellten Dokumentes. Siegel blieben auf verschiedenen Zunftdokumenten erhalten: Satzungen, Register, Diplome, Verträge, Wanderbücher usw. Die Redaktierung, Unterschreibung und Autentifizierung der Akten mit Siegeln sind Attribute wichtigerer Mitglieder der Zunft. Für diese Angelegenheiten war der Notar oder Schriftführer der Zunft zuständig. Dieser verfasste die Protokolle der Versammlungen, schrieb die Lehrlingszeugnisse, die Moralitätszeugnisse der wandernden Gesellen, führte die Buchhaltung, die Korrespondenz und alle Skripten

der Zunft. Auf den Dokumenten finden wir, von Fall zu Fall, entweder die Unterschrift des Innungsvorstehers oder des Meisters, neben welcher das Siegel der Zunft und jenes des Meister abgedrückt wurden.

In einigen Fällen wurde das Siegel auf roten Wachs gedrückt, auf den zweiten Umschlag des Wanderbuches einiger Gesellen. In diesen Fällen sind die Fäden, welche die Seiten des Wanderbuches zusammenhalten, in den Wachs eingebettet um somit die Autentizität des Dokumentes zu gewähren. Auf diese Art und Weise wurde das Siegel der Maurer und Zimmerer aus Aradul Nou in das Wanderbuch eines Zimmerergesellen am 30. Dezember 1838 aufgedrückt.

Das IV. Kapitel analysiert die Darstellungen innerhalb des Siegelfeldes. Die interessanteste Komponente dieser Darstellungen ist jene die mit dem Handwerk in engster Verbindung steht. Die kann in zwei Kategorien eingeteilt werden: symbolische und heraldische Darstellungen.

Siegel mit symbolischen Darstellungen enthalten Sinnbilder welche die spezifische Aktivität der Zunft widerspiegeln. Zu dieser Kategorie gehören, unter anderen, folgende Siegel: jene (2) der Zunft der Kuchenbäcker und Wachszieher aus Arad, auf denen ein Bienenkorb, Bienen, Lebkuchen und zwei Kerzen dargestellt sind; jenes der Schneider aus Oradea, mit der Schere und dem Bügeleisen; jenes der Fleisshauer aus Zalău, mit einem Rindschädel, einem Lamm und Fleischerustensilien. Vom Standpunkt der Symbolistik der Darstellungen aus, sind diese Siegel entweder ikonographischen, hagiographischen oder architekturellen Typs.

Die ikonographischen Siegel wiedergeben Personen die an die charakteristische Tätigkeit der Zunft gebunden sind. Zu diesem Typ gehören, zum Beispiel, das Siegel der Kittelmacher aus Oradea (1817) sowie jenes der Kittelmacher aus Zalău (1819). Beide enthalten die Darstellung einer Person die auf einem Stuhl sitzt und Wolle hechelt, der Rohstoff zur Herstellung der Kittel.

Einige Zünfte haben hagiographische Siegel benützt. Für gewöhnlich stellen diese den Schutzheiligen der Zunft dar. Dieser Typ kann in zwei Varianten wiedergefunden werden: a.) es wird bloss der Schutzheilige der Zunft, samt seiner Attribute, dargestellt; b.) die vorher genannte Darstellung wurde über die ganze Komposition des Siegelfeldes, in welchem die Attribute der Zunft wiedergegeben werden, gesetzt. Zur ersten Variante gehören die Siegel der Bäcker aus Arad (1846), in welchem Jesus Christus, der Schutzheilige der Zunft, vor einem Tisch stehend, mit der rechten Hand segnet und in der linken ein Brot hält; das Siegel der vereinten Zunft aus Chişineu Criş, auf welchem eine beflügelte Person, der Innungsführer, stehend dargestellt ist, mit einer Waage in der einen Hand und einem Schwert in der anderen. Die zweite Variante ist in dem von uns untersuchten Gebiet besser vertreten. Zu dieser gehören: das Siegel der Wagner und Schmiede (1718) und jenes der Fassbinder (1770), beide aus Arad; das Siegel der Schuhmacher aus Aradul Nou (1787); die beiden Siegel der Hafner aus Lipova (1820); das Siegel der Schneider aus Oradea-Olosig (1771); das Siegel der Schuster aus Pecica (1818) usw.

Die Siegel vom architekturellen Typ stellen verschiedene Denkmäler oder Gebäude dar: öffentliche oder religiöse Bauten, Mauern oder Burgtore, Häuser usw. Unter den Siegeln dieser Art, obwohl nicht aus dem untersuchten Gebiet stammend, erwähnen wir jenes der Goldschmiede aus Dej, auf welchem ein Teil der Stadt, in welchem sich auch die Werkstatt eines Handwerkers befindet, panoramisch

wiedergegeben ist. Auf diesem besonderes wertvollen Siegel ist ein Gebäude dargestellt, das 1568 errichtet und 1938 abgerissen wurde.

Die heraldischen Siegel stellen verschiedene Motive dar, begleitet von heraldischen Elementen, so wie Kronen, Löwen, Lambrequinen, menschliche Figuren (die Schutzheiligen der Zunft), Engel usw. Über dem Siegelschild oder direkt im Siegelfeld, von der Exerga abgegrenzt, sind, wie auf den Wappen, menschliche Figuren oder Teile des menschlichen Körpers (der Arm) dargestellt. Beispiele in dieser Hinsicht liefern die Siegel der Schneider (1545), Schuster (1619, 1833), der Schlosser und Tischler (1807), der Tischler, Schlosser, Glaser und Büchsenmacher (1807) und der vereinten Zunft – alle aus Baia Mare. Weiterhin, können noch die zwei Siegel (1718) der Zunft der Schmiede und Wagner aus Arad, jene der deutschen Schneider aus Arad (1725), das Siegel der vereinten Zunft aus Ghioroc (1820) und jenes der Zunft der Maurer und Zimmerer aus Aradul Nou (1820) hinzugefügt werden.

Genauer betrachtet, machen einige Siegel des heraldischen Typs den Eindruck nobiliare Wappen zu sein. In diesem Zusammenhang kann das Siegel der vereinten Zunft aus Baia Mare (1861) erwähnt werden. Auf diesem wurde ein geschnittenes Schild wiedergegeben (geteilt in fünf Kompartimente, drei kleinere, im oberen Register und zwei grössere im unteren, welche die Symbole der vereinten Innungen wiedergibt), timbriert von einer offenen Krone gebildet aus drei Fleurons und zwei geperlten Bogen. Aber, wie unterstrichen, können diesartige Darstellungen nicht als Wappen klassifiziert werden, da die Zünfte kein Recht hatten Wappen zu führen.

Bei vielen Siegeln widerspiegelt die Darstellung auch die Sorgfalt für eine ausgewogene Komposition von künstlerischem Wert. Hin dieser Hinsicht kann ein heraldisches Siegel der gemischten Zunft aus Aluniș (Kreis Arad) erwähnt werden. Das in 12 Kompartimente geteilte Schild gibt den Eindruck ein aus mehreren Szenen aufgebautes Bild zu sein, welches die wichtigsten Episoden des sozialen Lebens der Gemeinschaft aufrollt wobei die wichtigsten handwerklichen Tätigkeiten aus der Ortschaft verschlüsselt vorgestellt werden.

Hinsichtlich der repräsentierten Handwerke, können die Siegel in folgende Kategorien eingeteilt werden: Siegel der an die Kleidung gebundenen Handwerke, solche die mit dem Bauwesen in Verbindung sind, andere die mit der ländlichen Hauswirtschaft in Zusammenhang liegen, Siegel der Handwerke die mit der Nahrung zu tun haben und verschiedene andere.

Zur ersten Kategorie, jene der an die Kleidung gebundenen Siegel, gehören jene der *Kürschner* (das Siegel der Kürschner aus Arad), *Gerber* (das Siegel der Gerber aus Arad, von 1818), *Schuster* (das Siegel der Schuster aus Oradea), *Schneider* (die Siegel der Schneider aus Arad - 1725, Oradea – 1722 usw.), *Weber* (das Siegel der Weber aus Pecica usw.), *Kittelmacher* (die Siegel der Kittelmacher aus Oradea, Zalău) usw.

Die zweite Kategorie umfasst Siegel der Handwerke aus dem Rahmen des Bauwesens und zwar jene der *Maurer* (das Siegel der Maurer und der Zimmerer aus Aradul Nou, jenes der Zunft aus Carei usw.), *Zimmerer* (die Siegel der Zimmerer aus Arad), *Tischler* (das Siegel der gemischten Zunft aus Pâncota), *Schlosser* (das Siegel der Schlosser aus Arad aus dem XIX. Jahrhundert usw.), *Glaser* (das Siegel der vereinten Zunft der Zimmerer, Schlosser und Glaser aus Lipova – 1821),

Drechsler (das Siegel der vereinten Zunft aus Oradea), *Steinmetze* (das Siegel der vereinten Zunft aus Oradea usw.)

Die dritte Gruppe von Siegeln individualisiert die an die häusliche Wirtschaft gebundenen Handwerke: *Schmiede* (das Siegel der gemischten Zunft aus Aluniș), *Wagner* (das Siegel der gemischten Zunft aus Aluniș, Kreis Arad; das Siegel der vereinten Zunft aus Ghioroc – 1820), *Fassbinder* (die Siegel der Fassbinder aus Arad und jener aus Oradea, beide aus dem Jahr 1770 usw.), *Riemer* (das Siegel der Riemer aus Arad), *Seiler* (das Siegel der Seiler aus Satu Mare), *Sattler* (das Siegel der Sattler aus Baia Mare – 1651) usw.

Die vierte Kategorie von Siegeln umfasst jene die mit der Nahrung zu tun haben: *Bäcker* (das Siegel der Bäcker aus Arad), *Fleischhauer* (das Siegel der Fleischhauer aus Zalău /1588/, Oradea und Oradea-Olosig usw.)

In der letzten Kategorie sammeln sich die Siegel anderer Zünfte: *Goldschmiede* (das Siegel der Goldschmiede aus Satu Mare /1590/ und aus Oradea /XVII. Jh./), der *Büchsenmacher* (die Siegel der vereinten Zunft aus Baia Mare /1807, 1861/), der *Uhrmacher* (das Siegel der vereinten Zunft aus Lipova /1821/ usw.)

Auf den Zunftsiegeln wird das Spezifikum der Innungen verschieden wiedergegeben. Das Siegel der Goldschmiede aus Dej, zum Beispiel, stellt *das Stadtteil dar in welchem sich eine repräsentative Werkstatt der Zunft befand*. Es handelt sich um eine Ansicht vom Fluss Someș her, wo sich auf einem Berg ein Turm erhebt auf dessen Spitze ein Hahn thronet und über dessen Basis das Wort DEUS gestochen wurde. Rechts des Gebäudes, schlägt ein Goldschmied, auf einem Dreifuss sitzend, mit dem Hammer auf einen Becher über den eine Endung des Amboss gestülpt ist.

Auf anderen Siegeln ist *eine Arbeitsszene* dargestellt. Ein Beispiel in dieser Hinsicht liefert das Siegel der Goldschmiede aus Oradea, wo der Meister, auf einem Dreifuss sitzend, bereit ist einen auf das Horn des Amboss gezogenen Becher, den er in der linken Hand hält, zu hämmern. Eine Arbeitsszene ist auch auf dem Siegel der Kürschner aus Baia Mare (1577) zu erkennen, wo der Meister vor dem Arbeitstisch steht.

Der Produktionsprozess wird auf einigen Siegeln angedeutet, wie zum Beispiel auf jenem der Zunft der Kittelmacher aus Oradea (1777,) wo ein Spinnrad und ein angewinkelter Menschenarm, welcher zwischen den Fingern einen gedrehten Faden dehnt der sich auf einem Weberschiffchen sammelt, dargestellt sind.

Das spezifische Werkzeug der Zunft kann auf dem Siegel der Schneider aus Baia Mare (1545) erkannt werden: in einem Schild sind vier Scheren dargestellt, zwei kleine für Schneiderei und zwei grosse zum Tuchzuschneiden. Andere Beispiele in dieser Hinsicht sind die beiden Zunftsiegel der Schneider aus Oradea (1722), jenes der Schneider aus Arad (1725) und das der Schneider aus Pecica, auf welchen eine geöffnete Schere dargestellt ist und auf manchen, zusätzlich, noch eine Nähnadel zwischen den Schneiden der Schere. Auf dem Siegel der Weissgerber aus Oradea (1722) sind zwei Scherdeggen und ein Spanner zu sehen.

Dargestellt sind auch *Fertigprodukte* so wie diese auf dem Zunftsiegel der Riemer und Sattler aus Baia Mare (1651) und auf jenem der Sattler aus Arad (1846) erscheinen: im Siegelfeld ist ein Reitsattel dargestellt. Auf den Zunftsiegeln der Schuster aus Oradea (1723) und auf jenem der Schuhmacher aus Baia Mare (1757)

ist je ein Stiefel dargestellt. Auf den Siegeln der Schlosserzunft aus Arad wurden zwei überkreuzte Schlüssel gestochen, auf jenem der Hutmacher aus Arad (1818) ein dreieckiger Hut.

Fertigprodukte und spezifisches Werkzeug erscheinen auf den Zunftsiegeln der Schuster aus Baia Mare (1619) – ein Stiefel, ein Zurichtungsmesser und ein Werkzeug zum Schlagen und Glätten des Leders –, der Fassbinder aus Oradea (1769) so wie jener aus Arad (1770) – im Schild je ein Fass, ein Zirkel und zwei spezifische Holzhammer.

Die Siegel und Siegelabdrücke können die Tätigkeit der Zunft auch durch die Darstellung des verarbeiteten Rohmaterials wiedergeben. In dieser Hinsicht sind die beiden Siegel der Fleischhauerzunft aus Arad (1721) interessant, wo ein laufendes Rind dargestellt ist, oder das Siegel der Fleischhauer aus Oradea und Oradea-Olosig (1588) welches einen Rindsschädel darstellt.

In einigen Fällen stellen die Zunftsiegel *eine Person dar, den Schutzheiligen der Zunft*. Durch die Darstellung der Schutzheiligen wird auf die religiöse Funktion der Zünfte hingewiesen.

Die Legenden der Zunftsiegel sind, wie auch im Falle anderer Kategorien von Siegeln, den Darstellungen aus dem Siegelfeld umschrieben, für gewöhnlich in der Exerga, zwischen zwei oder mehreren konzentrischen Kreisen. Der Text ist in direkter Verbindung mit dem Bild und bezieht sich vorrangig auf die Benennung der Zunft, auf das Handwerk und die Ortschaft in welcher dieses ausgeübt wurde.

Manchmal erscheint auf den Siegeln das Jahr in welchem diese angefertigt wurden. Der Anfang und das Ende der Legenden wird durch verschiedene Zeichen angegeben. Meistens handelt es sich um einen oder zwei Punkte, eine Rosette, ein Sternchen, ein Kreuz usw. Da der Inschriftsraum begrenzt war, erscheinen verschiedene Legenden abgekürzt. Die Abkürzungen werden durch einen oder zwei Punkte angegeben oder durch eine Rosette.

Hinsichtlich der Sprache in welcher die Legenden der verschiedenen Zunftsiegel auf dem Territorium des heutigen Rumänien verfasst wurden, ist festzustellen, dass diese in Rumänisch (mit kyrilischen Buchstaben), in Latein, Ungarisch, Deutsch (mit gotischen Buchstaben), Serbisch oder Hebraisch verfasst wurden.

Für gewöhnlich wurde die Legende des Siegels in der offiziellen Sprache des Staates verfasst. Manchmal jedoch, war die ethnische Zugehörigkeit der Mehrzahl der Zunftmitglieder ausschlaggebend. Hinsichtlich der Graphie sind auch verschiedene Varianten anzutreffen. Meistens wurde die Legende mit grossen Buchstaben in deutscher, ungarischer oder lateinischer Sprache geschrieben. In wenigen Fällen sind kursiv geschriebene Legenden anzutreffen (z.B. auf dem Zunftsiegel der Schuster aus Pecica /1818).

Es gibt recht wenige Siegel in deren Legenden alle Wörter ausgeschrieben sind. Meistens benutzte der Graveur Abkürzungen (da der für die Legende bestellte Raum verhältnismässig klein ist) die durch einen oder zwei Punkte voneinander getrennt sind. Vor allem wurden die generischen Termini – *Siegel, privilegiert, ehrsam* – abgekürzt wobei jene die den Besitzer individualisieren ganz ausgeschrieben und durch einen oder zwei Punkte markiert wurden.

In verschiedenen Fällen liefern die Siegel auch Daten bezüglich der *Zunftart* (z.B. *vereinte Zunft*, gebildet durch das Zusammentreten mehrerer Handwerkzweige aus derselben Ortschaft oder dem wichtigeren Zentrum *affilierte*

Handwerke aus den umliegenden, kleineren Ortschaften), der *erhaltenen Privilegien* (königliche oder kaiserlich und königliche), der *ethnischen Zugehörigkeit* der Handwerker, des *Ranges der Ortschaft* infolge der erhaltenen Privilegien (Markt, Stadt, königliche Freistadt) und deren *administrativ-territoriellen Zugehörigkeit*.

Der Grösse nach, gehören die von uns studierten Siegel zu der Kategorie der kleinen und mittelgrossen. Die meisten Siegel sind rund oder oval. Von der Versiegelungstechnik her, lässt sich feststellen, dass die meisten auf roten Wachs oder mit schwarzer Tusche abgedrückt wurden. In einem einzigen Fall wurde grüne Tusche benützt. Es handelt sich um das Siegel der Zimmererzunft aus Arad (1871).

Im fünften Kapitel werden Siegel und Siegelabdrücke verschiedener Zünfte aus dem Westen und Nordwesten Rumäniens vorgestellt, in alphabetischer Reihenfolge der Herkunftsortschaften und in chronologischer Ordnung innerhalber, gemäss der Methodologie der sigilographischen Fachliteratur.

Die Beschreibung beginnt mit dem Siegel der vereinten Zunft aus Traunau (heute Aluniș, Kreis Arad). Auf dem Siegel, von heraldischem Typ, werden in den 12 Kompartimenten die in dieser Zunft vereinten Handwerke symbolisch dargestellt: ein Hufeisen (Hufschmiede), ein gespanntes Tierfell (Kürschner), ein Wagenrad (Wagner), ein Amboss (Schmiede), ein Spinnrad (Weber), zwei gekreuzte Schlüssel (Schlosser), eine Schere (Schneider), ein Stiefel (Schuster), ein Fass und ein Zirkel (Fassbinder), zwei Haspeln und ein Kamm zum Hanf zupfen (Seiler), Hobel, Zirkel und Dreieck (Tischler). Ein Kompartiment ist frei, wahrscheinlich für die Hafner, Handwerker die sehr oft in den ländlichen Siedlungen anzutreffen sind.

Von den Zunftsiegeln aus Arad werden folgende beschrieben: jene der Schmiede und Wagner (1718 und aus dem XIX. Jahrhundert), auf welchen die Symbole der beiden Zünfte in zwei Schildern erscheinen; zwei Siegel der Fleischhauer (1721) in deren Schild ein laufendes Rind dargestellt ist; zwei Siegel der Schneiderzunft (1725) die im Schild je eine Schere enthalten; die Siegel der Zimmererzunft (1766 und 1871) auf welchen je eine Axt, ein Dreieck, ein Hammer und ein Zirkel dargestellt sind; das Siegel der Fassbinderzunft (1770) mit einem Fass im Schild; das Zunftsiegel der Schlosser, auf welchem zwei Löwen zwei überkreuzte Schlüssel abstützen; das Siegel der Riemerzunft (1817) – in einem Schild, ein Zaum mit Zügeln; das Siegel der Kürschnerzunft (XVIII. Jh.) – ein gespanntes Fell, von zwei Löwen abgestützt; das Siegel der Weissgerber (1818) – ein Zuber und spezifisches Werkzeug; das Siegel der Hutmacher (1818) – ein dreieckiger Hut; das Siegel der Sattler (1846) – ein Sattel; die Siegel der Kuchenbäcker und Wachszieher (1846) – ein Bienenstock, zwei überkreuzte Kerzen, Lebkuchen und Bienen; das Siegel der Bäckerzunft – Jesus Christus usw.

Aus Aradul Nou sind zwei Siegel erhalten geblieben: jenes der Schuster, mit einem Stiefel, und jenes der Zunft der Maurer und Zimmerer, mit den spezifischen Symbolen (1820).

Aus Baia Mare sind eine grössere Anzahl von Zunftsiegeln bekannt: das Siegel der Schneider (1545) – in einem Schild, vier Scheren; das Siegel der Kürschnerzunft (1577) – ein arbeitender Kürschner ist dargestellt; die Siegel der Schusterzunft (1619 und 1833) – ein Stiefel und spezifisches Werkzeug; das Siegel der Zunft der Riemer und Sattler (1651) – ein Reitsattel; das Siegel der Hafnerzunft (1846) – ein Krug; das Siegel der Schuhmacherzunft (1757) – ein gespornter Stiefel; das Siegel der Tischler und Schlosserzunft (1807) – zwei Schilder; auf dem ersten, zwei überkreuzte Schlüssel; auf dem zweiten, eine Hobel, ein Winkel und ein Zirkel;

das Siegel der Zunft der Tischler, Schlosser, Glaser und Fassbinder (1807) – in den betreffenden Schildern sind die Symbole der Handwerke dargestellt, usw.

Die Zünfte aus Baia Sprie sind durch das Siegel der vereinten Zunft (1825) und jenes der Schuster (1828) vertreten.

Ein hagiographisches Siegel ist jenes der Maurer und Zimmerer aus Carei, in dessen Siegelfeld die zwei Schutzherren der Zunft und das spezifische Werkzeug des Handwerkes dargestellt sind. Chişineu Criş ist durch zwei Siegel vertreten: jenes der vereinten Zunft (1851) – symbolisiert von einer geflügelten Person die in einer Hand ein Schwert hält und in der anderen eine Waage – und jenes der Müller (1843), in dessen Siegelfeld ein Mühlrad dargestellt ist. Die vereinte Zunft aus Ghioroc ist durch ein heraldisches Siegel (1820) auf welchem die 7 zusammengeschlossenen Handwerke symbolisiert sind, vertreten.

Aus Lipova stammen zwei Siegel der Hafnerzunft (1820) – im Siegelfeld befinden sich ein Töpferrad, ein Tischlein und ein Tonkrug mit Blumen – und andere drei der vereinten Zunft (1821) auf welchen die Symbole der zusammengeschlossenen Handwerke figuriert sind.

Eine grosse Anzahl von Siegeln der Zünfte aus Oradea sind uns bekannt. Unter diesen sind folgende besonderes hervorzuheben: das Zunftsiegel der Goldschmiede – dargestellt ist ein arbeitender Goldschmied, auf einem Dreifuss sitzend und ein Becher auf einem Amboss; das Zunftsiegel der Schuster (XIX. Jh.) – im Schild befindet sich ein Stiefel; zwei Siegel der Schneiderzunft (1722) – eine Schere abgestützt von zwei Löwen; das Zunftsiegel der Schmiede und Wagner (1738) – im Schild, ein Hufeisen und ein Rad; das Siegel der Zunft der Schlosser, Drechsler, Büchsenmacher und Glaser (1825) – in einem zentralen Schild, zwei überkreuzte Schlüssel, in anderen, kreisförmig angeordneten Schildern, die Symbole der anderen Handwerke; das Siegel der Schuster (1823), symbolisiert durch einen Stiefel, im Siegelfeld; das Siegel der Weissgerber (1722) – zwei spezifische Messer und ein Lederspanner; das Siegel der Bauernkittelmacher (1777) – ein Spinnrad und ein angewinkelter menschlicher Arm der den Faden spannt, welcher sich auf dem Weberschiffchen sammelt; das Siegel der Zunft der Seiler und Siebmacher (1819) - zwei Haspeln und ein Kamm zum Hanf zupfen, nebst spezifischen Produkten; das Siegel der Hafnerzunft (1820) – Töpferrad, -ware und der Schutzherr der Zunft; das Siegel der Zunft der Fleischhauer (1821) – im Schild, ein Rindschädel; das Siegel der Zunft der Schneider aus Oradea-Olosig (1771) – eine Schere, abgestützt von zwei Löwen sowie die Schutzherrin der Zunft; das Siegel der Schuster aus Oradea-Olosig (1773) – ein Stiefel und spezifisches Werkzeug, usw.

Von der vereinten Zunft aus Pâncota stammen: ein Siegel und ein Siegelabdruck aus dem Jahre 1852, beide von heraldischem Typus, geteilt in fünf Kompartimente, die den heraldischen Normen nicht ganz gemäss sind aber künstlerisch gelungene Symbole enthalten. Die Zünfte aus Pecica sind durch folgende Siegel vertreten: jene die auf ein Dokument vom September 1854 gedrückt wurden sowie das Siegel der Schuster (1818) und jenes der Kürschner und Schneider. Die Zunft der Schuster aus Salonta ist durch ein heraldisches Siegel (1822) anwesend – im Schild, ein Stiefel und Werkzeug.

Die Zunftsiegel aus Satu Mare sind, unter anderen, durch das Siegel der Goldschmiede (1590) – in einem renaissanceartigen Schild, ein detailliert dargestelltes Pokal – vertreten. Aus Sântana, Kreis Arad, stammt das Siegel der

vereinten Zunft (1776) mit der Darstellung der vier zusammengeschlossenen Handwerke: Wagner (ein Rad mit Speichen, überlagert von einer Axt), Seiler (ein Kamm zum Hanfzupfen und ein anderes Instrument), Fassbinder (ein Zirkel über einem Fass) und Schmiede (ein Hammer und eine Zange überlagert von einem Hufmesser). Desgleichen von hier stammt auch ein Siegel der Schuster. Aus Șimleul Silvaniei kennen wir das Zunftsiegel der Hafner (1764), auf welchem der Töpfermeister am –rad arbeitend dargestellt ist.

Zalău ist, unter anderen, durch folgende Zunftsiegel vertreten: jenes der Fleischhauer (1588) – ein Rindschädel über welchem ein Lamm und spezifische Instrumente dargestellt sind; das Siegel der Weissgerber (1835) – zwei Gerbmesser und andere spezifische Instrumente; ein Siegel der Hafnerzunft (1841) deren Symbol ein Saugnapf ist, das Markenprodukt der Zunft; das Siegel der Kittelmacher (1819) – ein Mann, wahrscheinlich ein Geselle, der, auf einem Stuhl sitzend, das Rohmaterial für Kittel verarbeitet, usw.

Die These schliesst mit allgemeinen Schlussfolgerungen die den fünf Kapiteln entspringen. Hiermit werden die wichtigsten Informationen, die der Analyse der untersuchten Siegel zu entnehmen sind, gewertet.

Im Anhang befindet sich ein sigilographisches Album welches Photos und Zeichnungen beinhaltet.

LISTA ILUSTRĂȚILOR

- Fig. 1a, b.** Tiparul sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad.
- Fig. 2.** Tiparul sigilar din 1718 al breslei fierarilor și rotarilor din Arad.
- Fig. 3.** Tiparul sigilar al breslei fierarilor și rotarilor din Arad (sec. XIX).
- Fig. 4.** Tiparul sigilar (cel mic) din 1721 al breslei măcelarilor din Arad.
- Fig. 5.** Tiparul sigilar (cel mare) din 1721 al breslei măcelarilor din Arad.
- Fig. 6.** Tiparul sigilar (cel mare) din 1725 al breslei croitorilor din Arad.
- Fig. 7.** Tiparul sigilar (cel mic) din 1725 al breslei croitorilor din Arad.
- Fig. 8.** Sigiliul breslei pantofarilor din Arad (1731). Desen.
- Fig. 9 a, b.** Tiparul sigilar (cel mic) din 1766 al breslei dulgherilor din Arad.
- Fig. 10.** Tiparul sigilar (cel mare) din 1766 al breslei dulgherilor din Arad.
- Fig. 11.** Sigiliul breslei dulgherilor din Arad (prima variantă -1766).
- Fig. 12.** Sigiliul breslei dulgherilor din Arad (a doua variantă 1871).
- Fig. 13 a, b.** Tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad.
- Fig. 14.** Tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad (sec. XIX).
- Fig. 15.** Tiparul sigilar din 1817 al breslei curelarilor din Arad.
- Fig. 16 a, b.** Tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad (sec. XVIII).
- Fig. 17 a, b.** Tiparul și sigiliul din 1818 al breslei tăbăcarilor din Arad.
- Fig. 18.** Sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818).
- Fig. 19.** Sigiliul breslei sticlarilor din Arad (1845).
- Fig. 20.** Sigiliul breslei șelarilor din Arad (1846). Desen.
- Fig. 21.** Tiparul sigilar cel mare din 1846 al breslei turtelarilor și cerarilor din Arad.
- Fig. 22.** Tiparul sigilar cel mic din 1846 al breslei turtelarilor și cerarilor din Arad.
- Fig. 23.** Tiparul sigilar din 1846 al breslei brutarilor din Arad.
- Fig. 24.** Tiparul sigilar din 1787 al breslei pantofarilor din Aradul Nou.
- Fig. 25 a, b.** Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820).
- Fig. 26 a, b.** Tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare.
- Fig. 27.** Tiparul sigilar din 1577 al breslei cojocarilor din Baia Mare.
- Fig. 28.** Tiparul sigilar din 1619 al breslei cizmarilor din Baia Mare.
- Fig. 29.** Tiparul sigilar din 1833 al breslei cizmarilor din Baia Mare.

- Fig. 30.** Tiparul sigilar din 1651 al breslei curelarilor și șelarilor din Baia Mare.
- Fig. 31.** Tiparul sigilar din 1846 al breslei olarilor din Baia Mare.
- Fig. 32.** Tiparul sigilar din 1757 al breslei pantofarilor din Baia Mare.
- Fig. 33 a, b.** Tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor și lăcătușilor din Baia Mare.
- Fig. 34.** Tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor, dogarilor și armurierilor din Baia Mare.
- Fig. 35.** Tiparul sigilar din 1861 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor din Baia Mare.
- Fig. 36.** Sigiliul breslei cizmarilor din Carei (1719).
- Fig. 37.** Sigiliul breslei cizmarilor din Carei.
- Fig. 38 a, b.** Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei.
- Fig. 39 a, b.** Sigiliul breslei mixte din Chișineu-Criș (1851).
- Fig. 40.** Sigiliul breslei morarilor din Chișineu-Criș (1843).
- Fig. 41 a, b.** Sigiliul breslei unite din Ghioroc (1820).
- Fig. 42 a, b.** Tiparul sigilar (cel mic) din 1820 al breslei olarilor din Lipova.
- Fig. 43 a, b.** Tiparul sigilar (cel mare) din 1820 al breslei olarilor din Lipova.
- Fig. 44 a, b.** Tiparul sigilar din 1821 al breslei tăbăcarilor din Lipova.
- Fig. 45 a, b.** Sigiliul breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri din Lipova (1821).
- Fig. 46 a, b.** Sigiliul breslei unite a constructorilor tâmplari, lăcătuși și sticlari din Lipova (1821).
- Fig. 47.** Sigiliul breslei unite a curelarilor, zidarilor, pietrarilor, dulgherilor, tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor și strungarilor în lemn din Lipova (1821).
- Fig. 48.** Tiparul sigilar al breslei pantofarilor din Oradea (secolul XIX).
- Fig. 49.** Sigiliul breslei pantofarilor din Oradea
- Fig. 50.** Sigiliul breslei aurarilor din Oradea (secolul XVII).
- Fig. 51 a, b.** Tiparul sigilar (cel mic) din 1722 al breslei croitorilor din Oradea.
- Fig. 52 a, b.** Tiparul sigilar (cel mare) din 1722 al breslei croitorilor din Oradea.
- Fig. 53.** Sigiliul breslei fierarilor și rotarilor din Oradea (1738).
- Fig. 54.** Sigiliul breslei lăcătușilor, tâmplarilor și sticlarilor din Oradea Mare
- Fig. 55.** Tiparul sigilar din 1852 al breslei strungarilor în lemn, lăcătușilor, tâmplarilor, armurierilor și sticlarilor din Oradea .
- Fig. 56 a, b.** Tiparul sigilar din 1723 al breslei cizmarilor din Oradea.
- Fig. 57.** Tiparul sigilar din 1722 al breslei tăbăcarilor din Oradea.

- Fig. 58.** Sigiliul breslei tăbăcarilor din Oradea.
- Fig. 59.** Tiparul sigilar al breslei gubarilor din Oradea (1777).
- Fig. 60.** Tiparul sigilar al breslei gubarilor din Oradea (1817).
- Fig. 61.** Tiparul sigilar al breslei frânghierilor și sitarilor din Oradea din 1819.
- Fig. 62.** Tiparul sigilar din 1769 al breslei dogarilor din Oradea.
- Fig. 63 a, b.** Sigiliul breslei unite a zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea (1839).
- Fig. 64 a, b.** Sigiliul breslei olarilor din Oradea (1820).
- Fig. 65.** Tiparul sigilar din 1821 al breslei măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig.
- Fig. 66 a, b.** Tiparul sigilar al breslei croitorilor din 1771 din Oradea-Olosig.
- Fig. 67.** Sigiliul breslei cizmarilor din Oradea-Olosig (1773).
- Fig. 68 a, b.** Tiparul sigilar din 1852 al breslei mixte din Pâncota, județul Arad.
- Fig. 69 a, b.** Sigiliul breslei mixte din Pâncota, județul Arad (1852).
- Fig. 70.** Sigiliul breslei țesătorilor din Pecica (secolul XIX).
- Fig. 71.** Sigiliul breslei rotarilor și fierarilor din Pecica (1818).
- Fig. 72 a, b.** Tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica, județul Arad.
- Fig. 73.** Sigiliul breslei cizmarilor din Pecica, județul Arad (1818).
- Fig. 74.** Sigiliul breslei croitorilor din Pecica (1836).
- Fig. 75.** Sigiliul breslei cojocarilor din Pecica (1837)
- Fig. 76 a, b.** Tiparul sigilar al breslei cojocarilor și croitorilor din Pecica (sec. XIX).
- Fig. 77.** Sigiliul breslei mixte din Pecica (secolul XIX).
- Fig. 78 a, b.** Tiparul sigilar din 1822 al breslei cizmarilor din Salonta.
- Fig. 79.** Sigiliul breslei aurarilor din Satu-Mare (1590).
- Fig. 80.** Tiparul sigilar din 1829 al breslei frânghierilor din Satu Mare.
- Fig. 81.** Sigiliul breslei pantofarilor din Sântana.
- Fig. 82, a, b.** Tiparul sigilar din 1776 al breslei unite a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, județul Arad.
- Fig. 83 a, b, c.** Tiparul sigilar din 1764 al breslei olarilor din Șimleul Silvaniei.
- Fig. 84.** Tiparul sigilar din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău.
- Fig. 85.** Tiparul sigilar din 1835 al breslei tăbăcarilor din Zalău.
- Fig. 86.** Sigiliul breslei tăbăcarilor din Zalău (1850).
- Fig. 87 a, b.** Tiparul sigilar din 1841 al breslei olarilor din Zalău.
- Fig. 88 a, b.** Tiparul sigilar al breslei olarilor din Zalău (secolul XIX).
- Fig. 89 a, b.** Tiparul sigilar din 1819 al țesătorilor-gubari din Zalău.

ALBUM SIGILOGRAFIC

Fig. 1a

Fig. 1b

Fig. 1a, b. Tiparul sigilar din 1853 al breslei mixte din Aluniș, județul Arad

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 2. Tiparul sigilar din 1718 al breslei fierarilor și rotarilor din Arad.

Fig. 3. Tiparul sigilar al breslei fierarilor și rotarilor din Arad (sec. XIX).

Fig. 4. Tiparul sigilar (cel mic) din 1721 al breslei măcelarilor din Arad.

Fig. 5. Tiparul sigilar (cel mare) din 1721 al breslei măcelarilor din Arad.

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 6. Tiparul sigilar (cel mare) din 1725 al breslei croitorilor din Arad.

Fig. 7. Tiparul sigilar (cel mic) din 1725 al breslei croitorilor din Arad.

Fig. 8. Sigiliul breslei pantofarilor din Arad (1731). Desen.

Fig. 9a

Fig. 9b

Fig. 9 a, b. Tiparul sigilar (cel mic) din 1766 al breslei dulgherilor din Arad.

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 10. Tiparul sigilar (cel mare) din 1766 al breslei dulgherilor din Arad.

Fig. 11. Sigiliul breslei dulgherilor din Arad (prima variantă -1766).

Fig. 12. Sigiliul breslei dulgherilor din Arad (a doua variantă 1871).

Fig. 13a

Fig. 13b

Fig. 13 a, b. Tiparul sigilar din 1770 al breslei dogarilor din Arad.

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 14. Tiparul sigilar al breslei lăcătușilor din Arad (sec. XIX).

Fig. 15. Tiparul sigilar din 1817 al breslei curelarilor din Arad.

Fig. 16a

Fig. 16b

Fig. 16 a, b. Tiparul sigilar al breslei blănarilor din Arad (sec. XVIII).

Fig. 17a

Fig. 17b

Fig. 17 a, b. Tiparul și sigiliul din 1818 al breslei tăbăcarilor din Arad.

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 18. Sigiliul breslei pălărierilor din Arad (1818).

Fig. 19. Sigiliul breslei sticlarilor din Arad (1845).

Fig. 20. Sigiliul breslei șelarilor din Arad (1846). Desen.

Fig. 25a

Fig. 25b

Fig. 25 a, b. Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Aradul Nou (1820).

Fig. 26a

Fig. 26b

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 26 a, b. Tiparul sigilar din 1545 al breslei croitorilor din Baia Mare.
Fig. 27. Tiparul sigilar din 1577 al breslei cojocarilor din Baia Mare.
Fig. 28. Tiparul sigilar din 1619 al breslei cizmarilor din Baia Mare.

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 29. Tiparul sigilar din 1833 al breslei cizmarilor din Baia Mare.

Fig. 30. Tiparul sigilar din 1651 al breslei curelarilor și șelarilor din Baia Mare.

Fig. 31. Tiparul sigilar din 1846 al breslei olarilor din Baia Mare.

Fig. 32

Fig. 33a

Fig. 33b

Fig. 32. Tiparul sigilar din 1757 al breslei pantofarilor din Baia Mare.
Fig. 33 a, b. Tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor și lăcătușilor din Baia Mare.

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 34. Tiparul sigilar din 1807 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor, dogarilor și armurierilor din Baia Mare.

Fig. 35. Tiparul sigilar din 1861 al breslei tâmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor din Baia Mare.

Fig. 36. Sigiliul breslei cizmarilor din Carei (1719).

Fig. 37. Sigiliul breslei cizmarilor din Carei.

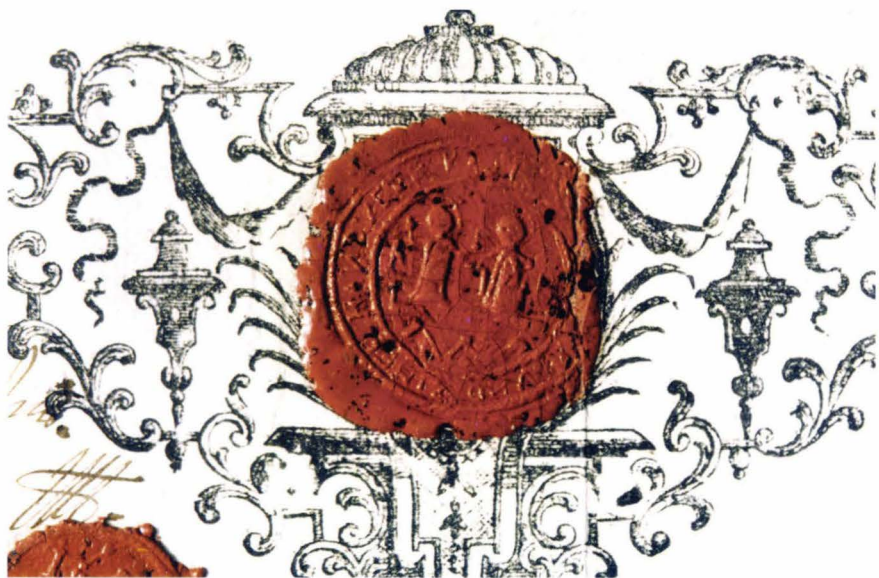

Fig. 38a

Fig. 38b

Fig. 38 a, b. Sigiliul breslei zidarilor și dulgherilor din Carei.

Fig. 39a

Fig. 39b

Fig. 40

Fig. 39 a, b. Sigiliul breslei mixte din Chişineu Criş (1851).

Fig. 40. Sigiliul breslei morarilor din Chişineu Criş (1843).

Fig. 41a

Fig. 41b

Fig. 42a

Fig. 42b

Fig. 41 a, b. Sigiliul breslei unite din Ghioroc (1820).

Fig. 42 a, b. Tiparul sigilar (cel mic) din 1820 al breslei olarilor din Lipova.

Fig. 43a

Fig. 43b

Fig. 43 a, b. Tiparul sigilar (cel mare) din 1820 al breslei olarilor din Lipova.

Fig. 44a

Fig. 44b

Fig. 44 a, b. Tiparul sigilar din 1821 al breslei tăbăcarilor din Lipova.

Fig. 45a

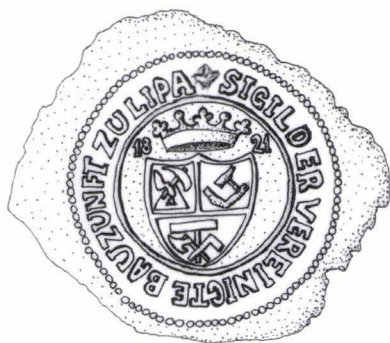

Fig. 45b

Fig. 46a

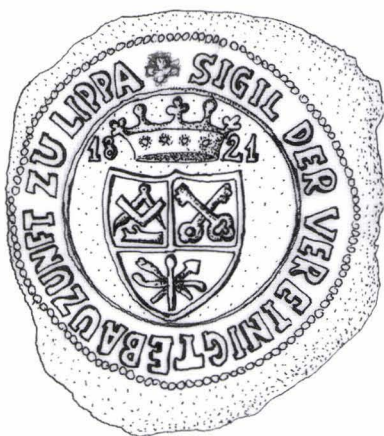

Fig. 46b

Fig. 45 a, b. Sigiliul breslei unite a constructorilor zidari, pietrari și dulgheri din Lipova (1821).

Fig. 46 a, b. Sigiliul breslei unite a constructorilor tâmplari, lăcătuși și sticlari din Lipova (1821).

Fig. 47

Fig. 48

Fig. 49

Fig. 47. Sigiliul breslei unite a curelarilor, zidarilor, pietrarilor, dulgherilor, tâmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor și strungarilor în lemn din Lipova (1821).

Fig. 48. Tiparul sigilar al breslei pantofarilor din Oradea (secolul XIX).

Fig. 49. Sigiliul breslei pantofarilor din Oradea.

Fig. 50

Fig. 51a

Fig. 51b

Fig. 50. Sigiliul breslei aurarilor din Oradea (secolul XVII).

Fig. 51 a, b. Tiparul sigilar (cel mic) din 1722 al breslei croitorilor din Oradea.

Fig. 52a

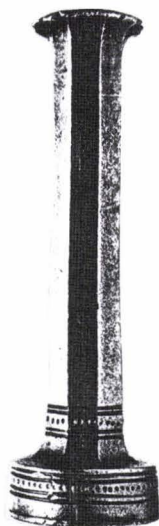

Fig. 52b

Fig. 53

Fig. 54

Fig. 52 a, b. Tiparul sigilar (cel mare) din 1722 al breslei croitorilor din Oradea.

Fig. 53. Sigiliul breslei fierarilor și rotarilor din Oradea (1738).

Fig. 54. Sigiliul breslei lăcătușilor, tâmplarilor și sticlarilor din Oradea Mare.

Fig. 55

Fig. 56a

Fig. 56b

Fig. 57

Fig. 55. Tiparul sigilar din 1852 al breslei strungarilor în lemn, lăcătușilor, tâmplarilor, armurierilor și sticlarilor din Oradea.

Fig. 56 a, b. Tiparul sigilar din 1723 al breslei cizmarilor din Oradea.

Fig. 57. Tiparul sigilar din 1722 al breslei tăbăcarilor din Oradea.

Fig. 58

Fig. 59

Fig. 60

Fig. 61

Fig. 58. Sigiliul breslei tăbăcarilor din Oradea.

Fig. 59. Tiparul sigilar al breslei gubarilor din Oradea (1777).

Fig. 60. Tiparul sigilar al breslei gubarilor din Oradea (1817).

Fig. 61. Tiparul sigilar al breslei frânghierilor și sitarilor din Oradea (1819).

Fig. 62

Fig. 63a

Fig. 63b

Fig. 64a

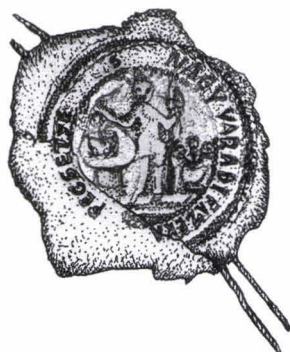

Fig. 64b

Fig. 62. Tiparul sigilar din 1769 al breslei dogarilor din Oradea.

Fig. 63 a, b. Sigiliul breslei unite a zidarilor, dulgherilor și pietrarilor din Oradea (1839).

Fig. 64 a, b. Sigiliul breslei olarilor din Oradea (1820).

Fig. 65

Fig. 66a

Fig. 66b

Fig. 67

Fig. 65. Tiparul sigilar din 1821 al breslei măcelarilor din Oradea și Oradea-Olosig.

Fig. 66 a, b. Tiparul sigilar al breslei croitorilor din 1771 din Oradea-Olosig.

Fig. 67. Sigiliul breslei cizmarilor din Oradea-Olosig (1773).

Fig. 68a

Fig. 68b

Fig. 68 a, b. Tiparul sigilar din 1852 al breslei mixte din Pâncota, județul Arad.

Fig. 69a

Fig. 69b

Fig. 70

Fig. 71

Fig. 69 a, b. Sigiliul breslei mixte din Pâncota, județul Arad (1852).

Fig. 70. Sigiliul breslei țesătorilor din Pecica (secolul XIX).

Fig. 71. Sigiliul breslei rotarilor și fierarilor din Pecica (1818).

Fig. 72a

Fig. 72b

Fig. 73

Fig. 74

Fig. 75

Fig. 72 a, b. Tiparul sigilar din 1818 al breslei cizmarilor din Pecica, județul Arad.

Fig. 73. Sigiliul breslei cizmarilor din Pecica, județul Arad (1818).

Fig. 74. Sigiliul breslei croitorilor din Pecica (1836).

Fig. 75. Sigiliul breslei cojocarilor din Pecica (1837)

Fig. 76a

Fig. 76b

Fig. 77

Fig. 78a

Fig. 78b

Fig. 76 a, b. Tiparul sigilar al breslei cojocarilor și croitorilor din Pecica (sec. XIX).

Fig. 77. Sigiliul breslei mixte din Pecica (secolul XIX).

Fig. 78 a, b. Tiparul sigilar din 1822 al breslei cizmarilor din Salonta.

Fig. 79

Fig. 80

Fig. 81

Fig. 82a

Fig. 82b

Fig. 79. Sigiliul breslei aurarilor din Satu Mare (1590).

Fig. 80. Tiparul sigilar din 1829 al breslei frânghierilor din Satu Mare.

Fig. 81. Sigiliul breslei pantofarilor din Sântana.

Fig. 82, a, b. Tiparul sigilar din 1776 al breslei unite a rotarilor, frânghierilor, dogarilor și fierarilor din Sântana, județul Arad.

Fig. 83a

Fig. 83b

Fig. 83c

Fig. 84

Fig. 85

Fig. 83 a, b, c. Tiparul sigilar din 1764 al breslei olarilor din Șimleul Silvaniei.

Fig. 84. Tiparul sigilar din 1588 al breslei măcelarilor din Zalău.

Fig. 85. Tiparul sigilar din 1835 al breslei tăbăcarilor din Zalău.

Fig. 86

Fig. 87a

Fig. 87b

Fig. 86. Sigiliul breslei tăbăcarilor din Zalău (1850).

Fig. 87 a, b. Tiparul sigilar din 1841 al breslei olarilor din Zalău.

Fig. 88a

Fig. 88b

Fig. 89a

Fig. 89b

Fig. 88 a, b. Tiparul sigilar al breslei olarilor din Zalău (secolul XIX).

Fig. 89 a, b. Tiparul sigilar din 1819 al țesătorilor-gubari din Zalău.

[...] Subiectul ales introduce pe cititor într-o lume puțin cunoscută, rămasă la periferia cercetărilor, atât din punctul de vedere al istoriei sociale, cât și sub raportul reprezentărilor ei sigilografice. O investigație pornind din direcția vestigiilor sigilare poate fi un început plin de promisiuni și surprize, stârnind interesul pentru viitoare abordări ale structurilor reprezentate pe sigilii. Dată fiind complexitatea subiectului, autorul a înțeles că nu se poate ocupa doar de *sigilii*, fără să studieze atât formarea breslelor în comitatele avute în vedere, cât și organizarea internă a breslei, împreună cu funcțiile și rosturile ei în viața urbană. Observațiile și constatările autorului vor fi utile și cercetărilor similare relative la spațiul extracarpatic [...]

Ștefan S. Gorovei,

în *Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică "Sever Zotta"*,
V, 10-12, Iași, din 25. XII. 2003, p. 6.

ISBN 973-7867-69-6

9 789737 867698